ХРИСТОМАТИЯ

ЗА

IV и V КЛАСЪ

СЪ

РѢЧНИЧЕ ОТЪ МАЛКО ПОЗНАТИТѢ ДУМИ ВЪ ЧЕТИВАТА.

НАРЕДИ

С. Ив. Барутчийски,

Директоръ на пловдивската държавна мѫжка гимназия „Александръ I й“.

Трето издание. **Цѣна лв. 1·80.**

Това издание е одобрено отъ Министерството на Народното Просвѣщение съ заповѣдь № 1941 отъ 1 септемврий 1908 год.

КНИЖАРНИЦА „ДРАГАНЪ МАНЧОВЪ“

ПЛОВДИВЪ.

I.

ПЪРВИ ДѢЛЪ.

ОПИСАНИЯ.

---

1. ЛИПА.

Липата е едно отъ най-хубавитѣ дървета. Тя става висока до 15—20 метра. Дънерътъ ѝ е правъ като голѣма колона; той трае много години и става дебелъ до два метра. Кората на дънера ѝ е сива и малко напукана. Клонетѣ на липата образуватъ гѫстъ сѣнникъ; тѣ сѫ гладки и, доклѣ сѫ млади, иматъ маслиненъ шаръ или червенопортукаловъ съ дребни бѣли брадавички. Листата ѝ сѫ наредени едно слѣдъ друго; тѣ иматъ сръдцевидна, околчеста форма, по края сѫ назѫбени и съ дълги опашчици; отъ опаката страна сѫ съ пепелявозеленъ шаръ и въ ѫглитѣ, що се образуватъ отъ жилчицитѣ, иматъ купчинки червеникави влакънца. Благовонниятъ и пъленъ цвѣтъ на липата, който прилича на звончета, изправени на дълги крачка, съставя кичурчета отъ петь или седемь цвѣта, които стоятъ на дълги цвѣтни дръжки съ жълтеникави и езиковидни прицвѣтници. Чашката у липовия цвѣтъ е петолистна и лесно окапва; вѣнчето и то е петолистно. Липовиятъ цвѣтъ има много тичинки (около 30); тѣ стоятъ на цвѣтоложето и сѫ малко по-дълги отъ вѣнечнитѣ листа. Плодникътъ състои отъ валчестъ завръзъ, покритъ съ мъхести влакънца, съ право стълбче и петораздѣлно рилце. Плодътъ на липата е едногнѣзденъ орѣшчецъ съ едно или двѣ сѣмена.

Липата расте току-речи по цѣла Европа и може да трае повече отъ 1000 години. Липата е едно отъ най-полезнитѣ дървета. Тя има бѣло, леко, меко, ала жилаво дърво, което добрѣ гори и се употрѣбява отъ зидари, дърводѣлци, стругари и рѣзачи за разни потрѣби; то се работи лесно и добрѣ се оглажда. Отъ липовия вѫгленъ правятъ барутъ. Съ липови листа хранятъ понѣкога добитъкъ, а цвѣтътъ, внимателно изсушенъ и попаренъ слѣдъ това съ врѣла вода, употрѣбява се за лѣкъ противъ кашлица, простуда и др. Пчелитѣ събиратъ отъ липовия цвѣтъ най-добъръ медъ. Отъ липово сѣме вадятъ мазно, тлъсто масло като миндаловото. Отъ липова кора бѣлятъ лика, та правятъ отъ нея кошници, вѫжа, разни други потрѣби, дори и книга.

2. ЩЪРКЕЛЪ.

Щъркелътъ е позната и обична прѣлетна птица. Той, както и лѣстовицата, е прѣдвѣстникъ на пролетьта, та съ радость го посрѣщатъ всички; селянинътъ на драго сръдце му отстѫпя покрива и коминя на кѫщата си, защото вѣрва, че щъркелътъ му донася радость и честитъ животъ.

Като види човѣкъ дългитѣ нозѣ на щъркела, отеднажъ ще разбере, че на щъркела е дадено отъ Бога да гази мокри ливади и блатисти мѣста; а дългата му шия и дългиятъ му, шилестъ и якъ кълвунъ показватъ, че той си търси храна изъ водата и земята. И наистина, щъркелътъ е отъ рода на блатнитѣ птици. Тѣлото му е покрито съ бѣла перошина, а само по крилѣтѣ и опашката му има черни пера. Щъркелътъ е доста голѣмъ и е високъ близу единъ метъръ. Главата му е голѣма и длъгнеста; кълвунътъ му е жълточервенъ, шилестъ, якъ и по-длъгъ отъ главата. Шията на щъркела е дълга и обрасната съ бѣла перошина, която тамъ, дѣто се скача шията съ трупа, е доста дълга, та вѣтърътъ често я развѣва, когато щъркелътъ стои срѣщу него. Облото тѣло на щъркела се държи на двѣ нозѣ, които сѫ червеникави, голи, дълги и съ по четири пръста. Нозѣтѣ на щъркела сѫ направени така, каквото да може да стои само на една нога нѣколко часа, както често го гледаме да се мѫдри на единия си кракъ по покриви и комини на кѫщя. Крилѣтѣ му сѫ доста дълги, а опашката кѫса.

Щъркелитѣ сѫ прѣлетни птици, които пролѣть дохождатъ по наши мѣста, а есень си отиватъ въ гореща Африка и въ топли мѣста на Мала Азия. Тѣ се хранятъ съ животни; любопитно е, че щъркелътъ не разкѫсва храната си като грабливитѣ птици, а я гълта цѣла: той гълта цѣли змии, гущери, мишки, къртици и жаби; щъркелътъ често граби и гълта съ перошината имъ заедно малки птичета и дори патенца и гѫсчета. Отъ това се вижда, че щъркелитѣ принасятъ човѣку голѣма полза. Въ ония мѣста, дѣто има много змии и други врѣдителни животни, щъркелътъ прави голѣмо добро на людетѣ, защото изтребя съ хиляди такива врѣдителни гадини.

Щъркелитѣ живѣятъ обикновено по два наедно. И двата другарски си правятъ гнѣздо, което е много просто — отъ храсте, отъ слама и тръне. Женскиятъ щъркелъ снася отъ три до петь бѣли яйца, отъ които слѣдъ двадесеть и единъ день се излупватъ малки щъркелчета, облѣчени съ мъхъ; доклѣ тѣ пораснатъ, добритѣ имъ родители ги хранятъ съ мишки и жаби. Щъркелитѣ, кога тръгватъ наесень за топли мѣста, събиратъ се на куди по ливади, а сетнѣ се лутатъ безредно въ въздуха. Това събиране често се свръшва съ бой, слѣдъ който обикновено се намиратъ по земята по

нѣколко убити щъркели. Казватъ, че щъркелитѣ убиватъ ония отъ другаритѣ си, които имъ се видятъ, че не могатъ да вървятъ съ тѣхъ толкова далеченъ пѫть.

3. ЛЕБЕДЪ.

С. Аксаковъ.

Лебедътъ за своята голѣмина, сила, красота и величественъ видъ отдавна и справедливо е нареченъ царь на всички плаващи птици. Той е бѣлъ като снѣгъ, съ блѣскави прозрачни, малки очи, съ черенъ носъ и черни крака, съ дълга, гъвка и красива шия. Кога плува спокойно между зелени тръстики по тъмносинята гладка повръхнина на водата, лебедътъ е неизказано хубавъ . . . Всичкитѣ му движения сѫ пълни съ прѣлесть: земе ли да пие, почерпва вода съ носа си, повдига главата си и протѣга шията си; земе ли да се кѫпе и да плѣска съ якитѣ си крилѣ, пръска водата, която се стича по гладкитѣ му пера; земе ли да се оглежда, извива назадъ на дѫга леко и свободно бѣлоснѣжната си шия и поправя и чисти съ кълвуна си размѣстенитѣ или омацани по тѣлото и на опашката пера; разпери ли крилата си въ въздуха като дълго и полегато платно, захваща пакъ съ кълвуна си да поправя всѣко тѣхно перо, като ги провѣтрява и суши на слънце. — Всичко въ него е живописно и великолѣпно.

4. ШИМПАНЗЕ.

Шимпанзето е маймуна, която прилича на човѣкъ. На голѣмина тя става до единъ метъръ. Цѣлото ѝ тѣло е покрито съ доста дълга чернокафява козина; само лицето, ушитѣ, дланитѣ и пръститѣ ѝ сѫ голи. Козината по гърба ѝ е по-гѫста отколкото по грѫдитѣ и корема. Главата ѝ е доста голѣма, лицето набръчкано, ясножълто, а странитѣ ѝ сѫ обрасли съ черна брада, която допира съ космитѣ на главата. Шимпанзето има плоско чело и много изпѫкнали вѣждни кости, а подъ тѣхъ — умилни и яснокафяви очи. Ушитѣ ѝ сѫ като ушитѣ на човѣка, само че стоятъ щръкнали и сѫ малко по-високо на главата. Носътъ ѝ е малъкъ и сплесканъ, двѣтѣ ноздри се дѣлятъ съ тѣсна носова прѣградка. Шимпанзето има изпѫкнали челюсти, широки уста и тънки бърни. Зѫбитѣ ѝ приличатъ на човѣшкитѣ и сѫ на брой колкото у човѣка (32); най-голѣми отъ тѣхъ сѫ кучешкитѣ. Шията ѝ е кѫса, грѫдитѣ широки, коремътъ изпѫкналъ, а гърбътъ правъ. Рѫцѣтѣ ѝ (прѣднитѣ крака) достигатъ до-подъ колѣнѣтѣ. Пръститѣ ѝ сѫ доста дълги; отъ тѣхъ само палецътъ е по кѫсъ. Всичкитѣ пръсти иматъ плоски нокти както у човѣка. Заднитѣ ѝ крака сѫ кѫси и

много слаби, та, кога ходи, подпира се съ ржцѣтѣ си. Заднитѣ ѝ крака по направата си сж като прѣднитѣ — ржцѣтѣ; затова обикновено се казва, че шимпанзето е четирижжко животно.

Шимпанзето живѣе на двойки или на стада въ гористи мѣста на срѣдна Африка и покрай западния ѝ брѣгъ; храни се съ плодове, листа, пжпки, черве, птичи яйца и др. Леглото си изкусно прави по върхове на високи дървета и го покрива да го не вали дъждъ. Шимпанзето се катери много изкусно, та мжчно се лови живо. Кога го нападнатъ, брани се юнашки дори до смрьть. Шимпанзето изобщо е умно животно, не напада на човѣка и, доклѣ е младо, лесно се опитомява и се научва на разни игри, ала не може да издържи европейския климатъ. Тая маймуна може да подражава човѣка въ всичко: пие отъ чаша, мие се, избръсва ржцѣтѣ и бърнитѣ си съ кърпа, приготвува си легло и простира постелката си на слънце да съхне, носи вода, оглежда се въ огледало и др.

5. ОХРИДСКО ЕЗЕРО.

К. Иречекъ.

Охридското езеро е кржглесто, дълго осемь часа, широко три. Най-голѣмата му дълбочина е 600 стжпки. Повръхнината му е синя като на ломбардскитѣ и швейцарскитѣ езера. Водата му е бистра като кристалъ; тя се размжтва само отъ южния вѣтъръ или отъ буря. Езерото нѣма острови. По крайщата му тукъ-тамъ има малко тръстика. Дълбочинитѣ му сж изобилни съ риба. Нѣкои наброяватъ 13, а нѣкои 15 вида риби, измежду които най-много се срѣщатъ пъстърви, кленове, бѣлвици, лѣтници, мрѣнки, кресници и др. По езерото плуватъ съ първобитни, плоскодънни ладии. На южния брѣгъ на езерото се издига острък връхъ „Камень.“ На югоизточния брѣгъ на едно хубаво мѣсто стои монастирьтъ *св. Наумъ*. Подъ него е главата на една рѣчица, обиколена съ върби, елхи и тополи; споредъ едно народно прѣдание, тая рѣчица изтичала изъ Прѣспанското езеро, което се намира отвждъ планината. На изтокъ се издигатъ голи планини, по-малката отъ които огражда околовръстъ г. *Охридъ*, разположенъ на едно прѣкрасно мѣсто възъ брѣга на езерото между двѣ кули. Най-голѣмата равнина около езерото е стружката. Тя е плоска, гжсто населена, широка четири часа и, както се види, била е дъно на езеро. Посрѣдъ блатата и тръстиката на стружката равнина се начева Черни Дринъ. Западниятъ брѣгъ е низка, стръмна, скалиста площадь; възъ нея посрѣдъ кестеневи гори надъ самия брѣгъ лежи монастирьтъ *Калище*. Измежду рѣкитѣ, що сж се вливали въ езерото, по-важна е била Статескъ; тя сега се отбива въ Дринъ прѣзъ единъ каналъ.

6. ОХРИДСКО ЕЗЕРО.

Д. Мишевъ.

Надъ насъ е ясно, ведро небе, а прѣдъ насъ — гладко като огледало и дълго, широко колко самото небе езеро. Слънцето крадешкомъ нѣкакъ се оглежда въ него и при всѣко оглеждане ороня въ дълбочинитѣ му снопъ лучи, които бързо се спущатъ до дъното, още по-бързо изплуватъ, пакъ се спущатъ, пакъ изплуватъ, па се разливатъ въ безчислени дѫги. Една обширна, необетна, гладка повръхнина, излѣна, сѣкашъ, отъ стъкло, стои, не мърда, и само отъ минута на минута по нея се чертаятъ несмѣтни лѫкатушки, които се гонятъ една друга. И колко лѫкатушкитѣ се гонятъ, толкова по-вече растатъ, наголѣмѣватъ и ставатъ необетни за окото. Гледашъ езерото и не можешъ да различишъ, повръхнината му ли гледашъ, или небесниятъ лазуръ съ звѣздитѣ си е падналъ, та покрилъ езерото. Тукъ лучитѣ на слънцето се срѣщатъ съ лѫкатушкитѣ, посипватъ повръхнината съ блѣсъка на брилянти и образуватъ хиляди искрометни звѣздици; тамъ край брѣга бѣлата езерска ружа, разцъвтѣна, нѣжна, сочна, погледне мило изъ лѫкатушкитѣ, кимне на лучитѣ, гурне главичката си въ водата, и на мѣстото ѝ блѣскатъ очитѣ на изомрудъ; далечъ татъкъ бѣлъ лебедъ плува, разперя бѣлитѣ си като платна на ладия крилѣ, кѫпе се, гурка се, оглежда се въ езерото; а още понататъкъ ладийка се лъзга по повръхнината на езерото, веслата ѝ цѣпятъ тихитѣ води, и при всѣко удряне тънки струи се издигатъ, блѣсватъ съ сребъренъ шаръ и изчезватъ.

Цѣлата тая картина природата е турила въ чудни, вълшебни рамки: на изтокъ силуетътъ на Галашница завръшва едната рамка, изпъстрена съ грамадни бърда, коронoподобни вѣнци, накичени тукъ-тамъ съ шубръчки, изподъ които надзиратъ малки селски кѫщици; на южния фонъ се рисуватъ цѣли групи явори и елхи, сребристи извори и вирове, монастирътъ *св. Наумъ* съ цинковитѣ си куполи, паланката Поградецъ, а на западъ посрѣдъ малки, ала буйни поточета, бързи, змиевидни рѣчици бучатъ, клокочатъ изъ цвѣтята; редъ живописни селца, градини, камбанарията и грамаднитѣ бѣли стѣни на монастира *Калище* се оглеждатъ въ езерото и, сѣкашъ, питатъ туриста: „Има ли по-хубава картина на свѣта?“

7. РИЛА.

К. Иречекъ.

Рила планина е исполински планински вѫзелъ, разположенъ току-речи въ самата срѣда на Балканския полуостровъ, на еднакво разстояние отъ Дунавъ и *Егейско море*.

Тамъ наблизу единъ до другъ сѫ и изворитѣ на три голѣми рѣки: Искъръ, Марица и Мѣста. Надлъжъ, въ права линия отъ западъ къмъ изтокъ, Рила се простира около 59 километра, а на ширъ, между Разлогъ и самоковско поле, не надминува 20 километра. Сѣверниятъ склонъ навсѣкѫдѣ е стръменъ. Прѣзъ единъ възнизъкъ ридъ, между дубнишкото и самоковското поле, Рила се свръзва съ отлозитѣ на Витоша, а чрѣзъ единъ другъ ридъ — водораздѣлътъ на р. Искъръ и Марица—съ *Срѣдна гора*. Откъмъ изтокъ Рила се съединява съ Родопитѣ толкова тѣсно, че прѣдѣлътъ имъ нѣма географическа основа. На югъ Рила се съединява направо съ *Пиринъ планина*. Едничката долина въ Рила се разстила успоредно съ посоката на главния ѝ гребенъ; прѣзъ нея се провира р. Рила, която тече на западъ къмъ Струма. Главниятъ и най-високъ гребенъ, съ срѣдна височина 2130 метра, отива отъ западъ къмъ изтокъ край сѣверната страна на долината. А край южната страна се простира вториятъ по-низъкъ гребенъ, който сега служи за прѣдѣлъ между България и Турция. Най-високиятъ връхъ се намира тъкмо между изворитѣ на р. Искъръ, Марица и Мѣста, малко по-насѣверъ отъ троеграничието между България, Тракия и Македония. Тоя връхъ се нарича Мусалла и е високъ 2930 м. Рила е мѫчно проходима. Едничкиятъ за кола пѫть захваща отъ р. Струма, минува покрай рилската рѣка и води къмъ рилския монастиръ. Има и други три прохода, но тѣ сѫ пѫтеки прѣзъ високи сѣдловини, достѫпни само лѣтѣ: — 1) отъ рилски монастиръ за Самоковъ, 2) отъ рилския монастиръ по Илийна рѣка за градеца Мехомия (Разложко) и 3) отъ Самоковъ прѣзъ върха Желѣзни Врата за Разлогъ.

Рила много прилича на Карпатскитѣ планини. Тая прилика, така удивителна, състои въ формацията на скалитѣ и въ външния видъ на планинитѣ, както и въ фауната и флората. По Рила има езера, на брой около 50, подобни на езерата по Сатра. Най-голѣмитѣ групи отъ тѣхъ се намиратъ на двѣ мѣста. Горитѣ сѫ дѣвствени. При политѣ се срѣщатъ дѫбрави, по-високо отъ тѣхъ — габракъ, прошаренъ тукъ-тамъ съ липа. По-нагорѣ захваща букакъ, размѣсенъ съ трепетлика (ясика), а на 1000 до 2000 метра височина прѣобладаватъ иглолистни дървета, отъ които най-любопитна е *елата*, която се срѣща по Родопитѣ, по върха на Перистери до Битоля и по Комъ въ Черна Гора. По най-високитѣ голи върхове живѣятъ диви кози, а изъ горитѣ се въдятъ мечки, вълци и другъ дивечъ.

8. СТАРА ПЛАНИНА.

Чайковски.

Въ това врѣме вървѣха двама пѫтника прѣзъ една хубава страна. Вървѣха и разглеждаха. Често се позапи-

раха, и въ очитѣ имъ се виждаше нѣкакво възхищение и умилность, нѣкакъвъ молитвенъ изразъ, като да хвалятъ Бога, дѣто така хубаво е сътворилъ свѣта.

Ала пъкъ хубави ли бѣха ония мѣста, прѣзъ които минуваха! Слѣдъ всѣка крачка имъ се показваше все по-новъ и по-чуденъ изгледъ, на който прѣдниятъ край бѣше като завѣса, която заедно съ пѫтницитѣ се издигаше напрѣдъ. Една завѣса слѣдъ друга се замѣстяше, единъ изгледъ се осланяше на другъ. То бѣ едностайна панорама отъ планини, овѣнчани съ бърда, изпросѣчени съ лѫки и накичени съ гора и съ разкошни долини, послани съ морава отъ цвѣтни ливади, по които като сребролуспи змии се виятъ потоци, още и голѣми рѣки. Тукъ се пукнала стѣна като саморастъ пепелива — сѣкашъ я опърлилъ огънь, който нѣкога е бухтѣлъ изподъ нея, лизалъ я съ своя пламъкъ — гола и исполинска. Тамъ изкочила величава пирамида съ зеленъ вѣнецъ долу, а съ свѣтълъ калпакъ на върха, който се гледа отдалечъ като шлемъ и тъмни облаци надъ него като гордъ челенкъ. Тукъ се отцѣпилъ рътъ, та задъ него се гледаха ту градове, ту широки равнини, ту мъглявосинкава долина, въ която прѣдметитѣ се видятъ увити въ тъма. Такива слики и прилики сѫ безъ край.

Тая страна се наричала нѣкога Х е м ъ. Днесъ я наричаме Б а л к а н ъ, С т а р а п л а н и н а.

Като пиша за нея, смѣя да река, че е хубава, защото наистина е хубава. Тя ще да е била такава още отъ първия день, когато е излѣзла отъ Божи рѫцѣ. Видѣлъ съмъ я и чудилъ ѝ съмъ се. Чудилъ ѝ съмъ се като любопитенъ пѫтникъ, а обикналъ съмъ я като любитель. Обичамъ ви, хубави планини! За обичь сте. Да съмъ живописецъ, изобразилъ бихъ ви на платно; да съмъ пѣвецъ, славилъ бихъ ви съ пѣсни; да съмъ музикантъ, сложилъ бихъ въ напѣвъ вашето ехтѣне.

9. ПИРИНЪ ПЛАНИНА.

Ив. Вазовъ.

Хубава е нашата Пиринъ планина. Какви високи върхове, покрити цѣла година съ снѣгъ, какви зелени долини, какви страшни борови гори, какви дивни хубости!

Лѣтѣ по ония ти широки пасбища пъплятъ вакли стада, мучатъ гойни крави, цвилятъ лъскаво влакнести коне, пуснати на свобода, а овчарскиятъ кавалъ пищи нѣкѫдѣ, та оглашава долини и усои, и весели цѣла планина. . . .

А бистри, хладни поточета весело скачатъ отъ стръмни урви, лѫкатушатъ изъ миризливи долини и сладко-сладко шумятъ, сѣкашъ че пѣятъ нѣщо. . . . Качишъ ли се хе тамъ на снѣжния врьхъ, дѣто се Въвира въ небето, ще ви-

дишъ надалеко и нашироко други долини и планини: и Струма, и Вардаръ, и краснитѣ картини на Македония, а на югъ—върховетѣ светогорски, задъ тѣхъ — Бѣло море, а погледнешъ ли нагорѣ — ще видишъ Бога! . . .

Хубава е, хубава, пустата Иринъ-Пиринъ! Но ние ще й идемъ на госте зимаска, кога сѫ страшни нейнитѣ зимни вѣявици, нейнитѣ страшни бури и фартуни. Тѣ бучатъ като лзъ и засипватъ пѫтища и долове съ дебели прѣспи. Тя тогава прилича на гробно царство. А гладни глутници вълци сноватъ по бѣлия снѣгъ, и очитѣ имъ свѣтятъ въ нощната тъмнота. Тежко на пѫтникъ, който се изгуби нощѣ изъ тия планини и при такава буря!

10. ВИСИНИ.

Ив. Вазовъ.

Дебелъ, не зачекнатъ отъ никаква човѣшка стѫпка, снѣгъ покрива съ бѣла плащаница приоблачната гола поляна на Витоша.

Слънцето отъ безоблачното студено небо грѣе ярко, но студено възъ мрътвия сънь на планината.

Гробна тишина царува.

Само въ единъ долъ срѣдъ тая поляна подъ ледъ, между рѣдки ели, надвиснали тѫжно неподвижни клоне, буботи нѣщо изподъ земята, сѣкашъ, планината пъшка или приказва на себе си. Това е подоблачната рѣка, която понататъкъ се хвърля въ бѣли водопади низъ чернитѣ скали надъ Бояна.

Тукъ-тамъ, възъ бѣлитѣ заспали могили, прояждатъ снѣжната плащаница остри канари и завиратъ зѫберитѣ си въ тихото небе.

Тия канари усилватъ дивотата на картината.

Ето тамъ, изъ сѣнката на нѣкаква дупка, образувана отъ балванитѣ, една мечка излазя и тръгва бавно нанѣкѫдѣ. Види се, тя не е още умрътвена отъ зимния си сънь.

Тя се движи тежко, лѣниво по заслѣпителната бѣлина на снѣга и образува тамъ черно петно.

Но слѣдъ малко се връща въ бърлогата си.

И пакъ се възцаряра ненарушимъ покой и дълбока безлюдность на това пустинно царство на снѣговетѣ.

Никакъвъ орелъ не се вие изъ синитѣ висоти.

Никакво крило не пори утихналия въздухъ, и никой звукъ не събужда пространствата му.

Но ето студеното слънчево кълбо полека потъва задъ хоризонта въ единъ пожаренъ облакъ. Нѣколко врѣме *Черни връхъ* се руменѣе още облѣнъ отъ послѣднитѣ лучи, послѣ поблѣднява, потъмнява, навѫсва се, сиротенъ и дивъ, въ потъмнѣлото вишине.

Възъ планината пада вечерниятъ студенъ сумракъ; мразовити мъгли излазятъ отнѣкждѣ и падатъ тежко възъ замрачалата поляна.

Настава дълга гробна нощь на нланината.

Мразътъ изкарва вѣтрове, и тѣ забучаватъ зловѣщо въ мрака.

Нѣкждѣ, прѣзъ разкжсани за мигъ облаци, прогледва вкоченясала отъ студъ трепетна звѣздица и пакъ се изгубва задъ дебелото було.

Вѣтърътъ фучи съ бѣсъ.

Елитѣ край дола, дѣто буботи планината, плющатъ чернитѣ си клоне и скърцатъ жаловито.

11. НИАГАРА.

А. Константиновъ.

Ниагара! Дай Боже всѣкиму да изпита такива блажени чувствувания, каквито азъ испитахъ, когато наближавахме ниагарския водопадъ, а още по-вече—когато блесна съ всичкото си величие прѣдъ очитѣ ми това чудо на природата! Ниагара, която е възбуждала въображението ми отъ дѣтинство, и за която само съмъ ублажавалъ щастливцитѣ, като не съмъ допущалъ и мисъль, че ще я видя нѣкой пжть. — Ниагара, чудото на природата, което привлича хиляди европейци въ Новия Свѣтъ,—ето я прѣдъ мене! Колелетата на нашето купе не ще успѣятъ да се обърнатъ и сто пжти, и прѣдъ очитѣ ми ще се прѣдстави картината.

Ние вървимъ по една закривена алея. Прѣдъ насъ и слѣдъ насъ тържествено, плавно, като че подъ тактъ на музика, се движатъ съ кола и пѣши пристигналитѣ отъ далечни крайща любители на природни красоти. Чуемъ глухото бумтене на падащата грамада вода. Между дърветата заблещукаха запѣненитѣ кждрици на течещата по наклонна каменита плоскость вода. Минуваме единъ мостъ. Рѣката около стотина метра широка, блесна прѣдъ насъ, запѣнена и буйна устремена между хиляди камене къмъ пропастьта, прѣдъ която се издига една грива отъ разбита млѣчна пѣна и изчезна. . . . Насрѣща виждаме единъ брѣгъ, който съвсѣмъ отвѣсно се губи въ дълбочината. Това е *Канада.* Виждатъ се хотели, живописни вили, пръснати самъ-тамъ около разкошния паркъ на Виктория.

Ние кривнахме изъ алеята, и всичко се загуби; усилва се само подземното бумтене. Колата спрѣха. Слѣзохме и, по показването на возача, тръгнахме изъ една пжтека между дърветата. Откри се пакъ канадскиятъ брѣгъ задъ пропастьта; ние виждаме вече дъното на този брѣгъ; ето и водата, мжтнозелена, изиграла си вече ролята, уморена, но още запѣнена, отива лѣниво на почивка къмъ водовъртежа. . . .

Гърмежътъ прѣдъ насъ дотолкова се усилва, че, за да се чуемъ, ние викаме.

— Нѣколко стълби надолу, една каменна полукрѫгла ограда . . . и ниагарскиятъ водопадъ! Ето го! . . . Много минути се изминаха, доклѣ се свѣстихме! Всички наблюдатели бѣха втрещени като въ жива картина! Не чудене, не възхищение, но едно безгранично благоговѣние бѣ отпечатано по лицата на всички. Всички лица бѣха сериозни, излека блѣдни и като че изтръпнали! Като че не прѣдъ твоението Божие, а прѣдъ самия Богъ тѣ бѣха изправени! . . . Който може, нека опише тая картина; който може, нека я фотографира, нека я нарисува! . . . Азъ не мога!

Отъ мѣстото, дѣто стоимъ сега, виждаме въ общи черти слѣдното: задъ каменната ограда, надъ която сме се надвели, налѣво падатъ буйни кѫдрави снопе разцѣпена вода и се губятъ на стотина метра долу въ една кипеща пѣнлива маса, отъ която се възнася силно бумтене; воденъ елмазенъ прахъ изхвърля тая кипеща маса; тоя прахъ по-нависоко се разредява, прѣвръща се въ прозрачна пàра; а слънчевитѣ лучи, като се прѣчупватъ въ нея, образуватъ полукрѫгла небесна дѫга, двата крайща на която сѫ натопени въ разбитата и омаломощена вода, която скача отъ водопадитѣ и пълни цѣлата пропасть наоколо два километра надлъжъ и половинъ километъръ наширъ. Тая падаща вода, която е до лѣвата ни страна, е отцѣпена отъ общата маса на американския водопадъ съ една малка скала, задъ която се устремява въ бездната още по-буйна маса. Погледнатъ отсрѣща, отъ канадския брѣгъ, тоя водопадъ изглежда като трептеща маса отъ кѫдрави снопе пѣна, между които личатъ свѣтло-зеленитѣ ивици на неразбитата вода. Задъ тоя водопадъ е островътъ на Тритѣ Сестри. Отдесно се вижда на голѣмо разстояние водата, която припка между камънетѣ и, полуразпѣнена прѣдварително, се устремява въ хаоса на канадския водопатъ, нареченъ водопадъ Конска Подкова. Ето дѣ е чудото на Ниагара! На повече отъ двѣстѣ метра широчина върху една полукрѫгла вдлъбната скала, съ форма на конска подкова, въ срѣдата пада на непрѣкѫснатата маса отъ ослѣпително блестеща пѣна и слиза на стотина метра дълбочина. Долу—адъ! Нѣщо ври, кипи, бѣснува се, гърми, като че потръсва цѣлата околность; снопе пѣна се мѣтатъ като фонтани нагорѣ, воденъ прахъ обсипва цѣлия водопадъ, и надъ него ти виждашъ ясно, какъ се възнася къмъ небесата водната пàра, а прѣдъ очитѣ ти се образуватъ облаци, които, колкото по-нависоко се издигатъ, толкова пò се сгѫстяватъ и като че се вкаменяватъ надъ водопада. Какъ ли ще изглежда това въ свѣтла лунна нощь!

12. ПЕТЕРБУРГЪ.

Ив. Вазовъ.

На мѣстото, дѣто е сега руската столица, прѣди сто и осемдесеть и четири години е стояла една нищо и никаква шведска крѣпость, Ниеншанцъ, която пазѣла устието на Нева. Околовръстъ било мрачно и безлюдно. Разхвърленитѣ острови били обрасли съ бодлива трѣва, храсталаци и хвойна гора, били прѣпълнени съ блата и мочури, и диви звѣрове живѣли въ гѫсталацитѣ. И природа, и човѣкъ били осѫдили това заглѫхнало мѣсто на вѣчно запустѣване.

Петъръ Велики отдавна ламтѣлъ да пробие нѣйдѣ на Балтийско море „прозорче къмъ Европа“, та да сближи Русия съ западната образованость. Той видѣлъ тоя кѫтъ, и гениална мисъль блеснала въ ума му. Единъ день той изпѫжда звѣроветѣ и шведитѣ и основава прѣстолния си градъ. — Днесъ Петербургъ е една отъ първитѣ столици на свѣта.

Императори и императрици, науки и изкуства на цѣла Европа, злато и гений се надпрѣварваха да уголѣмятъ и прославятъ галеното дѣте на Петра. Съвсѣмъ прави и безукоризнено послани улици се закръстосваха съ многобройни канали, обточени съ бронзови пармаклъци; невскитѣ брѣгове се стегнаха съ гранитна броня и скопчаха съ гигантски мостове; дворци, великолѣпни частни домове, театри, паметници, цръкви, музеи, разкошни хотели като отъ магия изникнаха на грамади, всичко въ стройно величествения стилъ на най-новото зодчество. Цѣли планини червенъ финландски гранитъ се прѣнесе за украшение на сѣверната Палмира; бѣлъ италиянски мраморъ и бронзата облагородиха съ статуи лицата на дворци, градини и площади. Нечуто богатство се изсипа, за да се издигне единъ вълшебенъ градъ въ сѣвернитѣ пустини. „Москва создана вѣками, Петербургъ милліонами“, казва една руска поговорка. Като създание на новото врѣме, Петербургъ прилича на всички голѣми столици. Отличава се отъ тѣхъ само по нѣманието на дири отъ старини: той нѣма ни легенди, ни буренясали развалини. Всичко въ него е съврѣменно, стройно, грамадно, студено. Той има официалния видъ на единъ блестещъ гвардейски офицеръ на парадъ.

Не ще ни дума, че тая великолѣпна вънкашность, като прави Петербургъ най-европейски градъ, прави го най-малко руски. Да не бѣха рускитѣ надписи по богатитѣ магазини на невския проспектъ, ти би могълъ свободно да го земешъ за една първокласна улица въ Берлинъ или Ню-Йоркъ. Петербургъ е образецъ на необикновената възприемчивость на източното славянство — да усвоява плодоветѣ на напрѣдъка и цивилизацията, и както Москва учудва странника съ съ-

храненитѣ спомени на стара Русия, тъй Петербургъ още повече го поразява съ успѣхитѣ на новата. Петербургъ има нѣколко работи, съ които би се гордѣла всѣка друга столица европейска. Университетътъ, Ермитажътъ и Императорската публична библиотека сѫ такива богати складове отъ свѣтлина на науката и отъ резултата на труда на човѣшкия гений, които правятъ Петербургъ голѣмо умствено и културно срѣдище на безкрайната руска империя и му даватъ почетно мѣсто между другитѣ столици.

13. ЕСЕНЬ.

Ед. Гримаръ.

Като изключимъ хубавитѣ и приятни дни, които периодически ни донася пролѣтното слънце, знаете ли да има прѣзъ годината друго по-приятно врѣме отъ послѣднитѣ седмици на есеньта?

Хладенъ вѣтрецъ подкача сутринь рано да духа; той вдига и разпрѫсва лекитѣ мъгли, които на разсъмнуване покриватъ полето. Слънцето, изпърво обиколено отъ тия мъгли, наскоро ги разпрѫсва въ атмосферата, послѣ ги прогонва къмъ синьото пространство, дѣто се събиратъ ту въ видъ на прѣлестни вълни отъ бѣлъ памукъ, който горнитѣ вѣтрове разпилѣватъ, ту въ видъ на величолѣпно натрупани тъмни облаци, които полека бавно плуватъ по хоризонта като снѣжни планини.

Птицитѣ млъкватъ. Лѣстовичкитѣ си отишли. Нѣколко закъснѣли пеперуди се наслаждаватъ отъ послѣдната топлина на слънцето, което се отдалечава, и разтегнатитѣ отъ бразда на бразда, отъ дърво на дърво дълги паяжини слабо се пролюлѣватъ отъ подухването на промѣнливия хладенъ вѣтрецъ. Неизказано е уморена и ослабнала мълчаливата природа; тя още трепти отъ спомена за топлото врѣме и се замислюва прѣдъ неизвѣстностьта, съ която я заплашва скритата зима тамъ горѣ на сѣверъ задъ небосклона.

Ноемврий наближава да изтече; сѣитбитѣ сѫ свършени. Земедѣлецътъ е повѣрилъ на земята сѣмето, отъ което ще поникне и израсте, бѫдещата жетва—храна.

14. ПРОЛѢТЬ.

Н. Начовъ.

Далечъ бѣгаха страшни бури и пискливи виявици; стопиха се снѣгове; по припеци се зелна крехка яснозелена трѣвица; весело, сладко като славейче заклокочиха и запѣха вадички изъ стръмнини и скали; показаха се изъ шупналата земя бѣли кокичета, жлътъ минзухаръ, мъхнатъ моравъ съсенъ и миловидна, срамежлива, сладкодъхна теме-

нуга; цъвнаха дрѣнове, глогове, сливи и гиргиванче; зелна се и се размириса здравецъ; разшуми се и буковата гора, — сѣкашъ, нѣкой я покри съ яснозелено сукно за нѣкое голѣмо тържество; обиленъ ароматъ услади прѣсния въздухъ; по ливади и хълмове се разприпкаха весели кръшни агънца и яренца; куковицата се *наяде съ букова шума* и весело закука; изъ въздуха се засрѣлкаха бѣли и пъстри пеперудки, и драгитѣ госте, вилоопашати лѣстовички, чуроликатъ гласовито, надничатъ подъ стрѣхитѣ на гнѣздата си, поздравяватъ работната българска стопанка и я питатъ: „Домакиньо, какво си прела, тъкала зимасъ, дай сега да кроимъ! Скръ-ъ-цъ!“ . . . . А тамъ нѣйдѣ на плѣвнята, върху купъ разхвърлени отъ зимнитѣ виелици тръне, кацналъ прѣлетачъ гостъ, голѣмецъ, скоклестъ щъркелъ, възвилъ глава къмъ небо и клепе съ дългата си жълточервена човка, та се чуе надалечъ.

15. ВЕЧЕРЬ.

А. Т. Страшимировъ.

Смрачи се. Нощьта насмогна, и звѣздитѣ все пò силятъ съ своята бисерна свѣтлина. И наблѣга тъмнината, свива се всичко подъ нея. Да речешъ трѣбва, трѣбва да се чака зората! Пъкъ то изтокъ пламна, земята като да се запали отъ единия край. Невидна магьосна ръка хлъзна между звѣздитѣ огнено кълбо—цѣла планина. . . А земята се слиса, притаи дъхъ. . . . Но тя — милата мѣсечина — отдалечи се и се спретна, па прогледа — засвѣтѣ, та посрбери гори и поля. . . Хубавъ, чудно хубавъ е Божиятъ свѣтъ! Прострѣло се небето съ миръ и благость надъ злата земя, надъ грозно смръщената съ планини, назъбени скали и тъмни усои наша земя! Прострѣло се е то и свѣти, трептятъ звѣздитѣ, волно къпе се въ небе ясноликата мѣсечина, и всичко, сѣкашъ, пѣе ангелска пѣсень.

16. НОЩНА БУРЯ.

З. Стояновъ.

Половина часъ не бѣхме извървѣли още, когато дъждъ, размѣсенъ съ ситна-дребна лапавица, започна да се излива отново; а слѣдъ малко той се прѣобърна на чистъ градъ. Съ настъпването на нощния мракъ отведнажъ прѣтъмнѣ дотолкова много, че двѣ крачки на страна мъчно можеше да се види. И зарева тогава Балканътъ съ всичкия си ужасъ, като че да бѣше разиграно море, и запѣ той оная своя пѣсень, прѣдъ която трѣбва да се съкруши всѣко сръдце, всѣка вирната и необуздана глава. Закрещѣ, заплющѣ наоколо; заскрибуцаха клонищата, опрѣни единъ о

други; стана страшно: стори ни се, че се събарятъ цѣли гори, че се отваря небето, че цѣлиятъ свѣтъ иска да се разруши, вселената да пропадне! . . Нощната тъмнина и гърмогласно хучене убива всѣкиму куража. Конетѣ ни дори, животни безъ никакви прѣдразсѫдъци, почувствуваха страшното и необикновеното. Тѣ се отказаха да вървятъ на оная страна, кѫдѣто ги водѣхме. Напусто обикаляхме насамъ-нататъкъ да намѣримъ нѣкоя вита трапчитка или равна горица, та да се подслонимъ. Вѣтърътъ и бурята бѣха до толкова оглушителни, че съ пушка да гърмѣше нѣкому на ухото, не можеше те чу. Най-сетнѣ като видѣхме, че нѣма друго спасение, спрѣхме се на едно мѣсто върху голия каменливъ връхъ подъ ударитѣ на лапавицата. Свихме се единъ до други на кълбо. Сѫщото направиха и конетѣ: срещнаха си главитѣ и се обърнаха гърбомъ къмъ страната, отдѣто идѣше вѣтърътъ. Никаква стража не поставихме наоколо си. Кой бѣше оня лудъ, който би се рѣшилъ да ни приближи въ това врѣме? Сънь, дрѣмка бѣха чужди прѣзъ тая нощь за насъ; дъждътъ ни намокри до кости, дѣто се казва. Отъ треперене зѫбитѣ на момчетата се тракаха като кръчетало на воденица; а дъждътъ вали ли, вали!

17. ИЗЪ „ЕДИНЪ КѪТЪ НА СТАРА ПЛАНИНА."

Ив. Вазовъ.

— Да вървимъ! казахъ азъ, па потеглихъ напрѣдъ-надлъжъ по една кривулеста долчинка, която завиваше къмъ сѣвероизтокъ.

— Не е тамъ пѫтьтъ, върви слѣдъ мене, каза бае Миалъ: ти вървишъ изъ пѫтеката на дърваритѣ. Азъ се обърнахъ и видѣхъ очуденъ, че той удари право нагорѣ възъ сѣверната, стръмителна, гладка, страшна урва, която се възвишаваше до облацитѣ.

— Какъ? По тая стѣна?!

— По нея сѫ се катерили прѣди шесть години всичкитѣ нашенци — и мѫжетѣ му, и женитѣ му . . . . Ела да видишъ, какъ се е качувала по това стръмнище баба ти Гана, хаджийката, съ седемдесеть години товаръ на гърба. Върви слѣдъ мене: другъ пѫть нѣма.

И наистина, ни най-малка диря отъ пѫть не се съзираше по гладкитѣ и лъскави трѣви на стръмнината.

Изпървѣнь вървежътъ ми се показа доста лекъ нанагорѣ, и азъ не правѣхъ току-речи криволичания по урвата. Вървѣхъ напрѣко; щѣше ми се по-скоро да прѣскокна тая стръмна стѣна, на която основата тънѣше въ влажната и дълбока долчина, а върхътъ се вдълбочаваше въ синия океанъ на небето. Подиръ нѣколко минути азъ и другарьтъ ми бѣхме виръ вода. Уморени и запъхтѣни, ние седнахме

да починемъ. Кога станахме пакъ да вървимъ, съзрѣхъ водачитѣ си и мулетата, отминали далеко надъ насъ. Бае Миалъ и Рачо чобанътъ спокойно и равномѣрно крачеха, като правѣха почтени зигзаци по стръмнината. Тогава азъ практически разбрахъ всичката истиность на поговорката „*който заобикаля, по-скоро стига.* Ние пакъ тръгнахме,—но по диритѣ на водачитѣ си. Една остра скала, съ която се свръшваше нагорѣ урвата, бѣше прѣдметътъ, който привързваше погледитѣ ни. Ние гледахме единъ пѫть нея да достигнемъ и тогава — отъ върха на Стара планина да погледнемъ на свѣта. Тая скала бѣше нашата надежда, нашето ободрение. Ние правѣхме юнашки усилия, за да прѣхвърлимъ страшното пространство, което ни дѣлѣше отъ нея. Ние вече не вървѣхме, а пълзѣхме. Стръмнината ставаше по-наведена и по-негостолюбива. Кракъ мѫчно можеше да се закрѣпи възъ гладкия мъхъ. Ние на всѣкой мигъ се улавяхме за кичури дълга и жилава трѣва или за мечешко зеле, слаби и ненадежни опори, а ямата отдолу ставаше по-дълбока и по-страшна. На югъ хващаше да се разкрива вече по-широкъ небосклонъ. Ние се намирахме по-горѣ вече отъ *Остро бърдо* на западъ и отъ *Петковъ каменъ* на изтокъ. Великолѣпната стрѣмска долина се разтваряше по-вече и по-вече съ своята омайна живописность. Задъ зеленитѣ бърда на Срѣдна гора, — въ дъното на небосвода, се синѣеха като нѣкакви призраци Родопитѣ. Зрѣлището бѣше вълшебно, но ние си запазваме правото да му се наслаждаваме, когато пристигнемъ скалата, сирѣчъ върха. Бързаме още, защото люта жажда хвана да ни гори, а на върха имаше студенъ и кристаленъ изворъ — *Залъмово кладенче*, както ни казваше бае Миалъ. Слѣдъ единъ часъ ходъ ние смазани, разсипани, възхитени, стигнахме обѣтованата скала

О ужасъ! отъ нея нагорѣ ни се изпрѣчи пакъ урва висока, неизгледна, и която се губѣше нѣйдѣ въ облацитѣ. Изпѫкналата скала само ни е лъгала. Азъ се тръшнахъ полуубитъ, отчаянъ на камъка. Искахъ да се върна, но какъ се слазя надолу по гладки трѣви, дѣто кракъ нѣма да се спре? Едно подхлъзване — отивашъ въ дъното на ямата! Да продължамъ нагорѣ? Но какъ се върви по тая проклета стѣна, на която краятъ не се вижда?

— Е, господине, изъ тоя пѫть сѫ минали прѣди шесть години всичкитѣ нашенци — и то подъ куршуми. . . . Помисли си, какво е било? . . . А ние още не сме и на половината пѫть! . . . Това го викатъ нашитѣ люде *Зли Пролѣзъ.*

— Зли Пролѣзъ? ! извикахъ азъ очуденъ.

Никога по-право название не би могло да се даде на тая страшна урва. Дори сега разбрахъ съ трепетъ, какви невъобразими мѫки сѫ изпитали хилядитѣ прѣмалѣли майки, дѣца и бѣжанци, доклѣ се спасятъ отъ куршума и ножа на

башибозуцитѣ. Нѣма прѣграда, нѣма прѣпятствие, което да побѣди това мощно и странно чувство — чувството на само-съхранение. Прѣдъ него падатъ всички сили на волята, всички други длъжности, свръзки, цѣли. Това чувство, произтекло отъ нашата слабость, е най-голѣмата ни сила. То е въорѫжило беззащитния човѣкъ противъ звѣрове, противъ стихии, противъ природа. Тигърътъ е лютъ като човѣкъ, когато напада жертвата си. Човѣкъ е тигъръ, когато брани живота си. Въ тия достопаметни и трагически дни видѣха се нѣща, които сѫ извънъ природата. Слабостьта показва чудеса, и чувството на самосъхранението — подвиги. Охтичави и полуживи хора, пѣши, боси и настръхнали, за два часа прѣскочиха тая урва, по която ние още плуехме. Стари баби и слаби дѣчица сѫ тичали като зайци нагорѣ!

. . . .

Добрила, къмъ която възлизахме вече, е една висока, островърха могила, на която южната и източната стръмнини сѫ съвсѣмъ голи, а сѣверната и западната — гористи и покрити съ стари и сгѫстени ели. Мъглитѣ не смѣеха да доближатъ до нея и се спираха насрѣдъ дола като прѣдъ една вълшебна прѣграда. Сѫществува една романтична легенда за нея. Едно врѣме нѣкой си Добрилъ войвода, не зная при какво нападане, уловилъ една млада плѣнница, за завладѣването на която всички момчета отъ дружината ламтѣли. Войводата прѣдложилъ надварване: който може да изнесе плѣнницата до самия връхъ на могилата, напрѣко, безъ да почива, негова да стане тя. Приело се. Единъ слѣдъ другъ се опитали всички да я изнесатъ до върха, но се спирали кой на самитѣ поли, кой по-нагорѣ, кой до половината. Никой нѣмалъ сила безъ отдихъ да я изнесе до върха. Добрилъ войвода билъ послѣдниятъ, който се опиталъ. Юнакъ билъ Добрилъ и спечелилъ побѣдата: той изнесълъ плѣнницата на върха! Но тамъ той издъхналъ отъ изнемощение; издъхнала и плѣнницата при него. Отъ какво? Легендата не обяснява. Оттогава тази трагическа могила добила името на войводата. Източната страна, по която сѫ ставали тѣзи качувания, е току-речи отвѣсна, и трѣбватъ неимовѣрни усилия да я възлѣзе човѣкъ напрѣко до върха. Азъ си спомнихъ моето възшествие по Зли Пролѣзъ и почувствувахъ благоговѣйно удивление къмъ силата на Добрилъ войвода.

Ние завихме по политѣ на Добрила и се блъскахме всѣка минута о дългитѣ клоне на дърветата, които висѣха надъ пѫтя. Най-послѣ стигнахме на една юрушка мандра. Казахъ стигнахме, но по-право е отбихме се, защото бае Миалъ, като старъ пандуринъ, има много добри спомени отъ мандритѣ, които е посѣщавалъ нѣкога, и той считаше за своя длъжность да не пропусне случай да си изпроси

отъ гостолюбивитѣ овчари-скитници малко извара. Юруцитѣ ни приеха твърдѣ ласкаво, слѣдъ като пропѫдиха псетата си, които налетѣха съ бѣсенъ лай възъ непознатитѣ гости. Колкото за Рача Чобана, който идѣше отзадъ, той прие обикновеното „добрѣ дошълъ“ отъ клона на една стара борика, дѣто се бѣше покатерилъ въ врѣме на нашествието на кучетата, за да имъ покаже своята неприкосновеность. На изсмиването ни той скокна чевръсто на земята и каза, че искалъ да види отъ дървото, накѫдѣ е сопотскиятъ монастиръ. Не ще съмнѣние, че ние се показахме удовлетворени отъ това умно обяснение. Бѣше спасено самолюбието на Рача, и той погледна твърдѣ гордо къмъ псетата, които бѣха прокудени на почтено разстояние отъ насъ.

Ние седѣхме на трѣвата полуизлегнали и се разговаряхме съ юруцитѣ. Тѣ бѣха добри люде. Единиятъ отъ тѣхъ, седемдесеть и петь годишенъ старецъ, разказа, че тридесеть и петь години наредъ е лѣтувалъ въ тази планина. Мѣстото ми не позволява да прѣдамъ тука разказа му за разни любопитни срѣщи, спомени, сцени съ разбойници и български хъшове. Между другото той ми разказа, какъ нагостилъ клетия Григора Бошковъ отъ Клисура.

Ползувамъ се отъ този случай да дамъ нѣкои свѣдѣния за личностьта на този младежъ и за трагическата му смрьть.

Бошковъ бѣше единъ отъ онѣзи тихи характери, една отъ онѣзи нѣжни натури, които, свойствени само на женитѣ, придаватъ на лицето на мѫжа една неизразима меланхолна сладость. Бѣлъ, румѣнъ, съ голѣми черни очи, той имаше нѣкаква си женственость, която отрича всѣка енергия и твърдость на духа. Приятель, послѣ сподвижникъ на Тодоръ Каблешковъ, той нѣмаше нито огъня на погледа му, нито буйностьта на словото му; имаше само патриотизма му, — и то бѣше доста. Въ навечерието на възстанието прѣзъ 1876 г. Григоръ Бошковъ остави Пловдивъ, дѣто управляваше книжарницата на г. Данова, и отиде въ Клисура, за да приготви окончателно повдигане на бунта въ родния си градъ. Когато клисурското движение биде смазано отъ ордитѣ на башибозуцитѣ, прѣдвождани отъ кръвожадния Тосунъ-бей, Григоръ Бошковъ успѣ съ двойца още другари възстаници да избѣгне въ Стара планина. Тамъ тѣ се скитаха нѣколко деня, спѣха подъ дъжда, криеха се изъ гори и се хранѣха съ трѣва. Изгубени въ непознати пустини на Стара планина, обиколени отъ хиляди опасности, прѣслѣдвани отъ потери, които тогава се организуваха въ турскитѣ села, тримата нещастници бѣдствуваха вече да умратъ отъ слабость и гладъ, когато една зарань съглеждатъ отъ тѣзи височини мѣста не чужди тѣмъ.

Познаха, че се намиратъ надъ Сопотъ, дѣто имаха свои

приятели. Сладка искра отъ надежда изгрѣ въ тѣхнитѣ срѫдца. Вечерьта тѣ се спуснаха отъ *Остро Бърдо*, прѣнощуваха въ бѣдната кѫща на една сиромахкиня на края, па зараньта рано прѣхвърлиха се прѣзъ високия зидъ на църковната ограда и се явиха прѣдъ бабата, която трѣбѣше и пазѣше църквата.

Когато бабата видѣ тримата момъка, облѣчени въ страшни и хайдушки дрехи, пожълтѣли отъ гладъ, почернѣли отъ тегло, тя се уплаши.

— Бабо! мълчи! казаха тѣ: ние не сме лоши люде... Българи сме .... Помогни ни! ...

— Кои сте?

— Клисурци. ... и идемъ отъ планината .... криемъ се .... не обаждай ни! ....

Бабата ги прати да се скриятъ въ училището. Дойде попътъ да служи утрѣня. Бабата тича при него разтреперена.

— Що е, бабо? попита попътъ.

— Бунтовници, дѣдо попе! ... трима! Кажи ми, какво да ги правя!

Попътъ бѣ стѫпилъ на прага на храма.

Той щѣше да служи утрѣня.

Изведнъжъ попътъ се изгърби на храма и слѣзе въ селото. ...

И църквата остана пуста. Никоя пѣсень тая зарань не се възнесе къмъ небето. Кандилото блѣщукаше съ мъртва свѣтлина прѣдъ разпетието. Сѣкашъ, отъ него капѣше кръвь! .... Подиръ половинъ часъ училището бѣше обиколено съ башибозуци. Гърмѣха и вѫтрѣ и извънъ въ прозорцитѣ. Троицата другари бѣха се качили на пода и се потаяха. Нѣколко башибозука гърмѣха къмъ пода. Червени капки кръвь закапаха прѣзъ рѣзкитѣ. Скоро дъскитѣ бѣха строшени, и долу се стрoполиха двама души. Единиятъ бѣ раненъ. Той се затече несъзнателно къмъ двора, отиде до църквата и седна спокойно на дъската до зида. Той гледаше. Куршумитѣ ехтѣха около него. Другиятъ момъкъ отбѣгна досрѣдъ двора и падна мъртъвъ. Григоръ Бошковъ скокна, промъкна се между башибозуцитѣ, доближи до стѣната на долното училище и тамъ се спрѣ ... Съ единъ ударъ отсѣкоха му главата. Дели Мехмедъ я занесе въ конака. Раниениятъ младежъ биде чушнатъ на гръбъ и занесенъ на гръбъ въ конака, а послѣ въ Пловдивъ. Третиятъ си остана на мѣстото. Селото бѣше пусто. Тусунъ бей пристигна въ това врѣме съ хилядо башибозука, въорѫжени съ пушки, ножове, лопати, косери ... но късно!

Днесъ на терасата прѣдъ съсипаното училище лежатъ коститѣ на двамата злочести поборници. Три недодѣлани камене, неправилно натъркалени възъ тѣхъ, свидѣтелствуватъ за минутното усърдие, което сѫ имали гражданитѣ да овѣковѣчатъ спомена на тази трагедия и на този срамъ.

II.

ВТОРИ ДѢЛЪ.

ПОВѢСТВУВАНИЯ.

---

18. СТАРОБЪЛГАРСКОТО АЗБУКЕ.

По М. Дриновъ.

Старобългарското азбуке, каквото го намираме въ най-старитѣ ни писмени паметници, сир. въ ръкописитѣ отъ XI вѣкъ (по-стари ръкописи отъ това врѣме до сега не сѫ намѣрени), имало е 43 букви. Далй толкова букви сѫ били и въ IX вѣкъ, когато св. Кирилъ е съставилъ азбукето ни? За голѣма жалость, отъ врѣмето на светитѣ наши първоучители не сѫ запазени писмени паметници, та по тѣхъ ясно да сѫдимъ, какъ е излѣзло изъ рѫцѣтѣ имъ това велико дѣло. Нашитѣ най-стари паметници сѫ отъ около 200 години слѣдъ съставянето на азбукето ни. Като знаемъ, какви измѣнения е прѣтърпѣло оттогава азбукето въ всѣкой вѣкъ току-речи, може да се прѣдполага, че и въ миналитѣ два вѣка могло е да станатъ въ него малки или голѣми измѣнения. Това естествено прѣдположение се потвърдява отъ едно вѣрно свидѣтелство. Черноризецъ Храбъръ, който е живѣлъ въ онова врѣме, когато е имало още живи люде, **иже сѫтъ видѣли** св. Кирила и Методия, ето що говори между друго въ апологията си **„О писменьхъ“**: — **Аще ли къто речетъ, яко Кирилъ нѣстъ добрѣ оустроилъ словѣнская письмена, понеже са постраяжтъ и юще, отъвѣтъ речемъ симъ: и гръчьскы такожде многажди сѫтъ постраяли Акила и Симахъ и по томь инии мнози. Оудобѣю бо юстъ послѣжде потворити, неже пръвою сътворити.“** Тѣзи думи безпорно свѣдочатъ, че около 50 години слѣдъ св. Кирила великото му дѣло се е *„построявало“* още, имало е сирѣчь люде, които сѫ намирали новосъставеното азбуке несъвършено и сѫ го усъвършенствували, **постраяли**. Същото, мислимъ, доказва и слѣдното изрѣчение, което се намира

въ едно гръцко сказание за св. Климента, найдено отъ професора Григоровича въ единъ гръцки ржкописъ отъ XIII вѣкъ: „Измисли (св. Климентъ) други букви, по-ясни отъ онѣзи, които изнамѣри прѣмждриятъ Кирилъ“. — Това изречение направи голѣмъ глъчъ въ словѣнската наука. Нѣкои учени помислиха, че св. Климентъ трѣбва да е съчинилъ особено азбуке; други отидоха по-надалече и изказаха мнѣние, че Климентъ съчинилъ азбукето, което се приписва Кирилу и което се нарича *кирилица*, а Кирилъ билъ изнамѣрилъ *глаголицата*. Тѣзи мнѣния обаче оставатъ безосновни. Ако наистина да бѣше Климентъ изнамѣрилъ нѣкое съвсѣмъ особено азбуке, то Черноризецъ Храбъръ, толкова близъкъ свидѣтель и толкова добрѣ познатъ съ работата, трѣбваше да спомене поне нѣщо за едно такова важно дѣло. Той самъ казва, че Кириловото азбуке въ негово врѣме се „*построявало*“ още, та, нѣма съмнѣние, св. Климентъ е билъ единъ отъ тѣзи „*построители*,“ усъвършенствуватели на Кириловото дѣло. Че наистина изобрѣтението на св. Кирилъ се е малко или много мѣнявало или допълняло въ първитѣ два вѣка слѣдъ появата си, това се подвърдява още и отъ слѣдния фактъ. Черноризецъ Храбъръ пише, че св. Кирилъ изнамѣрилъ 38 букви, а въ извѣстнитѣ ни най-стари ржкописи отъ XI в. ги намираме 43. Ще рече, петь шести отъ послѣднитѣ букви сж притурени послѣ отъ изправителитѣ и допълнителитѣ на азбукето въ IX, X и XI в.

19. ПЪРВА СРѢЩА НА БЕНКОВСКИ СЪ БАШИБОЗУЦИ ПРИ С. ПЕТРИЧЪ.

З. Стояновъ.

Въ това врѣме, когато войводата даваше разни заповѣди и съвѣти, обезпокоителни гласове се разнесоха по насипитѣ, и двѣ пушки изгърмѣха отъ върха на ближната рътлина, гдѣто имаше поставенъ караулъ да наблюдава за появяването на неприятеля.

— Турци идатъ, черкези нападатъ! викаха караулитѣ.

Колкото въоржжени селяни имаше въ старитѣ гробища, всички се нахвърлиха въ насипитѣ, изтрещѣха имъ пушкитѣ, и се приготвиха за бой. Пѣхотата отъ нашата чета така сжщо завзе единъ отъ приготвенитѣ обкопи, а конницата остана като резерва задъ високата могила. Бенковски съ гола сабя въ ржка, възседналъ на коня си, тичаше отъ едно укрѣпление на друго да насърдчава юнацитѣ.

— Удряйте мжжки и постоянствувайте до послѣдня капка кръвь, защото, ако покажемъ слабость още въ първото сражение, ще ободримъ неприятеля! — говорѣше той.

Нападателитѣ не се виждаха още, отдѣ ще нападнатъ и какво имъ е числото. Тѣ незакъснѣха обаче да се пода-

датъ откъмъ с. Колунлари прѣзъ високата рътлина задъ рѣката; всички бѣха башибозуци отъ околнитѣ села, всички пѣшаци. Щомъ се надвѣсиха надъ рѣката, и дойдоха лице съ лице съ първия нашъ насипъ оттатъкъ рѣката, дѣто бѣха само селяни, отвори се огънь най-напрѣдъ отъ страна на турцитѣ.

И се подписа тържествено вече актътъ между роба и господаря. Първата пушка изгърмѣ. Всѣкой може да си прѣдстави, като какво страшно дѣйствие трѣбваше да произведе тя на петстотингодишния робъ, който се е научилъ само да мълчи, да не възразява, да ласкае и да навежда вратъ раболѣпно. Всички горещи юнаци, които досега викаха и изказваха омразата си само на думи и съ пѣсни, безъ да се сѣтятъ изпървенъ, онѣмѣха въ насипитѣ, забѣлѣжи се разкайване по лицата имъ, пожълтѣха и поблѣднѣха.

Между това турцитѣ нападаха стремително върху първото укрѣпление. Тѣхнитѣ пушки сѫ като сѫщински топове, куршумитѣ имъ свирѣха много надалечъ, а нашитѣ пухаха, като кога се изтърся рогозка, и куршумитѣ имъ вдигаха прахъ изъ нивята, като че падаше камъкъ. Причината бѣше лошиятъ барутъ, който пакъ турцитѣ ни продаваха. Турцитѣ, възползувани отъ това, нападаха по-смѣло.

Нашитѣ се спогледаха нагорѣ-надолу, и, за голѣмъ срамъ, търтиха да бѣгатъ въ голѣма безредица. . . Башибозуцитѣ нападаха, викаха и още по-вече усилиха гърмежа. Бенковски кипѣше отъ ядъ. Както той, така и другитѣ викаха къмъ отстѫпващитѣ да се спратъ; той поиска да отиде при тѣхъ, но ние го не пуснахме, защото, ако той паднѣше още въ първото сражение, пропадаше и самото дѣло. И самъ Бенковски не правѣше изключение отъ общото настроение, и неговитѣ устни бѣха прѣсъхнали като на другитѣ. На всички присѫтствуващи тамъ възстаници очитѣ бѣха обърнати къмъ насъ; тѣ искаха да отгатаятъ, на какво сме мнѣние ние, сир. дали нѣма да послѣдваме примѣра на първата стража или, напротивъ, съ намѣрение сме да се биемъ. Турцитѣ, насърдчени отъ първото ни отстѫпване, обърнаха и къмъ насъ. Макаръ и да бѣха още далечъ, куршумитѣ на военнитѣ имъ пушки (белгийски шишенета) свирѣха надъ главитѣ ни и падаха чакъ въ селото. Безпокоителни женски гласове се чуха чакъ отъ селото, които още по-вече подѣйствуваха на нашитѣ възстаници.

Тогава Крайчо знаменосецътъ, по покана на Бенковски, възседна на коня си и се обърна къмъ възстаницитѣ съ пламена рѣчь. „Напрѣдъ братя!“ извика той и пусна коня си срѣщу турцитѣ. Около 20—25 конника и толкова пѣшаци го послѣдваха прѣзъ нивитѣ. Гѫстъ прахъ отъ суха пръсть се вдигна надъ главитѣ имъ като вихрушка. Баши-

бозуцитѣ налѣгаха по очитѣ си и отвориха огънь срѣщу нашитѣ юнаци; но като видѣха, че тѣ не бѣгатъ като първата стража, захванаха да се теглятъ назадъ. Почна се битка. Първата стража, която бѣше си оставила насипа, завзе го бързо-бързо и отвори огънь въ ребро въ неприятеля, макаръ и безполезно.

Лицата на възстаницитѣ, които останаха въ старитѣ гробища, захванаха да се зачервяватъ отъ една страна.

— Удряйте, братя! викаха всички, като да бѣха сѐ войводи, и поискаха да послѣдватъ храбрия Крайчо, който се губѣше въ гѫстия димъ по дѣсния брѣгъ на р. Тополница.

Конницата удари по рѣката нагорѣ, за да заобиколи ужъ неприятеля; това бѣ невъзможно, понеже баирътъ, на който стоеха турцитѣ, е твърдѣ стръменъ. Пѣхотата настѫпваше съ гърмежъ. Пушкитѣ на неприятеля замълчаха. Не се мина много врѣме, и съгледахме между шумака, че турцитѣ отстѫпваха пълзишката. Единъ отъ тѣхъ биде раненъ; видѣхме, като се прѣгъна на два ката, но другаритѣ му го зеха на рѫцѣ. Радостенъ викъ се изтръгна изъ грѫдитѣ на всички възстаници, пушкитѣ запукаха още по-силно, и неприятельтъ съвсѣмъ удари на бѣгъ. Отъ нашитѣ не се нарани никой. Заедно съ Крайча бѣше и Л. Гуговъ.

И така ние бѣхме вече побѣдители. Кой може да опише радостьта на зарадваното население и на четата? Едвамъ сега българинътъ позна на дѣло, че и той чини нѣщо, че не е вѣрно катадневното доказване на турцитѣ, — „гяуръ табансъзъ-даръ (страхливъ)“.

— Тичайте да избиемъ тия кучета! викаха всички.

— Ахъ, сега защо не сѫ готови топоветѣ да изпроводимъ нѣколко кантарови топузи подиръ тия голи читаци! говорѣше попъ Христоско, на когото побѣлѣлата брада треперѣше, като че го дръпаше нѣкой отзадъ. Да помнятъ и да знаятъ краститѣ, кога сѫ нападали на петричени и на храбрия Бенко войвода!

Гайдитѣ писнаха изново по всички насипи, и хоро се залюлѣ напукъ на турцитѣ, които надничаха крадешкомъ отъ върха на рътлината. На хорото се заловиха не само млади момци и моми, а и старци и бабички, които скачаха на пропала. Попъ Христоско, на когото черковното правило не позволяваше да тропне, казваше, че никой пѫть не би турилъ на главата си черна капа, ако знаелъ, че ще да се играе такова хоро. Крайчо байрактарь на когото най-много се дължеше пропѫждането на златишкитѣ читаци, завърна се вече въ лагера съ всички прѣдимства на истински побѣдитель. Той се посрещна и прие тържествено, споредъ както му се падаше. Работата по укрѣпленията се захвана по-дѣятелно.

20. ПЕТЛЕШКОВЪ СЕ ПРѢДАВА НА ТУРЦИТѢ.

К. Величковъ.

Петлешковъ не стоеше въ първитѣ редове на движението, като Бенковски, Волова, Каблешкова и Бобекова. Той се равнява съ тѣхъ по безкористния си и пламенъ патриотизъмъ, който овѣнча съ мѫченическа смърть. Неговиятъ подвигъ, по една чудна неправда на историята, не доби оная извѣстность, съ която други се възползуваха, и която той е заслужилъ наравно съ тѣхъ. Той сподѣли въ това отношение участьта на своитѣ съграждани и на всички ония борци отъ околнитѣ села, които, събрани въ Брацигово и възпламенени отъ него, противостояха храбро на нѣколко пѫти по-голѣма сила.

Борбата траеше отъ десеть дни. Въстаницитѣ, безъ водачъ отвънъ, въорѫжени съ евзалии и кремъкови пушки, закрити задъ шанцове и задъ дъсчени укрѣпления, измислени отъ тѣхъ, бранѣха се юнашки подъ командата на доброволно избрани войводи противъ хиляди башибозуци, надошли отъ Пловдивъ, отъ Пазарджикъ или слѣзнали отъ най-далечнитѣ крайнини на Родопитѣ. Едни отъ башибозуцитѣ бѣха пѣши, други на коне, — подъ прѣдводителството на познати бейове, на които се усмихваше идеята да се върнатъ, както нѣкога дѣдитѣ имъ, съ слава на побѣдители. Числото на башибозуцитѣ расте всѣкой день. Тѣ идатъ всички надмѣнни, убѣдени, че самото имъ появяване ще сплаши тия прости дюлгери и селяни, прѣвърнати внезапно въ метежници, та постепенно се ожесточаватъ отъ ненадѣйния отпоръ, който срѣщатъ. Всички опити да прѣвзематъ селото съ пристѫпъ сѫ отблъснати.

Най-послѣ пристига войска. Една зарань въстаницитѣ виждатъ по хълмоветѣ откъмъ Чанакчиево турски шатри и нѣколко топа, зинали зловѣщо надъ селото. Нѣколко гюлета прѣлитатъ надъ него. Съпротивлението е невъзможно и безполезно. Събира се съвѣтъ отъ първенцитѣ и главатаритѣ на въстаницитѣ и се рѣшава сега, когато юначеството става безпомощно, да се прибѣгне до хитрость за спасение на градеца и на прибѣгналитѣ въ него села. Една депутация, избрана на часа, тръгва за турския лагеръ и се явява прѣдъ пашата. Той е Хасанъ паша, — сѫщиятъ, който въ руско-турската война командува войскитѣ въ Никополъ и прѣдаде града на руситѣ. Депутацията обявява, че селянитѣ сѫ се защищавали противъ башибозуцитѣ, понеже се страхували, че ще разорятъ селото, но прѣдъ редовнитѣ войски слагатъ орѫжие. Хасанъ паша приема това изявление на покорность и обѣщава да запази селото, но съ условие — да му прѣдадатъ въ единъ часъ Петлешкова.

Слѣдъ единъ часъ, ако Петлешковъ не бѫде въ рѫцѣтѣ му, селото ще бѫде изравнено съ земята.

Депутацията се завръща разбита отъ скръбь за страшното послание, което е приела, но трѣбва да го изпълни: безъ да се отбие никѫдѣ, безъ да обади никому нищо, отива право у Петлешкови. Страхътъ бѣше вече извършилъ своето дѣло. Самъ Петлешковъ е скритъ въ кѫщата си. Пратеницитѣ отиватъ при него въ скривалището му и му съобщаватъ думитѣ на пашата. Петлешковъ ги изслушва блѣденъ и нѣколко врѣме стои прѣдъ тѣхъ съ наведени очи, онѣмѣлъ, неподвиженъ, като ударенъ съ грѣмъ. Стоятъ нѣми и пратеницитѣ. Слѣдъ нѣколко минутно мълчание, въ което всички изтърпяватъ смъртни мѫки, Петлешковъ дига глава и казва:

Ще ида. По-добрѣ да загине единъ човѣкъ, нежели да се разсипе цѣло село.

Въ единъ мигъ всичко се узнава вкѫщи. Около Петлешкова се събиратъ всички домашни. Всички плачатъ: баща, майка, млада жена, малки дѣца. Злокобно прѣдчувствие притиска сърдцата на всички. Той е далъ дума. Съ сълзи на очи се прощава съ всички и тръгва за турския лагеръ.

На другия день петдесеть брациговци и селяни отъ околията, отбѣлѣжени като най-виновни, излизаха изъ селото, вързани съ вѫжа и белекчета, между единъ конвой отъ войници. Не далеко отъ селото, на нѣколко стѫпки отъ пѫтя, който води за Пазарджикъ, тѣ видѣха, че гори силенъ огънь. Когато дойдоха на срѣща му, едно страшно зрѣлище потресе всички. Всрѣдъ едно колело отъ войници на огъня се печеше живъ човѣкъ. Това бѣше Петлешковъ.

21. УЗУНОВЪ НА ГОСТЕ У ХАДЖИ СТАВРЯ ВЪ ХАСКОВО.

Ст. Заимовъ.

— Утрѣ по кое врѣме мога да дойда? попита *Аргирия̀дисъ* (Атанасъ Узуновъ) и се спрѣ всрѣдъ трапезарията.

— Зарань въ единъ часа. Ще ви чакамъ въ градината на кьошчето. Ще ми бѫде приятно да си пиемъ заедно кафето и да си поговоримъ върху работата, — каза Хаджи Ставри и съ рѫцѣ — по владишки — изплѣска.

Иванъ Мечката се изправи на вратата.

— Иване, изпроводи нашия любезенъ гостъ и утрѣ рано ще идешъ да го доведешъ тука! — заповѣда господарьтъ на слугата си.

Иванъ отвори вратата и съ главата си даде знакъ на

селянина*) да го послѣдва. *Аргириядисъ* изгледа околовръстъ стаята, измѣри очно разстоянието отъ него до чорбаджията, па хвърли изпитателенъ погледъ по цѣлото „азъ“ на Хаджи Ставря: погледътъ му се спрѣ върху тлъститѣ и широки гръди на човѣка, който му се обѣща за 50 лири да го вѣнчее въ гръцката черква. Намѣсто „сбогомъ, лека нощь“ — три думи, които трѣбваше да каже въ случая, Аргириядисъ бръкна бързо въ селския си джобъ, извади „*нѣщо*“, което прилича на свински кракъ, и насочи револверъ въ грѫдитѣ на гъркомана: курокътъ тракна, евза се пукна, устата на *свинското краче* огънь избълва, оловено зърно се заби въ дѣсната грѫда на чорбаджията, — гърмежъ се чу въ „писанитѣ копаци“. Втора евза се пукна, револверътъ втори пѫть избълва огънь, второ оловено зърно се заби два сантиметра по-долу отъ първото, — втори гърмежъ се разнесе изъ стаята. Трета евза се пукна, трети пѫть револверътъ избълва огънь, трети куршумъ се заби въ тлъститѣ грѫди на хаджията, — трети гърмежъ се разнесе изъ стаята, която бѣше се напълнила съ барутенъ димъ и тежка барутна миризма. *Чорбаджията* бѣше раненъ съ три куршума, които не отидоха по-надалечъ отъ лойнитѣ и мускулнитѣ слоеве на кожата му. Куршумитѣ не засегнаха вѫтрѣшнитѣ части на грѫдната му куфина. Хаджията се вкамени на мѣстото си: съ настръхнала като четина коса, съ отворена уста, съ опулени, стъклени очи, както това се случва съ хора въ врѣме на ужасъ, той, сѣкашъ, прикованъ остана на миндерлика. . . Иванъ Мечката, намѣсто да се хвърли върху убийцата на господаря си, въ страха си силно притвори вратата на трапезарията, замандали я отвънка и нададе викъ, колко му гласъ държи. . . Узуновъ се доближи до мнимо умрѣлия Ставря; прѣзъ барутния димъ, който на гѫсти клѫба се въртѣше около голѣмата му глава, разгледа го и, като се увѣри, че чорбаджията е мъртъвъ, спокойно се запѫти къмъ вратата.

— Отвори, отвори, Иване! извика той на Мечката, който се дерѣше да вика домашнитѣ на помощь.

Вратата не се отвори. Узуновъ се опита да изхвръкне прѣзъ прозореца, да прѣскочи зида и да яхне вранята коня на Георгия Минчовъ; но прозорцитѣ на трапезарията сѫ запрѣчени съ яки желѣзни прѫте. Дръпна *Аргириядисъ* еднажъ-дважъ-трижъ желѣзната решетка, ала тя не мисли да се подчини на волята му. Той отново се завръща при вратата и се опитва съ сила да я отвори — да я изкърти.

Револвернитѣ гърмежи, писъкътъ на женурята и дѣчурлигата, гърмящия гласъ на Ивана, — всичко на минута

---

*) Атанасъ Узуновъ отива у дома на Хаджи Ставря прѣдрешенъ като селянинъ.

достигна до ухото на Кьоръ Хаджи Иванъ Малджията, съсѣдъ на Хаджи Ставря. Той начаса захвърли хавана на една страна, заграби дебела суровица-мешовица въ ржка, па по стълбата, що се опираше на зида, се прѣхвърли въ Хаджи Ставревитѣ широки двори. Женурята го посрѣщнаха съ писъци и молба: „Хаджи, спасявай хаджията!“ . . .

Кьоръ Хаджи Иванъ, кърджалийски гигантъ, отвори вратата на трапезарията, и прѣдъ очитѣ му блесна слѣдната картина: Хаджи Ставри прострѣнъ на пода, *селянинъ нѣкой си* го яхналъ и вади ножъ да го прободе въ грждитѣ. Малджията силно замахна съ дебелата суровица-мешовица, ржката на *селянина*, сѣкашъ, увѣхна, ножътъ падна на пода. Втори пжть Малджията замахна и силно удари по тила непознатия селянинъ. *Аргириядисъ* изблѣщи очи и полумъртъвъ се прострѣ въ срѣдата на трапезарията. Хаджи Ставри бѣ спасенъ. Малджията не се задоволи само съ първитѣ два сполучливо нанесени удара; той нанесе, дѣто заварна, още нѣколко силни удара по полумрътвия трупъ на селянина, па слѣдъ това силно се тръшна на грждния му кошъ, заплю лицето му и чакъ тогава полюбопитствува да попита за здравето на съсѣда си.

— Хаджи, раненъ съмъ, съ куршумъ съмъ раненъ! Пазвата ми е пълна съ кръвь; спасявайте ме! — обади се Хаджи Ставри, лежещъ на пода.

. . . .

Разбра *Узуновъ*, че е падналъ въ ржцѣтѣ на неприятеля, и посегна съ устата си да налапа отровата, която висѣше въ една кесийка на грждитѣ му; не сполучи: ржцѣтѣ му бѣха вързани, устата му не можа да достигне кесийката. Отчаенъ, той падна отново и се забрави. Малджията подигна главата му и силно го плесна по лицето: изъ устата и носа на *Аргириядисъ* изхвръкнаха парчета отъ съсирена кръвь и се залѣпиха по полата на една отъ снахитѣ на Хаджи Ставри.

— Анатема, анатема, дрехата ми опръскахте съ кръвьта на убийцата! — извика снахата, па придружи проклятията си съ нѣколко женски удара.

Аргириядисъ отвори хубавитѣ си очи, налѣти сега съ кръвь, и жално-мило изгледа хубавицата снаха, която бѣше се обърнала на злобна фурия, — изгледа я и пакъ се забрави. Иванъ се завърна заедно съ градския лѣкарь. Вратата на трапезарията се отвори, лѣкарьтъ влѣзе, и прѣдъ очитѣ му се лъсна ужасна картина: чорбаджията, раненъ, пъшка и се мѣта въ жгъла и бърбори *нѣщо си*, въ срѣдата на трапезарията лежи полумъртъвъ *нѣкой си селянинъ*, вързанъ като „агнецъ на заколение“, потъналъ въ кръвь, а наоколо му—вода, кръвь и оцетъ, разлѣти по пода на стаята.

22. СЛАВЕЙКОВЪ ВЪ С. МИХАЛЦИ.

П. Р. Славейковъ.

Щомъ излѣзохъ изъ свищовската тъмница, слѣдъ два-три деня хванахъ пѫтя за Търново. Азъ се отбихъ нарочно въ село Михалци, дѣто имахъ майчини си роднини, съ намѣрение да опитамъ, не ще ли би възможно нѣкакъ да се настаня за учитель. Но и тукъ нѣкой си Русецъ, извѣстенъ подъ името попъ Костадинъ Московецо, дошълъ тука, не зная кога и какъ, оженeнъ и опопенъ, добилъ бѣше влияние и въртѣше селото, та противодѣйствува на роднинитѣ ми, съ намѣрение да настани сина си, момче малко по-малко отъ мене и много по-неучено. Роднинитѣ ми, хора честни, но сиромаси, направиха, каквото можаха: събраха селянитѣ, прѣдставиха имъ сгодния случай да ме задържатъ за учитель; но по-влиятелнитѣ бѣха откъмъ Московецо. Чорбаджията, не му помня сега името, отъ очи за роднинитѣ ми, стори да ме попита, — колко бихъ имъ зелъ да остана тая зима (идещата) да имъ уча дѣцата.

— Хиляда гроша — рекохъ азъ — за една година и да ме храните.

— Че много искашъ ти, каза той.

Ние за цялу ляту — прибави другъ единъ отъ чорбаджийскитѣ мекерета — плащами на гуйдарю да ни пасе гуед'та и па ни му давами повик' от двестя грошое, ем дя-й то да си гуйдар, а дя-й да си даскал: гуйдарю цял ден оди да ся пиче пу слънциту, тича подир гуед'та, дъш гу иди поняуга, а ти жа седиш у килията на сянка, — няма дъш, няма вятър. . . .

— Колко жа ни земиш ти нам за зимъс, а то лятус куго жа учиш? повтори чорбаджията.

Азъ бѣхъ готовъ да пристана, колкото и да ми дадатъ; но хитриятъ Московецъ се намѣси и каза:

— Треба да се скаже на владиката, да са спраши, та да видим, како он жа каже.

Тѣзи думи прѣсѣкоха у мене всѣка надежда за оставяне въ Михалци. На втория день азъ се опростихъ съ роднинитѣ си и се завърнахъ въ Търново нѣщо подиръ шесть мѣсеца скитане.

23. КРАЛИ-МАРКО.

К. Иречекъ.

Крали-Марко ималъ столнината си въ Прилѣпъ. На четвъртъ часъ разстояние къмъ западъ отъ сегашния градъ Прилѣпъ на два скалисти върха той билъ съградилъ своя дворецъ. И сега още се видятъ тамъ развалинитѣ, които народа нарича „Маркови Кули“. При южнитѣ поли на ска-

лата, върху която е билъ граденъ дворецътъ, се намиралъ старият градъ Прилѣпъ, сега село. Срѣщатъ се пари съ надписъ „въ Христа Бога благовѣрни кралъ Марко“. Близу при Марковата рѣка, която се втича въ рѣка Вардаръ подъ Скопе, при селото Сушчица стои често възпѣваниятъ Крали-Марковъ монастиръ „св. Димитрий“. Марковото царство се е простирало отъ Шаръ планина до прѣдѣлитѣ на Тесалия.

Марко е craналъ южно-словѣнски народенъ юнакъ. Хиляди пѣсни и прѣдания заячили неговата паметь въ сърби, българи, хървати, дори и въ не словѣнскитѣ албанци. Отъ Истрия до Цариградъ, отъ Янина до Варна едва ли би се намѣрилъ човѣкъ, комуто Кралъ-Марковото име да не е извѣстно. Навсѣкѫдѣ показватъ върху диритѣ на неговата исполинска сила. Прѣданията казватъ, че тъмнитѣ планински клисури той разсичалъ съ сабята си; голѣмитѣ хълмове били негови чадъри; той сваляль откѫснати части на канари отъ високи планински върхове като играчки. Показватъ, че дѣто е стѫпялъ неговиятъ конь Шарколия, оставялъ дири по каменетѣ; така сѫщо казватъ, че разни бани, пещери, дворци (крѣпости) сѫ направени сѐ отъ него. Името на безсмъртния юнакъ на всѣка крачка се споменува отъ оногова, който пѫтува по Балканския полуостровъ.

24. ВАСИЛЪ ЛЕВСКИ.

Ив. Вазовъ.

Едничкиятъ фотографически протретъ, който имаме отъ Василя Левски, за зла честь, не дава ни най-малка идея за единъ човѣкъ, надаренъ съ такава силна воля и характеръ. Изкуството не е могло да прѣдстави изразителното му лице, освѣтлено отъ величието на една идея, която го вдъхновяваше и горѣше.

Левски имаше ръстъ срѣденъ, тънъкъ и строенъ; очи сиви, почти сини; мустаци червеникави, коса руса, лице бѣло, околчесто и изпито отъ непрѣстанна мисъль и бдѣние, но което се оживѣваше отъ една постоянна и естествена веселость. Странно! тоя момъкъ, който проповѣдваше опасната мисъль за свобода, за борба, за смърть, който се излагаше всѣки день на опастности, тоя синъ на нощьта, на пустинята, на прѣмеждията, — имаше веселъ нравъ! Той бѣше, като Тотя войвода, голѣмъ пѣснопоецъ, и често букацитѣ на Стара планина сѫ ехтѣли отъ гласа му. Когато посѣщаваше Букурещъ, той, заедно съ извѣстията за устрояване комитети, донасяше Каравелову даръ шарени, криви, читашки чибучки. Това честито настроение бѣше нужно, негли, да крѣпи бодростьта му всрѣдъ всѣгдашната борба съ апатията и подозрителностьта на роба.

Но когато бѣше потрѣбно, Левски ставаше другъ. Ясностьта му изчезваше отъ лицето, погледътъ му добиваше сериозно изражение, гласътъ му бѣше гласъ, който налага, който заповѣдва; словото му, просто и безискуствено, вълнуваше, смущаваше, убѣждаваше. Отдѣто помина, а той мина навсѣкѫдѣ, по дирята си остави нови ламтѣния, повдигнати въпроси, разбудени жажди. Извѣстностьта му бързо порастна, влѣзе въ хижата, развълнува градоветѣ, изпълни планинитѣ. Словото му будѣше човѣцитѣ, името му будѣше населенията. Една нощь той въ Пазарджикъ говори: резултатъ бѣше — записването единъ милионъ гроша самоволни пожертвувания! Той бѣше грубъ, не гѫделичкаше никого, защото проповѣдваше една длъжность, а не едно учение. Недостатъкътъ отъ познанията му се изкупваше съ напрѣдничавостьта на понятията му.

Попитаха го единъ пѫть селянитѣ изъ софийско, дѣто той устрояваше трескаво комитети:

— Бай Василе! когато се освободи България, кого ще си туримъ царь?

— Ако се биемъ съ турцитѣ само за царь, то сме глупци. И сега си имаме султанъ. Намъ трѣбва не господарь, а свобода и човѣшко равенство, отговори Левски навѫсено.

— Ами ти каква служба ще вземешъ тогава? Зеръ, пада ти се най-първа служба.

— Никаква. Ще ида у други поробени народи да правя това, което правя тука сега.

И той говорѣше искрено.

Дяконътъ бѣше безстрашливъ до явно рискуване на живота си. Всѣкичаснитѣ опасности, въ които нѣколко години се намираше, бѣха му станали като свой елементъ, въ който се чувствуваше по-бодъръ и черпѣше нова самоувѣреность като единъ генералъ, привикналъ да слуша безсилни пищения на куршуми край ухото си. Въ Сопотъ, въ стаята на учителя, имаше комитетско тайно събрание. Ненадѣйно се озовава единъ гостъ, познатъ като турски шпионинъ, и сѣда. Всички мълчатъ, но гостътъ не си отива. Левски кипи, става и залѣпя плесница на това досадително лице, като му изрева:

— Навънъ, подлецъ!

— Какъ? съ какво право удряшъ? попита знаменитиятъ господинъ.

— Навънъ! иди ни прѣдай на турцитѣ. Азъ съмъ Левски!

Цѣлото събрание потрепера отъ ужасъ при тия думи.

— Не се бойте, каза той спокойно, когато гостътъ си излѣзе: азъ съмъ увѣренъ, че тоя мазникъ нищо не смѣе да направи.

И продължаваха разискванията си.

Никой не дойде да ги безпокои.

Левски имаше по нѣщичко отъ вѣрата на Каблешкова, отъ твърдостьта на Бенковски и отъ силата на Караджата. Но той имаше и друго, което нѣмаше у тѣхъ: непобѣдимо търпение и постоянство. Първитѣ бѣха като внезапни метеори въ мрачината на нашето небо, които блеснаха, смутиха душитѣ и изгаснаха. Би казалъ човѣкъ, че тия хора дойдоха само да турятъ едно голѣмо име въ историята и да си идатъ. Попрището на Левски бѣше по-дълго и по-плодотворно. Седемь години той обикаля България. Посѣти стотина села и градове, устрои имъ комитети, учѝ, насърдчава̀, плашѝ богаташитѣ, надумва̀ ученитѣ, сърдѝ турцитѣ. Постояненъ до невъзможность, упоритъ до безумство, властитѣ се умориха да го прѣслѣдватъ, — той се не умори да имъ се изпрѣчва. Противостоя на прѣпятствията, убѣди невѣрващитѣ, разпали заспалитѣ. Само противъ измѣната остана безсиленъ: единъ попъ, попъ Кръстйо отъ Ловечъ, го издаде коварно. Падналъ еднажъ въ рѫцѣтѣ на тиранитѣ, той, нараненъ съ два куршума, както казватъ, изѣлъ отрова, за да остане вѣренъ на клетвата си; отровата като не подѣйствувала, той си блъсналъ главата о тъмничния зидъ въ София; тя излѣзла по-твърда отъ каменя, и той полумъртъвъ билъ проводенъ на вѫжето.

Такъвъ бѣше човѣкътъ, познатъ подъ имената: Дяконътъ, Василъ Левски, Апостолътъ, който бѣше пратенъ отъ сѫдбата на чело на цѣлъ рой проповѣдници и мѫченици за свободата да разклати маситѣ, да прѣдизвика събитията, да създаде бѫдещето! . . .

25. ИЗЪ „ПИСМА ОТЪ ГЕРМАНИЯ“.

Л. П. Ненадовичъ.

Никѫдѣ не дохождатъ толкова чужденци колкото въ Германия. Нѣмскитѣ държавици граничатъ съ всички народи въ Европа. Нито единъ англичанинъ, френецъ, скандинавецъ или италиянецъ не може да прѣстѫпи една крачка въ Европа, безъ да не се досегне до нѣмската стихия. А руситѣ, кѫдѣто и да пошавнатъ, срѣщатъ нѣмци по пѫтя си. Нѣмцитѣ, колкото сѫ любезни и услужливи, когато руситѣ минаватъ прѣзъ земята имъ, толкова сѫ неучтиви, когато руситѣ тръгватъ къмъ изтокъ.

Климатътъ въ Германия е умѣренъ и твърдѣ приятенъ. Покрай рѣкитѣ Рейнъ, Майнъ и Некаръ излиза добро вино; а навсѣкѫдѣ току-речи расте хмелъ за пиво. Отъ всѣка страна нѣмскитѣ земи сѫ прѣкрасни и много добрѣ уредени. Многобройнитѣ желѣзници въ Германия сѫ накарали

пѫтницитѣ да забравятъ Италия. Сега всички пѫтуватъ изъ Нѣмско. Чужденцитѣ съ удоволствие се спиратъ въ всички нѣмски земи, освѣнъ въ пѣсъкливитѣ равнини около Берлинъ. Хубавитѣ и здрави мѣста, многобройнитѣ лѣковити води, питомни обичаи, пълна лична свобода и безопасность, добрѣ уреденитѣ университети и гостилници, — всичко това привлича чузденци въ нѣмскитѣ земи прѣзъ всѣко врѣме на годината. Никѫдѣ човѣкъ не може да живѣе така сгодно и така ефтино като въ Германия.

Въ Франция има само два града, въ които ходятъ чужденци; тѣ сѫ Парижъ и Ница. Въ разкошния Парижъ чужденцитѣ отиватъ да опропастятъ здравето си, а въ тихия и питоменъ градецъ Ница — да се лѣкуватъ и умиратъ. За нѣмцитѣ Парижъ е Вавилонъ. Тѣ завиждатъ на неговата слава, величие, индустрия, паметници и на всичко онова, което го поставя по-горѣ отъ всички други градове на свѣта. Хората на всички европейски и американски градове подражаватъ на Парижъ: по парижки се обличатъ, чешатъ се, пишатъ книги, бонтуватъ се, правятъ кѫщи и играятъ. Цѣлъ свѣтъ се старае да прилича на Парижъ. Такива градове нѣма на земята, а нѣма ги и на слънцето. Парижъ е върхътъ на цивилизацията, къмъ която се стремятъ всички други градове. Мюнхенъ, Берлинъ, Виена и Неаполъ при всѣко ново прѣдприятие въздишатъ: „Охъ, ние сме голѣмо село спрѣмо Парижъ!“ Всички голѣми градове, кога искатъ да правятъ или да градятъ нѣщо, пращатъ нарочно да видятъ, какъ е това нѣщо въ Парижъ. Прускиятъ кралъ, кога иска да си украси добрѣ стаята, вика майстори отъ Парижъ. Нѣкогашниятъ баденски херцогъ е пращалъ да му кърпятъ обущата въ Парижъ, а извѣстно е, че и днесъ дори отъ най-далечни земи мнозина пращатъ ризитѣ си да ги üератъ въ Парижъ. На единъ маджарски магнатъ парижкитѣ перачки върнали непранитѣ му ризи и му писали, че тѣ не приематъ даператъ такива нечистотии. Въ Парижъ всичко е другояче, всичко е по-съвършено.

Кога дойдете въ Парижъ и отидете при нѣкой кроячъ да си порѫчате дрехи, той, като ви земе мѣрка, пита: „Дѣ сте правили това палто?“ И като му отговорите въ Мюнхенъ или Виена, той ви посочи сто погрѣшки на палтото, па се развика и рече: „Иматъ ли ония хора рѫцѣ? иматъ ли очи? Нима̀ така се крои, нима̀ така се шиятъ дрехи“. Ако отидете при ботушарь, той загледва ботушитѣ ви и се смѣе. Кога отидете при бръсмарь, и той не може да се въздържи и да не ви попита: „Дѣ се стригохте послѣдния пѫть?“ — „Въ Ферари!“ — той веднага въздъхне и извика: „Ахъ! Нѣмцитѣ баримъ толкова не можаха да се научатъ, та поне да не огрозяватъ човѣка, кога го стрижатъ“ — Ако му забѣлѣжите, че въ Ферари не живѣятъ нѣмци, а италиянци,

той пакъ продължава да ругае нѣмцитѣ. И на самитѣ френци, които дохождатъ изъ Лионъ, Марсилия и Тулонъ, трѣбва много врѣме, доклѣ докаратъ облѣклото си по парижка мода. Доклѣ имате бастунъ, или кърпа, или каквото и да било друго нѣщо, което не е правено въ Парижъ, всѣкой ви познава, че сте изъ провинцията. Не само по дрехитѣ и говоренето, а и по смѣха и ходенето ви познаватъ, че сте чужденецъ.

Въ Италия и Франция трѣбва да живѣе човѣкъ споредъ обичаитѣ на страната. Тамъ трѣбва да се яде и пие, както сѫ навикнали тамошнитѣ люде; въ нѣмскитѣ земи, напротивъ, чужденецътъ мисли, че е у дома си. И самитѣ англичани, на които не е лесно да се угоди и които много се гордѣятъ съ отечеството си, изповѣдватъ, че човѣкъ трѣбва да печели пари въ Индия и да дойде да ги яде на Рейнъ. Много отъ тѣхъ така и правятъ. Човѣкъ остава смаянъ, като види, колко ги има тука, и колко много дѣца сѫ дошли въ нѣмскитѣ общини и частни училища изъ Америка, Англия, Индия и изъ далечни страни. Нѣмското възпитание на дѣцата се харесва много на народитѣ. То е методично, основателно, скромно и набожно. Най-добрѣ умѣятъ да отгледватъ и възпитаватъ нѣмцитѣ и шведитѣ — дѣца, англичанитѣ — коне, а италиянцитѣ — бубено сѣме и маймуни.

Чужденецътъ, като дойде между нѣмцитѣ, лесно се запознава и лесно придобива приятели: тамъ го канятъ и приематъ навсѣкѫдѣ, а въ кѫщата, дѣто живѣе, не го различаватъ отъ сродницитѣ, въ Парижъ трѣбва непрѣстанно да живѣете въ скѫпи хотели. Както френцитѣ, така и англичанитѣ се сърдятъ, кога правите грѣшки въ езика имъ. Ако не знаете тѣхнитѣ обичаи, считатъ ви за варваринъ и простакъ. Нѣмцитѣ сѫ добри и учтиви спрѣмо тѣхъ, защото всѣка година само въ петтѣхъ рейнски бани оставатъ три и половина милиона талира.

Нѣмцитѣ уважаватъ, приематъ и признаватъ всичко онова, което е добро у другитѣ народи. Тѣ се учатъ и ползуватъ отъ всички народи. Френцитѣ и англичанитѣ сѫ доволни отъ сами себе си. Тѣ сѫ като диамантитѣ: оглеждатъ се и се усъвършенствуватъ сами помежду си; тѣ мѫдруватъ съ своята мѫдрость и лудуватъ съ своята лудость. Тѣ мислятъ, че сѫ първитѣ народи на свѣта. Това никой не може да имъ отрече. Тѣ стоятъ днесъ на върха на цивилизацията; тѣ сѫ най-съвършениятъ сой отъ човѣшкия родъ, както бенгалскитѣ тигрове сѫ най-съвършениятъ родъ отъ мечешката порода, както ерфуртското зеле е най-съвършениятъ сой отъ рода си. Тѣ сѫ такива глави, на които цѣла Европа се чуди.

Всички народи произнасятъ името имъ съ особено

уважение, а тѣ съ особена гордость гледатъ на другитѣ народи. Всичко, що е отвънъ, нѣма никаква цѣна и никакво уважение въ Англия и Франция. Тѣ не носятъ дрехи, които не сѫ тъкани въ земята имъ, не четатъ книги, които не сѫ писани на езика имъ. Както едно врѣме у старитѣ елини думата варваринъ (която значи чуждо, чужденецъ) е стигала да означи лошо нѣщо или необразованъ човѣкъ, така сѫщо е днесъ въ Англия и Франция: варварско и чуждо — то е сѐ едно у тѣхъ, както бѣше нѣкога у старитѣ гърци; тѣзи двѣ думи иматъ едно и сѫщо значение. Въ Парижъ и Лондонъ за чужденцитѣ и чуждитѣ стоки нѣма цѣна и уважение.

Френцитѣ и англичанитѣ не учатъ чужди езици; тѣ сѫ особенъ видъ хора. Който иска да има работа съ тѣхъ, той трѣбва да научи тѣхния езикъ. „Петь години има откакъ съмъ тука, — пише единъ френецъ изъ единъ нѣмски градъ — а още никой не знае френски, за да може да се разговаря съ мене!“ Той се не чуди на себе си, че не е можалъ да изучи нѣмски за толкова години, а се чуди на цѣлия градъ, който за негово удоволствие не е научилъ френски, за да разговаря съ него. Англичанитѣ още по-малко учатъ чужди езици. Тѣ иматъ въ своя езикъ всичко, що имъ трѣбва; при това тѣ съ удоволствие мълчатъ; тѣ могатъ да изходятъ цѣла Европа, безъ да проговорятъ една дума; а паритѣ имъ знаятъ да говорятъ вмѣсто тѣхъ на всички европейски езици. Английскиятъ езикъ не е европейски езикъ, неговото царство се простира по всички части на свѣта. Дѣто се заседнатъ англичани, тамъ народитѣ приематъ тѣхния езикъ; въ Австралия и кучетата сѫ пролаяли по английски, защото по-напрѣдъ не сѫ имали нѣкакъвъ гласъ и сѫ били нѣми до заселването на англичанитѣ тамъ.

Всички добри книги, които се появяватъ у други народи, и всички добри и лоши книги, които излизатъ въ Англия и Франция, нѣмцитѣ веднага ги прѣвеждатъ, а френцитѣ не сѫ прѣвели още Шилера, първия нѣмски поетъ. Нѣмцитѣ не умѣятъ да пишатъ за френцитѣ, а френцитѣ пишатъ за цѣлъ свѣтъ; тѣхната литература върви редомъ съ парижката мода. Въ Парижъ азъ присѫтствувахъ на прѣдставлението на Шилеровата трагедия „Мария Стюартъ“. Френцитѣ се прозѣваха, пиесата се не хареса никому и вече се не прѣдстави. Тѣ не смѣтатъ, че сѫ били въ театра, ако имъ не протекатъ сълзи изъ очитѣ отъ жалость или отъ смѣхъ. За тѣхъ е сѐ едно, само сълзи да има; това е удоволствието имъ. Сълзитѣ сѫ най-благороднитѣ капки на свѣта, тѣ сѫ най-драгоцѣнниятъ бисеръ, а този бисеръ може да се извади изъ черупката му или съ голѣма жалость, или съ необикновена радость, или съ обикновенъ лукъ. Човѣкъ

е животно, направено по образъ и подобие Божие, и само това животно между всички други има дарба да плаче. Да нѣмаше човѣка, тоя свѣтъ не би знаялъ, какво нѣщо е плачъ: да нѣмаше това творение по подобието Божие, Богъ никога не би чулъ лоша дума за себе си.

Френцитѣ, кога иматъ господарь, оставатъ всичко друго на страна и само съ него се борятъ, за да го свалятъ или поне да ограничатъ властьта му. Въ единъ парижки театъръ прѣдставлявали, какъ народътъ искалъ отъ краль Людовика улеснения и по-голѣма свобода, като настоявалъ да му ограничи властьта. Въ отговоръ на това искане краль Людовикъ ударилъ съ скиптъра си и извикалъ: „Тази власть надъ васъ ми е дадена отъ Бога!“ Слѣдъ тия думи на сцената се явява богъ и казва: „Не е истина! азъ не съмъ му давалъ власть надъ васъ“. Тогава честититѣ френци плѣскатъ съ ржцѣ и викатъ богу да повтори тия думи. И наистина, богъ се покланя учтиво на публиката и прѣдъ очитѣ на краля Людовика гръмогласно извиква: „Не е истина! Дяволъ да ме вземе, ако съмъ ти далъ тая власть!“

Нѣмцитѣ нѣматъ такива театри; тѣ сж набожни и монархисти; между тѣхъ сж ясни отношенията; тѣ не покжтнуватъ кралевскитѣ права, па и кралетѣ не газятъ тѣхнитѣ. И двѣтѣ страни знаятъ точно прѣдѣлитѣ на властьта си, и двѣтѣ страни почитатъ прѣдписанията на закона. Нѣмцитѣ се бунтуватъ, само кога чашата съ пиво поскжпнѣе съ единъ пфенигъ. Никога нѣмцитѣ не сж нападали палати, ала тѣ всѣка година чупятъ прозорци на пивоварници.

Въ Франция, като умре кральтъ, всички незадоволствия, омрази, сплетни, крамоли, които сж се набрали въ врѣме на неговото управление, пламватъ като барутъ. „Новъ кралъ, новъ договоръ искаме да направимъ съ него; той е нашъ пълномощникъ, ние му даваме властьта!“ Така викатъ френцитѣ, правятъ барикади, носятъ по улицитѣ знамена, пѣятъ марсилезата и първия тиранинъ, който се издигне измежду тѣхъ, признаватъ за свой господарь и прѣдаватъ въ неговитѣ своеволни ржцѣ войска, печатъ, финансии и цѣлата страна. Както сж били хитри, изкусни и храбри да съборятъ първия си владѣтель, така сжщо сж хитри и вѣщи да издигнатъ новия си господарь. Както на първия отнимаха едно по едно правата и властьта, така на тогова даватъ съ двѣтѣ си ржцѣ повече, отколкото той иска. Ала това не трае много. Френцитѣ сж като своето шампанско вино, което скоро закипѣва, но скоро прѣвира и утихва. Тамъ никой не знае, какво ще бжде утрѣ. Въ една нощь кралството става република, или републиката — царство, сжщо като театра: — за всѣка сцена иматъ готови декорации, пѣсни и суфльори.

III.

ТРЕТИ ДѢЛЪ.

РАЗСѪЖДЕНИЯ.

---

26. ЧОВѢКЪ.

П. Р. Славейковъ.

Човѣкъ държи най-високо мѣсто между всички животни, но не съ природнитѣ си прѣдимства, защото нѣма нито силата на слона и лъва, нито пъргавината на сърната, нито гъвкостьта на змията, нито способностьта на орела да лети, и на рибата — да плува. Особено въ дѣтската си възрасть човѣкъ е най-слабото отъ всички животни: голото му тѣло е изложено на много опасности, на прѣмеждия; ако нѣмаше кой да се погрижи за него въ тая крехка възрасть, той би загиналъ; но и когато придобие всичката си физическа сила, па би пропадналъ въ борба съ други животни, защото природата е оставила тѣлото му съвсѣмъ безорѫжно.

Човѣкъ надминува другитѣ животни по *умъ*, който го прави толкова горенъ, че никой видъ животни не може да се сравни съ него. Той владѣе надъ всички други животни. Той е царь на земята; подчинява всичката природа на волята си. Прѣслѣдва и изтрѣбява ония, които му пакостятъ, закриля и размножава всичко, което го ползува: промѣнява пустини въ цъвтещи поляни и плодовити нивя; ползува се отъ вѣтроветѣ; прѣзира буйството на морето, което съ силата на пàрата кръстосва по всички посоки; става господарь на огъня и го употрѣбява като пръвъ помагачъ въ много работи. Нищо не може да се възпротиви на силата му, нищо не възпира щението му. Всичко това човѣкъ дължи на благороднитѣ си прѣдимства, които е приелъ отъ Бога,—на душата, която го прави подобенъ на Създателя му,

За да се задържи човѣкъ на тая височина, на която природата го е поставила, трѣбва отъ все сила да залѣга да просвѣти духа си и да очисти сърдцето си.

27. ДВА РОДА ЧИТАТЕЛИ.

Жуковски.

Има два рода читатали: — едни, като затварятъ прочетената отъ тѣхъ книга, оставатъ съ тъмни и твърдѣ разбъркани понятия за нея: това произлиза или отъ навика къмъ несвързано мислене, или отъ нѣкои грижи, които имъ прѣчатъ да вникнатъ въ самитѣ мисли на автора и да разбератъ впечатленията, възникнали у тѣхъ отъ хубавитѣ или лошитѣ страни на произведението му; други четатъ, мислятъ, чувствуватъ, забѣлѣжватъ хубавото, виждатъ грѣшкитѣ, — и въ главата имъ се запазватъ доста пълни понятия за всичко, четено отъ тѣхъ.

28. ИСТИНА.

Масийонъ.

Истината е едничкото нѣщо, което е достойно за вниманието и грижитѣ на човѣка. Само тя е свѣтлина на разума, правило на сърдцето, изворъ на истински наслади, основа на надежди, утѣха въ страхове, облекчение въ злочестини, лѣкъ на всички страдания; само тя е изворъ на добра съвѣсть, наказание на лоша, тайна мѫка на пороци, вѫтрѣшна награда на добродѣтели: само тя обезсмъртява ония, които я обичатъ, прославя веригитѣ на ония, които страдатъ за нея, привлича общитѣ почести къмъ праха на своитѣ мѫченици и почита прѣзрѣнието и бѣдностьта на ония, които оставатъ всичко за нея. Най-сетнѣ само тя вдъхва високи мисли, създава герои, създава души, за които свѣтътъ е недостоенъ, и мѫдреци, които носятъ достойно името си. Всички наши грижи трѣбва да сѫ насочени къмъ това — да я познаемъ, всички наши способности — да я изповѣдаме, и всичката наша ревность — да я защищаваме. У човѣцитѣ трѣбва да диримъ само истина, да имъ се ревнемъ само съ истина, да почитаме у тѣхъ само истината, и да ни се ревнатъ, само кога страдатъ за истината. . .

29. ПОЛЗА ОТЪ ГОРИТѢ.

Гончаровъ.

Много неприятна би била гледката, ако наоколо си навсѣкѫдѣ виждаме само полета и нивя: еднообразието е всѣкога досадно. Обаче по полета и между нивя се виждатъ още зелени гѫсталаци гори, които придаватъ по-голѣмо

разнообразие на природата, па при това още повече я разхубавяватъ. Горитѣ не само красятъ природата, но ѝ сѫ още и полезни: тѣ поглъщатъ па̀ра изъ въздуха, помагатъ на земята да спастря влага; отъ тѣхъ ставатъ извори и дъждъ.

Горитѣ сѫ много полезни за всички живи сѫщества. Какъ щѣше да мине безъ тѣхъ, напримѣръ, човѣкъ? Въ горитѣ расте дѫбъ, ела, борика, брѣстъ, букъ, липа и др., отъ които той си доставя материялъ за градиво и топливо, благодарение на което не ще и да знае за страшнитѣ зимни студове. За градиво се употрѣбяватъ смолисти борикови дървета; високи дѫбе и ели нарочно се развъждатъ и пазятъ въ гори за мачти на кораби. За горене най-добри сѫ дѫбътъ и брѣзата: тѣ горятъ съ голѣмъ пламъкъ и правятъ добра жарь; слѣдъ тѣхъ иде бориката; елата и букътъ се цѣнятъ малко, понеже горятъ бърже. На много мѣста бѣдниятъ селянинъ си свѣти съ борина прѣзъ дългитѣ зимни нощи.

Горитѣ сѫ полезни и за животнитѣ. Хиляди птици, насѣкоми, черве и четвероноги намиратъ тамъ подслонъ, убѣжище. Тамъ си вие гнѣздо и косътъ, и авлигата, и славеятъ; тамъ си изрива дупка лисицата; тамъ живѣятъ рогачи и сърни, понеже въ гората по-лесно се укриватъ отъ гоненията на човѣка-ловѣцъ; тамъ тѣ и храната си намиратъ по-лесно: почвата и прѣзъ най-голѣмитѣ горещини тамъ е дълго врѣме влажна и обрасла съ разни трѣви.

Щомъ толкова много сѫ полезни горитѣ за човѣка и животнитѣ, длъжность е на всѣкиго да се грижи за запазването имъ. Ако дърветата въ тѣхъ се сѣкатъ, и на мѣстото имъ не се садятъ младочки, горитѣ ще захванатъ да ставатъ сѐ по-рѣдки, доклѣ единъ день съвсѣмъ се изтрѣбятъ и изгубятъ. За да се запазятъ горитѣ, трѣбва — първо, дърветата да се сѣкатъ внимателно, като се раздѣли гората на нѣколко дѣла, и като се изсича по единъ дѣлъ всѣка година, та, като дойде редъ на послѣдния дѣлъ, гората отъ първия да е израснала доста; второ, винаги трѣбва да се садятъ млади дрънвчета.

30. ЗНАЧЕНИЕ НА ДОБРИТѢ КНИГИ.

С. Смайлсъ.

Човѣкъ се познава какъвъ е по книгитѣ, които чете, и по другаритѣ, съ които се събира. Книгитѣ така сѫщо сѫ другари. Затова човѣкъ трѣбва да избира за свои другари както най-добри люде, така и най-добри книги.

Хубавата книга е добъръ другарь. Тя си е днесъ такава, каквато е била вчера, па ще си остане такава завинаги. Книгата е най-търпеливиятъ и веселъ другарь. Тя не

ни досажда и въ злочестини. Тя е всѣкога привѣтлива; забавлява ни и ни поучава на млади години, раздумва и ни ободрява на старини.

Хубавата книга е най-хубавиятъ надгробенъ паметникъ на съчинителя. Като изказва мислитѣ, до които е билъ способенъ да се издигне въ живота си съчинительтъ, книгата наумѣва за тоя човѣкъ прѣзъ цѣли вѣкове подиръ смъртьта му. Добритѣ книги сѫ съкровище на добри думи и мисли, които се обрѫщатъ къмъ човѣка, когато той ги споменува и обича, постоянни другари и утѣшители. Човѣкъ никога не бива самичъкъ, когато го придружаватъ добри мисли. Въ дни на злочестини и изпитания добрата и истинна мисъль става ангелъ-хранитель, който запазва душата ни отъ всѣкакви скверни. Тя служи и като подбуда къмъ работа, понеже добритѣ думи и мисли не могатъ да не поведатъ човѣка и къмъ добри дѣла.

Книгитѣ сѫ безсмъртни. Тѣ сѫ най-трайнитѣ отъ човѣшкитѣ произведения. Храмове се съсипватъ, статуи и картини се загубватъ и развалятъ, — книгитѣ постоянно живѣятъ. Врѣмето нѣма сила надъ великитѣ мисли; тѣ си сѫ и сега нови и прѣсни, каквито сѫ били прѣди нѣколко вѣка, когато сѫ били изказани. Казаното прѣди много врѣме днесъ се повтаря въ страницитѣ на книгата съ сѫщата сила. Врѣмето е завѣло и занесло само лошитѣ книги, понеже въ литературата се запазва само онова, що е истинско добро.

Книгитѣ сѫ добро и благородно общество. Тѣ ни изправятъ прѣдъ лицето на най-умни люде, които сѫ живѣли по-прѣди и живѣятъ далечъ отъ насъ. Ние слушаме, що сѫ казали и направили тѣзи люде, гледаме ги напрѣдѣ си като живи, сподѣляме тѣхнитѣ мисли, съчувствуваме имъ, радваме се и скърбимъ заедно съ тѣхъ, ползуваме се отъ тѣхната опитность и ставаме донѣйдѣ дѣйствуващи лица въ онѣзи сцени, които тѣ рисуватъ.

Доброто и великото не умира дори и на този лъжовенъ свѣтъ. Заключениятъ въ книгата духъ на велико и добро живѣе вѣчно. Книгата е живъ гласъ и разумъ. Ние живѣемъ подъ влиянието на великитѣ люде, които сѫ минали прѣди насъ. Омиръ е още живъ. Неговото животописание е покрито съ мрака на древностьта, но пѣснитѣ му живѣятъ и сѫ толкова прѣсни, колкото сѫ били и при появата си на тоя свѣтъ. Платонъ и Аристотель продължаватъ да прѣподаватъ своята философия, а Хораций, Виргилий и Данте продължаватъ да пѣятъ, както сѫ пѣли, когато сѫ били живи. Шекспиръ е умрѣлъ прѣди 295 години, но духътъ му живѣе въ Англия и другадѣ и размърдува днесъ людетѣ не по-малко оттогава, когато е живѣлъ.

И най-скромниятъ и най-бѣдниятъ човѣкъ може да влѣзе въ обществото на тѣзи велики люде, безъ да има нѣкой право да му каже, що ще тамъ. Всѣкой, който знае да чете, има право да влѣзе тамъ. Който иска да се поучава, като се смѣе, той ще потърси Рабле и Сервантеса. Който иска да скърби надъ злочестинитѣ на тоя свѣтъ, той ще търси други другари, които ще плачатъ съ него и въ сѫщото врѣме ще го утѣшаватъ. Къмъ книгитѣ и духа на великитѣ люде ние се обрѫщаме всѣки часъ кога за развлѣчение, кога за поука, кога за утѣха въ радости и скърби, въ доброчестина и злочестина.

Наистина, книгитѣ сѫ най-добри наши другари. Като възвишаватъ мислитѣ и стремежитѣ ни, тѣ ни запазватъ отъ лошо другаруване и лоши връзки. Добрата книга запазва отъ нравствена развала онѣзи люде, които на младостьта си не сѫ имали родители да ги рѫководятъ. Книгитѣ запазватъ човѣка отъ лоши игри, отъ пиянство и отъ ходене въ кафенетата и други нетолкова чисти и честни заведения. Който си е приучилъ ума на другарство и разговоръ съ велики люде, той не ще си позволи да търси другарство на робитѣ на порока и да живува съ тѣхъ.

Много добрѣ е казано, че най-хубави книги сѫ ония, които най-много приличатъ на добри дѣла. Книги, въ които истината, правдата, честностьта, великодушието и знанието сѫ запазени, а порокътъ съ лъжата и неправдата сѫ прѣдставени въ грозния имъ неприкритъ видъ, всѣкога могатъ да се четатъ съ голѣма полза. Учениятъ Еразмъ билъ на мнѣние, че книгитѣ сѫ първа необходимость за човѣка, и че по-напрѣдъ трѣбва тѣхъ да купи човѣкъ, по-послѣ дрехи. Той най-много обичалъ да чете съчиненията на Цицерона и казвалъ, че никога не е можалъ да чете разсѫжденията на тоя писатель за приятелството или за старостьта, безъ да цѣлува тѣзи книги съ благоговѣние.

Нѣма нужда да се говори за безкрайното влияние на книгитѣ върху умственото развитие на човѣчеството. Въ тѣхъ се криятъ голѣмитѣ съкровища на знанието, което е могло да придобие човѣчеството. Въ тѣхъ се намиратъ разкази за всички трудове, подвизи, стремежи, сполука и несполука въ науки, въ вѣрата и въ нравствеността. Тѣ сѫ тласкали людетѣ напрѣдъ прѣзъ всички врѣмена; отъ тѣхъ сѫ произлѣзли всички подобрения и умствени прѣврати. И наистина, великото съчинение много пѫти стои по-горѣ отъ една голѣма побѣда.

31. ЗНАЧЕНИИЕ НА ПАИСИЯ ВЪ БЪЛГАРСКИЯ ДУХОВЕНЪ ЖИВОТЪ.

М. Дриновъ.

Около срѣдата на XVIII вѣкъ, когато за възкръсването на българския народъ могло е да се каже lusciate ogni speranza (оставете се отъ всѣка надежда), надъ българската земя, като зиждителното слово надъ първоначалния хаосъ, се раздалъ гласъ изъ хилендарския монастиръ: разнебитенитѣ и разглобени българи отъ този гласъ начнали да се сглобяватъ пакъ въ единъ народъ. Този гласъ е гласътъ на хилендарския иеромонахъ и проигуменъ Паисия, въ лицето на когото ние имаме единъ отъ примѣритѣ, които показватъ, що може да направи единъ човѣкъ за цѣлъ народъ. Въ 1762 г. слѣдъ дълговрѣмененъ трудъ отецъ Паисий пусналъ между българитѣ една света за тѣхъ книга подъ насловъ: „История Славѣноболгарская о народахъ и о царѣхъ и святыхъ болгарскихъ и о всехъ дѣянія болгарскихъ, собрано и наредено Паисиемъ іеромонахомъ бывшаго въ святѣи гори Атонскія отъ епархии Самоковския въ лѣто 1762 на ползу роду болгарскому“.

Тази книга е обнародвана по староврѣмски обичай въ ръкописъ, защото книгопечатането тогава не е още сѫществувало за българитѣ. Този начинъ на обнародване обаче не затруднилъ разпространението на книгата, но още ѝ послужилъ на добро: въ ръкописно списание можело е да се напише много нѣщо, което въ печатана книга не би хванало мѣсто.

Съчинението на отца Паисия отъ научна страна нѣма твърдѣ голѣма цѣна; но ние нѣмаме никакво право да искаме отъ него строга историческа критика. До негово врѣме българската история не е била почекната: паметницитѣ ѝ сѫ били още разсѣяни по безчислено множество книги все на чужди езици.

Загубеното и потлачено състояние на българската народность, недостойнитѣ и горчиви присмивания и хули, които слушали българитѣ отъ страна на съсѣдитѣ си, „ревность и жалость по рода своего“ — това сѫ подбужденията на отца Паисия. Съживѣване повѣхналитѣ народни чувства у българитѣ, съживѣване българската народность — това му е цѣльта. Отецъ Паисий доста подробно излага славното минало на българския народъ и чрѣзъ това изложение се старае да вдъхне нравствена сила въ съврѣменнитѣ си българи, да ги извади изъ самоунижението, до което били дошли, като изгубили народната свѣсть. Съ разни наставления, съ доказателства, а понѣкога и строго укоряване се

старалъ да свѣсти всички загубени българи, или както ги нарича той, отцеругатели. „О неразумне юроде!“ казва той въ прѣдисловието си на отцеругателитѣ, „поради что ся срамишъ да ся наречешъ болгаринъ? Или не сѫ имали болгари царство и господарство? . . . Но отъ что ся ти, неразумне, срамишъ отъ свой родъ и влачишъ ся на чужди языкъ?“

Между присмивачитѣ и хулителитѣ български първо мѣсто заиматъ гърцитѣ. Споредъ отца Паисия, гърцитѣ сѫ „токо прѣхитри спекуланти, хитреци“, тѣ сѫ по-мѫдри и по-политични. Това имъ е било всичкото надъ българитѣ. Освѣнъ дѣто нѣматъ никакви добродѣтели, ни сѣмейни, ни граждански, но още и „отнимаютъ отъ прости и похищаютъ неправедно, и више грѣхъ и не полза отъ нихна политика приемлютъ“. Въ това нравствено падане на гърцитѣ нѣма нищо за похвала: „болѣ есть болгарска простота и незлобие“, казва отецъ Паисий, който се чуди на заблуденитѣ си съотечественици, защото ги иматъ на почесть. Но говорило се тогава: „Болгари са прости и глупави и не имеютъ отъ нихъ много торговци и книжници, и хитри, и славни на земли. . . но ся повѣке отъ нихъ прости ораче, копаче, и овчаре, и прости занаятлии“ . . . Тази недостойна клевета Паисий отхвърля съ такива думи: „Или не са имали болгари царство и господарство, за толико царствували и били чудни по вся земля, и много пути отъ силни римляне и мудри греци дань вземали, и давали имъ царюве и кралюве свои царски дъщери въ съпружество, да би имѣли миръ и любовь съ цари болгарски, и отъ всѣго словѣнскаго народа най-славни били болгари, перво са они патриархъ имѣли, перво они ся крьстили, най-болѣ земля они освоили. . . . и перви святии словѣнски отъ болгарски родъ просияли“. Цѣлата история Паисиева е фактическо опровержение на този укоръ. Ако българитѣ, искалъ да каже той, наистина нѣматъ много търговци, и книжници, и хитри, и славни по това врѣме; ако наистина тѣ сѫ останали само орачи, копачи и прости занаятчии, — въ това не е виновна тѣхната природна глупость, както сѫ казвали гърцитѣ: въ такова положение сѫ ги докарали самитѣ тѣзи гърци, и то не съ особени нѣкакви доблести, но чрѣзъ низкото си лукавство, съ което сѫ могли да привлѣкатъ на своя страна политическата сила, та съ тази сила съсипали всички български учрѣждения. . . . „и обращаютъ все на гречески языкъ“.

Сръбскитѣ и рускитѣ хули отецъ Паисий е изобличавалъ твърдѣ вѣщо. Той имъ припомня тѣхната история, която сравнява съ българската, и отъ това сравнение изважда, че, когато българитѣ въ просвѣщението и гражданския животъ сѫ стояли на висока степень, имали сѫ патриарси и царе и сѫ почнали да четатъ на свой езикъ, сърбитѣ не сѫ

били още ни покръстени. При това той напомня на сръбскитѣ ругатели да не забравятъ, че тѣхнитѣ братя, „кои са на турци даници, горе су прости, нищетни отъ болгари“.

Паисиевото сьчинение се разпрѣснало скоро по цѣлъ български свѣтъ и станало най-драга книга за българитѣ. Всички, които сѫ прочитали историята на отца Паисия, изказвали голѣмото си задоволство съ разни бѣлѣжки, които гласятъ: „и вие потрудити ся братия, та я прочитете да ви буди на ползу, болгаромъ похвала, а на пакость грекомъ“, или; „който чете, съ внимание да чете, да познай, какво сѫ имали българитѣ царство.“ Намирали сѫ се и такива българи, които, като сѫ се проникнали съ народообразователния духъ на о. Паисия, опитвали сѫ се и сами да се потрудятъ като него „на ползу роду болгарскому.“ Тѣ сѫ прѣправяли тази история, допълняли я съ нови исторически факти и прѣдания, или пъкъ сѫ притуряли въ нея нова полемика съ враговетѣ и хулителитѣ български, а „такожде и нови възбуждения болгарскому народу“. Досега сѫ познати четири такива прѣработвания на Паисиевия трудъ, съставителитѣ на които, безспорно, може да се нарекатъ *ученици на отца Паисия.*

Всичко това показва, какво голѣмо значение е ималъ отецъ Паисий въ духовния животъ на народа ни. Благословеното негово слово не е остало мрътво: то скоро се разнесло по българскитѣ сръдца, като сгрѣвало едни съ животворна топлина, а други подбуждало и подигало да проповѣдватъ народното битие. Това благодатно слово извадило цѣло поколѣние ученици, които сѫ продължавали начетото отъ учителя дѣло, и подобно нему, чрѣзъ възкресяване българската старина, гледали сѫ да извадятъ народа си изъ самоунижението, до което го били докарали враговетѣ му, а заедно съ това да го доведатъ до съзнание и го възродятъ къмъ новъ исторически животъ. Срѣдството за което се уловили тѣзи благовѣстници, било вѣрно, а словото имъ имало магическа сила надъ читателитѣ.

32. РАЗБОРЪ НА БАСНЯТА „МАГАРЕ И СЛАВЕЙ“.

По В. Стоюнинъ.

Авторътъ на тая басня е срѣщалъ въ живота си люде, които много самоувѣрено се залавятъ да обсѫждатъ и оцѣняватъ работи и прѣдмети, безъ да иматъ за това потрѣбнитѣ знания и умѣния. Така, нѣкои се залавятъ да оцѣняватъ литературни произведения, други — нѣкоя картина, трети — музикални произведения и пр. Такива критици твърдѣ лесно дохождатъ въ противоречие, което е плодъ на тѣхната самоувѣреность и невѣжество; а това възбужда смѣхъ. И Криловъ осмива въ баснята „Магаре и Славей“

такивато критици. Славеятъ е земенъ отъ Крилова да прѣдставя вѣщъ артистъ или пѣвецъ, а магарето е земено като невѣжъ сѫдия-критикъ. Изборътъ е сполучливъ, защото славеятъ, наистина, се отличава съ чудесното си пѣене, а магарето — съ своята глупость и тѫпость.

Разказътъ се захваща направо съ развитието на дѣйствието. Най-напрѣдъ магарето срѣща славея и изказва желание да го чуе — какъ пѣе, та да провѣри, дали чуждитѣ мнѣния и похвали за него сѫ прави. Понеже за цѣльта на автора е много важно да излѣзе наявѣ, че славеятъ наистина има дивно изкуство, което магарето не може да оцѣни, то той се спира да изобрази омайностьта на славейовото изкуство. И наистина, авторътъ майсторски рисува, какъ славеятъ чупи и прѣлива гласа си, какъ покрътва и омайва всичко, дори и неодушевената природа.

Зачуруликалъ, записукалъ,
Гласа си скършено извивалъ и осуквалъ:
Ту прѣмалнявалъ излека
И счувалъ се катъ свирка на лѫка,
Ту изведнажъ па зачестявалъ
И чипъ-чи-чипъ-чи задребнявалъ,
Та съ ясенъ гласъ горитѣ огласявалъ.
И всичко слушало тогасъ
Славейковия чуденъ гласъ.
Утихнали сѫ вѣтроветѣ,
И птичкитѣ млъкнали.

Слѣдъ това авторътъ минува върху втората часть на разказа — оцѣнката на магарето. Като глупавъ, но надутъ критикъ, магарето се отзовава снизходително за пѣенето на славея, но — съ това си показва всичкото невѣжество, — то изказва съжаление, че славеятъ не билъ запознатъ съ тѣхния псалтъ, който по-хубаво пѣлъ. Като чете това, човѣка го надува смѣхъ, защото, наистина, нѣма по-смѣшно отъ това да се сравнява славеятъ съ единъ псалтъ. Авторътъ употрѣбява като срѣдство за осмиване на магарето иронията, която, както знаемъ, се основава на противоположностьта. Тая ирония се усилва още повече отъ съвѣта, който магарето дава на славея, като му казва да иде да се поучи при псалта, за да стане по-вѣщъ въ изкуството си. Славеятъ, слѣдъ такъвъ отговоръ нѣмало какво друго да стори, та

„Тръгналъ въ далечни хе страни,
Прѣзъ деветъ пусти планини.“

Отъ казаното се вижда, че разказътъ се основава на алегорията, като всѣка басня, и още на иронията. За да се прѣдстави по-силно дебелащината на магарето и неговата

простота, то се прѣдставя да говори съ езикъ съвършено простонароденъ:

. . . Я чувай, братко,
За тебѣ съмъ слушалъ азе-ка,
Че пѣешъ хубаво и сладко.
. . . .
Да видя, кои ти маками пѣешъ".
. . . .
Добро! за тебе право може се ре,
Че пѣешъ доста ти добрѣ".

Като говори за впечатлението, което славеятъ произвожда съ своята пѣсень, поетътъ пада малко въ прѣувеличение и неестественость. Той казва:

„Утихнали и вѣтроветѣ,
И птичкитѣ млъкнали,

Овцетѣ
Глъкнали . . .

Стиховетѣ, наистина, сѫ живописни и благозвучни, ала съдържанието имъ е лъжливо спроти дѣйствителностьта. Утихването на вѣтроветѣ е неестествено, а при това като се каже, че и овцетѣ, познати като много глупави, се омаяли отъ славея, не се повдига много цѣната на славейовото пѣене. И послѣднята картина — „овчарь и овчарка" — е земена не изъ истинския, а отъ въображаемия пастирски животъ, възпѣванъ така отъ мнозина стари и съврѣменни на автора писатели.

Поуката отъ тая басня е явна, — па и самъ авторътъ я изказва съ послѣднитѣ си два стиха:

„И насъ да пази Богъ отъ критикаре
Като туй магаре".

33. РАЗБОРЪ НА ПУШКИНОВАТА БАЛАДА „УДАВЕНЪ".

В Я. Стоюнинъ.

Шумно влѣзоха дѣцата
И на татка си крещятъ:
„Тате, тате, я погледай, —
Мъртъвъ челякъ на брѣгътъ!"

„Онѣмейте, бѣсни псета",
—Татко имъ ги изруга —
„Ахъ тѣзъ дѣца! Що да правя?
Ето и мрътвецъ сега!

По сѫдилища влачѝ се,
Какъ ще отговоръ да дамъ?
Дяволъ зелъ го! Ей невѣсто,
Дай ми шапката оттамъ!

Дѣ мрътвецътъ?"—Ей тамъ тате!"
Той видѣ: на голий брѣгъ,
Дѣто мрѣжата сушàха,
Мъртъвъ бѣ проснатъ човѣкъ.

Безобразно трупътъ страшний
Бѣ подбухналъ, посинѣлъ.
Кой ли сиромахъ злочести
Тукъ е грѣшна душа далъ?

Риболовъ ли е удавенъ,
Или нѣкой си пиянъ,
Или клетиятъ търговецъ
Отъ разбойници обранъ?

Що му трѣбва на селяка?
Той озърта се, върви,
И удавеното тѣло
За краката улови, —

И отъ стръмний брѣгъ съ греблото
Бутна го въ потока бързъ,
И мрътвецътъ пакъ заплува,
За да търси гробъ и кръстъ.

Дълго врѣме изъ вълнитѣ
Той се мѣркаше катъ живъ,
И селякътъ се завърна
У дома си мълчаливъ.

„Дѣца! Я елате тука!
По кравай ще дамъ на васъ:
Но не дрънкайте, мълчете,
Инакъ—ще ви блъскамъ азъ“.

Прѣзъ нощьта излѣзе буря,
И рѣката зашумѣ,
Във опушената изба
Кандилото зажумѣ.

Спи жената, спятъ дѣцата,
Спи селякътъ . . . Буря вий. . .
Изведнажъ той се сепна:
Чу навънка нѣкой бий.

— Кой е? — Отвори любезни!
— Та що искашъ ти отъ насъ?
Що се скиташъ тука, Кайне?
Кой те тебѣ доведе бѣсъ?

Вѫтрѣ тѣсно е, и нѣма
Дѣ да простришъ ти крака. —
И прозореца лѣниво
Той повдигна съ рѫка.

Навънъ мѣс’чина, а мрътвий
Стои тамо и мълчи,
Отъ брада му капки падатъ,
Гледа съ цъклени очѝ.

Всичко въ него погрознѣло,
И рѫцѣтѣ му висятъ,
И въ надутото му тѣло
Раци черни се лѣпятъ.

И селякътъ бързо хлопна
Прозореца. Той позна
Гостенина си! „Да пукнешъ!“
Той прошушна и легнà.

Страшно се смути умътъ му,
Не го хвана вече сънь,
И до утрото прозорецътъ
Сѐ се блъскаше отвънъ.

Лошавъ слухъ ходи:
Казватъ, че оттогасъ
Гостенинъ селякътъ чака
Ежегодно по тозъ часъ.

Ощ’ отрано вѣтъръ духне,
Грозно бурята завий,
И удавений захваща
Въвъ прозореца да бий.

Цѣлата балада може да се раздѣли на три части: 1) извѣстие за мрътвеца, 2) постѫпка на селянина съ мрътвеца, 3) борба на селянина съ съвѣстьта си. Най-интересното въ първата часть е страхътъ на селянина, когато дѣцата му извѣстяватъ за непознатия мрътвецъ, изхвърленъ на рѣчния брѣгъ въ двора. Тоя страхъ обаче възбужда у него не мрътвецътъ, а безнравственото отнасяне на властитѣ къмъ подвластнитѣ. Селянинътъ добрѣ знае, че лакомитѣ за богатство сѫдии, които тъ́ргуватъ съ законитѣ, ще намѣрятъ сега случай да се вмъкнатъ у дома му и да поживѣятъ нѣкое врѣме на неговъ гръбъ: като ще правятъ потрѣбното изслѣдване, тѣ ще живѣятъ въ неговата кѫща, дѣто той трѣбва да ги храни, а най-сетнѣ може да го набѣдятъ като

убиецъ, та ще му зематъ и послѣдната пара, — пълно разорение заплашва селянина и сѣмейството му. Тоя основателенъ страхъ поставя селянина въ противоречие съ съвѣстьта му, която настойчиво иска отъ него да погребе удавения злочестникъ. Обаче чувството за самосъхранение зима връхъ надъ съвѣстьта, и селянина се принуждава да постѫпи противъ религиознитѣ си убѣждения: безъ да прѣгледа, кой е този мрътвецъ, бърза да го катурне въ рѣката, за да го не видятъ, па слѣдъ това заповѣдва и заплашва дори дѣцата си да не говорятъ нищо за удавения. Работата е свършена, и селянинътъ е спасенъ отъ сѫдейско разорение. Това съставя интересътъ на втората часть отъ баладата. Обаче не се спасява злочестиятъ селянинъ отъ наказанието на съвѣстьта си, която захваща да го гризе. Вѫтрѣшенъ гласъ му говори, че той е постѫпилъ злѣ, като се е отнесълъ така съ мрътвеца. Грубото въображение на суевѣрния селянинъ чака вече отвънъ наказание за направения грѣхъ. Кой ли може да бѫде изпълнитель на това наказание, ако не самиятъ мрътвецъ, когото той лиши отъ гробъ и кръстъ? И наистина, неспокойното състояние на неговия духъ създава страшния призракъ, който подкача да мѫчи злочестиятъ селянинъ, — не дава му мира: прѣдъ него истински се прѣдставя това, що въ сѫщность е плодъ на въображението му: —

Изведнажка той се сепна,
Чу навънка нѣкой бий . . . .
. . . .
Отъ брада му капки падатъ,
Гледа съ цъклени очи.

Всичко въ него погрознѣло,
И рѫцѣтѣ му висятъ,
И въ надутото му тѣло
Раци черни се лѣпятъ.
. . . .

По тоя начинъ Пушкинъ ни прѣдставя, въ какво мѫчително положение се поставя суевѣренъ човѣкъ отъ безнравственитѣ и лакоми за богатство сѫдии, които каратъ изобщо людетѣ да работятъ противъ нравственитѣ си и религиозни убѣждения. Това е *идѣята* която авторътъ прикрито прокарва съ баладата „*Удавенъ*“. Ще рече, цѣлиятъ разказъ е истински и рисува едно скръбно явление отъ руския животъ.

34. РАЗБОРЪ НА ПУШКИНОВАТА ЕЛЕГИЯ „ВЪРВЯ ЛИ ВЪ УЛИЦИТѢ ШУМНИ“.

В. Я. Стоюнинъ.

Вървя ли въ улицитѣ шумни,
Въвъ храмъ ли влизамъ азъ свети,
Съ младежи ли седя безумни, —
Азъ падамъ въ жалостни мечти.

И казвамъ: врѣмето минува,
Еднаква участь чака насъ,
Смъртьта безъ спиръ коси, върлува,
За нѣкой бий последний часъ.

Джбътъ ли старий се люлѣе.
И стене, и шумти съ жаль,
Мълвя: и менъ ще прѣживѣе,
Както толкозъ свѣтъ е прѣживѣлъ.

Дѣте ли гледамъ, като лази,
Умилно шепна му: прости!
Мѣстò си тебъ отстжпвамъ ази,—
Азъ тлѣя вечъ, а ти цъвти!

И всѣкой новъ день и година
Изпращамъ ги замисленъ азъ,
И питамъ своята сждбина:
Кога ще дойде моятъ часъ?

И дѣ ще ази да загина —
Въ море ли, въ странство, или въ бой?
Или съсѣдната долина
Праха ще да приеме мой?

Макаръ и дѣто да изгинва
Е сѐ едно за трупъ студенъ,
Но пò е харно да почива
Той въ родния ми край свещенъ.

И нек' на гроба ми при входа
Животътъ ми веселъ да се смѣй,
И равнодушната природа
Съсъ вѣчна красота да грѣй.

Поетътъ нийдѣ не намира покой отъ мисъль за неизбѣжната смрътъ. Тая мисъль постоянно го мжчи, прѣслѣдва: шумни улици, свещенъ храмъ, безумни младежи, старъ джбъ, цъвтещо дѣте, — всичко това наумѣва на поета грозната смрътъ. По-нататъкъ като се пита „и дѣ ще ази да загина“, поетътъ изброява всички мѣста — море, чужбина, бой, съсѣдна долина. Дѣто и да загине, сѐ едно е за трупа му студенъ, ала поетътъ сѐ желае да „почива въ родния си край свещенъ“. Зематъ ли се прѣдъ видъ тия стихове, всѣкой ще помисли, че духътъ на поета трѣбва да е тжжно настроенъ. Обаче, като дохожда до въпроса за неизбѣжния гробъ, той става силенъ и не позволява на чувствата си съвсѣмъ да го завладѣятъ. Въ такова скръбно настроение той гледа да намѣри утѣха въ смрътьта, та да може и съ нея да се примири. Той, като артистъ, който търси услада въ хубавото, намира най-сетнѣ въ тая идея утѣха при постаянната мисъль за смрътъ: поетътъ ще умре, но нѣма да умре веселиятъ животъ и равнодушната природа, която съ вѣчна красота ще грѣе и надъ гроба му, свободенъ тогава отъ катадневнитѣ житейски вълнения. По тоя начинъ въ въображението на поета мрачната картина става привлѣкателна, която го примирява дори и съ мисъльта за смрътъ. Обаче въ тая картина нѣма нищо мечтателно, нищо измислено: тя сжщо е земена изъ дѣйствителностьта.

35. ВАЛТЕРЪ СКОТЪ НА СИНА СИ ЗА ЗНАЧЕНИЕТО НА ТРУДА.

Любезни ми сине, азъ не ще прѣстана да те уча, че трудътъ е необходимо условие за хора отъ всѣкакво съсловие, отъ всѣкакво положение. Безъ него нищо нужно за нашето щастие не може да се добие. Безъ него не се добива хлѣбътъ за простия работникъ, безъ него не се добиватъ и онѣзи изтънчени забави, съ които прѣкарва свободното си врѣме богатиятъ човѣкъ. Безъ трудъ никакво знание не влиза въ главата на човѣка, както и земята не дава никаква храна, ако не бѫде разработена. Затова работи, мой сине, и се ползувай отъ младинитѣ си. Въ младостьта лесно се крачи напрѣдъ. Нашиятъ умъ бива тогава гъвкъ и лесно възприема знанията. Ако не се възползуваме отъ пролѣтьта на нашия животъ, лѣтото ще бѫде безплодно и безполезно: намѣсто жито ние ще приберемъ само сламки. Тогава зимата ни ще бѫде тежка, осамотена и лишена отъ всѣкаква наслада.

36. МАЙЧИНО ПИСМО.

Д. В. Манчовъ.

Мила щерко,

Приехъ рѫкодѣлията ти, що ми изпрати. Чудя се на съвършенството имъ. Ала чини ми се, една дѣвойка не трѣбва да се занимава само съ такива играчки. Добрѣ е да научи човѣкъ да прави отъ всичко по нѣщо, но моето желание е, кога се завърнешъ у дома, да можешъ да редишъ кѫща; а това нѣщо иска опитность, която не може да се придобие съ играчки. Ти трѣбва да научишъ хубаво да шиешъ и да плетешъ повече такива работи, които сѫ потрѣбни за-вкѫщи: кога рече Господь да станешъ домакиня, ще трѣбва да знаешъ всички домашни работи; всичко ще се иска тогава отъ тебе. А какъ ще излѣзешъ нàглава, ако отсега още не се приготвишъ за домакиня? Ако не се приготвишъ за това, ти нѣма да знаешъ, както и другъ пѫть ти съмъ казвала, нито сама какво да вършишъ, нито другиго да редишъ; на всѣка стѫпка ще срѣщашъ спънки. Слушай майчинитѣ си съвѣти и ще се научишъ да вършишъ всичко лесно.

Това нѣщо зная по мене си. Всѣкога съмъ била рада, за дѣто на млади години съмъ се научила на домакинство, та кога се задомихъ, не осѣтихъ никаква мѫчнотия у дома.

Кога свършишъ учението и се прибережъ у дома, азъ ще имамъ грижата да те науча на всичко онова, което не може да се придобие въ училище.

При това залѣгай да придобиешъ онова истинско учение, което прави човѣка честитъ на тоя свѣтъ. Пази се отъ дружки, които иматъ лошо поведение; гледай да имашъ за приятелки и дружки най-добритѣ ученички, отъ които можешъ да извлѣчешъ нравствена полза.

Надѣя се, че съ благодарение ще послушашъ моя съвѣтъ. Чакамъ съ нетърпение годишния ти изпитъ, за да те посрещна съ радость.

37. ХЕНРИХЪ IX КЪМЪ ОФИЦЕРИТѢ И ВОЙНИЦИТѢ СИ ПРѢДЪ БИТКАТА ПРИ ИВРИ.

Другари, ако вървите днесъ слѣдъ мене, знайте, че и азъ вървя слѣдъ васъ! Азъ искамъ да побѣдя или да умра съ васъ заедно. Затова, моля ви се, пазете си добрѣ мѣстата: ако разгарътъ на сражението ви принуди да ги напустнете врѣменно, съединете се веднага пакъ; въ туй се крие печалбата на боя. Ако изгубите знамената си, трѫбитѣ си и всички знакове, не изгубвайте отъ очитѣ си бѣлото перо на шапката ми, което винаги ще ви води къмъ честь и побѣда! С' нами Богъ!

38. СКОБЕЛЕВЪ КЪМЪ ВОЙНИЦИТѢ СИ ПРИ ПРѢМИНУВАНЕТО НА БАЛКАНА.

Юнаци! Прѣдстои ни да извършимъ труденъ подвигъ, достоенъ за постоянната и изпитана слава на руското знаме. Днесъ ще прѣминемъ Балкана съ артилерията, като си пробиваме пѫть прѣзъ дълбоки снѣжни прѣспи и прѣзъ неприятелски редове. Горѣ на Балкана е турската армия, която ни прѣгражда пѫтя. Не забравяйте „братци", че намъ ни е повѣрена честьта на отечеството, и че за насъ сега се моли самиятъ Царь-Освободитель, а наедно съ него цѣла Русия. Тѣ очакватъ отъ насъ побѣда. Да не ни плаши нито множеството, нито юначеството, нито пъкъ злобата на противника, понеже нашето дѣло е свето, и Господь е съ насъ!

Български опълченци! Вамъ ви е извѣстно, защо Русия опълчи своитѣ войски, а Негово Императорско Величество се тури на чело на войската. Вие, юнаци, още щомъ се образува опълчението, показахте се достойни за онова участие на светото дѣло на руския народъ, дѣло прѣдприето за вашето освобождение. Въ биткитѣ при Стара-Загора и на Шипка вие се показахте достойни за по-добра участь и заслужихте любовьта и довѣрието на вашитѣ бойни другари

— рускитѣ войници. Азъ напълно се надѣвамъ, че вие и въ бѫднитѣ битки ще покажете сѫщата храбрость и самоотверженость — качества, съ които се отличихме досега. Надѣвамъ се на това още повече, че вие, българитѣ, се биете за свобода на поробеното си отечество, за отмъщение, за поруганата честь на вашитѣ майки, жени и сестри.

39. НАПОЛЕОНЪ КЪМЪ ВОЙНИЦИТѢ СИ СЛѢДЪ БИТКАТА ПРИ АУСТЕРЛИЦЪ.

Войници, азъ съмъ доволенъ отъ васъ. Въ аустерлицката битка вие оправдахте всичко, що очаквахъ отъ вашата неустрашимость. Вие украсихте знамената си съ безсмъртна слава. Вѫтрѣ въ четири часа вие отрѣзахте и пръснахте една стохилядна армия, командувана отъ двама императора. Четиредесеть знамена, знамената на руската императорска гвардия, сто и двадесеть топа, двадесеть генерала, повече отъ тридесеть хиляди плѣнника, — ето трофеитѣ отъ тая завинаги прочута битка. Тая толкозъ прѣхвалена и тъй многочислена пѣхота не можà да противостои на удара ви. И занапрѣдъ да се не боите отъ съперници: въ два мѣсеца тая трета коалиция биде побѣдена и разстроена. Мирътъ не може вече да е далечъ; но, както се обѣщахъ на моя народъ, прѣди да прѣминемъ Рейнъ, азъ ще сключа само гарантуванъ миръ, който да усигури наградата както за насъ, така и за нашитѣ съюзници.

Войници, когато французкиятъ народъ ми възложи корона, азъ се довѣрихъ на васъ, че ще я пазимъ всѣкога въ тоя възвишенъ отъ слава блѣсъкъ, който едничъкъ може да я направи драгоцѣнна прѣдъ очитѣ ми. Но въ сѫщото врѣме нашитѣ врагове мислѣли да я съкрушатъ, да я унижатъ! И тая корона, придобита съ кръвьта на толкова французи, тѣ искаха да ме принудятъ да я сложа въ рѫцѣтѣ на върлитѣ си неприятели! Кроежи смѣли и безумни, които още въ самата годишнина отъ коронясването на вашия императоръ вие унищожихте и развалихте! Вие ги научихте, че е по-лесно да ни мразятъ и заплашватъ, ала не и да ни побѣдятъ.

Войници, когато се изпълни всичко, що е нужно, за да се усигури щастието на Франция, азъ ще ви заведа назадъ въ отечеството ни, и тамъ ще бѫдете прѣдметъ на моитѣ бащински грижи. Моятъ народъ ще ви срещне съ радость, и вамъ ще е доста да кажете: *бихъ се при Аустерлицъ*, за да ви сочатъ като истински юнаци.

40. НАПОЛЕОНЪ СЕ ПРОЩАВА СЪ ГВАРДИЯТА СИ ВЪ ФОНТЕНЕБЛО.

Войници отъ старата ми гвардия!

Ида да ви кажа сбогомъ, да се простя съ васъ. Отъ двадесеть години насамъ постоянно ви намирахъ по пжтя на честьта и славата. Въ послѣдно врѣме, както и въ врѣме на доброчестината ни, вие непрѣстанно бѣхте образецъ на храбрость и вѣрность. Съ такива мжже като васъ нашето дѣло не бѣ изгубено. Но войната бѣше нескончаема; ако прѣдприемехъ гражданска война, Франция щѣше да стане по-злочеста. Затова азъ пожертвувахъ всичкитѣ си лични интереси за интереситѣ на отечеството. Азъ тръгвамъ, а вие, приятели мои, слѣдвайте да служите на Франция.

Нейното щастие бѣше едничката ми грижа; то ще бжде винаги прѣдметъ на моитѣ благопожелания! Не оплаквайте участьта ми; съгласихъ се да прѣживѣя тая злочестина, за да мога да услужа още на славата ви: азъ желая да опиша великитѣ дѣла, които сме извършили заедно! Сбогомъ дѣца! Желалъ бихъ да прѣгърна синца ви, ала не мога; нека прѣгърна поне вашия генералъ! (При тѣзи думи генералъ Пети зема знамето и излиза напрѣдъ. Наполеонъ прѣгръща генерала и цѣлува знамето. Мълчанието, което придружаваше тая велика сцена, се прѣкжсваше само отъ риданията на войницитѣ. Наполеонъ, чието душевно вълнение бѣ видимо, прави усилие и почва отново съ силенъ гласъ). Още веднажъ сбогомъ, мои стари другари! Нека тая послѣдна цѣлувка да от'екне въ вашитѣ сърдца! (Слѣдъ това посрѣдъ виковетѣ на присжтствуващитѣ Наполеонъ се хвърля въ дъното на колата си съ мокри очи).

41. СЛОВО НА ВЕЛИКИ ПЕТЪКЪ.

Архиепископъ Инокентий.

Пакъ Голгота и кръстъ! Пакъ гробъ и плащеница! И така, има фарисеи и книжници, които мислятъ, че служба принасятъ Богу, като убиватъ невинни! Има още Юди, които цѣлуватъ съ уста и прѣдаватъ съ ржка! Има още Пилатовци и Иродовци, които кощунятъ съ истината и умиватъ ржцѣтѣ си въ кръвьта на праведницитѣ! Но, братя, има ли между насъ още вѣрни и мжжествени Иоановци, които да свалятъ божествения синъ отъ кръста? Има ли благоразумни сотници, достойни да стоятъ на стража при гроба на Божия Синъ? Има ли Иосифовци и Никодимовци, които да посмѣятъ да влѣзатъ при Пилата и да поискатъ тѣлото Исусово?

Има ли Соломини и Магдалини, които да приематъ първата вѣсть за възкръсението? Господь, споредъ свидѣтелството на Псалмопѣвеца, надникна едно врѣме отъ небесата къмъ човѣшкитѣ синове, за да види, има ли нѣкой да разумѣва и да търси Бога, — и не видѣ нито едного: всички се отбили отъ пѫтя, вкупно непотрѣбни станали; нѣмало кой да прави добро, нѣмало ни единъ! Сега, братя,за да види поотблизу, Господь надникна не отъ прѣстола на славата, а отъ кръста, изъ гроба; надниква да види не вече синоветѣ човѣшки, а синоветѣ на своята благодать — дали ще има кой да разумѣва силата на смрътьта, кой да се разпъва духомъ заедно съ Него. И какво, Господи, виждашъ Ти сега между насъ? По-много ли, по-добро ли отнапрѣдъ? Ти виждашъ многократни поклони, многочислени хваления; ала и на Голгота Ти видѣ климане на глава и въ преторията Пилатова Ти слуша: „радвай се царю иудейски!“ Ти виждашъ по очитѣ на нѣкои си сълзи, слушашъ отъ устата на нѣкои си въздишки; ала и отъ Голгота мнозина се връщаха, като се биеха въ гърди, и при всичко това Твоитѣ грѫди останаха на кръста, за да ги раняватъ съ копие.

Не, братя, не това е потрѣбно за Господа и нашия Спаситель; не за поклони и хваления, дори и най-усрърдни, не за въздишки и сълзи, дори и най-тежки, ще благоволи Той да се яви овисналъ на кръстъ и легналъ въ гробъ. При тоя гробъ трѣбва да има нѣщо по-голѣмо. Тукъ е сѫдътъ на тоя свѣтъ, сѫдътъ на нашитѣ мисли, нрави и дѣяния. Тука този день трѣбва да стане день за разплащане на господарь съ роби, на Спасителя съ душитѣ, които сѫ изкупени съ Неговата кръвь. „Дойдете“, казва ни Той чрѣзъ пророка, „дойдете, та да разискваме! Гледайте що съмъ сторилъ за васъ! Приехъ ваша глава — и тя въ търновъ вѣнецъ! Имахъ ваши рѫцѣ и нозѣ — и тѣ прободени! Имахъ ваше сръдце — и то ранено за васъ съ копие! Имахъ ваша плъть и кръвь, и азъ я дадохъ за всички, и досега съ нея, ви храня при причастието. Само духа си вамъ не прѣдадохъ отъ кръста, защото въ оная минута не бихте умѣли да го запазите, а на Отца го прѣдадохъ; ала слѣдъ възнесението Ми на небото Азъ ви проводихъ и Духа Светаго отъ Отца. Ето що съмъ сторилъ за васъ! Азъ съмъ цѣлъ вашъ! Явете, що сте сторили вие за Мене, или друго-яче за вази си?“ . . . .

42. НАДГРОБНА РѢЧЬ ЗА П. Р. СЛАВЕЙКОВЪ.

Б. Цоневъ.

Нажалено събрание!

Прѣдъ насъ лежатъ останкитѣ на единъ нашъ народенъ дѣецъ, на единъ български всенароденъ любимецъ, който, слѣдъ толкозгодишни трудове и мѫки за свѣстяването на българския народъ, затваря най-сетнѣ очи, за да се прѣсели тамъ, „*идеже нестъ ни воздихание, ни печаль, но жизнь безконечная.*“ Сега като го съпровождаме до вѣчното му жилище, нека си спомнимъ още веднажъ голѣмитѣ му заслуги, що е неуморно принасялъ българскому роду петдесеть години наредъ. Тия заслуги мѫчно се изброяватъ, мѫчно се оцѣняватъ. Тѣхъ само чувствуваме синца въ сръдцата си и ги изказваме съ едно сладко име „дѣдо Славейковъ!“ Това име изказва цѣлата признателность на българския народъ къмъ любимия покойникъ и въ сѫщо врѣме съдържа всичкото значение на тоя старецъ за нашия народъ. Изникналъ отъ срѣдъ народа, Славейковъ си остана за винаги негово чедо. Никой другъ не е билъ — а и надали ще бѫде — тъй популяренъ като него: отъ Варна дори до Охридъ, отъ Видинъ до Цариградъ името С л а в е й к о в ъ звучи като славейско пѣение въ ушитѣ на всички българи. И който е слѣдилъ неговата обществена и писателска дѣйность, веднага съ името заедно ще си спомни и хилядитѣ заслуги на този старецъ: ще си спомни скитаницитѣ по цѣла България, за да намѣри миръ отъ прѣслѣдванията на гръцки владици, но въ сѫщото врѣме да буди народното съзнание съ ученията и проповѣдитѣ си; ще си спомни сърдечната му любовь и прѣданость къмъ народната школа и черква, но въ сѫщото врѣме и дълбоката му омраза къмъ инороднитѣ пастири на българския народъ прѣди четвъртъ вѣкъ; ще си спомни огромната му книжовна дѣйность, — дѣйность, която смайва човѣка щомъ си помисли, че Славейковъ бѣ самоукъ човѣкъ и че всичко е постигналъ само съ извънредния си трудъ, безъ училища, безъ учители. Днесъ-за-днесъ не е възможна таквазъ обширна дѣйность; днесъ нашитѣ дѣйци залавятъ само едно опрѣдѣлено поле и тамъ развиватъ силитѣ си. А Славейковъ какво не е билъ, какво не е писалъ? Учитель и политикъ, вѣстникарь и поетъ, писатель и прѣводачъ, филологъ и историкъ, — всичко бѣше и вършеше покойникътъ, но вършеше го надъханъ отъ истинска любовь къмъ братята си и съ явна цѣль прѣдъ очитѣ си: да разбуди народното съзнание, да просвѣти народа си. Още отъ шестнадесетата си година, когато написа първата сатира, и откогато захваща неговата одисея, па

дори до послѣдния си часъ, Славейковъ не е изгубилъ изъ прѣдъ видъ тази благородна цѣль: да види братята си духовно и политически освободени, умствено и нравствено просвѣтени, външно и вжтрѣшно опитомени. А това постигаше съ хиляди срѣдства: съ ходене, съ говорене, съ писане, съ възпѣване, съ присмиване.

Слѣдствията отъ тая неуморна дѣйность виждаме вече днесъ всички: виждаме ги въ толковато хиляди наши народни училища, виждаме ги въ десеткитѣ гимназии по България, виждаме ги най-сетнѣ и въ основаното вече Висше училище, което служи и ще служи за разсадникъ на българската наука. За признателность къмъ тоя нашъ дѣецъ най-висшето учебно заведение въ България — Висшето училище — счита за свой длъгъ да земе инициатива за въздигане на единъ достоенъ паметникъ, който да служи за вѣченъ споменъ на дѣда Славейкова и въ сжщо врѣме за примѣръ и назидание на бждннитѣ поколѣния.

Неуморнитѣ трудове на дѣдо Славейкова не останаха безъ отзивъ у народа: още приживѣ любимиятъ покойникъ имà нееднократно случай да види и чуе народната признателность къмъ себе си. А днесъ, когато нашиятъ любимецъ се раздѣля навѣки съ тоя свѣтъ, цѣла България ще проплаче и ще си спомни съ признателность неоцѣнимитѣ му заслуги. И занапрѣдъ навредъ по България, който изучва нашата черковна и политическа история, който слѣдва историята на българската литература, който слѣдва изобщо развитието на българския духъ, ще срѣща споменувано съ почеть името на Славейкова, ще се учудва на всеобемната му дѣйность и ще черпи примѣръ за постоянство и трудолюбие. А ние тукъ, които сме се събрали да кажемъ послѣдно сбогомъ на любимия покойникъ, нека едноврѣменно помолимъ Всевишния да му дарува вѣченъ миръ слѣдъ толкова трудове и тревоги на този свѣтъ, а насъ да сподоби съ воля и сила да послѣдваме примѣра, що ни го е завѣщалъ съ огромната си дѣйность, та слѣдъ това да идемъ отъ тоя свѣтъ съ мирна съвѣсть, че сме си изпълнили длъжностьта като него. Лека ти пръсть, дѣдо Славейковъ, и вѣчна ти паметь!

43. ПРОТИВЪ СМРЪТНОТО НАКАЗАНИЕ.*

В. Юго.

Господа сждии, вие можете да разберете, какво ще е моето вълнение. Обвиненъ е синъ ми, но истинскиятъ прѣ-

* Откжсъ отъ защитната рѣчь, казана отъ Викторъ Юго на 11 юний прѣзъ 1851 год. въ Парижъ, когато сждили сина му, Карлъ Юго, за една статия въ единъ вѣстникъ, написана по случай умъртвяването на единъ осжденъ затворникъ.

стѫпникъ, ако тука има прѣстѫпление, — съмъ азъ. Ето вече 25 години откакъ воювамъ противъ смъртното наказание, — боря се за правото на човѣшкия животъ. Азъ се обвинявамъ самичъкъ, господине прокуроре! Азъ извършихъ това прѣстѫпление, прѣди да го извърши синъ ми, и го извършихъ не при облекчителни обстоятелства, а съзнателно, упорно, неразкаяно. Азъ обявявамъ, че противъ този остатъкъ отъ варварството, противъ този неразуменъ законъ за отплата съ кръвь за кръвь, азъ се борихъ прѣзъ цѣлия си животъ, господа сѫдебни засѣдатели! И това обѣщавамъ прѣдъ Христа, тази жертва на смъртното наказание; въ това се кълна прѣдъ кръста, на който прѣди 2000 години човѣшкиятъ законъ разпна божествения законъ. Противъ смрътното наказание е вѫтрѣшното чувство, противъ него сѫ всички начала, подъ сѣнката на които Франция отъ 60 години насамъ върви и води подирѣ си свѣта; противъ него е всичко, що просвѣщава, всичко що движи душата — философия и религия; противъ него сѫ Волтеръ и Иисусъ Христосъ . . .

Единъ човѣкъ, единъ затворникъ, единъ осѫденъ клетникъ се завлича една сутринь на една отъ нашитѣ стъгди. Тамъ той намира ешефода! Той настръхва, той се бори, той не иска да умре. Той е още младъ — само на 29 години. Ахъ, азъ зная, що ще кажете вие — „той е убиецъ!“ Но слушайте ме. Двама стражари го хващатъ, врързватъ рѫцѣтѣ и краката му. Той отблъсва двамата стражари. Една ужасна борба послѣдва. Неговитѣ крака, ако и вързани, се заплитатъ по стълбата Той употрѣбя ешафода противъ ешафода! Борбата се продължава. Ужасъ обзема множеството. Стражаритѣ съ потъ и срамъ на челото си, — блѣдни, запъхтѣни ужасени, обладани отъ нѣкакво си страшно отчаяние, посрамени отъ онова обществено осѫждане, което би трѣбвало да се даде на наказанието, а не на палача, — стражаритѣ, казвамъ, се борятъ звѣрски. Жертвата се държи яко о ешафода и крещи за милость. Неговитѣ дрехи сѫ покѫсани, раменѣтѣ му кървави, но той се противи. Най-послѣ, слѣдъ единъ часъ отъ тая чудовищна борба, слѣдъ това зрѣлище, на което не може да се даде име, стражаритѣ връщатъ блѣдния клетникъ назадъ въ тъмницата. Народътъ, природно милостивъ, се надѣва, че човѣкътъ ще бѫде помилванъ. Но не: гилотината, ако и побѣдена, стърчи още. И прѣзъ нощьта стражаритѣ, подкрѣпени, завличатъ клетника пакъ така вързанъ, че да не може да мръдне, — тѣ го завличатъ блѣденъ, кървавъ. Клетникътъ плаче, моли се, вика за животъ, вика къмъ Бога, вика майка си и баща си, — тѣ го влѣкатъ, издигатъ го на ешафода, и главата му пада! И тогава всѣка съвѣсть настръхва . . . Въ тая минута именно изъ грѫдитѣ на единъ младъ момъкъ, какъвто е моя синъ,

неволно излиза гласъ, изтръгнатъ отъ самото му сърдце, — гласъ на съжаление и мѫка, гласъ отъ ужасъ, гласъ на човѣколюбие. И тоя гласъ вие искате да накажете! И прѣдъ тѣзи страшни факти, които азъ ви разказахъ, вие искате да кажете на гилотината: „ти си права!“ а на съжалението, на светото състрадание — „ти си криво!“ Господа сѫдии, това не може да бѫде! Господа, азъ свършихъ.

44. ПРОТИВЪ БЕЗЗАКОНИЯТА НА ВЕРЕСА.

Цицеронъ.

Сенатори, дълго врѣме е зимало връхъ мнѣние, че въ общественитѣ прѣслѣдвания богатитѣ люде, колкото ясно и да се докаже тѣхната виновность, всѣкога избѣгватъ правосѫдието. Вамъ сега се дава случай да докажете, че това мнѣние, толкова врѣдително за вашия чинъ и толкова съсипателно за държавата, е съвсѣмъ криво. Прѣдъ васъ стои подсѫдимъ, който е богатъ, и който се надѣва, че богатството му ще го спаси. Думата ми е за Кая Вереса. Ако той не получи сега присѫдата, която неговитѣ прѣстѫпления заслужаватъ, то не ще бѫде отъ нѣмане прѣстѫпникъ или на обвинитель, а отъ нежелание на сѫдиитѣ да изпълнятъ длъжностьта си. Като оставимъ на страна безпѫтния му юношески животъ, какво показва Вересовото квесторство? Не показва ли едно постоянно зрѣлище отъ злодѣяния? Държавно съкровище разпилѣно, консулъ ограбенъ и издаденъ, войска напусната и лишена отъ нуждитѣ си, провинция ограбена, граждански и религиозни права на народа потъпкани! Но преторството му въ Сицилия е турило вѣнецъ на неговата лошевина и довършило трайния паметникъ на неговото безчестие. Неговитѣ рѣшения сѫ нарушили всѣки законъ, всѣки поводъ, всѣко право. Неговитѣ грабителства надъ бѣдни, трудолюбиви люде сѫ неизброими. Съ нашитѣ най-вѣрни съюзници се отнесълъ като съ неприятели. Римски граждани сѫ бивали като роби умъртвявани съ мѫки. Най-достойни люде сѫ бивали осѫждани и заточвани, безъ да имъ се е позволило да се защищаватъ, тогава когато най-свирѣпи прѣстѫпници съ пари сѫ се отървавали отъ наказанието, което сѫ заслужили.

Азъ питамъ сега, Вересе, какво има да кажешъ противъ тѣзи обвинения? Не си ли ти тиранинътъ преторъ, който не по-далечъ отъ Сицилия, отдѣто се вижда италиянскиятъ брѣгъ, посмѣя да погубишъ съ безчестна смрътъ на кръстъ онзи нещастенъ и невиненъ гражданинъ Публия Гавия Козана? И каква бѣ неговата вина? Той бѣше изявилъ намѣрение да апелира къмъ правосѫдието на своето отечество противъ твоитѣ звѣрски прѣслѣдвания! За това

нѣщо той билъ уловенъ, доведенъ прѣдъ тебе, обвиненъ въ шпионство, битъ и мжченъ. Напраздно викалъ той: „Азъ съмъ римски гражданинъ! Азъ съмъ служилъ подъ Лиция Претия, който сега е въ Панормъ, и който ще засвидѣтелствува моята невинность!“ Глухъ на всѣко възражение, безъ всѣко биене на съвѣстьта, жъденъ за невинна кръвь, ти заповѣда да му се наложи варварското наказание! Когато свещенитѣ думи „азъ съмъ римски гражданинъ“ били на устнитѣ му, ти си го осждилъ на смрьть, на смрьть кръстна!

О свободо! о звукъ нѣкога приятенъ за всѣко римско ухо! О свещено право на римското гражданство! Нѣкога свещена, — сега потъпкана! Дотамъ ли е достигнало? Ще ли единъ доленъ сждия, единъ управитель, който приема всичката си власть отъ римския народъ, отъ една римска провинция, отдѣто Италия се вижда, да връзва, да бие, да мжчи и убива съ безчестна смрьть единъ римски гражданинъ? Не щатъ ли нито виковетѣ на невинностьта, нито сълзитѣ на състрадателнитѣ зрители, нито величието на римската държава, нито страхътъ отъ правосждието на неговото отечество, да възпратъ безмилостния звѣрь, който, като се надѣе на своето богатство, замахва на самия коренъ на свободата и прѣдизвиква цѣлото човѣчество? И този човѣкъ ще избѣгне ли заслуженото наказание? Сенатори, не трѣбва да бжде! Не трѣбва да бжде, ако вие не искате да подкопаете самитѣ основи на обществената безопасность, да удушите правосждието и да докарате върху държавата анархия, клане и съсипня!

45. КАТИЛИНА ИЗОБЛИЧЕНЪ.

Цицеронъ.

Докога, о Катилина, ще злоупотрѣбявашъ съ търпѣнието ни? Докога ще бждемъ игр속ачка на твоята бѣснота? Не е ли ти нищо, че палатътъ е обиколенъ нощѣ отъ въоржжена стража, нито че градътъ е на военна нога, че жителитѣ му сж изпоплашени, и всички добри граждани търчатъ да бранятъ отечеството; нито че сенатътъ се събира въ най-безопасно мѣсто? Не видишъ ли, че погледитѣ на всички тукъ присжтствуващи сж отвърнати отъ тебе? Не виждашъ ли че всички твои заговори сж открити? Че всички тукъ въ сената сж узнали за твоето съзаклетие? Мислишъ ли, че ние не знаемъ много добрѣ, какво си вършилъ прѣзъ послѣднитѣ двѣ нощи, дѣ, съ кого и за какво си се съвѣтвалъ. О врѣмена! О нрави! Всичко това сенатътъ го знае, консулътъ го вижда, а Катилина още живѣе! Живѣе? Що

думамъ? Явява се тукъ въ сената, зима участие въ нашитѣ съвѣщания и на ума си избира и опрѣдѣля измежду насъ нови жертви за злобата си. А ние прѣзъ всичкото това врѣме, строги както сме, мислимъ, че сме си изпълнили длъжността къмъ отечесвото, като сме избѣгнали ножа и *злобата* на този бѣсенъ човѣкъ!

Одавна трѣбваше, о Катилина, да заповѣда консулътъ да те накажатъ, и да струпатъ върху твоята глава разорението, което ти готвѣше противъ другитѣ! Имало е едно врѣме тази добродѣтель въ Римъ, че лошиятъ гражданинъ се е прѣзиралъ повече отъ най-заклетия неприятель. Имаме още законъ противъ тебе, Катилина. Не мисли, че сме безсилни, защото сме търпѣливи. Ние имаме сенаторски декретъ, — ако и да лежи той въ нашитѣ архиви като мечъ въ ножницата — декретъ, по който ти ще трѣбва да заплатишъ съ живота си за прѣстѫпленията си. И ако заповѣдвамъ тутакси да те уловятъ и посѣкатъ, азъ съмъ увѣренъ, че всички добри граждани биха помислили, че съмъ дѣйствувалъ много бавно, а не че съмъ постѫпилъ много жестоко. Но по уважителни причини азъ ще отложа удара, който ти отдавна си заслужилъ. Ще те осѫдя тогава, когато не ще се намѣри нито единъ човѣкъ, тъй лошъ, тъй развратенъ, ей толкова подобенъ на тебе, че да не признае, какво азъ съмъ постѫпилъ справедливо. Доклѣ има единъ човѣкъ, който да смѣе да те защищава, живѣй! Но ти ще живѣешъ тъй обграденъ, тъй слѣдванъ отъ бодрата стража, която съмъ турилъ около тебе, че не ще можешъ да шавнешъ противъ републиката безъ моето знание. Безъ ти да знаешъ, ще има очи, които ще слѣдятъ и най-малкитѣ ти движения, и уши, които ще подслушватъ и най-прѣдпазливитѣ ти пошъпвания. Нощната тъмнина не ще укрие прѣдателството ти; самитѣ стѣни на собствения ти домъ не ще скриятъ твоитѣ тайни. Разбитъ навсѣкѫдѣ, най-тайнитѣ ти замисли ясни като день, какво можешъ да имашъ прѣдъ видъ? Слѣдвай, крой съзаклетнишки планове, колкото обичашъ! Нѣма нищо да нагласишъ, нищо да намислишъ, нищо да се опиташъ да извършишъ, което азъ не ще зная, чуя, или скоро да разбера. Ти скоро ще се научишъ, че азъ съмъ дори по-дѣятеленъ въ мѣркитѣ, които зимамъ за защита на държавата, отколкото ти въ своитѣ кроежи за нейното съсипване!

46. ДЕМОКРАЦИЯТА НЕНАВИСТНА ФИЛИПУ.

Демостенъ.

Има хора между васъ, о атинци, които мислятъ, че побръкватъ единъ говоритель, като питатъ; „Какво тогава трѣбва да се прави?“ На това азъ бихъ отговорилъ: Нищо отъ това, което вие правите, — всичко, което оставате ненаправено! И това щѣше да бѫде вѣренъ и истиненъ отговоръ. Но азъ ще бѫда по-ясенъ, и дано тѣзи мѫже, които сѫ толкова готови да питатъ, бѫдатъ еднакво готови и да дѣйствуватъ! На първо мѣсто, атинци, приемете неоспоримия фактъ, че Филипъ е нарушилъ вашитѣ договори, — че той ви е обявилъ война. И тогава признайте факта, че той е смрътниятъ неприятель на Атина, — на самата ѝ почва, на всичко, що е вѫтрѣ между нейнитѣ стѣни, дори и на тѣзи, които най-много се ласкаятъ, че иматъ неговото благоволение, защото това, отъ което Филипъ най-много се страхува и което мрази, е нашата свобода — нашата *демократическа наредба.* За да съсипе това, той тури всичкитѣ си примки и нареди всичкитѣ си планове! И въ това не е ли той послѣдователенъ? Той знае твърдѣ добрѣ, че и да покори цѣла останала Гърция, неговото завоевание ще бѫде несигурно, доклѣ вашата демокрация си остане. Той знае, че, ако рече да опита едно отъ тѣзи нещастия, които сполетватъ тъй често човѣцитѣ, всички тѣзи народи, които той сега държи съ сила подъ ярема си, би се притекли къмъ вашитѣ обятия. Има ли да се изгони нѣкой тиранинъ? — Атина е на бойното поле! Имали да се освободи нѣкой народъ? — Ето Атина готова съ помощьта си! Чудно ли е, че Филипъ е неспокоенъ, докато атинската свобода служи като съгледатель на лошитѣ му мисли? Бѫдете увѣрени, о съотечественици, че той е вашъ непримиримъ неприятель; че противъ Атина той събира и тъкми всичкитѣ въоржжени сили; противъ Атина той крои всичкитѣ си лукави планове.

Какво тогава трѣбва вие, като умни хòра, убѣдени въ тѣзи истини, да правите? Вие трѣбва да отърсите отъ васъ си вашата фатална летаргия, да спомогнете споредъ срѣдствата си, да повикате вашите съюзници да спомогнатъ, и да земете мѣрки да задържите войскитѣ, които сѫ вече подъ знамената; та, ако Филипъ има войска, и вие така сѫщо да имате войска, готова да имъ помогне и ги избави. Не ми говорете за труда и разноскитѣ, които това ще причини. Азъ приемамъ всичко. Но вземете подъ внимание опасноститѣ, които ви заплашватъ, и колко много ще спечелите, като се намѣсите усрърдно тутаткси въ общото дѣло. Наистина, ако нѣкой богъ ви увѣрѣше, че, колкото лѣниви и равно-

душни и да останете, накрай не ще бѫдете обезпокоени отъ Филипа, то пакъ щѣше да бѫде безчестно, щѣше да бѫде унизително за достоинството на вашата държава, щѣше да бѫде унизително за славата на вашитѣ прадѣди—да жертвувате за вашето лично спокойствие интереситѣ на цѣла останала Гърция. Прѣдпочелъ бихъ да загина, нежели да ви прѣпорѫчамъ такава постѫпка. Нека другъ да ви я прѣпорѫча, ако иска, и послушайте го, ако можете. Но ако моитѣ мнѣния сѫ ваши, ако вие прѣдвиждате като мене, че колкото повече оставаме Филипа да разширочава своитѣ завоевания, толкова повече укрѣпяваме единъ неприятель, съ когото рано или късно ще трѣбва да се боримъ. — Защо се двоумите? Какво чакате? Кога ще употрѣбите вашата сила? Чакате ли нуждата да ви накара? Каква нужда чакате? Може ли да има по-голѣма нужда за свободни хòра отъ угрозата за безчестие? Чакате ли това? Тя е вече тука! Отдавна—отдавна е била прѣдъ насъ лице съ лице. Истина, има още една принудителна сила въ запасъ — опасностьта за поробването ви, опасностьта да опитате камшика! Чакате ли за нея? Дано боговетѣ ни опазятъ отъ това! Самитѣ думи на това мѣсто сѫ обида за васъ!

47. НЕГОВО БЛАЖЕНСТВО ЙОСИФЪ I КЪМЪ ПРАТЕНИЦИТѢ НА БЪЛГАРСКИЯ НАРОДЪ.*

Прѣзъ изтеклия 25-годишенъ периодъ на моята служебна дѣятелность азъ се старахъ да изпълня своя длъгъ така, каквото да остана, колкото се може, по-малко отговоренъ прѣдъ съвѣстьта си, прѣдъ Бога и народа за оная тежка, но свещена задача, която ми се възложи съ избора ми на екзархийския прѣстолъ, — да запазя даденитѣ народу правдини и да ги разширя, доколкото това зависѣше отъ мене.

Тежъкъ и, може би, не за моитѣ сили е кръстътъ, който ми възложи гласътъ на отечествената църква. Но особенъ тежъкъ го правѣха врѣмената, въ които го поехъ, и обстоятелствата, при които го носѣхъ. Не веднажъ настѫпваха критически моменти, сѫдбоносни минути, когато, безсиленъ да сломя изпрѣчвалитѣ се отвредъ по пѫтя ми непрѣодо-

* Прѣзъ м. априлъ 1902 година се навършиха 25 години, откакъ Негово Блаженство Йосифъ I биде избранъ и призванъ на високия екзархийски постъ. По тоя случай той празднува въ Цариградъ 25-годишния си юбилей, въ който взе участие цѣлиятъ български народъ чрѣзъ свои пратеници. Прѣзъ деня на юбилейнитѣ тържества Негово Блаженство произнесе горната рѣчь прѣдъ тия пратеници.

лими прѣчки и мѫчнотии, идваше ми да напусна поста, като се извиня прѣдъ цръквата и народа, че се боя да не бѫда сломенъ отъ тежкитѣ обстоятелства, а съ мене заедно — и народното дѣло. Но страхътъ, да не би тая ми рѣшителна крачка да тури въ още по-голѣма опасность онуй дѣло, па и съзнанието, че именно въ критични минути трѣбва всѣки като Христовъ войнъ да стои на поста си до край, за да не бѫде единъ день обвиненъ въ дезертиране прѣдъ дълга, вѣрата въ Божията помощь и въ правотата на нашето духовно-културно дѣло, — всичко това въ тежкитѣ минути е разпѫдвало подобна мисъль у мене и ми е давало сила да вървя напрѣдъ. Съзнавамъ, че не съмъ извършилъ всичко, което се очакваше отъ мене, и което и самъ желаяхъ. Но съмъ прѣдъ съвѣстьта си спокоенъ, че извършихъ всичко, що можахъ. Само тая морална награда можаха да очакватъ моитѣ скромни трудове, и тѣ я иматъ.

Азъ съмъ толкова повече смаянъ отъ тъй тържествено засвидѣтелствуванитѣ чувства на всенародна почеть, благодарность и признателность къмъ моята дѣятелность, колкото по-малко съмъ ги очаквалъ. Като прѣхвърлямъ въ тоя моментъ прѣзъ ума си всички мои дѣла, азъ намирамъ, че тѣ въ най-добрия случай сѫ единъ изпълненъ длъгъ. Ще рече, не въ тѣхъ самитѣ, а другадѣ трѣбва да търся психологичното обяснение на днешното всенародно тържество, що раздвижва и обединява въ едни чувства всички български сърдца, дѣто и да се намиратъ, стимула за тъй горещи изявления на общенародното съчувствие и признателность къмъ мене. Затуй, като абстрахирамъ въ случая себе си, азъ намирамъ, че младиятъ нашъ народъ, въ желанието си да създаде примѣри изъ най-новия ни исторически животъ за назидание на потомството, идеялизира моитѣ трудове, и това ме трогва; но и съзнанието му да търси и чествува свои скѫпи заслужили синове говори вече, че той е нараснал за тая гражданска добродѣтель, която прави честь на културнитѣ и просвѣтени народи, — и туй ме кара да се гордѣя като българинъ. Тържествата, устроявани за прослава на велики мѫже, които съ заслугитѣ си сѫ потикнали напрѣдъ обществото въ една или въ друга область на неговия културенъ животъ, иматъ огромно възпитателно значение. Тѣ освѣтяватъ епохи, подържатъ връзкитѣ съ традициитѣ на миналото, сочатъ на младото поколѣние пѫтя, по който трѣбва да върви, и извикватъ у него подражатели, нови и по-способни дѣйци, които ставатъ лостове за всестранния общественъ напрѣдъкъ и градятъ историята на нацията си. Право е казано, че „народъ, който не умѣе да цѣни заслужилитѣ си люде, не е достоенъ и да ги има“.

Но въ днешнитѣ тържествени изявления на всенародни чувства има и друга назидателна страна, която не по-малко

радва душата ми. Съ днешното празденство народътъ цѣни до идеялизиране своята история отъ близкото минало, чувствува своитѣ трудове и жертви, принесени за свещеното дѣло на неговото национално самосъзнание и духовно единство, тържествува и ликува, че се вижда израсналъ и сплътенъ въ една здрава и жизнеспособна национална единица, която сама промишлява за сѫдбинитѣ си и готви бѫдещето си. Това е най-краснорѣчиво доказателство, че българскиятъ народъ е напълно оползотворилъ за себе животворния принципъ на народностьта, който деветнадесетиятъ вѣкъ прогласи и освети. Това го прѣпорѫчва блѣскаво прѣдъ цивилизования свѣтъ като нация, способна за отдѣлно сѫществуване и за културенъ животъ и му прави честь, защото прѣди половина вѣкъ и името дори на тоя народъ не се чуваше.

Съ сръдце прѣпълнено отъ радость и признателность, въ лицето на присѫтвуващитѣ тукъ народни прѣдставители, азъ благодаря най-горещо на цѣлия български народъ за високитѣ отличия, съ които ме почете, за синовнитѣ чувства, съ които ме сгрѣ, ободри, насърдчи, — и моля Господа Бога да низспосли свише Своята благодать и милость надъ тоя благочестивъ, добъръ, трудолюбивъ, пъленъ съ задатъци за едно свѣтло бѫдеще народъ, да сплътява и съединява въ едни мисли и стремежи неговитѣ интелегентни сили, та да го водятъ неотклонимо по пѫтя на ония исторически идеяли, които ни сѫ завѣщали плеяда починали народни труженици и отлични дѣйци! Пия за благопрѣуспѣването на българския народъ и за здравето на всички тукъ присѫтствуващи негови прѣдставители! Хвала имъ“.

48. ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ.*

П. Величковъ.

Напразно въ тая минута мисъльта ми прави усилия да се ограничи въ споменитѣ, които буди възстанието отъ 1876 година. По-силна отъ волята ми, тя отлита още по-далече и обгръща цѣлия подвигъ на нашето възраждане. Никога тая история не се е развила прѣдъ очитѣ ми тъй жива, тъй мила и трогателна, както сега прѣдъ тоя изобликъ отъ радость, която разтуптява всички сърдца. Бихме извършили една неправда, бихме покрусили най-хубавото си морално достояние, ако не споменемъ въ своята благодарность и признателность имената на всички дѣйци, отъ най-малкия до най-голѣмия, които съ своитѣ трудове и усилия сѫ съдѣйствували да стане България.

---

*) Рѣчь произнесена при полагане основния паметникъ на Царь-Освободителя.

Слѣдъ едно мрачно минало, изъ което въ продължение на четири вѣка излизатъ само вопли и въздишки, откликътъ тѫжовенъ на разорения и страдания, България подема своя пѫть къмъ едно по-свѣтло бѫдеще. Историята отваря изново своитѣ страници, за да вписва дѣянията на единъ народъ, притиснатъ отъ подъ едно двойно иго, отреченъ отъ себе си, забравенъ отъ свѣта. Отъ тия страници, дѣто стѫпка по стѫпка е очертанъ изминатия пѫть, отъ първитѣ признаци на животъ до деня, когато въ единъ висши подемъ България се изправя до великолѣпния блѣнъ на свободата, възлиза единъ урокъ свѣтълъ, който говори любовь беззавѣтна къмъ идеалитѣ му, за вѣра несъкрушима въ неговото бѫдеще.

Тоя свѣтълъ урокъ е едно велико завѣщание, и съ признателенъ поклонъ трѣбва да наведемъ челата си прѣдъ всички ония, на които го длъжимъ.

Тѣ иматъ равни права да бѫдатъ уважавани и благодарни, и ония, които сѫ най-забравени, повече, може би, отъ другитѣ, — избраницитѣ на сѫдбата, овѣнчани съ завидния ореолъ на безсмрътна слава. Кой може безъ умиление да смисли за тия труженици отъ първия часъ, които изъ затрънената народна нива сѫ прокарали първитѣ бразди? И Паисий, и съподвижницитѣ му, и дълго врѣме слѣдъ тѣхъ всички ония, които сѫ драли рѫцѣтѣ си да прѣчистватъ пѫтя за бѫдещето, сѫ се вслушвали само въ гласа на душата си и, повелението на на тоя гласъ, тѣ сѫ работили, безъ мисъль за възмездие, безъ надежда за помощь, безъ слово за утѣха и насърдчение.

И тѣ сѫ вървѣли, сѣячитѣ, безъ да знаятъ, че отъ сѣмето, което е изхвъркало отъ думитѣ имъ, ще излѣзе жътва. Ще мине врѣме, прѣди да дойде тая жътва. Прѣдтечитѣ отдавна почиватъ въ земята забравени, когато събитията захващатъ да зрѣятъ, и историята се запѫтва напрѣдъ къмъ невѣдоми за самитѣ тѣхъ задачи.

Миръ на праха ви, спете подъ благословиитѣ на България, о ранобудни работници, които поехте своя трудъ дълго врѣме прѣди да се бѣше сипнала зора, отъ работнитѣ стаи на които проблѣсна първата свѣтлина въ гѫстияململмракъ на нощьта!

Не се ли редятъ сега прѣдъ очитѣ ви тия ратници, които прѣди зората се заловиха за работа? Не виждате ли въ килиитѣ имъ благочестивитѣ образи на тия монаси, които въ срѣдъ нощьта, подъ блѣдната свѣтлина на кандилото, ровятъ книги, за да намѣрятъ словото на живота? Не трогва ли ви отъ света радость картината на ония руси глави, наведени боязливо подъ строгия погледъ на даскала, който имъ разкрива на панакидата чародѣйното славѣно-българско

азбуке? Не слѣдите ли съ умиление тия скитници, които ходятъ отъ село на село, отъ градъ на градъ, запъхтѣли, изнемощѣли, и съ първитѣ книги, печатани въ далечни страни, разнасятъ хлѣбъ за душитѣ, които не разбиратъ на каква потрѣба отговаря тая нова, таинствена храна?!

Работата расте, и съ нея растатъ и работницитѣ, растатъ по число, растатъ по сили. Деньтъ грѣе. Животътъ закипѣва. Народътъ, пробуденъ отъ вѣковния сънь, чака ония, които носятъ въ гърдитѣ си загадката на бѫдещето. Мечтитѣ почватъ да иматъ имена. И ето ги ратницитѣ, които ще прѣдприематъ подвигъ смѣлъ. Ето ги дѣйцитѣ по черковния въпросъ. На тѣхния позивъ ще се откликне цѣлъ народъ съ едно народно тържество, на което екътъ ще очертае границитѣ на възродена България, ще бѫде възмездието на борбата, въ която изпитва за първъ пѫть своитѣ сили.

И ето ги ратницитѣ, които ще призоватъ народа на нова по-страховита борба. Гласътъ имъ ще се разнесе като звукъ отъ трѫба, която вика на лишение. Ще трепне историята, ще разкрие вѣковни ужаси и патила, и народния духъ, сътресенъ отъ зрѣлището, което ще се яви прѣдъ него, ще се разкрили за трагичната мечта на свободата.

Изпълняваше се сѫдбата. България се залѣ въ кърви, покри се съ пепелища, за да възсияе въ историята великиятъ подвигъ на Царя-Освободителя и на руския народъ.

Когато прослѣдимъ тая верига отъ събития, иска ни се неволно да мислимъ, че подвигътъ, който очертаватъ, е извършенъ по нѣкакъвъ планъ, отрано приготвенъ, изученъ всестранно, и който се прилага за будна съобразителность и прѣдвидливость. Стѫпка по стѫпка е изминатъ тоя пѫть, по който върви историята прѣзъ цѣлото столѣтие, но всѣка води бавно нѣкога, вѣрно обаче всѣкога къмъ гонимата цѣль; спечелената почва постоянно се разширява, събитията раждатъ събития, всѣки успѣхъ готви дѣйци и срѣдства за нови успѣхи.

Една мечта стои надъ всичко, надъ събитията и надъ дѣйцитѣ. Къмъ нея сѫ били обърнати очитѣ на всички, за нея сѫ тупкали сърдцата на всички. Тя е рѫководила мислитѣ и чувствата на всички. Подобно на войска, която отива на пристѫпъ къмъ една крѣпость, ратници се мѣнятъ, слѣдъ като изпълнятъ своя длъгъ, сразенитѣ отстѫпятъ мѣстото на други, но знамето остава все едно, подимано постоянно отъ нови ратници, които съ прѣсни сили, съ ново въодушевение го носятъ все напрѣдъ, дѣто го забучатъ побѣдоносно на прѣвзетата крѣпость.

Побѣдата принадлежи на всички: на ония, които сѫ довършили борбата, и на ония, които сѫ я подели отъ първия часъ. България пази за всички еднаква почить, тя

ги съединява въ своето удивление, както тѣ сѫ били съединени, когато и кѫдѣто да сѫ се подвизавали въ своята любовь къмъ нея. Тая любовь е пламенѣела съ еднаква сила у всички, както и да сѫ се наричали — Паисий или Раковски, Левски или Славейковъ, Ботевъ или Макариополски, Антимъ или Бенковски. Тѣ всички, работници на мисъльта или апостоли на свободата, сѫ били борци за сѫщия идеалъ, всички на своето врѣме и на своето мѣсто сѫ изпълнили своя дългъ, на който сѫ дали едни своя животъ, всички своята душа. Ако и да сѫ вървѣли, по необходимость на борбата, по разни пѫтища, тѣ всички сѫ се стремили къмъ една цѣль. Отъ услугитѣ на всички е излѣзла хармонията въ изкараното дѣло.

Тѣхниятъ идеялъ е оставенъ и намъ въ завѣтъ. Като се покланяме прѣдъ паметьта имъ, нека извлѣчемъ отъ примѣра имъ сила, за да продължимъ съ доблесть и самоотвержение тѣхниятъ подвигъ. Новото врѣме, което стѫпва, трѣбва да види чрѣзъ усилия на синоветѣ си една България могѫща и честита, която да внушава почитъ на народитѣ и да прави честь на историята.

IV.

ЧЕТВЪРТИ ДѢЛЪ.

ПОЕЗИЯ.

А. ЕПОСЪ И ЛИРИКА.

---

49. ХРИСТОВО РОЖДЕНИЕ И КРЪЩЕНИЕ.

н. п.

Замъчи се Божя майка
Отъ Игната до Коледа,
Доби Бога на Коледа;
Повила го в' златни плѣни,
Па го зела в' бѣли скути,
Та тръгнала низъ Иордана,
Низъ Йордана възъ Йордана.
Срѣща иде светъ Никола.
— „Леле варе, светъ Никола,
Можъ ли прие млада Бога,
Да му туришъ Божйо име?
Светъ Никола отговаря:
— „Леле варе, Божя мале,
Не можа го ни досегна,
Ни досегна, ни погледна:
Че не смѣя отъ Ивана,
Отъ Ивана Кръстителя,
Кой кръщава небо, земя,
Небо земя, царска земя,
Царска земя, малки дѣца.
Свети Иванъ слѣдъ менъ иде,
Той ще прие млада Бога,
Да му тури Божйо име.“

Срѣща иде свети Иванъ,
Той си прие млада Бога,
Та му турна Божйо име.

50. КОЛЕДНЯ ПѢСЕНЬ.

н. п.

— Станинине, господине!
Нѣщо ми се гласъ зачува
Низъ хубава долна земя:
Дал' моми на хоро пѣятъ,
Или овци за соль блѣятъ,
Или власци роби робятъ?
— Нито моми хоро пѣятъ,
Нито овци за соль блѣятъ,

Нито власци роби водятъ: —
Янъ кехая стадо води,
Та му биятъ клатни звънци,
И блѣе му вакло агне.
Янъ кехая отговаря:
— „Що ми блѣешъ, вакло агне,
Та ми блазнишъ сиво стадо?“
А агне му отговаря:
—„Хвала тебѣ, Янъ кехая!
Азъ не дразня сиво стадо,
Най си тража моя майка.“
Отговаря Янъ кехая:
— „Та кой знае, вакло агне,
Коя й овца твоя майка?“
А агне му отговаря:
— „Моя й майка много лична, —
Раклошата, рогашата!“
Янъ кехая отговаря:
— „Снощи вечерь нападнаха
Ини вѣри, клети турци,
Па хванаха твоя майка,
Хванаха я, заклаха я,
Опекоха, изядоха.
Не бой ми се, вакло агне!
Ази имамъ седемь-осемь,
Седемь-осемь подойници, —
Тѣ ще тебе одоити
Одоити, очувати.“
А агне му отговаря:
— „Своя майка малко дои,
Малко дои — много гои;
Чужда майка много дои,
Много дои малко гои.“

51. МАРИЙКА И СЛАВЕЙ.

н. п.

Влѣзла Марийка в' градинка
Подъ червената калинка,
Подъ петровката ябълка,
До червения тряндафилъ.
Седна Марийка надъ гергевъ
Бѣла махрама да шие.
На трянд̇афила славейче,
Славейче дума Марийки:
— „Я пѣй, Марийке, да пѣемъ!
'Ко ме Марийке, надпѣешъ,
Крилцата да ми отрѣжешъ,
Крилцата ми до колѣнца.
'Ко те, Марийке, надпѣя,
Косата ще ти отрѣжа,
Косата ти до косачникъ.“
Пѣли сж два дни и три дни,
Марийка славей надпѣла
Съсъ дванадесеть езика,
Съсъ тринадесеть гласове.
Славей Марийка думаше:
— „Марийке, моме хубава,
На̀ крачката ми отрѣжи,
Крачката ми до колѣнца,
А крилцата ми остави,
Че имамъ дребни славеи,
Славеи да си отхраня,
Едното да ти харижа.“
Марийка дума славею:
„Славейче сладкопойниче!
Азъ ти харизвамъ крилцата,
Крилцата още крачката.
Иди славеи отгледай,
Едното да ми харижешъ,
Вечерь то да ме приспива,
Другото да ме разбужда!“

52. ОВЧАРЬ И РИЛА ПЛАНИНА.

н. п.

Овчарь на гора думаше:
— „Останѝ сбогомъ, прощавай,
Горо ле, Рила планино!
Халалъ ни чини, горо ле,
Дѣто ти вода попихме,
Дѣто ти трѣва тѫпкахме!“
Гора овчарю продума:
— „Иди си сбогомъ, овчарю,
Халалъ ви струвамъ трѣвата,
Трѣвата, още водата:
Водата тече — пакъ вода,
Трѣвата расте — пакъ трѣва.
Едно ви халалъ не струвамъ,
Дѣто ми ели кършехте,
Та ги на хурки правѣхте,
И по седѣнки ходѣхте,
Че ги на моми давахте.“

53. МОМА И ЛОЗЕ.

н. п.

Садила мома край море лозе,
Край море лозе съ бѣло грозде.
Емъ го садила, емъ е плакала,
Плакала го е и пѣла му е:
„Ахъ лозе, лозе съ бѣло грозде!
Като те садя, кой ще те бере?
Кой ще те бере, кой ще те яде,
Като си нѣмамъ нийдѣ никого:
Ни майка, лозе, ни пъкъ бащица,
Ни братецъ, лозе, ни мила сестра, —
Само си имамъ едного Бога,
Едного Бога и първо либе:
Богъ е високо, либе далеко, —
В' пуста чужбина, арапска земя,
Дѣ ми полюбилъ черна арапка,
Арапка има черно арапче, —
Кой ще ти яде бѣлото грозде?

54. РАДА ВДОВИЦА.

н. п.

Остала Рада вдовица
Съсъ седемь дребни дѣчица, —
Едно отъ друго по-малки,
Едно отъ друго по-дребни.
Седѣла Рада, жалѣла,
Жалѣла деветь години
И десетата подбрала.
На Ра́да вече дотегна:
Жалба ѝ сърдце потисна,
Тѫги ѝ душа облѣха.

Че стана Рада в' сѫбота,
Извади Рада сиръ восъкъ,
Направи свѣщи восчени,
Па влѣзе в' нова градинка
И набра цвѣте всѣкакво,
Накити свѣщи восчени,
Че викна Рада заплака,
Заплака и занарежда:
—„Стойчо ле, вѣрни стопане!
Оздравѣ ли ти шарката,
Шарката, Стойчо, главата,
Главата, Стойчо, срьдцето?
Знаешъ ли, Стойчо, помнишъ ли,
Какъ ме хубаво учеше:
— „Моли се, Радке, на Бога
Да лежа и да оздравя,
Че е вдовица най-лошо:
Вдовица, Радо, прилича
На птица на кукувица, —
Кога я срѣщатъ птицитѣ,
Добра й срѣща не казватъ."

55. БЪЛГАРСКИ МОМИ.

н. п.

Мошне ми сѫ мили българскитѣ моми:
Весдень ми тѣ жънятъ на жежкото слънце,
Отъ утро до вечерь на нозѣ ми стоятъ;
Полози си дигатъ, снопе ми завръзватъ,
Ставици ми правятъ, като славей пѣятъ,
Като лѣстовици тънко разговарятъ;
Кога пакъ на вечерь дома си се връщатъ,
Като яребици ситно ми тѣ бързатъ;
Бѣли ми сѫ бѣли като бѣла книга,
С' червени образи, — охридска ябълка.

56. ДВА СОКОЛА.

н. п.

Имала мама, имала
До два ми сиви сокола,
Сокола до два близнака.
С' жито ги мама хранила,
Хранила още доила,
Доклѣ соколи порасли.
Никой не се й научилъ,
Като соколи растѣли.
Мама имъ пѣсень пѣяла:
— „Нанете, сокли, нанете,
Соколи до два близнака!
Растете, сокли, голѣми,
Тежко имане дѣлете,
Тежка потера сберете,
Бащино царство земете!"
Расли соколи, порасли,
Единъ си соколъ яздѣше,
Други себе си носѣше;
Като се двама раздѣлятъ,
Единъ за други си плачатъ.
Мама соколи думаше:
— „Я си станете, идете,
Бащино царство земете!"

57. СВАТБАРСКА ПѢСЕНЬ.

н. п.

— Що е врѣва у гора зелена?
Дал' е паша, ил' е младъ субаша?
Дал' е вода, ил' е младъ войвода?
— Ни е паша, ни е младъ субаша;
Ни е вода, ни е младъ войвода, —
Току ми сж двѣ рала сватове,
Що ми носятъ китена невѣста;
Конь до коня, юнакъ до юнака,
Пушки имъ сж като честа гора,
А калпаци като тъменъ облакъ,
Саби имъ сж като силенъ огънь.

58. ЖЕТВАРСКА ПѢСЕНЬ.

н. п.

— „Зажни ружо, — тебъ е лека ржка!
Леко зажни, да е леко лѣто,
Леко лѣто като леко перо.
Запѣй, ружо, — ти си гласовита,
Запѣй, ружо, — тебъ е блага дума:
Леко пѣешъ, далеко се чуе!“
Сама ружа насрѣдъ поле била,
Сама пѣла, сама отпѣвала.
Дочулъ я е здравецъ изъ горица,
Па на ружа тихомъ проговаря:
— „Попѣй, ружо, да се надпѣваме!
Ти си цвѣте у малка градина,
И те бератъ за моминска китка, —
Азъ съмъ цвѣте у гора зелена,
Зимѣ раста подъ дебели снѣжецъ,
Лѣтѣ раста подъ зелена сѣнка.
Кога мине стадо съсъ овчари,
Та погазятъ здравецъ, здраво цвѣте,
Размирише по цѣлата гора.“
А ружа му тихомъ отговаря:
— „Здравчо, горчо, цвѣте миризливо!
Здравчо, горчо, на старци миришешъ!
Като мене моми бератъ ли те?
Като мене китка турятъ ли те?
Като мене вѣнци виятъ ли те?
Ти си растешъ у хайдушка гора,
А азъ раста у орачка нива,
А повече в' момина градина;

Тебе газятъ кози и говеда,
Мене кѫсатъ моми и невѣсти;
Миришатъ те старци и хайдути,
А менъ, здравчо, — момци и дѣвойки;
Ти си, здравчо, планинецъ-горянецъ,
А пъкъ азъ съмъ поля нка-дѣвока."

59. РАБОТНА НЕВѢСТА.

н. п.

Момче невѣста хвалѣше:
— „Имамъ невѣста работна,
На день си нишка теглѣше,
Въвъ недѣлята — вртѣнце,
А въвъ мѣсеца — пасменце,
Въвъ годината — платненце."
Тамъ, дѣто мома предѣше,
Тежка я дрѣмка нападна,
Боднала фурка в' пепела,
Па легна мома, та заспа.
Пустата фурка дрѣнова:
Доклѣ се мома разбуди,
Пустата фурка никнала,
Родила дрѣнки узрѣли.
Кога се мома разбуди,
Зрѣли се дрѣнки назоба.

60. РАБОТНО МОМЧЕ.

н. п.

Невѣста момче хвалѣше:
— „Имамъ си момче работно,
На день по бразда орѣше,
Въвъ недѣлята — лѣхичка,
А въвъ мѣсеца — увратче,
И в' годината — нивичка."
Тамъ дѣто момче орѣше,
Пуста го дрѣмка налегна,
Закачи рало срѣдъ нива.
Пустото рало крушево:
Доклѣ се момче разбуди,
Пустото рало никнало,
Дало си круши узрѣли.
Като се момче разбуди,
Зрѣли се круши наяде.

61. КЛЕТВА.

н. п.

Либе ле, да не харосашъ,
Либе ле, да не прокопсашъ!
Деветь години да лежишъ,
На десетата да станешъ,
Съсъ сламка да се подпирашъ,--
И тя да ти е възтежка!
В' гърне съсъ стълба да слизашъ,
И в' него турски да седишъ, —
И тамъ да ти е широко;
За коня комаръ да яздишъ
С' иглени уши зенгии, —
И тѣ да ти сѫ халтави!

62. ПРИСМѢ СЕ МУХА КОМАРУ.

н. п.

Присмѣ се муха комару,
Че му сѫ дълги краката,
Че му е тънка снагата.
Комаръ се люто разсърди,
Извади сабя френгия
И си прободе мухата.
Викнала муха да плаче:
— „Олеле варе, бре варе,
Отъ тѣзи пусти комари:
Че що му сторихъ, направихъ,
Та ме отъ душа отдѣли
За една малка присмивка!
Елате хора-комшии,
Та ми месата вдигнете,
В' Шуменъ ги града занесте,
Да дойде мало голѣмо
Да яде и да поменува!“

63. ТРИ СИНДЖИРА РОБИ.

н. п.

Да се провали митрополия,
Че се направи между два друма,
Между два друма, между два пѫтя;
В' единъ пѫть вървятъ млади пашовци,
Във други вървятъ черни татари.
Всѣки татаринъ по коня води,
По коня води, по роба кара,
И напрѣдѣ имъ до три синджира:
Във първи синджиръ — мома Калина,
Във втори синджиръ — мома Малина,
Във трети синджиръ — сама буля имъ.
Калина плаче, Малини дума:
— „Дѣ щемъ, Малино, мама да видимъ?“
Пъкъ буля имъ ги разговаряше:
— „Мълчи, Калино, и ти, Малино!
Буля да плаче, буля да жали:
Че си оставя малко си дѣте;
Буля да плаче, буля да жали, —
Вази ще каратъ във Цариграда,
Че тамъ си има отъ наш'та вѣра,
Отъ наш'та вѣра — отъ християнска;
А менъ ще каратъ в' татарска земя,
Че тамъ си нѣма отъ наш'та вѣра,
Отъ наш'та вѣра отъ наш'та рода, —
Буля да плаче, буля да жали!“

64. ТРИ РОБИНИ.

н. п.

Отгоръ се чуха черни татари,
Отгоръ се чуха отдолъ дойдоха,
Всѣкой татаринъ по коня води,

По коня води, по роба носи,
Едно татарче три коня води,
Три коня води, три роба носи:
Една ѝ Калина, друга ѝ Малина, —
Снаха имъ Пѣна тихомъ говори:
— „Мълчи, Калино, мълчи, Малино,
Не дѣй да плачешъ, недѣй да жалишъ,
Цвѣте берете, китки кичете!
Азе да плача, азе да жаля:
Бѣло ми платно на плетъ изгорѣ,
Мѫжко ми дѣте във люлка умрѣ.“

65. МАРКО И МУРАДЪ БЕЙ.

Личба личитъ царь, царь-Мурадъ-бея:
„Кой е турчинъ вино да не пие,
А кауринъ зелено да н' носи!“
Вситѣ ми го царя послушаха,
Не послуша Марко Кралевити:
Тукъ ми носи зелена долама
И съсъ сила турци ми накарва
Да си пиятъ вино на рамазанъ.
Дочулъ ми го царя Мурадъ-бея,
Та нареди три млади телляла, —
Личба личатъ надъ града Стамбола:
„Кой е юнакъ, отъ юнака роденъ,
Да ми хване Марка Кралевити,
Ще му даде голѣма подара:
Скопе града покрай тихи Вардаръ
И Едрене, с' широки калдърми!“
Никой ми се юнакъ не наима
Да ми хване Марка Кралевити.
Наелъ ми се черна арапина
Да си хване Марка Кралевити:
Или Марка живъ да го донесе,
Или Марка, или Марку глава.
И си яхна на коня бързаго,
Па ми шета изъ града Стамбола,
Да събира гърци и арменци,
Та да лови Марка Кралевити.
Марко седи на хладна механа,
Яде, пие и гайле си нѣма.
Като дочу голѣма потера,
Скочи Марко на юнашка нога,
И си найде черна арапина.
Тога рече Марко Кралевити;
„А ей гиди, черни арапино,
Що е тая потера голѣма,

Какво ми сакашъ, кого ти диришъ?
Отговаря черна арапина:
„Азъ си диря Марка Кралевити,
Или него живъ да го уловя,
Или нему главата да взема.“
Отговаря Марко Кралевити:
„Богъ те убилъ, черно арапино,
С' Марка сборвашъ, Марка не познавашъ!‘
Тръгна сабя, прѣсѣче му глава,
И му взема неговата коня,
Па отиде при царь Мурадъ-бея,
И на царя тихо-лѣпо дума:
„А ей гиди, царю Мурадъ-бею,
Чия глава ти ще да ми вземешъ,
Марковата или на арапинъ?“
Отговаря царя Мурадъ-бея:
„Ой те тебе, Марко Кралевити!
Какъ си чинилъ, пакъ Марко да чинишъ,
Никой тебе да те не запира!“
И му даде голѣма подара:
Скопе града покрай тихи Вардаръ,
И Едрене с' широки калдърми.

66. МАРКО И МУСА КЕСИДЖИЯ.

Ст. Поповъ.

Царь Мурадъ си Марку проговаря:
— „Струвай, Марко, тебъ какво е драго,
Само искамъ Муса да погубишъ!“
Изминаха двѣ недѣли врѣме,
Марко коня назоби, напои
И потегли за мегданъ юнашки.
Три дни ходи изъ Качанъ клисури,
Три дни ходи, — Муса не намира;
Щомъ четвърто утро осъмнало,
Съгледа го у клисури тѣсни, —
Ал' е страшенъ, Богъ да го убие:
Арвантина страшна халетина!
Кръстомъ седналъ коню на гърбина,
Боздуганъ си у облаци хвърля
И пакъ него съ ржка дочаква.
Пръвъ продума Муса Кесиджия:
— „Богъ помага, незнаенъ юначе,
Като ходишъ изъ Качанъ клисури,
Не срещна ли пѣйдѣ Крали Марка,
Че ми вчера менъ хаберъ допадна,
Че се Марко изъ клисури скиталъ,

Скиталъ Марко и за мене питалъ?“
А на Муса Марко отговаря:
— „Богъ убилъ те, Мусо Кесиджия,
Марка питашъ, Марка не познавашъ!
Три дни шетамъ, Богъ да те убие,
Да те търся изъ Качанъ клисури,
Да те викамъ на мегданъ юнашки!
Приготви се, Мусо Кесиджия,
Приготви се, зере врѣме нѣмамъ
Да си моря Шарка изподъ себе!“
Проговори Муса Кесиджия:
— „Богъ убилъ те, луди Крали Марко!
Азъ те търсѣхъ побратимъ да ми си,
Да отидемъ у Едрене града,
Да погубимъ царя — царь Мурада,
Да раздѣлимъ царство между себе:
Азъ да зема Шкодра и Арватско,
Ти да земешъ български крайнини;
Ала дръжъ се, Богъ да те убие,
Да не мислишъ, че се Мусо плаши!“
Па тогава Муса Кесиджия
Се изправи Марку на нишани:
Коп’е хвърля млади Крали Марко,
Сведе глава Муса Кесиджия,
Сведе глава, а десница вдигна.
Хвана коп’е, Богъ да го убие,
У десница коп’е се прѣломи,
Падна долѣ на двѣ половини.
Па подхвърли Муса Кесиджия
Бойно коп’е Марка да прониже;
Марко вдигна тежка боздугана,
Бойно коп’е на трѣски се сломи!
Марко метна тежка боздугана,
Ала Муса с’ боздуганъ я срещна.
Па подхвърли Муса Кесиджия
С’ боздугана Марка да удари,
Ала Марко на колѣнѣ падна,
Та прѣзъ Марка боздуганъ прѣмина
И удари в’ скали каменити,
Та се с’ гърмотъ долѣ съсипаха,
И гора е цѣла затрещѣла.
Па потеглятъ свои остри саби,
Огънь свѣтка отъ близница твърда,
Огънь свѣтка — саби имъ се трошатъ,
Ал’ юнакъ се на юнакъ не дава!
Изтрошиха саби до окопи,
Па слѣзнаха на позѣ юнашки
И се хващатъ кръстомъ да се борятъ,

Та се борятъ лѣтенъ день до пладне, —
Изкопаха земя до колѣна;
Муса вече в' бѣли пѣни тъне,
Марко тъне в' кървави и бѣли;
Засили се Муса Кесиджия,
Засили се, та Марка обори
И с' колѣнѣ на грѫди му стѫпи.
Писна Марко като люта змия:
— „Леле мила, посестримо вило,
Зеръ не виждашъ, че ще младъ загина?“
А изъ облакъ вила проговори:
— „Що ще гинешъ, побратиме Марко,
Зеръ си нѣмашъ хубави мустаки,
Два мустака — двѣ кѫдѣли черни,
И в' мустаки потайни ножове,
Що ги Марко за неволя криешъ!“
Обърна се Муса Кесиджия
И погледна у облаци горѣ,
Та да види отдѣ гласи идатъ, —
Марко дръпна потайни ножове,
Та убоде Муса Кесиджия;
Падна Муса, та притисна Марка.
Моренъ Марко изъ подъ него стана,
Та съсъ ножче го на двѣ разсѣче
И в' грѫди му три срѫдца намѣри:
Първо било, било и прѣбило;
Второ — току що се събудило;
А пъкъ трето и хаберъ си нѣма,
И у него змия пепелянка,
Па на Марка тя си проговаря:
— „Богъ убилъ те, измамни юначе,
Че прѣвари доръ у сънь почивахъ,
Та погуби юнакъ надъ юнаци!
Ако бѣхъ се, Марко, събудила,
Бихъ изпила твои черни очи,
Бихъ ти кърви в' жили изсушила!“
Върла жалба Марка си налегна,
Че погуби най-бол'е юнака . . . .
Па отрѣза нему мрътва глава,
Та я турна коню у зобница
И се метна Шарку на гърбина,
Та отиде у Едрене града.
Право тегли у царски сараи,
Пусна Шарка у царски авлии,
Да се шета Шарко и отмори,
А Марко се на диванъ изкачи.
На дивани — на меки мендери
Кръстомъ седналъ отъ Едрене царя;

Марко хвърли глава изъ зобница —
Главурина страшна страхотия!
Не е глава, както що сѫ други,
А голѣма като брѣме сѣно,
Страшни очи като двѣ паници,
Плоски уши — двѣ блюда голѣми!
Уплаши се отъ Едрене царя,
Та го хвана треска тригодишна,
И на Марка плахо проговори:
— „Прибери я, Богъ да я убие!
Прибери я, мой посинче Марко,
Па се шетни изъ Едрене града,
Шетай, Марко, колко тебъ е драго,
Да си пиешъ вино и ракия;
А кога ти Едрене омръзне,
Влизай, Марко, у горници царски,
Зимай благо, колко ти е драго,
И земи си ферманъ туралия
Да кралювашъ у Прилѣпъ и Скопе,
Да кралювашъ, както тебъ е драго.“
Па се Марко изъ Едрене шетна
Да си пие вино и ракия,
Та си шета ни малко, ни много,
Та си шета три мѣсеца врѣме:
Марко пие и си коня пои, —
У Едрене вино не остало,
Нито вино, ни върла ракия.

67. ИЗЪ ПОЕМАТА „ЧЕРЕНЪ АРАПИНЪ И ХАЙДУТЪ СИДЕРЪ.“

Н. Козловъ.

Появилъ се й грозенъ юнакъ,
На бѣлъ коня черенъ арапъ,
Срѣдъ дунавско равно поле
Кого срещне, сѣче, коле.

В' деветь друма той върлува,
Зимѣ-лѣтѣ тамъ лудува, —
Не смѣй птичка да прѣхвръкне,
Нито пѫтникъ да замръкне.

. . . .

Като й зачулъ хайдутъ Сидеръ,
Буенъ юнакъ, огненъ аждеръ,
Че си впрегна руси бивли
В' яки кола с' чести гривни.

Накичи се с' самуръ калпакъ,
Обрѫжи се с' дрѣновъ кривакъ,
Прѣкръсти се, на пѫть тръгна,
Руси бивли с' синджиръ дръпна.
Бучатъ бури, ечатъ гори, —
Хайдутъ Сидеръ не се бои!
Силни бури му с' игралки,
Страшни срѣщи забавалки.
Дор' се зора зазорила,
Деветь бърда той прѣмина,
И до три ми бѣли рѣки,
И четири вити лѫки.
Стигна поле божурово
При кладенче изворово,
Спрегна бив'ли да напои,
С' очи поле да обиди.
Вихри вѣятъ, снѣгъ се сипи,
Черенъ арапъ сѐ не седи, —
Пѫтищата той обиколи,
Ког' улови, бий та мори.
Прѣзъ димни ми тъмни мъгли
На Сидера гледъ устрѣли, —
Пусна ата аждерхана,
Да го грабне като врана.
Трепна Сидеръ добъръ юнакъ,
Плесна рѫцѣ, грабна кривакъ,
Накрехна си дългъ калпакъ,
Че попита черенъ арапъ:
— „Какъ ме мислишъ, пъкленъ сине,
Петровско ли крѣхко пиле,
Гергьовско ли младо агне,
Да п' обѣдвашъ ти съсъ мене!
Макаръ нѣмамъ силенъ силяхъ,
Аравийски остъръ маждракъ,
Тънка сабя дамаскиня,
Дълга пушка багдаткиня, —
Но си имамъ дългъ кривакъ,
И самси съмъ добъръ юнакъ,
Отъ арапи не се боя
И лесно имъ кръвьта пия!"
Арапъ люто се разгнѣви,
Припна коня та разяри,
Че изтегли тънка сабя,
И Сидеру отговаря:
— Хей диване, кяфиръ гявуръ!
Съсъ тоя ли глупавъ ти умъ
Си ми тръгналъ прѣзъ полето,
С' кръвь гявурска що й облѣто?

Деветь цѣли вечъ години
По равнини и стръмнини
Гявурска кръвь какъ проливамъ,
Злато й сребро придобивамъ.
Гори ми се покоряватъ,
Мѫтни рѣки пѫть ми даватъ,
Даръ ми носи тъмно доле,
Робува ми равно поле!
Не мисли ти други колай,
Но наведи глава подай:
По-лекичка да ти й смрътьта,
Да не ми ти й харамъ кръвьта!"
Разлюти се хайдутъ Сидеръ,
Че изрева като лютъ звѣръ:
— „Не хвали се, пъкленъ сине!
Дръжъ се сега да те видя!"
Ехъ че рипна, та подскочи,
Юнашки си скокъ прѣскочи, —
Деветь лактя на високо,
Деветь лѣхи на широко.
Развъртѣ се като хала,
Та се впусна връзъ арапа,
Закипѣха в' силни жили
Двѣ юнашки люти кърви.
Начена се страшна борба,
Срѣди зимна тъмна мъгла,
Сабя фучи — въздухъ пищи,
Кривакъ трещи — поле ечи.
Бѣлъ аждерханъ хрипти, цвили, —
Реватъ, сумтятъ руси бивли;
Сиви вълци по могили
Настръхнали и завили.
Смаяли се и звѣрници
Слисали се всички птици,
По синьото горѣ небе
На витло се орелъ вие.
Били сѫ се, бъхтѣли се,
До три цѣли дълги часа;
Че наддѣля Сидеръ юнакъ
С' своя дрѣновъ дългъ кривакъ.
Строши сабя дамаскиня,
Дълга пушка багдаткиня,
Аравийски остъръ маждракъ,
Кѫдра глава на чернъ арапъ.
Падна арапъ съсъ сѐ силяхъ,
Безъ да-йзрече илъ-иляхъ,
Сгърчи рѫцѣ, той смири се,
Студъ го смързи, той вдърви се.

68. ГЕРГАНА И ПАША.

П. Р. Славейковъ.

Рано ранила Гергана,
Станала та се омила,
Прѣдъ икона се прѣкръсти,
Тихо се Богу помоли.
Росна е китка набрала
И я на чело забола.
Дига кобил'ца на рамо,
Та си на изворъ отива, —
Не сваря тамо Никола,
Най сваря бѣли чадъри.
Нощѣ е везирь пристигналъ,
С' войска си тука застаналъ.
Гергана вода налива,
Везирь прѣдъ чадъръ седѣше;
Гледалъ, Гергана, чудилъ се,
Чудилъ се, хубостъ таквази
Дѣ се е зела на село.
Допраща слуги, вика я.
Везирь ѝ дума продума:
— „Българко, млада дѣвойко!
Що ми си рано ранила
За прѣсна вода на изворъ?“
—„Рано съмъ, аго, ранила
За прѣсна вода студена,
По-рано да си ошетамъ . . .
Тейко ми, стара стария,
Бърза на нива да идемъ.“
—„Ходишъ ли, млада дѣвойко,
Ходишъ ли и ти на нива,
Да горишъ лице снѣжано,
Да косишъ ржцѣ нѣжани?
Ти не си за туй родена,
Най си родена, дарена
Бѣла ханъма да бждешъ,
Сѐ по чардаци да ходишъ. . .
Я хайде, бѣла българко,
Хайде на Стамболъ да идемъ,--
Дѣто ще шеташъ на други,
Други на тебе да шетатъ.“
— „Добрѣ съмъ, аго, азъ тука
При стариӣ баща и майка,—
Менъ не тежи ми шетнята:
Откакто съмъ се родила,
Сѐ тъй съмъ расла, порасла,
Кога по нива, по лозе
На старъ бащица на помощь,
Кога пъкъ вкжщи да шетамъ
На мила майка отмѣна.“
--„Ще дойдешъ, бѣла българко,
Ще дойдешъ с' мене на Стамболъ,
Ще дойдешъ, друго не бива!“
--„Живъ да си, аго, не дѣй ме!
Какъ ще оставя баща си,
Майка си какъ ще замина?“
--„Туй ли се грижишъ и мълвишъ?
Не щешъ ли и тѣхъ да земемъ,
Да ги заведемъ с' нази си?“
— „Мили ми, аго, ливади,
Свидна ми мала градинка?“
— Ливади искай отъ мене,
Сѐ по ливади да ходишъ,
Каквито искашъ градини
И цвѣтя вжтрѣ всѣкакви“ . . .
Жално въздъхна Гергана,
Умилно дума продума:
—„Нѣма тамъ, аго, по вази,
Нѣма тамъ стѣни таквизи,
Зимѣ съ здравчецъ обрасли,
Лѣтѣ съсъ сива лиляка;
Нѣма тамо бѣло кокиче,
Ни теменужка дъхава
Между кждрави шубрачки,—
В' поля черноока аглика
На всѣко рано пладнище,
Златенъ мензухарецъ в' равнище,
Ни аленъ божуръ в' странище.
В' моята малка градинка
Доста е менѣ, що имамъ: —
Всѣкакви ружи шарени,
Шарени, жълтоалени,
Дребенъ босилчецъ черночекъ,
Синь кремъкъ, жълта латинка,
Бѣлъ кремъкъ, чисто сребъренъ,
Бисерно, росно леденче,
Крѣхка върбица клоната,
Стволеста камха рехата,
Червенъ седѣнко вечеренъ,
Синкави рокли ранници,

Карамфилъ зименъ и лѣтенъ,
Шибой ми кичестъ, перaтенъ
И моравъ стратулъ бархатенъ . .
Тѣзъ живи цвѣтя нѣма ги
В' вашитѣ, аго, градини!
Тамъ всичко расте на сила
И, дѣто расте, тамъ вѣхне . . .
Хубаво всичко на село,
Охолно, аго, на воля!"
— „Хубава, млада българко,
Защо си толкосъ глупава!
Склони ти само да дойдешъ
На Стамболъ да те заведа!
Да видишъ, дѣ е хубаво,
Да познайшъ, що е охолно!
Азъ ще зарѫчамъ, щомъ идемъ,
Да ти изградятъ градини,
Каквито искашъ, дѣто искашъ.
И ще направя за тебе
В' градина нови сараи
Съсъ дванадесеть капии,
С' триста прозорци джамлии,
С' мендери ще ги обградя,
С' дюшеци ще ги постеля, —
Да седишъ на тѣхъ, да гледашъ
Додѣтъ ти видятъ очитѣ" . . .
— „Стамболъ е, аго, за мене
Тука, дѣто съмъ родена,
А най-хубави сараи —
Тамъ онзи моятъ бащинъ домъ.
Що ми сѫ много капии,
Кога си мога отъ една
Да ходя и да дохождамъ!
Що ми сѫ триста прозорци,
Когато мога всѣкога
Да гледамъ денѣ слънцето
И вечерь ясенъ мѣсечко
С' мил'они звѣзди около?
Какви по-свѣтли сараи
Отъ тѣзъ небесни сводове?
Какви по-добри мендери
Отъ тазъ зелена морава?"
—„Младо, безумно момиче!
Ти още нищо не знаешъ,
Мене повѣрвай, послушай,
Да си намѣришъ касметя:
Бѣла анъма да станешъ,
Злато, коприна да носишъ,
В' свѣтли хареми да седишъ,
Жълти жълтици да нижешъ,
Размѣсенъ с' дребенъ маргарецъ."
— „Хубаво, аго, живъ ми билъ,
Но азъ съмъ проста селянка:
Не ми сѫ драги хареми,
Нито свилени прѣмѣни;
Не искамъ жълти жълтици,
Не искамъ дребенъ маргарецъ-,
Стига ми това, що имамъ:
Тази огърлица маниста,
И тозъ плетенъ косачникъ . . .
Най-подиръ, аго, знаешъ ли?
Ако не знаешъ, да знаешъ:
Азъ съмъ се клела, заклела,
И клетва ми вѣрна е —
Първо ми либе Никола,
Първо вѣнчило той ще е!". . .
— „Колко си проста, безумна!
Та що е твойтъ любовникъ
Прѣдъ мене и прѣдъ силата ми?
— „Прѣдъ тебе, аго, нищо е,
Но за менъ, знаешъ ли, всичко е;
Воля ази него, та него!"
— „Волишъ ти него, та него,—
Отвърна везирь сърдито —
Но своя воля ти нѣмашъ,
Мойта е воля надъ тебе!
Господарь азъ съмъ надъ тебе;
Азъ ще ти бѫда стопанинъ!". .

Гергана дума продума:
—„На животъ ми си господарь,
Но на волята не ми си;
Безъ воля стопанинъ ставашъ ти
На мрътво срѫдце студено!". . .
Смая се везирь с' Гергана:
Вѣрность в' любовь ѝ почете,
Пусна мома свободна
И надари я богато.
Послѣ за поменъ порѫча —
Изворътъ чешма да стане.

69. ИЗЪ ПОЕМАТА „ХАЙДУТИ.“

Хр. Ботевъ.

Я надуй, дѣдо, кавала,
Слѣдъ тебѣ да викна запѣя
Пѣсни юнашки, хайдушки,
Пѣсни за вехти войводи —
За Чавдаръ, страшенъ хайдутинъ,
За Чавдаръ вехта войвода,
Сина на Петка Страшника!
Да чуятъ моми и момци
По сборове и седѣнки,
Юнаци по планинитѣ,
А мѫже в' хладни механи:
Какви е дѣца раждала,
Раждала, ражда и сега
Българска майка юнашка;
Какви е момци хранила,
Хранила, храни и днеска
Нашата земя хубава!
Тѫжно ми й, дѣдо, жално ми й,
Ала засвири, не бой се:
Азъ нося срѫдце юнашко,
Гласъ имамъ мѣденъ загорски,
Та 'ко ме никой не чуе,
Пѣсеньта ще се пронесе
По гори и по долища, —
Горитѣ ще я поематъ,
Долища ще я повторятъ,
И тѫгата ми ще мине,
Тѫгата, дѣдо, отъ срѫдце,
Па ще си викна пѣсеньта:
--Кой не знае Чавдаръ войвода?
Кой не е слушалъ за него?
Лоши ли човѣкъ, изѣдникъ,
Или турскитѣ сердари?
Овчарь ли по планината,
Или пъкъ клети сюромаси?
Водилъ бѣ Чавдаръ дружина,
Тъкмо до двайсеть години,
И страшенъ бѣше хайдутинъ
За изѣдници и турци;
Ала за клети сюромаси
Крило бѣ Чавдаръ войвода,
Затуй му пѣе пѣсеньта
На Странджа-баиръ гората,
На Иринъ-Пиринъ трѣвата;
Мѣденъ ми кавалъ приглаша
Отъ Цариградъ до Сръбско,
И с' ясенъ ми гласъ жетварка
Отъ Бѣло море до Дунавъ
По румелийски полета . . .
Единъ бѣ Чавдаръ войвода,
Единъ на баща и майка,
Единъ на вѣрна дружина;
Мъничъкъ майка остави,
Глупавъ отъ татка отдѣли,
Безъ сестра Чавдаръ, безъ братецъ,
Ни нийдѣ близа роднина,
Салтъ деветмина дружина.

70. ЛИБЕНЪ И ПЛАНИНА.

Ив. Вазовъ.

С' гора се Либенъ прощава.
— „Прощавай, горо зелена,
И вие, хладни усои,
И ти, Камчию студена!

Откакъ съмъ тука хайдутинъ,
Сега е седма година,
Червено знаме развѣвамъ
И водя върла дружина.

Омръзна, горо, омръзна
Животътъ пусти юнашки,
Човѣшки кърви досаждатъ,
Дотегватъ клетви сирашки.

Азъ тръгвамъ либе да диря,
Дѣвойка отборъ порода,
За менъ достойна да бѫде,
За твоя, горо, войвода.

Прощавай, горо, сполай ти
За твойтѣ сѣнки букашки,
За твойтѣ извори хладни,
За твоя въздухъ юнашки!“

Горката сѣвга нѣмѣе, —
Сега продума горката:
—„Иди съсъ здраве, войводо,
И чулъ ти Господь молбата!

Доднеска азъ те прѣгръщахъ,
Поихъ, обличахъ и хранихъ,
Отъ майка, повечъ, отъ либе
Те галихъ, милвахъ и бранихъ.

С' вѣтрецъ планински хладѣхъ те,
Легло ти с' шума покривахъ,
На мойтѣ пазви държахъ те,
И с' чудни пѣсни приспивахъ.

Съсъ тебе бѣха весели
Потоци, пилци, букаци;
Сега гора ще повѣхне, —
Гора вирѣе с' юнаци.“

71. ЗМЕЙ И ХИТЪРЪ ПЕТЪРЪ.

Народна приказка.

Едно врѣме имало змейове. Тѣ били много юнаци и имали крила и опашки. Тѣлото имъ било покрито съ люспи, които свѣтѣли като слънце. Змейоветѣ ходѣли по земята, и людетѣ ги виждали. Тия юнаци се изгубили, откакъ човѣкъ изнамѣрилъ барута. Оттогава излѣзли на свѣта хитри люде, които зели да се биятъ съ *хитрость*, а не съ *юначество*.

Когато билъ останалъ само единъ змей на свѣта, срещналъ го еднажъ единъ хитъръ човѣкъ, който се викалъ Хитъръ Петъръ, и му рекълъ: „Юначе, като си толкова юнакъ, можешъ ли да стиснешъ желѣзо, и да пусне вода?“ Змеятъ отговорилъ: „да видя.“ Хитъръ Петъръ му подалъ единъ прѫтъ желѣзо. Змеятъ стисналъ желѣзото колкото можалъ, но не капнало ни капка вода. Хитъръ Петъръ рекълъ: „Чакай сега и азъ да стисна?“ Зелъ сега скришомъ въ шепата си единъ кѫсъ прѣсно сирене, стисналъ съ него желѣзото, и изтекла во-да. Змеятъ се зачудилъ на това юначество и поканилъ Хитъръ Петра да се побратимятъ. Побратимили се.

Слѣдъ това Хитъръ Петъръ и змеятъ тръгнали да пѫтуватъ заедно. Вървѣли що вървѣли, дошли до една узрѣла черѣша. Змеятъ зелъ да бере черѣши и да яде, а Хитъръ Петъръ не можалъ да стигне черѣшитѣ, та се въртѣлъ наоколо, като че ужъ му се не ядатъ черѣши. Змеятъ хваналъ черѣшата за върха и я навелъ да я обере всичката. Тогава Хитъръ Петъръ уловилъ единъ клонъ и зелъ да яде. Змеятъ, като се наялъ, пусналъ черѣшата, а Хитъръ Петъръ се намѣрилъ отвѫдъ дървото, — падналъ възъ една трънка, отъ която изкочилъ единъ заякъ. — „Що стори побратиме?“ попиталъ го змеятъ. — „Прѣскочихъ да уловя оня заякъ, ей тамъ що бѣга“, отговорилъ Хитъръ Петъръ, и змеятъ повѣрвалъ.

72. КОЙ КАКВО ПРАВИ, СЕБѢ СИ ГО ПРАВИ.

Народна приказка.

Едно врѣме имало единъ просякъ-старецъ. Като ходѣлъ да проси, сè така си думалъ: „Кой какво прави, себѣ си го прави". Нищо друго не думалъ. Една жена чула тия думи и, побутната отъ дявола, рекла си на ума: Чакай, азъ ще ти кажа тебе какви сѫ тия думи! Зела та омѣсила една пита съ отрова и я дала на стареца: „Нà ти, дѣдо, топла пита да си хапнешъ". Той не знаялъ каква е работата, и турилъ питата въ торбата си. Като излѣзълъ старецътъ изъ селото, срещналъ го на пѫтя единъ човѣкъ, който билъ много гладенъ и му рекълъ: „Ти, дѣдо, като ходишъ да просишъ, трѣбва да имашъ у торбата нѣщо за ядене. Дай ми, моля ти се, малко хлѣбецъ да си похапна, че съмъ много изгладнѣлъ!" — „Да ти дамъ, синко," рекълъ сатрецътъ и бръкналъ въ торбата си, извадилъ топла пита и му казалъ: „Нà ти тая пита; тя е още топла; ей сега скоро ми я даде една жена." Слѣдъ това старецътъ си заминалъ изъ пѫтя. Човѣкътъ изѣлъ питата и се упѫтилъ за-въ селото си. Той билъ синъ на оная жена, която дала питата на стареца. Прѣди да пристигне у тѣхъ си, още по пѫтя той усѣтилъ болки у корема, а щомъ влѣзълъ въ кѫщи, тръшналъ се, зелъ да вика и да се прѣвива. Майка му се чудила и маяла, отъ що е тая лошотия на сина ѝ. Като го попитала, какво е ялъ — да не би да е ялъ нѣщо отровно, синътъ разказалъ за срѣщата съ стареца, който му далъ топла пита. Майка му се сѣтила изведнажка каква е работата, — изпищѣла и казала: „Право си думаше оня просякъ, че кой какво прави себѣ си го прави."

73. ГОСПОДЬ, ЦИГАНИНЪ И ОВЧАРЬ.

Народна приказка.

Едно врѣме Господь често ходѣлъ по земята. Еднажъ като огладнѣлъ много, срещналъ единъ циганинъ и му рекълъ: „Дай ми, човѣче Божи, едно парче хлѣбъ и пусни ме да прѣнощувамъ у дома ти!" Циганинътъ го увелъ у колибата си, дѣто било много нечисто и вонѣщо, и му рекълъ: „Почини си, но хлѣбъ нѣма да ти дамъ, че нѣма и за мене. Днесъ съ дѣцата малко напросихме; проклетитѣ люде не ни даруватъ по-множко — да ги убие Господь!" — „Не грѣши човѣче! отговорилъ му Господь: ти много си събралъ, но всичко си изпилъ по кръчмитѣ". — „Да ме убие Господь! не съмъ го изпилъ," казалъ циганинътъ. Тогава Господь проклелъ циганина — да се скита по свѣта отъ едно мѣсто на друго, колибата му да е всѣкога нечиста, всѣкога да проси отъ другитѣ, всѣкога да се моли и да кълне,

но никой да го не вѣрва. — Напоконъ Господь отишълъ при овчаря и му казалъ: „Дай ми, синко, нѣщо да похапна и постѣли ми да поспя и да си почина!“ Овчарьтъ го нахранилъ и му послалъ да си поспи. Дѣдо Господь си починалъ и благословилъ овчаря — да бѫде всѣкога ситъ, да гощава всѣкиго и да спи на сѣнка подъ кичести дървета. Па да му не е мѫчно, Господь му далъ кавалъ и го благословилъ: „Да бѫдешъ благословенъ! Всѣкога да си веселъ, свири си съ кавала, и кѫщата ти да е дебела сѣнка и миризлива трѣва!“

74. ЦИГАНИНЪ И НЕГОВИЯТЪ КУМЪ.

Народна приказка.

Единъ циганинъ принѣощувалъ у кума си на госте. Утреньта, когато се готвѣлъ да си тръгне, зелъ да бие кучето си.

— Защо го биешъ толкова? Какво ти е сторило? попиталъ кумътъ.

— Какъ да го не бия, куме, — отговорилъ циганинътъ — какъ да го не бия, като зело та изѣло всичкия хлѣбъ, що бѣхъ си приготвилъ за-изъ пѫть!

— Остави го, какво има отъ това! Азъ ще ти дамъ другъ хлѣбъ.

— Азъ зная, куме, че ти ще ми дадешъ и хлѣбъ и сирене, ала азъ го бия да го науча на умъ, — рекълъ циганинътъ.

75. ПѢСЕНЬ НА ЕДНА ПТИЧКА.

Въ една тѣсна и яка тъмница у единъ голѣмъ турски градъ билъ затворенъ единъ клетникъ-заточеникъ. Лоши люде го оковали въ вериги и го хвърлили въ тъмница.

Въ тъмницата било влажно, тъмно и студено. Намѣсто постѣлка хвърлили му една съдрана рогозка. Давали му само хлѣбъ и вода. Той седѣлъ тамъ много години—блѣденъ, боленъ и грижовенъ. Слънце рѣдко грѣяло на малкия му прозорецъ, чистъ въздухъ не влизалъ въ тъмницата. Жално мислѣлъ той за милитѣ си роднини, за малкитѣ си дѣчица; мислѣлъ, че тѣ, може би, отдавна вече да сѫ го забравили и да мислятъ, че е умрѣлъ. А що ли е ставало тамъ, въ милата му татковина?

Той приближилъ до прозореца. Лѣтна вечерь била за чудо хубава. Слънцето захождало задъ гората и огрѣвало върховетѣ на дърветата съ хубава червеникава свѣтлина. Люде вървѣли и яздѣли по улицитѣ. Тъмницата била на високо, та човѣцитѣ долу се виждали малки. Той имъ извикалъ, но никой го не чулъ. По синьото небе хвъркали птици. Прѣдъ прозореца тихо се виелъ орелъ.

— Орле, орле! — извикалъ му затворникътъ — седни при мене на прозореца, разкажи ми, що става на земята‘ изпѣй ми една пѣсень!

— „Не, прозорецътъ е твърдѣ малъкъ, — нѣма дѣ да кацна, отговорилъ орелътъ. Нѣма да ти прикажа, що се върши на земята, понеже много рѣдко се спущамъ на нея. Гнѣздото си вия у най високи пещери и по стари джбе, далечъ отъ лоше люде — да ми не разтурятъ гнѣздото. Нѣма да ти пѣя пѣсень, защото никога не пѣя на земята. Азъ се издигамъ високо у небеснитѣ висини, и моитѣ пѣсни слуша само вѣчното слънце“.

Казалъ това мощниятъ орелъ и гордо се издигналъ къмъ небото съ широкитѣ си крилѣ и се изгубилъ отъ очитѣ на затворника.

— Лебеде, лебеде, разкажи ми, що става на земята, изпѣй ми една пѣсень!

Лебедътъ отговорилъ: „Не, нѣма да ти прикажа какво става на земята. Азъ плувамъ всѣкога по водата, по чиста и хладна вода, между зелена тръстика. Утринь рано въ зари азъ поздравявамъ високо зората съ „добро утро“. Нѣма да ти пѣя пѣсень, — азъ ще изпѣя моята пѣсень на смъртния си часъ. . . .“ И лебедътъ хвръкналъ у въздуха съ бѣлитѣ си и лъскави крилѣ.

— Врабченца, врабченца! седнете на прозорчето и разкажете ми, какво става на земята! Изпѣйте ми пѣсенчица! — „Цръкъ, цръкъ! Нѣмаме врѣме! Ние трѣбва още да кълвемъ зрънца, които воденичарьтъ неосѣтно разсипва. . . .“

Но скоро прѣхвръкнало тамъ сивичко птиче, завъртѣло се прѣдъ прозореца и кацнало на желѣзната решетка.

— Добро утро, славейче! Да си живо и здраво, мило птиче, че ме навѣсти! Прикажи ми, какво става на земята, какво става по насъ у дома, попѣй ми пѣсенчица!

„Да ти прикажа, що става на замята, да ти попѣя пѣсенчица!“ отговорило славейчето.

И запѣло съ такъвъ гласъ, че клетия затворникъ поронилъ сълзи отъ радость, тръшналъ се очишката на рогозката и сѐ плакалъ и слушалъ. . . .

Славеятъ пѣлъ: „Вчера утрина въ зори бѣше хладно и приятно! Азъ прѣхвръкнахъ край твоята кжщица, кацнахъ на зеленото орѣхово клонче прѣдъ отворения прозорецъ — и сѐ пѣхъ и пѣхъ. Твоето малко дѣтенце бѣше въ люлка. Като ме видѣ, то отвори яснитѣ си очички и запита: „Кждѣ е тате? кждѣ е тате?“ — и слушаше пѣсеньта ми. . . .

Твоитѣ роднини плачатъ, кога си докаратъ на умъ за тебе. Тѣ те обичатъ, много те обичатъ, много имъ се иска да те видятъ. Не грижи се! Богъ види, че ти си правъ: лошитѣ люде ще те пуснатъ, и ти пакъ ще излѣзешъ на свобода, на видѣло, на чистъ въздухъ!

Дѣцата ти ще те милвамъ и цѣлуватъ. Ще бѫде тиха лѣтна вечерь, трайна сѣнка ще се проточи подъ дърветата, а ти ще седнешъ на стълбата и ще разправяшъ на дѣцата теглилата си.

Ще ги учишъ, кога порастатъ, да не даватъ на лоши люде да правятъ лоши работи, да се не сърдятъ, а да молятъ Бога всички люде да се обичатъ едни други като братя....

И дѣцата ти ще те послушатъ. Когато порастатъ, ще ги видишъ, какъ тѣ помагатъ на сиромаси. Ти ще живѣешъ до дълбока старость! Косата ти ще побѣлѣе, но сърдцето ти радостно ще тупа.

И кога умрешъ, всички ще плачатъ за тебе, и съ горещи молби къмъ Бога ще те занесатъ на зелено гробище. Надъ гроба ти ще насадятъ цвѣте, и азъ всѣка заранъ ще пѣя надъ твоя гробъ“. . . .

76. РИБАРЬ И РИБКА.

Пушкинъ.

Едно врѣме живѣлъ нѣкой дѣдо.
Живѣлъ дѣдо съ своя стара-баба
Край морето, покрай Черно море.
Тѣ живѣли въ сламеница изба,
И живѣли трийсеть и три годинъ.
Дѣдо ловилъ съ кърпенъ неводъ риба,
А па баба прала, шила, прела.
Еднажъ дѣдо неводъ въ море хвърля, —
Сбира неводъ: въ него само тиня,
Повторъ дѣдо въ море неводъ хвърля, —
Сбира неводъ: само трѣва морска.
Трети пѫть си дѣдо неводъ хвърля, —
Сбира неводъ: въ него една риба,
Не голѣма, чудно чудо риба,
Златоперка, луспи сухо злато.
Съ гласъ човѣшки продума му рибка,
Та се моли, тихомъ му говори:
— „Искай, дѣдо, щото искашъ откупъ!
Дала бихъ ти все, що ми поискашъ,
Но пусни ме въ море да си ида!“
Чуе дѣдо и се чудомъ чуди:
Рибарувалъ трийсеть и три годинъ,
А не чувалъ риба да говори.
Стреснатъ дѣдо златна рибка пуща,
Галени ѝ думи наговори:
— „Иди сбогомъ, дѣдовото рибче,
Азъ отъ тебе не ща нищо откупъ,
Но иди си въ море на дълбоко,
Да си хоцкашъ тамо на широко“.

77. ИЗЪ „БОТУШАРЬТЪ ДА СИ ЗНАЕ КАЛЪПА.“*

Д. Великсинъ.

На мишкитѣ царьтъ, славниятъ гризанъ,
Царь хитъръ и уменъ и гризачъ избранъ,
Единъ день съ своята любима царица,
Мишка гордѣлива и сѫщо лисица,
Слѣдъ като направи сѣмейственъ съвѣтъ.
— „Ти, царице, — ѝ каза — знаешъ, че въ този свѣтъ
Мишкитѣ ще иматъ бѫдещность голѣма;
За това, навѣрно, съмнѣние нѣма,
Защото е явно, че нашиятъ родъ
Е най-многочисленъ на този свѣтъ народъ;
Но ти знаешъ още, царице любима,
Каква борба вѣчна и омразна има
Между насъ, горкитѣ, и клетитѣ котки,
Зли за насъ кръвници, а съ хората кротки!
Знаешъ, какви мѫки теглимъ ний отъ тѣхъ,
Колко неспокойно и съ какъвъ страхъ
Живѣемъ ние, вѣчно изкрити въ подземни
Скривалища, въ дупки, отъ ада по-тъмни, —
Тъй щото нарѣдко отъ този страхъ проклетъ
Виждаме въ очи си слънце и бѣлъ свѣтъ!“ . . .
— „Ахъ! отговаря царицата съ плачъ —
Ммого е омразно да се живѣе въ мрачь
А най-паче денемъ! . . . Да, гризане, да!
Туй за насъ, навѣрно, е страшна бѣда —
Да сме принудени, ти царь, азъ царица
Да живѣемъ въ дупки катъ роби въ тъмница,
Да треперемъ подло, щомъ чуемъ, че мече
Проклетата котка, що въ всичко ни прѣчи! . . .
О, това е низость — прибавя тя съ тонъ —
За нашия жезълъ, за нашия тронъ!“ . . . . . .
— „Зная — отговаря ѝ мѫдрий гризанъ
Но не знаешъ, царице, какъвъ хитъръ планъ
Скроихъ азъ: чрѣзъ него ний вечъ, ишаллахъ,
Ще избѣгнемъ, вѣрвамъ, и низость и страхъ“. . .
— „Що думашъ? за Бога! кажи ми, гризане,
Какъвъ ти е планътъ и какъ ще да стане,
Кажи ми по-скоро, любезна душа,
Защото съмъ, знаешъ, катъ всѣка жена
Съвсѣмъ любопитна,“— царицата каза
И женската слабость доволно показа.
— „Планътъ ми, царице, — отговаря пакъ
Царьтъ — ще ни гуди мишкитѣ на кракъ.
Ето намислихъ: за нашия тронъ

---

* „Ne sutor supra crepidem.“

Ние мжжки наслѣдникъ нѣмаме; въ поконъ
Нужно е една отъ нашитѣ моми,
Отъ нашитѣ красни, мили дъщери,
Съ каква да е жертва отъ наша страна,
Да стане безъ друго законна жена,
Законна съпруга на ясний синъ
На ясното слънце. Съ тоя хитъръ начинъ
Катъ се вече, царице, единъ пжть сродимъ
Съ слънцето, тогава ний вечъ ще си спимъ
Безгрижно, защото на нашия тронъ
Ще бжде наслѣдникъ и царь по законъ
Синътъ на върховната владѣеща сила:
Тогава, о! нека и като камила
Да бжде голѣма котката проклета,
Тя не ще да смѣе на нашата свѣта
Личность никакъ вече да се докачѝ.
За тозъ планъ, царице,какво казвашъ ти?“
— „Добъръ, прѣвъзходенъ и много важенъ
Планътъ ти — извика царицата съ снаженъ
И душевенъ пòтресь — о! колко си уменъ,
Честити царю! нѣма по-разуменъ
На свѣта отъ тебе другъ царь. . . О! каква
Въ душата си радость усѣщамъ сега:
Съ твоя планъ изкусенъ ти ще ни избавишъ
Отъ бѣди, и много добро ще направишъ
На нашия бѣденъ, безброенъ народъ;
Да живѣешъ, царю, славни, ти мой мжжъ!
Гледай сега само по-скоро еднажъ
Да положишъ въ дѣло хитрия свой планъ
И ще обезсмъртишъ името Гризанъ!„

78. ПАРАБОЛА.

Приказка за авторитета.

Мултати.

О братко, ти, който си по голѣмъ отъ мене, нѣма ли да ми откжснешъ този наръ, който ми се усмихва посрѣдъ зеленината и огненитѣ цвѣтове като дѣвица, която увлича нѣкой момъкъ. Вижъ, какъ нарътъ се е напукалъ отъ зрѣлость, и какъ свѣти неговата пукнатина, сѣкашъ, да ми причини по-голѣмо удоволствие.

Иска ми се тоя наръ, братко! Ти, който си по-високъ отъ мене, протегни ржка и ще го откжснешъ, за да го изямъ.

И братътъ откжсна плода, за да го изяде по-малкиятъ братъ.

По-стариятъ пъкъ отиде на полето и видѣ сърна, която бѣ се спуснала да търси малкото си.

— Не си ли видѣлъ сърнето ми — попита лъвътъ — ти, който живѣешъ въ равнината и знаешъ по-добрѣ всички пѫтища въ тая низка мѣстность, толкозъ уморителна за мене, тъй като копитата ми сѫ раздвоени?

— Остави ти сърнето си на страна — казалъ лъвътъ — ами дойди да те изямъ!

И лъвътъ направи, каквото каза.

По-стариятъ братъ попита:

— Какъ тъй ти изяде сърната, която търсѣше сърнето си?

— Не чу ли, какъ се оплакваше, че копитата ѝ били негодни? — отговори лъвътъ. — Мигаръ нѣмахъ право да я изямъ? Вижъ мойтѣ нокти, колко сѫ годни! Обърни внимание и на здравината на зѫбитѣ ми! Ето защо изядохъ сърната.

Момъкътъ се позамисли, послѣ погледа рѫцѣтѣ си, — дълги, яки и могѫщи. Той ги намѣри до толкозъ годни, че. . . . рѣши да принуди брата си да му слугува.

И когато по-младиятъ братъ поиска пакъ да му се откѫсне наръ, по-стариятъ отговори:

— Вижъ ми рѫцѣтѣ. Нали самъ каза, че твоитѣ не би стигнали нара? Затова слугувай ми, ако не искашъ да те изямъ!

Оттогава по-малкиятъ братъ взе да служи на по-стария. Но той никакъ не бѣше доволенъ отъ откритието, което по-стариятъ братъ бѣ научилъ отъ лъва.

При все това тъй е и до днешенъ день.

79. МАГАРЕ И СЛАВЕЙ.

Криловъ.

Осѣлко видѣлъ славейка
И казалъ му: „Я чувай, братко,
За тебъ съмъ слушалъ азе-ка,
Че пѣешъ хубаво и сладко;
И много ми се щѣше менъ
Да те послушамъ нѣкой день,
Да видя кои ти макамы пѣешъ
И колко майсторски умѣешъ.“
И славейко, на туй кат' се призрѣлъ,
Изкуството си да покаже ей запѣлъ,
Зачуруликалъ, записукалъ,
Гласа си скършено извивалъ и осуквалъ,
Ту прѣмалявалъ излека
И счувалъ се катъ свирка на лѫка,
Ту изведнажъ пакъ зачестявалъ
И „чипъ-чи-чипъ-чи“ задребнявалъ,
Та съ ясенъ гласъ горитѣ огласявалъ

И всичко слушало тогасъ
Славейковия чуденъ гласъ:
Отихнали вѣтроветѣ,
И птичкитѣ млъкнали,
Овцетѣ
Глъкнали,
Овчарката, овчарьтъ
Не шукватъ — салъ усмихнато
Споглеждватъ се и къмъ ухо
Съ прѫстъ мѣрятъ.
Пѣлъ славейко, изпѣлъ.
Строгий критикъ, киръ оселъ,
Тъй както билъ се понавелъ,
Та слушалъ,
И мусѣлъ се и душалъ,
И разкроявалъ съ уши,
Изпъналъ се и да рѣши, —
Рѣшава и отрѣзва,
И зинува, та казва:
„Добро! За тебе право може се рѐ,
Че пѣешъ доста ти добрѣ;
Но туй е само жалко,
Че се не знаешъ съ наша псалтъ,
Да си поучилъ ти отъ него малко, —
Да видишъ салтъ,
Какъ би се още изтъщилъ.“ — „Оставай!“
Катъ чулъ тозъ сѫдъ, горкий славей
Тръгналъ въ далечни хе страни,
Прѣзъ деветь пусти планини.

И насъ да пази Богъ отъ критикаре
Като туй магаре.

80. СЛОНЪ И МЪНИЧЕ.

Криловъ

По улицата слонъ вървѣше;
Той бѣше едъръ, старъ.
Голѣмо, мало тамъ търчеше
Да глѣда чудний звѣръ.
Не щешъ ли, псе, на котенце подобно,
При слона дотърча, —
Озѫби се, заръчча се на него злобно,
Залая, заквича.
— „Налѣгай си дрипитѣ, псе омразно!
— Каза му скоклестийтъ хрътъ —
Не се зѫби, не се дърли напразно,

За смѣхъ не ставай на свѣтътъ!
Вижъ: ти го лайшъ, а слонътъ
Не иска да те знай.
Нито пъкъ чува твоя лай.“
— „Та азъ затуй го гоня,
Защото знамъ,
Че безъ опасность, безъ поврѣда
Ще мина за юнакъ голѣмъ“.
А хрътътъ го печално гледа
И казва му: „Полай го, драги мой;
Бѫди юнакъ и по-далечко стой!“

81. ПѪТНИЦИ И ПСЕТА.

П. Р. Славейковъ.

Късно по вечеря двама пѫтници вървѣли
И за въ работа сѫ нѣщо приказка поели.
Ето изеднажъ врьзъ тѣхъ
Паленце изкача — „джафъ!“
А слѣдъ него — друго, второ, че и трето:
Лавнали сѫ вситѣ селски псета.
Тукъ единъ отъ пѫтницитѣ се навелъ, камъкъ зелъ.
„Остави ги,“ другиятъ му казва:
„Тѣ не млъкватъ, бар' не дей ги повече раздразва;
Тѣ да джавкатъ, ние да потърпимъ
И по пѫтя си безъ страхъ да вървимъ;
Азъ природата имъ зная, —
Нека се налаятъ.“
И наистина, попристѫпили напрѣдъ крачки петдесеть.
Псетата да сюкнуватъ почели,
И наскоро с' умълчели.

Прѣдъ завистника що й да се яви,
Ще залае, ще покръкне;
Ти на пѫтя си върви:
Ще полае и ще млъкне.

82. ПАУНЪ И ЛѢСТОВИЧКИ.

Ст. Михайловски.

Паунътъ попиталъ една лѣстовичка:
— „Какво се говори за мене
Между небесното крилато населен'е?“
— „Говорятъ, — отвърнала дребната птичка —
Което е право . . .“ — „Че съмъ хубавецъ?“
— „Че ти си богато облѣченъ глупецъ!“

83. ГОРСКИ ЦАРЬ.

Гьоте.

Кой язди по срѣднощь в' тозъ вѣтъръ, тозъ студъ?
— Баща си конь кара, в' топлий му скутъ
Дѣтето му сгушено плахо седи;
Той стиска го нѣжно до свойтѣ грѫди.

„Що, сине, се криешъ, отъ що се боишъ?"
— „Тамъ горскиятъ царь ни прѣслѣдва, я вижъ:
С' опашка, с' брада и с' вѣнецъ на глава!"
— „Не бой се, мой сине, мъгла е това!"

— „О мило дѣтенце, я с' мене ела!
Азъ имамъ прѣкрасни за теб' играла,
И цвѣтенца пъстри, и бистри рѣки,
И дрехи отъ злато, и росни лѫки."

— „О татко мой, татко, не чувашъ мигаръ,
Що тихомъ обрича ми горскиятъ царь?"
— „Стой мирно, мой чедо, ти мамишъ се пакъ:
Туй вѣтъръ шушне въ сухий листакъ."

— „Ела с' мен', момченце, въ мойтѣ гори;
Тамъ мойтѣ моми ще ти бѫдатъ сестри;
Тѣ скачатъ, тѣ пѣятъ на лунний свѣтликъ,
И ще те приспиватъ съсъ пѣсни и викъ!"

— „Не виждашъ ли, тате, въ тъмното тамъ,
На царя момитѣ какъ гледатъ насамъ?"
— „Да, чедо, азъ виждамъ край нашия пѫть,
Какъ в' тъмното поле върбитѣ стърчатъ."

— „Плѣнишъ ме, момченце, с' тазъ красна снага;
С'добромъ кат' не щешъ, ще те сграбча сега!"
— „Ахъ, тате, той иде; на, той ни стигна!
Охъ, тате, той души ме, злѣ ми стана!"

Бащата уплашенъ пропуска, лети;
Дѣтето в' рѫцѣтѣ му стене, охти;
Бащата пристига прибитъ, запъхтѣнъ,
И носи в' рѫцѣтѣ си трупа студенъ.

Прѣв. *Фаденхехтъ.*

84. ГОРСКИ ЦАРЬ.

(Другъ прѣводъ).

Гьоте.

Кой язди тъй късно прѣзъ буря и мракъ?
— Баща, о баща съсъ дѣте на ръцѣ;
Държи той дѣте си, добрѣ го държи
И нѣжно притиска на топло сръдце.

„Що, чедо, тъй образъ плашливо си криишъ?“
— „Не виждашъ ли, татко, тамъ горския змей
Съсъ златна опашка и корона златна̀?“
„Не, синко, това е мъгла, що бѣлѣй.“

„О драго дѣтенце, ела де съсъ менъ!
Ще играя с' тебе прѣкрасни игри;
Съсъ шарено цвѣте отъ морския брѣгъ,
И с' сърма ще майка ми тебе дари.“

— „О татко, о татко, не чувашъ ли ти,
Какво ми обрича по-тихирко змей?“
„О чедо, мълчи ми и мирно бъди:
То вѣтъръ е, пиле, що тъй шумоли.“

„Дѣтенце, ти милно, ще дойдешъ ли с' менъ?
Дъщерки ми тебъ ще забавятъ добрѣ;
Тѣ водятъ срѣднощни потайни хора —
Ще люлкатъ те сладко, ще пѣятъ ти тѣ!“

— „О татко, о татко, не виждашъ ли тамъ
На змея момитѣ във тъмния мракъ!“
„Азъ виждамъ, о пиленце, азъ виждамъ и самъ,
Но тамъ се мъждѣе салъ онзи върбакъ.“

„Обичамъ те, дразни ме твойта снага!
И 'ко не пристанешъ — ще дигна ръка!“
„Мой татко, мой татко, заграби ме, на̀!
Ахъ, змеятъ ми стори голѣма злина!“

Бащата притръпна — той язди напрѣдъ,
В' ръцѣ му трепери и пъшка дѣте;
Достигна до къщи с' половина душа,
А чедо му бѣше умрѣло в' ръцѣ.

Пѣрв. *Б. Цоневъ.*

85. ХАДЖИ ДИМИТЪРЪ.

Хр. Ботевъ.

Живъ е той, живъ е! Тамъ на Балкана,
Потъналъ въ кърви, лежи и пъшка
Юнакъ съ дълбока въ гржди рана,
Юнакъ въ младость и сила мжжка.

На една страна захвърлилъ пушка,
На друга сабя — на двѣ строшена;
Очи тъмнѣятъ, глава се люшка,
Уста проклина цѣла вселена.

Лежи юнакътъ, а на небото
Слънцето спрѣно сърдито пече;
Жетварка пѣе нѣйдѣ въ полето,
А кръвьта още по-силно тече.

Жетва е сега. Пѣйте робини
Тѣзъ тжжни пѣсни! Грѣй и ти слънце
Въ тазъ робска земя! Ще да загине
И този юнакъ!.. Но млъкни сръдце!

Тозъ, който падне въ бой за свобода,
Той не умира: него жалѣятъ
Земя и небо, звѣръ и природа,
И пѣвци пѣсни за него пѣятъ.

Денемъ му сѣнка пази орлица,
И вълкъ му кротко раната ближе;
Надъ него соколъ, юнашка птица,
И тя се за братъ, за юнакъ грижи.

Настане вечерь, мѣсецъ изгрѣе,
Звѣзди обсипятъ свода небесенъ;
Гора зашуми, вѣтъръ повѣе,
Балканътъ пѣе хайдушка пѣсень.

И самодиви въ бѣла прѣмѣна,
Чудни, прѣкрасни, пѣсень поематъ,
Тихо нагазватъ трѣва зелена
И при юнака дойдатъ, та седнатъ.

Една му съ билки раната вържe,
Друга го пръска съ вода студена,
Трета го въ уста цѣлуне бърже,
И той я гледа мила, засмѣна.

„Кажи ми, сестро: дѣ й Караджата?
Дѣ е и мойта вѣрна дружина?
Кажи ми, па ми вземи душата!
Азъ искамъ, сестро, тукъ да загина.“

И плеснатъ ржцѣ, па се прѣгърнатъ
И съ пѣсни хвъркатъ тѣ въ небесата;
Лѣтятъ и пѣятъ, дордѣ осъмнатъ,
И търсятъ духа на на Караджата.

Но съвна вече, а на Балкана
Юнакътъ лежи, кръвьта му тече;
Вълкътъ му ближе лютата рана,
И слънцето пакъ чече ли пече. . .

86. ЦАРЬ КРЕЗЪ НА КЛАДАТА.

П. Р. Славейковъ.

I.

Безум'е облада щеславния Крезъ,
Във бой да изпита самъ своята честь:
Богатство и мирна му слава не стигна, —
Война срѣщу перси всесилни той вдигна.
И гордъ неприяелский мина прѣдѣлъ,
И нищо не спрѣ тамъ набѣгътъ му смѣлъ,
Нито го посрещна отнѣйдѣ отбрана. . . .
Но ето самъ Киръ ненадѣйно прѣдстана
На чело на своитѣ пълчища безъ брой,
На кръвь ненаситни и жадни за бой;
И грозно той съ тѣхъ се на Креза нахвърли
И, сжщо кат' пѣсъка вихърътъ върлий,
Помете ги въ мигъ и във ужасъ пръсна.....
Въ ржцѣтѣ персийски и Крезъ робъ падна.

II.

В' останки печални сж дивнитѣ Сарди.
Вирѣятъ се коп'я, блестятъ алебарди,
Съсъ радость свирѣпа, съ изтжпъ гордѣливъ
Напрѣдъ се надваря персиецътъ дивъ,
И тамо възпрѣнъ се тълпи на площада.
Висока е тамо издигната клада, —
Царь Крезъ е привързанъ о стълба посрѣдъ.
Нахвърлени долу подъ него в' безредъ
Лежатъ царедворци и стари боляри,
На радость прѣди, а на смрьть днесъ другари.
А по-отстрана, подъ разкошенъ салонъ,
Киръ гордо е седналъ на царский си тронъ.
И ето той махна с' ржка си тихо:
Екнаха литаври, тржби потржбиха,
И гръмна в' простора стохиляденъ кликъ;
Избухна огънь — и изчезна за мигъ

Високата клада срѣдъ пламъци димни;
Жрецитѣ запѣха свещени си химни. . . .
Тогава оброни Крезъ тѫжно глава,
И в' тъмна му паметь неясни слова
За мигъ възникнаха и пакъ потъмнѣха
Катъ искрици слаби, пламнали изъ праха,
И взрѣ надалечъ той прѣдсмрътний си гледъ —
Дано нѣкакъ схване по свѣжния слѣдъ
Това, що възникна за мигъ и пропадна. . .
Но близу при него му погледътъ падна,
И видѣ той Сарди повъргнатъ в' прахъ,
Другари клетници — и гордиятъ врагъ
Надъ тѣхната участь какъ с' стръвь се издѣва. . .
И спомни си той за прѣдишната слава,
За своитѣ богатства. . . . И спомни си в' мигъ
Отдавнашни думи. . . . Срѣдъ дивия викъ
Неясенъ гласъ чу се, сподавенъ да стоне
Трикратно: „Солоне, Солоне, Солоне!"
Царь Киръ се поде на високий си тронъ
И сепнатъ се вслуша въвъ глухия стонъ,
И вчасъ да разпръснатъ съсъ махъ заповѣда
Злокобния огънь отъ буйната клада.

III.

Царь Киръ е на трона. Посърналъ и блѣденъ,
Застана прѣдъ него Крезъ тамо доведенъ.
Утихна на около всѣка мълва. . . .
Киръ Крезу продума, кат' кимна с' глава:
— „Ти знаешъ за моята милость велика.
Кого си припомни? Кому ти извика?
Какво проговори въ прѣдсмрътний свой часъ?"
И Крезъ съкрушено отвърна тогасъ:
— „Гостъ дойде отдавна въвъ моя дворецъ —
Солонъ, знаменитий атински мѫдрецъ;
Тогава, отъ гордость безумна обладанъ,
Отъ негови устни да чуя бѣхъ жаденъ
За себе угодна похвала и лесть;
И самъ го развождахъ низъ своитѣ палати
Дарихъ, обѣщавахъ награди богати,
И питахъ го с' погледъ в' очитѣ му впитъ:
„Кого ти намирашъ в' свѣта най-честитъ?"
А той отговори с' въздишка тогава:
„Честитий едвамъ слѣдъ смъртьта се познава."
Привързанъ о стълба, в' прѣдсмрътния си часъ
Тѣзъ думи неволно припомнихъ си азъ:
Мѫдрецътъ атински прѣдста прѣдъ очи ми,
Азъ него извикахъ трикратно по име."
Покъртенъ, Киръ стана отъ трона високъ,

Та слѣзна при Креза — и съ поклонъ дълбокъ
Смирено при него тогазъ се наведе,
А послѣ къмъ своя шатъръ го поведе. . . .
Жреци и велможи отстѫпваха въ страхъ,
И тръгнаха тихо, безмлъвно слѣдъ тѣхъ.

87. ЧУМАВИ.

П. П. Славейковъ.

Една е у майка междъ братя седмина
Петкана, дѣвойка напѣта;
И нея дойдоха да искатъ загорци —
Прѣзъ деветь села отъ десето.

Босилко Радойкинъ, най-личенъ загорецъ,
Допратилъ е китени свати, —
Петкани съ невѣнъ огърлица бисеръ,
На майка ѝ пòхоти с' позлати.

Шестима я братя не вричатъ; далеко
Не дава я майка ѝ стара. . .
Най-малкий братъ, Лазаръ, единъ само склоненъ,
На майка си тъй отговаря:

„Не връщай, майко. . . ще найдеме мѫчно
Женихъ за Петкана по-сгоденъ!
Босилко е ударенъ момъкъ на всичко,
Босилко е момъкъ имотенъ.

Далѝ му се лесно доброто намира,
Доброто и харното име?
За връщане лесно — но вижте, подирѣ
Сами да не се пишманиме.

„Далеко било ужъ — това да е грижа:
Та ние сме братя седмина,
Наредъ по еднажъ да идемъ на госте, —
И седемь сѫ пѫти в' година“.

Полъга се стара Петканина майка,
Несговорни братя склониха:
Недѣля бѣ днеска, прѣзъ горна недѣля
Петкана дѣвойка жениха. . . .

Върнàха се дòма седмината братя
Отъ сестрина сватба въ Загоре,
Но щомъ се върнаха, и черната чума
Спогази ги въ бащино дворе.

И всичкитѣ в' гробъ безъ врѣме отвлѣче,
Салъ стара имъ майка пожали, —
Да има кой черни гробе да спохожда.
Свѣщица надъ тѣхъ да имъ пали.

Осъмваше утромъ горката имъ майка,
И вечерь замръкваше тамо,
Отъ гробъ на гробъ ходи, нарича и плаче,--
День минава въ наричане само.

Гробове имъ черни реди и полива,
Обкича с' босилъ и върбина.
И само отминва на Лазара гроба,
И Лазара люто проклина:

„О, Богъ да даде нестопенъ да останешъ,
Душа ти духъ бродникъ да стане!
Ти дѣт' менъ подстори, безъ врѣме да женимъ
В' далечно Загоре Петкана,

„Та нѣма днесъ никой на стари години
Да ме утѣши и прѣгърне . . .
О милость за тебе отъ Бога да нѣма,
Лице той отъ тебе да отвърне!"

И Лазару вече до край се додѣя
Отъ майчини клетви зловоли,
Отъ майчини думи и жежки, и грозни...
И Лазаръ се Богу примоли:

„О чуешъ ли, Боже, отъ день на день ставатъ
По-грози горчиви навѣтви,
И ядни катъ змии се впиватъ дълбоко
В' сръдцето ми майчини клетви.

Стори, прѣстори ми отъ шаренъ кръстъ плоска,
Конь добъръ отъ дървено ложе,
Ошелъ бихъ, довелъ бихъ отъ пусто Загоре
Петкана при майка си, Боже!"

И стори се чудо: чу Господь молба му,
И тѣсниятъ гробъ се разтвори.
И яхна си Лизаръ прѣпряната коня —
Потегли направо в' Загоре.

Прѣмина край деветь села, и отби се
В' десетото — Калена Чука;
Той право се спрѣ прѣдъ Петканини порти,
Та излекъ на порти почука.

„Стани да земешъ отъ ръцѣ ми плоска
И с' мене да дойдешъ, Петкано,
Че седемь сме сватби подигнали,—дойдохъ
На весели сватби съ покана!"

Излѣзе Петкана, та брата посрещна,
И дѣсна му ржка цѣлуна,
Но мълкомъ го плахо подъ вѣжди надникна,
Па тихомъ му сетнѣ продума:

„Защо ти сж, братко, тъй жълти ржцѣтѣ,
И образътъ — синкавъ, подбухналъ?
Отъ тежката болесть да н' си боледувалъ?
Миришешъ на пръсть, на подмухналъ."

— „Отъ болесть не е то... но кжщи доръ седемь
Подигнахме, сестро, туй лѣто:
На пръсть азъ доганяхъ, че редъ менѣ падна
Самъ си да прѣхвърлямъ земята."

Върнà се Петкана, стъкми, прѣмѣни се
Съсъ нова за сватба прѣмѣна.
И тръгнаха. Ето на пжть както сж,
День мина и други настана.

Ей майчино село далечъ се съзира;
Навлѣзоха тѣ въвъ лозята;
Озърна се плаха и пакъ се тогава
Обърна Петкана къмъ брата:

„Минà винoберма, и всички лозя сж
Обрани вече, прибрани,
А нашитѣ, братко, какво още чакатъ
Вижъ: ронятъ ги чернитѣ врани!"

— „Лозята ги дадохме ние пролѣтосъ
На изполъ, че много ни бѣха;
Неволя слетѣ изполцù другоселци —
Лозята небрани остан'ха!"

Ей близу дойдоха до самото село;
Край село широки ливади;
И още по-плаха тогава се брату
Петкана изново обади:

„Вечъ кжсна é есень, коситба се мина,
Вѣй остриятъ вѣтъръ есений,
Прибрани сж хорски ливади, — защо ли
Салъ наш'тѣ стоятъ некосени?"

— „Пролѣтоска в' Добдуджа пуста пойдоха
Вси братя по добра печала, —
Прѣзъ лѣтото самъ не сколасахъ на врѣме
Отъ грозница зла, опустѣла!“

„А къщитѣ какъ ги сколасахте?“ Лазаръ
Тъжовно обори си чело:
„За къщитѣ, сестро, не питай,—ще видишъ,
Когато ний стигнемъ в' село!“

Вървятъ тѣ низъ село. . . И смаяни люде
Изглеждатъ ги в' страхъ мълчаливо
И бѣгатъ. . . . Настръхнали глутници псета
Баучатъ и грозно и диво.

Ей старата цръква сама посрѣдъ село
Съсъ бѣлъ зидъ високо оградена;
Истракаха порти, — излѣзе стария,
Съсъ черенъ чумберъ прѣбрадена.

Прѣстъпи прѣзъ прага и очи подигна,
Но тамъ застана вкопана, —
Юздата изпусна неволно и в' ужасъ
Къмъ брата възви се Петкана.

И видѣ тя, какъ се той мѣрна прѣдъ нея
На — чадъ и в' небото изчезна. . .
Катъ грълнната в' мигъ отъ почуди, Петкана
Не сѣти отъ коня какъ слѣзна.

Една се къмъ друга тѣ спуснаха клети
С' разперени ръцѣ веднага,
С' ридане се живи прѣгърнаха двѣтѣ
И паднаха мрътви прѣдъ прага.

88. ОБСАДАТА НА СОЛУНЪ.

К. Христовъ.

На халосъ. . . Надвѣси се нощь надъ земята,
И стихна жестоката рать.
Зловѣщо и грозно пращятъ знамената,
Повръща се трети пъть вече войската,
Повръща се срамно назадъ.

Срѣдъ нощь е. Ей царьтъ замисленъ обходи
Дълбоко заспалия станъ.
Почиватъ войници, почиватъ войводи. . .
О, спете: той утрѣ самъ си ще ви води
Въ Солунъ — самъ си Калоянъ.

Той мълкомъ закани се на враговетѣ,
И връща се въ шатра си пакъ.
Но сънъ му отгониха мисли проклети. . .
А гаснятъ единъ подиръ другъ огньоветѣ
На стражитѣ въ нощния мракъ.

Най-послѣ и нему склопватъ очитѣ, —
Задрѣмва угрижений царь.
Но буденъ оста и слѣдъ него — въ тъмитѣ
Втораченъ и съ буря свирѣпа въ грѫдитѣ —
Заложникъ болничавъ и старъ.

Охъ, ще ли отдъхне той, ще ли погине?. .
Отхраненъ съсъ вражески хлѣбъ,
Сѐ въ подли войни ли животътъ ще мине?—
И сѐ срѣщу свои? . . Безславни години,
Беславни . . . Велможа и робъ!

А ето че утрѣ родина му мила
Съ земята врази ще сравнятъ, —
Довелъ е самичъкъ той вражата сила,
Коя е полето съ шатри покрила, —
Той иде ведно съсъ врагътъ.

„Ахъ варвари! . .“ — шепне неволний измѣникъ:
„Часъ дойде да ви отмъстя! . . .“
И скоква, и смѣло къмъ царския сѣнникъ
Подкради се тихо мъстителний плѣникъ
Съсъ дъхъ затаенъ на уста.

И свѣтна му лице отъ радость зловѣща
За бѫднитѣ вражи бѣди. . . .
Той влѣзе. Десница подигна се вѣща —
И стонъ се зачу. И бликнà кръвь гореща
Изъ царствени спещи грѫди.

Разбуждатъ се, скачатъ заспалитѣ войни
И тичатъ къмъ шатра завчасъ.
Тревожно засвириха рогове бойни,
И зброха се мигомъ войски многобройни
Прѣдъ сѣнника царски тогасъ.

Но ето спокойно убиецътъ застана,
И — „Ратници!“ — викна имъ той—
„Азъ видѣхъ: светецътъ на Солунъ възстана,
„И самъ той нанесе на царя тазъ рана, —
Грѣхъ, братя, е утрѣшний бой!“ . . .

И млъкна той хитро. Безмълвие гробно.
Вси тайнствененъ страхъ завладѣ.
Пращятъ знамената зловѣщо и злокобно —

И ето пророчество чу се злокобно:
„ . . . Бѣда ви тамъ чака, бѣда! . .

Веднага подигна се глъчка и свада —
И клетви къмъ трепналий градъ...
Войницитѣ бѣгатъ, войната пропада,
И бързо подигна се тежка обсада,
И всички се връщатъ назадъ.

Между бѣжанцитѣ — отвръхъ планината —
Обърна той радостенъ взоръ,
И видѣ спасена родина си свята. . .
И грѣеше въ пурпуръ и злато зората
Надъ синия морски просторъ.

89. ЕКТОРЪ СЕ ПРОЩАВА СЪ АНДРОМАХА.

Изъ „Илиада.“

Тамо дойде Андромаха, слѣдъ нея — слугинята млада
Чедо въ обятия стискаше, чедо невинно, незлобно,
Плодъ на взаимна любовь, прѣлѐстень, звѣзда лучезарна.
Екторъ Скамандрий му казваше, а пъкъ троянци —
Астиатаксъ. Единъ Екторъ юнашки забраняше Троя.
Тихо, безмлъвно усмихна се сину си Екторъ,
А Андромаха при него стоеше и ронѣше сълзи;
Тя му ржка застиска и жално хвана да му дума:
— „Дивний съпруже, погубвате твоята храбрость! Сина си
Ти не жалѣешъ, ни бѣдна му майка тжжовна; азъ скоро
Ще овдовѣя, нещастна! О, скоро аргивцитѣ тебе
Щатъ те нападнатъ, убиятъ! Безъ тебе самичка, мой Екторъ,
Нека въ земята потъна: животътъ ми тъменъ е вече,
Ако те злото връхлети, и мене оставишъ. . . . Гòрко ми!
Нѣмамъ ни татко азъ, нѣмамъ ни майчица нѣжна:
Стареца, татка ми, умрътви Ахилесъ бързоногий,
А Артимида и майка ми въ бащиний домъ умори по-послѣ!
Екторе! всичко за мене си: татко и майка любезна,
Ти си и моятъ единствений ми братъ и стопанъ прѣлюбезний!
Имай ти милость за мене и тукъ остани въ твърдината,
Чедо си сирота ти не оставяй, ни мене вдовица!
Нашата рать при смокинята ти нареди! тамъ е
Повеч' пристжпенъ градътъ и във кулата лесенъ е входътъ“.
Но отговаря ѝ, Екторъ, юнакъ великъ племенооки:
— „Всичко туй, жено, смущава и мене ужасно, но срамъ е,
Срамъ е великъ прѣдъ троянци и прѣдъ дългополи троянки,
Ако, уплашенъ, остана въ града и не ида въ боя:
Мойто сърдце ми не дава: привикнахъ безстрашливъ да бжда,
Винаги храбъръ и пръвъ прѣдъ троянци да тичамъ въ боя,

Слава и честь зарадъ менъ и за татка тамъ да печеля!
Зная азъ, чувствувамъ, мисъльта и срѫдцето ми казватъ:
Иде день, въ който свещената Троя ще падне, загине,
Съ нея ще падне Приамъ и народътъ любезний Приамовъ.
Но не ме мѫчи тъй страшната, горката участь троянска,
Нито пъкъ краятъ на татка, на болна ми майка Екуба,
Краятъ на братя любезни, на много прѣкрасни младежи,
Що ще да паднатъ въ праха и подъ враженский ударъ жестокий
Колкото твойтъ конецъ! — Мѣдоносний елинъ ще дойде,
Тебе разплакана въ плѣнъ ще откара и въ тежка неволя!
Въ Аргосъ неволница ти ще тъчешъ на чужденка омразна,
Ти ще да носишъ вода отъ месейски кладенецъ хладний
Съ горко роптание въ душата; но нѣма какво да направишъ!
И, като ронишъ ти сълзи, тебе нѣкой ще види и каже:
Ето жената на Ектора, който надмина въ борбата
Вси конеборци троянци, що около Троя се биха!
И, като каже туй, твойто сърдце ще се изново кѫса:
Ще да си спомнишъ мѫжа, що те би отъ робство запазилъ!
Но да погина! Да легна бездушенъ заритъ въ земята,
Прѣди въ плѣнъ да те видя и жалкий ти вопълъ да чуя!"
Рече и своя милъ синъ да прѣгърне се спусна хероятъ,—
Отрокътъ жално изписка, уплашенъ отъ тейковий образъ,
И на доилката въ бѣлитѣ пазухи скри си главата:
Свѣтлата мѣдь го уплаши и гребенътъ щръкналий, рунтавъ,
Що се надъ бащиний шлемъ като грива развѣваше конска.
Сладко усмихна се нѣжний родитель и майка любезна.
Бързо си шлема отнима и сваля божествений Екторъ;
Слага го долу прѣлъскавосвѣтълъ, и отрокътъ зима на рѫцѣ,
Сладко цѣлува го, вдига го, нѣжно го глѣда въ лицето,
И се обърна къмъ Зевса, къмъ всичкитѣ богове безсмъртни:
— „Зевсе! безсмъртни богове! Речете да бѫде и синъ ми,
Синъ ми възлюблений, храбъръ и доблестенъ, както е Екторъ!
Крѣпъкъ да бѫде и мощенъ да царствува славно въвъ Троя.
Нека да кажатъ, когато се връща отъ боя побѣдний;
Той надминува баща си! И нека съсъ кървава плячка
Въ Троя да влиза съсъ слава, да радува майчино сърдце!"
Рече и даде го на Андромахини трепетни рѫцѣ.
Майката стисна го на благовонни си грѫди съ усмивка
И просълзена. А Екторъ душевно смути се тогава,
Па я прѣгръща и съ рѫцѣ я гали и милно говори:
— „Мила съпруго, не дѣй се коси, не скърби безъ мѣрка!
Противъ сѫдбата менъ никой не може въ Аида да прати:
Знамъ, ни единъ человѣкъ сѫдба си до днесъ не избѣгна,
Щомъ е роденъ человѣкъ: билъ безстрашенъ, страшливъ, или мѫдъръ.
Хайде, любезна, иди си дома и дѣцата си глѣдай,
Позалиши се съсъ работа, съ ткане, слугитѣ нагаждай:
Туй сѫ занятия женски — за боя се грижатъ мѫжетѣ,

Всичкитѣ, Екторъ най-повече, въ Троя свещена родений."
Като изрече това, понаведе се свѣтлий Екторъ,
Гривестий шлемъ зима; мълкомъ тръгна си назадъ Андромаха,
Често обрѫща се, сълзи поройни, горещи пролива.

90. ДѢДО ЛУЛЧО.

Ив. Вазовъ.

Люто вѫси се на Кузда
Дѣдо Лулчо Па̀новъ,
Прочутъ историкъ съ царвули
И съсъ кривакъ дрѣновъ.

Чудо вещи староврѣмски
Има той събрани,
Дири бабки и антики,
Ходи по имане.

Много знае за Дария
И за царя Пора:
Славната „Александрия„
Чете насрѣдъ сбора.

Коя книга доднесъ се е
По-сладко слушала?
Колко баби той разплака
Върху Букефала!

Въ деветь села той се слави,
За ученъ минува,
Отъ дълбоко сѐ захваща,
Съ притчи хортува:

„Тоя Куздо никакъ не е
Отъ нашʼтѣ народи:
Не се може македонка
Такъвъ звѣръ да роди.

Ако не е фармасонецъ,
То ще е латинецъ. . . .
Облогъ правя, съ който иска,
Давамъ единъ минецъ, —

Минца оня, що изчоплихъ
Изъ кулата лани.
Проклетъ да е! Фараонци
Въ кѫщата си кани!" . . .

Тъй гърмѣше във кръчмата
Дѣдо Лулчо Па̀новъ,
Прочутъ историкъ съ царвули
И съсъ кривакъ дрѣновъ.

И при Кузда той отива,
Па го мѫдро хока:
„Куздо, слушай, старъ челѣкъ съмъ
Книга знамъ дълбока.

Ти си днеска богаташинъ
Съ ниви, злато, стоки;
Имашъ стадо неброено,
Браница широки;

Но да бѣше ималъ дори
Сараи въвъ двора,
Елмазитѣ на Дария,
Златото на Пора, —

Пакъ безъ сърдце милостиво
Звѣръ ще си останешъ,
И съсъ твойто черно тѣло
ЧервеТѣ ще хранинъ!

'Лександрията пакъ казва,
Че мѫчишъ булчето,
И че влачишъ фараонци, —
Хубаво не е то!"

Разлюти се грозно Куздо,
Завика, закрѣска,
И съсъ погледъ дѣда Лулча
Изъ двора изтласка:

„Ти съсъ тазъ бунтовна книга
Царството разклащашъ!
Ти нощѣ по кръра ходишъ,
Съ комити се срѣщашъ!"

Завърна се дѣдо Лулчо —
И съ буря въ душата
Славната „Александрия"
Зарови въ земята,

91. ЧОРБАДЖИ ЦЕКО.

Ив. Вазовъ

А богатъ е Цѣнинъ баща,
Богатъ и имотенъ:
Брави има двѣ хиляди
И коне петстотинъ.

Нивята му, лозята му
Мжчно се измѣрятъ;
Горитѣ му не се знае,
Додѣ се простиратъ.

Има злато много, й още
Има да сдобие;
Царски данъкь потъ сюрмашки
На пòлвинъ крие.

Той, казуватъ, билъ приятель
Съ люти Пашаджика:
Кога идвалъ му на госте,
Черпѣлъ го съ мастика. . . .

И богатъ е Цеко много,
Другарь на хайдуци;
Има челядь многобройна:
Дѣца, снахи, внуци.

Всѣкой тачи го, че той е
Кметъ и чорбаджия;
До година, животъ да е,
Ще стане хаджия.

Всѣкой на крака му става,
Кога заминува;
А псувнитѣ задъ гърба си
Цеко ги не чува.

И не ще той за щерка му
Каменъ да се блазни;
Хорски думи го ядосватъ,
И слухове разни.

„Тоя пъси синъ проклети
Вдигна ядъ въ сръдце ми;
Нивга Цековата щерка
Нѣма той да земе!

Срамъ ми иде, щомъ помисля, —
Не може да бжде!“ . . . .
Тъй си дума Цеко стари
И щерка си сжди:

„Мари Цѣно, лудетино,
Мари дива дъщи?
Я послушай, що се бъбри
По хорскитѣ кжщи. . . .

Стига си ти по сѣдѣнки
Съ Камена бѣснѣла,
Зарань-вечерь на извора
Съсъ него гълчала.

Че той не е мжжъ за тебе,
И менъ не прилѣга,
Че е Каменъ сюрмахъ просякъ
Голъ като тояга.

Каменъ нѣма въ мойта кжща
Зетъ да се натика,
Доръ татко ти на свѣтъ ходи
И Цеко се вика!“

Цѣна и Каменъ избѣгватъ въ планината прѣзъ една нощь, когато чорбаджи Цеко гощава у дома си познайницитѣ си: арнаутина Халитъ-ага и разбойника-турчинъ Пашаджикъ. И двамата сж извѣстни народни изѣдници. Тѣ чакатъ Цѣна „да се яви съ бѣлъ прѣзржчникъ и съ вода студена, — да имъ стои диванъ-чепразъ и да имъ шъта.“

Втурнаха се ратайтѣ
Вътрѣ като хала
И викаха уплашени:
„Цѣна е бѣгала!“

„Вай“, изрѣва дърти Цеко
И глухо изпъшка, —
Съсъ кого тя е бѣгала,
Сѣти изведнъжка.

Запалиха се фенери,
Ратай се събраха,
Отъ конетѣ най-бързия
За Цека избраха.

Грозно дърпа той мустаци,
Ядно бъбри нѣщо,
Па къмъ турци се обърна
И вика зловѣщо:

„Халитъ-ага! утрѣ Цѣна
Робъ ти я дарявамъ.
Пашаджико! утрѣ Каменъ
Курбанъ ти го давамъ“.

И поведе синове си,
Ратаитѣ шопи,
Той зѐ пушката на рамо,
А тѣ дълги сопи.

Цеко съ дружината си застига злочестата двойка. Каменъ дига пушка да убие Цека. „Не дѣй либе! Татко ми е, бѣгай, бѣгай, спаси се! Азъ ще умра тука!“ извика му Цѣна.

„Постой, вѣщице проклета!
„Дѣ го, дѣ го оня?“
Викна Цеко лютъ запѣненъ
И скокна отъ коня.

„Чакай сега да ти кажа,
Дъще поразена!
Ази дойдохъ съсъ свадбари
Тука да те женя!“

Той налетѣ възъ дщерка си,
Руса й коса дърпа,
Бѣла й снага съ бича удря,
На гръди й стъпя!

„Дѣ го сега бунтовникътъ?
Гонете го, дръжте!
А ти, хайде назадъ, дома!
Хайде, вѣрна дъще!

Тамъ ви чака и двама ви
Свадба и вѣнчило:
Тебе турско ратакинство,
Мъжа ти бѣсило!“ . . .

И кметъ Цеко пакъ възседна,
Бодна гнѣвно коня,
И прѣдъ себе разплакана
Цѣна съ бичъ подгоня.

Слѣдъ день той я въ градъ изпрати
Да слуша Халита, —
И писмо, че Каменъ ходи
По гори комита.

И тъй Цеко злий прокуди
Тѣзъ души, що любятъ,
Да се скитатъ, да се мъчатъ,
Доклѣ се погубятъ.

92. БРАТЯ МИЛАДИНОВИ.

Ив. Вазовъ.

Попѣйте ми, красни македонски дѣви,
Попѣйте ми ваш'тѣ невинни припѣви!
Втъкнете си китки, пратете ми KЛИКЪ
На вашия кършенъ и звученъ езикъ.
Треперяйки сладко, азъ ще да ви слушамъ,
И къмъ васъ ще хвъркамъ и ще да въздишамъ
Ведно съ тиха струма, ведно съ мътний Дринъ,
Ведно съ екътъ жалний, що праща Пиринъ.
Летете, ехтете, пѣсни македонски,
Печални и тъжни катъ пѣсни сионски,
Сдружени съ въздишки и съ оковенъ звънъ!
Дигайте, будете отъ гробния сънъ
Тѣзъ спомени стари, тѣзъ прѣдан'я вехти.
Що катъ сѣнки чудни пълнятъ вѣковетѣ,
Юнаци измрѣли безъ гробъ, безъ вѣнци,
За горска свобода паднали борци:

Орляци левенти, дружини отбрани,
Покрити съсъ слава, съ кърви и рани,
Наредени мълкомъ, готови за брань
Около Крали Марка — вѣченъ великанъ!

Летете, о пѣсни, спомени голѣми,
Въздишки послѣдни на бившето врѣме!
Пѣйте ги, дѣвици, при Пиндъ и при Шаръ,
Пѣйте ги при Струга, градъ хубавъ и старъ,
Дѣто се родиха двата **Миладина**,
На Македония двата вѣрни сина!

Въвъ влажни тъмници, пълни съ мракъ, вони,
Помежду вѣковни и потни стѣни
Гнияха два братя, въ окови два роба,
Катъ два живи трупа хвърлени въ два гроба,
Вѣкове минаха! . . . Отъ слънце заря,
Нито отъ надежда до тѣхъ не огрѣ!
Проклети бѫдете, о тъмници влажни!
Колко вий стопихте сръдца, сили снажни;
Колко зли насил'я, жертви, младини
Погълнаха ваш'тѣ смрадни глѫбини!

Димитрий бѣ влѣзълъ пръвъ у свойта бездна,
Константинъ по-послѣ катъ него изчезна:
Защото въ единъ вѣкъ, вѣкъ мраченъ и глухъ,
Разбуждаха смѣло народния духъ,
И на братя родни чрѣзъ родното слово
Тѣ готвяха битви и бѫдеще ново;
Защото тѣ първи осѣтиха срамъ, —
Туй велико чувство, и въ глухия храмъ
Сториха да екнатъ химни ясни Богу
На езикъ, погребенъ отъ вѣкове много;
Защото казаха: „Народъ сме великъ,
И Господь познава нашия езикъ“.
И викнаха силно: „Мразиме хомотътъ
Позоренъ и мрьсенъ на фанариотътъ!“
Защото смѣяха, безъ да ги е страхъ,
Съ силний да се борятъ, и не бѣ ги грѣхъ
Да пропаднатъ жертви заради народа
Съ тия сладки думи: наука, свобода.
Затова една нощь патрикътъ нахлузи
Свойто черно расо и злобо казà:
„За тѣзъ два хайдука трѣбватъ желѣза!“

И ето защо сѫ днеска оковани
И въ тия тъмници живи закопани.
Дълго тѣ търпѣха. Тъмничнията смрадъ
Отравяше бавно живота имъ младъ.

Внезапно извѣст'е за милость довтаса.
И Фенеръ при таквазъ вѣсть потрепера цѣлъ,
И, уплашенъ, рече: „Другъ е Божий сѫдъ!
Тие два убиеца трѣбва да умратъ!“

И, катъ се прѣкръсти, прати имъ отрова.

Нощьта бѣ студена, мрачна и сурова.

На зараньта рано тъмничния сводъ
Огласиха думи „милость и животъ!“
А бѣднитѣ братя въ прѣдсмрътни страдан'я
Изпущаха своитѣ послѣдни стенан'я.

И, вече обзети отъ гробния хладъ,
Тѣ правѣха сбогомъ на Божия свѣтъ,
И шушнѣха тихо съ гаснѣеща сила:
„Какъ много те любимъ, Българио мила!“

93. АРМЕНЦИ.

П. К. Яворовъ.

Изгнаници клети . . . Отломка нищожна,
Отъ винаги храбъръ народъ мѫченикъ,
Дѣчица на майка робиня тревожна,
И жертви на подвигъ, чутовно великъ,—
Далекъ отъ родина въ краи чужди събрани,
Изпити и блѣдни, въ порутенъ бордей,
Тѣ пиятъ, а тънатъ срѫдцата имъ въ рани,
И пѣятъ, но както прѣзъ сълзи се пѣй.

Тѣ пиятъ,—въ пиянство щатъ лесно забрави
Прѣдишни неволи и днешни бѣди,
Въ кипещето вино щатъ споменъ удави,
Заспа-ще духъ боленъ въ разбити грѫди;
Глава ще натегне, отъ нея тогава
Изчезна-ще майчинъ страдалчески ликъ,
И нѣма да чуватъ, въ пияна забрава,
За помощь послѣдна молещия кликъ.

Като гонено стадо отъ нѣкой звѣръ гладенъ.
Разпръснати ей ги навсѣкѫдѣ вечъ,—
Тиранинъ бѣснѣещъ, кръвникъ безпощаденъ
Върху имъ издига за всѣкога мечъ;
Оставили въ кърви нещастна родина,
Оставили въ пламъкъ и бащинъ си кѫтъ,
Немили-недраги въ далека чужбина,
Единъ—въ механата! — откритъ имъ е пѫть.

Тѣ пѣятъ . . . И дива е тѣхната пѣсень,
Че рани разяждатъ ранени сръдца,
Че злоба ги дави въ кипежа си бѣсенъ,
И сълзи изстисква на блѣдни лица. . . .
Че злъчка прѣпълня сръдца угнетѐни,
Че огънь въ главитѣ разсѫдъкъ сушѝ,
Че молния свѣти въ очи накървени,
Че мъсть, мъсть кръвнишка говори въ души.

А зимната буря имъ, сѣкашъ, приглася,
Бучи и завива страхотно въ нощьта,
И вихромъ подема, издига, разнася
Бунтовната пѣсень широко въ свѣта . . .
И все по-зловѣщо небето тъмнѣе,
И все пò се мръщи студената нощь,
И все по-горещо дружината пѣе,
И буря приглася съ нечувана мощь . . .

Тѣ пиятъ и пѣятъ . . . Отломка нищожна
Отъ винаги храбъръ народъ мѫченикъ,
Дѣчица на майка робиня, тревожна
И жертви на подвигъ чутовно великъ —
Далекъ отъ родина и боси и голи,
Въ край чужди събрани, въ порутенъ бордей
Тѣ пиятъ,—пиянство забравя неволи,
И пѣятъ, но както прѣзъ сълзи се пѣй!

94. ПАИСИЙ.

Ив. Вазовъ

О неразумне и юроде, поради что ся срамишъ да се наречешъ болгаринъ? Или не са имали болгари царство и господарство? Ти болгарино, не прелщай ся, знай свой родъ и языкъ

Паисий, 1772 г.

Сто и двайсеть годинъ ! ! . . Тъмнини дълбоки !
Тамо вдънъ горитѣ атонски, високи,
Убѣжища скрити отъ лъжовний миръ
Мѣста за молитва, за отдихъ и миръ,
Дѣ се чува само ревътъ бѣломорски,
Или вѣчний шопотъ на шумитѣ горски,
Ил' на звона тежкий набожний звънъ, —
Въвъ скромна килийка, потънала въ сънъ,
Единъ монахъ тъменъ, непознатъ и блѣденъ,
Прѣдъ лампа жумеща пишеше наведенъ. —

Що драскаше той тамъ умисленъ, саминъ?
Житие ли ново? Новъ ли дамаскинъ,
Захвататъ отдълго, прѣкѫсванъ, оставянъ
И прѣдъ кандилото всрѣдъ нощь пакъ залавянъ?
Полибчи ли Божий записваше тамъ?
Слова ли духовни измисляше самъ
За вѣвъ честь на нѣкой славенъ чудотворецъ,
Египтянинъ, елинъ или светогорецъ?
Що се той морѣше съ тоя дългъ трудъ?
Или бѣ философъ? Или бѣ лудъ?
Или туй канонъ бѣ тежъкъ и безуменъ,
Наложенъ на него отъ строгий игуменъ?
— Най-послѣ отдъхна и рече: „Конецъ!
На житие ново азъ турихъ вѣнецъ!“

И той хвърли погледъ любовенъ, привѣтенъ
Къмъ тозъ трудъ довършенъ, подвигъ многолѣтенъ,
На волята рожба, на бдѣн'ето плодъ,
Погълналъ безшумно половина животъ.
Житие велико! заради което
Той забрави всичко, — дори и небето!
Нивга майка нѣжна първенеца свой
Тъй не е гледала; ни младий херой —
Първитѣ си лаври, ни поетътъ мраченъ —
Своя идеялъ новъ, чуденъ, личезаренъ!
И кат' нѣкой древенъ библейски пророкъ,
Ил' на Патмосъ дивий пустинника строгъ
Кога разкривали възъ гладката кожа
Тайнитѣ на мрака и волята Божя,
Той хвърли очи си, разтреперанъ, блѣдъ,
Къмъ хаоса тъмний, къмъ звѣздния свѣтъ,
Къмъ Бѣлото море, заспало дълбоко,
И дигна тѣзъ листе, и викна високо:
„Отднеска нататъкъ българскиятъ родъ
История има и става народъ!“

„Нека той познае отъ моїто списан'е,
Че голѣмъ е билъ той и пакъ ще да стане,
Че отъ славний Будинъ до свети Атонъ
Билъ е припознаванъ нашиятъ законъ.
Нека всѣкой братъ нашъ да чете, да помни,
Че гърци сѫ люде хитри, вѣроломни;
Че сме ги блъскали и не единъ пѫть,
И затуй не могатъ нази да търпятъ;
И че сме имали царства и столици,
И отъ наш'та рода светци и патрици;
Че и ний сме дали нѣщо на свѣтътъ
И на вси славѣни книга да четатъ;

И, кога му викатъ: „българино!“ бѣсно,
Той да се гордѣе съ това име честно.
Нека нашъ братъ знае, че Богъ е великъ
И че той разбира българский езикъ;
Че е срамъ за всѣкой, който се отрича
Отъ своята си рода и при гръци тича,
И своето име и Божий даръ
Захвърля безумно като единъ т'варъ.
Горко вамъ, безумни, овци заблудени,
Съсъ гръцка отрова що сте напоени,
Дѣто се срамите отъ вашия братъ
И търсите пища въ гръцкия развратъ!
И ругаете грѣшно бащини си кости
И нашитѣ нрави, че тѣ били прости!
Та не наш'то племе срамъ нанася вамъ,
О безумни люде, а вий сте му срамъ!
Четете да знайте, що въ стари години
По тѣзъ страни славни вършели дѣди ни,
Какъ съсъ много кралства имали сѫ брань
И отъ царе силни земали сѫ дань;
Какъ е царь Асѣнь тукъ храмове градилъ
И дарове пращалъ; кой бѣ Самуилъ,
Дѣто си изгуби душата във ада;
Покори Дурацо и влѣзе въ Елда; —
Четете и знайте, кой бѣ царь Шишманъ,
И какъ наш'то царство сториха го плѣнъ;
Кой бѣ Иванъ Рилски, чийто свети мощи
Съ чудеса се славятъ до този день още;
Какъ се Крумъ прѣславни съ Никифора би
И изъ черепа му руйно вино пи;
И какъ Симеонъ царь угритѣ прогони
И на Византия даваше закони, —
А той бѣше ученъ, философъ великъ,
И не се срамѣше отъ своя езикъ;
И, кога нѣмаше кого да надвива,
Той пишеше книги, за да си почива.
Четете и вижте, що съмъ азъ писалъ,
Отъ много сказания и книги — събралъ;
Четете, о братя, да ви се не смѣятъ,
И вамъ чужденцитѣ да се не гордѣятъ...
Нà ви мойта книга, — тя е вамъ завѣтъ,
Нека се прѣписва и множѝ безъ четъ,
И пръска по всички поля и долини,
Дѣ Българинъ страда, въздиша и гине.
Тя е откровен'е, Божя благодать:
Младий прави мѫдъръ, а стария — младъ;
Който я прочита, нѣма да се кае,
Който знае нея, много ще да знае!“

Тъй мълвѣше тозъ мѫжъ, въ килията скритъ,
Съсъ погледъ умисленъ въ бѫдещето впитъ,
Който много *бдѣн'я, утрени* пропусна,
Но пачето-перо нивга не изпусна,
И противъ канона и църковний звънъ —
Работи безъ отдихъ, почива безъ сънъ.

Тъй мълвѣше прѣди сто и двайсеть годинъ
Тозъ дивъ светогорецъ, — за рая негоденъ,
И хвърляше тайно прѣзъ мрака тогасъ
Най-първата искра въ народната свѣсть.

95. ОПЪЛЧЕНЦИТѢ НА ШИПКА.

Ив. Вазовъ.

Три деня младитѣ дружини
Какъ прохода бранятъ. Горскитѣ долини
Трепетно повтарятъ на боя ревътъ.
Пристѫпи ужасни! Дванайсети пѫть
Гѫсти орди лазятъ по урвата дива,
И тѣла я стелятъ, и кръвь я залива.
Бури подиръ бури! роякъ слѣдъ роякъ!
Сюлейманъ безумний сочи върха пакъ
И вика: „търчете! *тамо сѫ раитѣ!*"
И ордитѣ тръгватъ с' викове сърдити,
И „Аллахъ" гърмовно въздуха разпра.
Върхътъ отговори с' други викъ „ура"
И с' новъ дъждъ куршуми, камъне и дърве.
Дружинитѣ наши, оплискани с' кърве,
Пушкатъ и отблъскватъ безъ сигналъ, безъ редъ;
Всѣкой гледа само да бѫде напрѣдъ,
И грѫди херойски на смрьть да изложи,
И единъ врагъ повечъ мъртъвъ да положи.
Пушкалата ехтятъ. Турцитѣ реватъ,
Насипа налитатъ и падатъ и мратъ;
Идатъ като тигри, бѣгатъ като овци —
И пакъ се завръщатъ. Българи, орловци
Катъ левове тичатъ по страшний редутъ,
Не сѣщатъ ни жега, ни жажда, ни трудъ.
Щурмътъ е отчаянъ, отпорътъ е лютъ.
Три дни вечъ се биятъ, а помощь не иде,
Отъ никѫдѣ взоръ надежда не види,
И братскитѣ орли не хвърчатъ къмъ тѣхъ.
Нищо: тѣ ще паднатъ, но честно, безъ страхъ—
Катъ шъпа спартанци подъ сганьта на Ксеркса.
Талазитѣ идатъ; — всичкитѣ на щрекъ сѫ!

Послѣдниятъ напонъ вечъ насталъ.
Тогава Столѣтовъ, наший генералъ,
Ревна гороломно: „Млади опълченци,
Вѣнчайте България с' лаврови вѣнци!
На вашата сила царътъ повѣри
Прохода, войната и себе дори!“
При тѣзъ думи прости дружинитѣ горди
Очакватъ херойски душманскитѣ орди,
Бѣсни и шумещи! — О херойски часъ!
Вълнитѣ намиратъ канари тогасъ,
Патронитѣ липсватъ, но волитѣ траятъ,
Щикътъ се прѣчупва — грѫдитѣ остаятъ,
И сладката радость до кракъ да измратъ
Прѣдъ цѣла вселена на тозъ славенъ рътъ
С' една смрътъ юнашка и с' една побѣда.
„България цѣла сега нази гледа!
Тоя връхъ високъ е; тя ще ни съзре,
Ако би бѣгали: да мремъ по-добрѣ!“
Нѣма вечъ орѫж'е! Има катакомба!
Всѣко дърво мечъ е, всѣкой камъкъ—бомба,
Всѣко нѣщо ударъ, всѣка душа пламъ,
Камене и дърве изчезнаха тамъ.
„Грабайте тѣлата! нѣкой си искрѣска,
И трупове мрътви хвръкнаха завчаска,
Катъ демони черни надъ черний роякъ
Катурятъ, струпалятъ като живи пакъ!
И ордитѣ тръпнатъ, другъ пѫть не видѣли,
Ведно да се биятъ живи и умрѣли,
И въздуха цѣпятъ съсъ демонски викъ?
Боятъ се обръща на смрътъ и на щикъ,
Хероитѣ наши, като скали твърди,
Желѣзото срѣщатъ с' желѣзни си грѫди
И хвърлятъ се с' пѣсни в' свирѣпия сѣчъ,
Като виждатъ харно, че умиратъ вечъ;
Но вълни по-нови отъ орди дивашки
Гълтатъ, потопяватъ орляка юнашки. . . .
Още мигъ! и пада завѣтния хлъмъ.
Изведнажъ Радецки пристигна съ гръмъ!
. . . .
И днесъ йощъ Балканътъ, щомъ буря захваща
Спомня тозъ день буренъ, шуми и прѣпраща
Славата му дива като нѣкой екъ
Отъ урва на урва и отъ вѣкъ на вѣкъ!

96. ГОЦЕ ДѢЛЧЕВЪ.

Хр. Силяновъ.

Бързай, младъ войводо. . .

Бързай, младъ войводо, съ вѣрната дружина,
И прѣхвръквай тия пусти планини! —
Всички зли прѣмежди' досега прѣмина,
И нивга позорътъ тебъ не опетни!
Бдеща като тебе, чака те раята,
Жадна за разтуха, за горѣща рѣчь;
Но — бързай! — че близко вече е зората,
А селото още много е далечъ!

Вижъ: надъ тебе буря халостна се вие,
И нощьта е тъмна, тъмна като рогъ,
Задъ мъгли зловѣщи мѣсецътъ се крие, —
Около тебе вредомъ мракъ цари дълбокъ!
Капнаха момцитѣ. Жадъ гори гърлата,
Клатятъ се нозѣтѣ, подкосени вечъ; —
Но — напрѣдъ! Умора не знае борбата! —
Бързай, че селото още е далечъ!

Що сж зарадъ тебе спънки и прѣгради,
Урви вратоломни, студове и гладъ?
Буритѣ борецу сж покой, наслади,
А съ вѣрата крѣпка — той е вѣчно младъ!
О, носи се волно, като духъ побѣденъ,
Надъ савана робски. Съ проповѣдь и сѣчь
Страха, отъ вѣковни срамове наслѣденъ,
Отъ душитѣ робски пръскай надалечъ!

Бързай, младъ войводо, съ вѣрната дружина
И прѣхвръквай тия пусти планини! —
Всички зли прѣмежди' досега прѣмина,
И нивга позорътъ тебъ не опетни!
Но — бързай! — че близко вече е зората
А селото още много е далечъ!
Бдеща като тебе, чака тамъ раята,
Жадна за разтуха, за горѣща рѣчь!

97. РОДОПИ.

Ив. Вазовъ.

Родопи гордѣливи — грамада вѣковѣчна,
Отъ върхове гранитни верига безконечна, —
Защо ме тъй привлича видътъ ви дивъ, суровъ?

Кат' зидове гигантски вий вдигате се смѣли
И криете отъ нази невидѣни прѣдѣли,
Цѣлъ миръ незнаенъ, новъ.

Обичамъ да ви гледамъ величието диво —
Да гледамъ: какъ стремите чело си гордѣливо
И хвърляте широко надмѣнния си взоръ;
Какъ лъскатъ снѣговетѣ, що вази увѣнчаватъ;
Какъ зѫбятъ се скалитѣ и съ гнѣвъ се вдълбочаватъ
Въ бездънния просторъ!

Усмихнатата пролѣть чудесно украшава
Плещитѣ ви съ кокиче, политѣ ви съ мораза,
И въвъ часа, кога буранътъ злобно вѣй
И носи дъхъ зимовенъ отъ бърдата ви голи,
Зефирътъ сладко шушне въвъ тъмнитѣ юдоли,
И славейчето пѣй.

И пѣй долътъ, потокътъ, лѣсътъ, гората стара,
Пещерата, гнѣздото, и пилето, и звѣра,
Очудени, плѣнени отъ ясний Божи миръ, —
И тоя шумъ, размѣсенъ на цѣлото създан'е,
Отъ гласове и химни грамадно съчетан'е,
Се влива въ вѣчний миръ.

Въ дѫбравитѣ ви древни, що брадва йощ' не знаятъ,
Дѣ дивитѣ глигани куршумитѣ не хаятъ,
И никой гръмъ не сплашва рогача хвърковатъ,
Свободата царува въ съгласие съсъ екътъ,
И рѣдко въ тѣзъ пустини се мѣрка человѣкътъ
Кат' духъ отъ други свѣтъ.

При ваш'тѣ рѣки бистри и извори прозрачни,
Дѣ нрави прости владатъ и духове юначни,
Звучи езикъ кристаленъ кат' вашитѣ вълни;
И споменъ, старини и дрѣмещи прѣдан'я
Живѣятъ въвъ тѣзъ долини, и крайща безъ назван'я —
Кат' срутени стѣни.

О тайнствени Родопи! Задъ ваший гръбъ кръстати
Разстила се цѣлъ хаосъ отъ планини космати,
Отъ върхове плѣшиви, отъ диви лѣсове:
Цѣлъ хаосъ неизходенъ отъ урви, бърда голи,
Кръстосвани съ потоци, съ клисури, и съ юдоли,
И съ хищни звѣрове.

98. ОТЕЧЕСТВО ЛЮБЕЗНО, КАКЪ ХУБАВО СИ ТИ!

Ив. Вазовъ.

Отечество любезно, какъ хубаво си ти!
Какъ чудно се синѣе небето ти безкрайно!
Какъ твоитѣ картини мѣняватъ се омайно!
При всѣки погледъ нови, по-нови красоти:
Тукъ весели долини, тамъ планини гиганти,
Земята пълна съ цвѣте, небето — съсъ брилянти. . ,
Отечество любезно, какъ хубаво си ти!

Коя земя отъ тебе е по-пъстра, по-богата?
Ти сбирашъ въ едно всички благà и дарове:
Хлѣбъ, свила, рози, нектаръ, цвѣтя и плодове,
На Изтокъ свѣтликътъ, на Югъ аромата;
Горитѣ ти сѫ пълни съ армония и хладъ,
Долинитѣ — съ трянда филъ, грѫдитѣ — съ благодать!
Коя земя отъ тебъ е по-пъстра, по-богата?

Отечество, не си ли достойно за любовь?
Кой странникъ безъ въздишка можà да те остави?
Кой има сила твойтѣ картини да забрави?
Що нѣмашъ ти? Що липсва подъ синия ти покривъ
Въ случàй, че Богъ би искалъ Едемътъ да прѣмѣсти
И своя рай прѣкрасенъ при Емусъ да намѣсти?
Отечество, не си ли достойно за любовь?
Ти рай си, да; но кой те прилично оцѣнява?
Не те познаватъ даже дѣцата ти самѝ,
И твойто име свето нерѣдко ги срами!
Какъвъ ли свѣтъ прѣкрасенъ въ тебе йоще скритъ остава?
Какви ли тайни дрѣматъ богатства, красоти
По твоитѣ долини, поля и висоти?
Ти рай си, да; но кой те прилично оцѣнява?

Ахъ, ний живѣеме въ тебе кат' сѫщи чужденци,
И твоятъ дивенъ видъ ни не стреска, не привлича, —
Рогачътъ въ планинитѣ по-много те обича,
По-харно те познаватъ крилатитѣ пѣвци,
Но ний не видимъ нищо, намъ нищо не ни трѣбва, —
Доволно е, че давашъ покривката и хлѣба,
И ние въ тебе, майко, ще умремъ чужденци!

99. ХОРЪ НА ТУРИСТИТѢ.

К. Христевъ.

Балкани, дигайте се въ небесата!
Обвивайте се в' бури и мъгли!
Ний идемъ ви на госте съ крилата
　　На вашитѣ орли!

Българио, потайвай въ планинитѣ
Ти дѣвственитѣ твои красоти:
Въ пещери крий ги, крий ги при звѣздитѣ,—
Яви-щешъ ни ги ти!

Безгрижие и радость чиста — тука
Сѫ тѣ! Ний диримъ тѣхъ! Напрѣдъ!
О дивенъ край, отъ всѣка твоя чука
Ти пращаме привѣтъ!

Родопи, Рила, Витоша, Балкана, —
Кѫдѣ не стѫпи още наший кракъ?
За насъ тукъ нищо скрито не остана —
До облацитѣ чакъ.

Летимъ ний съ пѣсни: хубости безмѣрни
Прѣсрѣщатъ ни отвредъ. — Ала кога
Отъ нѣкой чукаръ намъ Пиринъ се мерне,—
Сръдца ни свий тѫга.

Ний гледаме го отъ далече само, —
Сияе той катъ блѣнъ непостижимъ!
Ехъ нѣма ли България оттамъ
Веднажъ да поздравимъ!

100. БОГЪ.

Ст. Михаиловски.

Сега вечъ разбирамъ, че нашитѣ мисли
Сѫ суетни сѣнки и празни мечти,
Че въ Тебе се сливатъ свѣтовнитѣ сили,
Че пръвъ и послѣденъ, о Боже, си Ти!

Сега вечъ разбирамъ, че наш'тѣ надежди,
Че нашитѣ земни дѣла и борби,
Че наш'та наука, че наш'тѣ побѣди —
Прѣдъ Твойто вели'че сѫ прахъ и тъми!

Че Ти само, Творче, създавашъ, владѣешъ,
На всѣкоя тайна знайшъ изворътъ дѣй,
Че вънъ отъ врѣмето Ти само живѣешъ,
Че мощното слънце за Тебъ само грѣй!

Че всичко за Тебъ е, понеже отъ Тебъ е;
Че Ти само билъ си, ще бѫдешъ и си
Духътъ на душитѣ и на свѣтоветѣ;
Че всѣкой лучъ иде отъ Твойтѣ зари!

Разбирамъ, о Творче, ний колко сме малки
Въ безкрайний миръ, видимъ въ невидимий свѣтъ;
Разбирамъ, че наш'тѣ сѫдбйни сѫ кратки,
Че Ти си Всевѣченъ,, Всемѫдъръ, Всесветъ.
Катъ слабичка вѣтва човѣкъ се прѣвива,
Когато безъ Тебе въ живота върви,
Безъ Тебе свѣтътъ е безплодна пустиня,
И днитѣ безъ Тебе за насъ сѫ нощи.

Когато се смѣси въ свѣтовната химна
Плачътъ на човѣка, тогасъ, Творче мой,
Върху му Ти щедро простирашъ десница
И давашъ му щасте, утѣха, покой.

Ти си Този що прощава;
Ти си Господь, Ти си Богъ;
Ти си Този, що наказва, —
Богъ всеблагъ и Господь строгъ.

Ти си Този, вредъ що гледа,
Въ сѫщий мигъ си навсѫдѣ,
Безпрѣдѣлната вселена
Е подъ стола Ти зрънце.

Ти си Този, все що може;
Ти си Този, все що знай;
Всички сили въ Тебъ сѫ, Боже,
Само Твойта воля трай.

Ти баща си на бащитѣ
И на всѣки духъ въ свѣта,
Небесата и звѣздитѣ
Плодъ на Твойта сѫ рѫка.

Бѫдещностьта Ти обрѫщашъ
Въ минало и въ старини,
Творче мой, ти разгрѫщашъ
Книгата на вси сѫдби!

101. КРАЙ БРѢГА НА ОХРИДСКОТО ЕЗЕРО.

Хр. Силяновъ.

При тебъ, при тебъ съмъ пакъ, о езеро лазурно,
Въ срѫдцето си всѫду азъ всѣхъ твоя ликъ:
Безброденъ ширъ, небе усмихнато, безбурно,
Гонещи се вълни, излѣни отъ свѣтликъ.
Неудържимо гласъ къмъ тебъ влѣче ме роденъ,
Къмъ тебъ и сега срѫдцето ми играй,
И волно моятъ взоръ по шира ти безброденъ
Се носи и блуждай.

Унесено ти пакъ прѣдъ менъ прострѣно,
Съ вѣнецъ отъ планини обгърнато отвредъ;
Галичица чело възправя тамъ надмѣнно,
Катъ стражъ безмълвенъ той — отъ вѣкове безъ четъ.
А тука — гиздавъ хълмъ, и Охридъ старославенъ
Стои замислено надъ твоитѣ вълни —
Оставенъ, тѫженъ, пустъ, катъ паметникъ забравенъ
Отъ дивни старини . . . .

Салъ ти си днесъ прѣдъ менъ никаква промѣна,
Едничко салъ връзъ тебъ, срѣдъ робский тозъ хомотъ,
Слѣда не виждамъ отъ ръката на тирана!
И пакъ сребристъ сега синѣй се твоятъ сводъ,
И милва те съ лучи небесното сиян'е,
И ни една вълна покоя ти блаженъ
Не стреска. Дѣвствено е твоето дихане,
Катъ дѣтския росенъ блѣнъ . . . .

102. САМО ТИ, СОЛДАТИНО ЧУДЕСНИ.

Ив. Вазовъ.

Само ти, солдатино чудесни,
Всичко снесе на плещи си здрави;
Само ти, юнако неизвѣстни,
Насъ оми, България прослави!

Крилатъ не си — планини прѣхвръкна,
Херой не бѣ — какъ се мре научи;
Ти съ „ура" пушкалата затъкна,
Ти на щикъ побѣдата набучи.

Храбри идатъ твойтѣ капитани,
Радува ме цвѣтна имъ корона;
Само ти, войнико невѣнчани,
Горди сълзи правишъ ме да роня.

Плача, катъ ви гледамъ, братя прости,
Така блѣдни, дрипави и прашни . . . .
Добрѣ дошли, мои царски гости!
Добрѣ дошли, лъвове безстрашни!

103. ПОДРАЖАНИЕ НА ПСАЛОМЪ 138.

Н. Языковъ.

Въвъ тежкий плѣнъ при брѣговетѣ диви
На вавилонскитѣ рѣки
Седѣхме ний печални, мълчаливи,
Потъпали въ плачъ и тъги.

Тамъ питаха ни нашитѣ тирани,
Защо тъй плачемъ и скърбимъ:
„Вземете свойтѣ гусли и тимпани
И пѣйте за Ерусалимъ!"

Не! за поробената ни родѝна
Въ срѫдце ни споменъ светъ живѣй.
И пѣснитѣ свещени на чужбина
Гласътъ ни нѣма нивга да запѣй.

Твои, Сионъ, сѫ тѣзи пѣснѝ прѣкрасни.
За славата на родний край
Не можемъ пѣ прѣдъ тирана ужасни,
Гробъ черенъ който му копай.

Ще пълнятъ сълзи погледа ми ясний,
Доръ робъ съмъ въ чуждий край изгнанъ.
Разкѫсайте се, струни сладкогласни,
Разбий се звънкий мой тимпанъ!

Ерусалиме, ако те забравя,
Езикътъ ми да онѣмѣй!
И нека възъ душата ми лукава
Проклет'е вѣчно да тегнѣй.

Ти, който даде ни врѣдъ грѣмъ и мълний,
Свещений си законъ, спомни
На притѣснителитѣ, съ гордость пълни,
О Господи, ония дни,

Кога въ весел'е диво кръвь облѣни,
Ревѣха врѣдъ огънь и димъ:
„Съсипвайте, не трѣбва да остане
Ни диря отъ Ерусалимъ!“

Блаженъ, кой меча славний на дѣдитѣ
Побѣдоносно развърти,
И за плача Израилевъ на вразитѣ
Стократно люто отмъсти!

Въ дома имъ който смрѣть внесе, и пламъкъ,
Прѣзъ трупове си пѫть пробий,
И хване младенцитѣ имъ и въ камъкъ,
Прѣзъ трупове си пѫть разбий.

104. НОВОТО ГРОБИЩЕ НА СЛИВНИЦА.

Ив. Вазовъ.

Покойници, вий въ другъ полкъ минахте,
Дѣ нѣма отпускъ, ни зовъ за борба, —
Вий братски се прѣгърнахте, легнахте
И „лека нощь“ навѣки си казахте —
До втората трѫба.

Но що паднахте тукъ, дѣца бурливи?
За тронъ ли знатъ, за нѣкой ли кумиръ?
Да бѣше то, — остали бихте живи,
Не бихте срѣщали тъй гордѣливи
Куршума. . . . Спете въ миръ!

Българио, за тебе тѣ умрѣха!
Една бѣ ти достойна зарадъ тѣхъ,
И тѣ за тебъ достойни, майко, бѣха!
И, твойто име кат' мълвѣха,
Умираха безъ страхъ.

Борци, вѣнецъ ви свихъ отъ пѣсень жива,
Отъ звукове, що никой не събира:
Отъ дивий ревъ на битката грълмива,
Отъ екота на Витоша бурлива,
Отъ вашето „ура".

И тозъ вѣнецъ — той нѣма да завѣхне,
И тая пѣсень вечно ще гърми
Изъ българскитѣ планини зелени,
И славата ще вѣчно пѣй и стене
Надъ вашитѣ хълми.

Почивайте подъ тѣзъ могили ледни!
Не ще да чуйте вечъ тржба, ни вождъ,
Ни славний грьмъ на биткитѣ побѣдни:
Къмъ вѣчностьта е маршътъ ви послѣдни.
Юнаци, лека нощь!

105. ХЕРОИНЯ.

(Екатерина Авксентиева Симитчиева).

Ив. Вазовъ.

Поклонъ, сестро! Духъ великъ, незнаенъ
Крилъ се въ тебъ, хероиньо мила,
И гнѣвътъ на цѣлъ народъ отчаенъ
Съсъ стихийна сила.

И сега те виждамъ, какъ прѣкрасна,
Лвица разярена,
Падашъ жертва на борба ужасна, —
Млада покосена.

Сѣкашъ чувамъ: „Ето мойтѣ гржди
Слаби, женски: бийте — не отстжпвамъ!
Тазъ земя е наша — и ще бжде.
Тукъ мра, не се дръпамъ!

Мра за родъ и честь, отъ радость пълна..
Сестри, не плачете за менъ, моля!“
Ти умрѣ, и хладенъ гробъ погълна
Крѣхко тѣло и желѣзна воля.

И ечи гласътъ ти пакъ прѣзъ гроба,
Носи се отъ двѣ страни на Рила,
За да влива пламъкъ новъ у роба,
Намъ дълга да сочи съ нова сила.

Той звучи: О сестри, майки, дайте
Сѫщия примѣръ на братя, чада!
Какъ се правъ стои, мѫже, узнайте, —
Какъ се честно пада!

Поклонъ сестро, — вѣчно у насъ жива!
Поклонъ на борцитѣ чудни, нови —
На земята, дѣ цъвтятъ такива
Майки и гробове!

106. ХУБАВА СИ МОЯ ГОРО...

Л. Каравеловъ.

Хубава си, моя горо,
Миришешъ на младость,
Но вселявашъ въ сръдцата ни
Само скръбь и жалость.

Който веднажъ те погледа,
Той вѣчно жалѣе,
Че не може подъ твоитѣ
Сѣнки да изтлѣе.

А комуто стане нужда
Вечъ да те остави,
Той не може, дордѣ е живъ,
Да те заборави.

Хубава си, моя горо,
Миришешъ на младость,
Но вселявашъ въ сръдцата ни
Само скръбь и жалость.

Твойтѣ буки и дѫбове,
Твойтѣ шуми гѫсти,
И цвѣтята, и водитѣ,
Агнетата тлъсти,

И божурътъ и трѣвитѣ,
И твойта прохлада, —
Всичко, казвамъ понѣкогажъ,
Като куршумъ пада

На сръдцето, което е
Всѣкогажъ готово
Да поплаче, кога види
Въ природата ново;

Кога види, какъ пролѣтьта
Старостьта изпраща,
И подъ студа и подъ снѣга
Животъ се захваща.

107. РОДНОТО ПЕПЕЛИЩЕ.

Ив. Вазовъ.

Охъ, не за радость, не и за разтуха
При тебѣ дойдохъ азъ, бащино огнище,
На мойто дѣтство — люлко вече глуха,
На мойта радость — жално пепелище.

Печално гледатъ тѣзъ останки прашни,
Тѣзъ срутени стѣни, грамади, ями,
Тѣзъ дупки съ бурени обрасли, страшни,
Катъ гробове зинали подъ крака ми.

Кждѣ е тя оградата ни мила,
Дѣ раснахъ, пѣхъ, минувахъ дни благатки
Дѣ зрѣйше младость, умъ и сила
Подъ толкова любовь и грижи сладки?

Дѣ оня домъ, въвъ чий прозорци чисти
Засмѣно утромъ слънцето блещѣше?
Дѣ младата лоза съ зелени листи,
Коя въвъ двора кичеста висѣше?

Дѣ чучурътъ съ вълни шумещи, свѣтли?
Дѣ зеленѝката висока, гжста? —
Гласътъ на переститѣ будни пѣтли
И пѣсната на птичката чевръста?

Но всичко нѣмо, всичко запустѣло!
И тукъ и около: трѣва. . . грамади!
Скръбьта живѣй въ туй мѣсто погрознѣло,
И гущерътъ — въ разсипанитѣ сгради.

Напразно впивамъ очи насълзени
Да зърна нѣщо въ тѣзъ останки гробни.
Слѣдѝ на пламъци и разрушь'е,
На сънища мжчимелни подобни.

Не видя нищо! Всуе азъ блуждая!
И кжта, дѣ първъ пжть видѣхъ небето,
Уви, едвамъ азъ мога да позная,
И то по свиването на сръдцето.

108. НЕ ПѢЙ МИ СЕ.

П. Р. Славейковъ.

Не пѣй ми се. И защо ли да пѣя
Въ тѣзъ години, азъ въ каквито живѣя?
Какъ се пѣятъ славни пѣсни за стари
Тамо, дѣто днешнитѣ сж заспали?

Какъ се слави древня мѫдрость, юнаш'ство
Тамо, дѣто днесъ отъ тѣхъ е сираш'ство?
Пѣялъ билъ съмъ и стихове нареждалъ,
Коя полза и каква надежда,
Като нѣма кой да слуша, разбира
Туй, що пѣя, туй, що дрънкамъ на лира?
—Като нѣма въ трудъ поету награда,
Чезне пѣсень, фантазия отпада.

Ахъ, напразно старъ се споменъ тъй сили
Да направи пѣснитѣ ми прѣмили;
Вечъ за пѣсни миналото не пита,
Сегашното люби лира разбита. . .
Славни пѣсни днесъ нито сѫ възможни:
Вечъ за слава достойнитѣ измрѣли,
А живитѣ катъ че не сѫ живѣли —
Нечувствени, равнодушни, нищожни.
—Народъ който глухъ на пѣсни остава,
Глуха вѣчно за него е и слава. . .

Кой да слуша, като не се намира,
Ще окача нѣмата си азъ лира
Тамъ въ безводни и ронливи долини —
На безродни и бодливи глогини? . .
Нека тамъ ѝ вѣтрецъ струни подрънва,
Доръ настане другъ родъ съ чувство по-знайно
Ново врѣме по̀ за пѣсни достойно. . .

109. СРѢДСТВО ДА НѢМАШЪ ВРАГОВЕ.

Ив Вазовъ.

„Прѣклонената главичка
Остра сабя не сѣче“. —
Тая истина едничка
Кой би смѣлъ да отрече?

Като всички умни хора,
Азъ не ритамъ тръна босъ,
Съ голѣмци се не боря
И имъ ставамъ мостъ.

На богатий шапка клатя
И на силний казвамъ: да!
И затуй ми е душата
Мирна, весела всегда.

Сѐ е харно за челѣка
Да е скроменъ и разбранъ,
Не прѣчупва се гръбнака
Отъ единъ учтивъ метанъ.

За начала, убѣжден'я
Въ прѣпирня не влизамъ азъ,
Нито ме е много еня,
Кой що мисли тоя часъ.

Що е бѣло, черно, сиво —
Не разбирамъ и не знамъ,
И готовъ съмъ услужливо
Право всѣкиму да дамъ.

Интересътъ си обаче
Нивга ази не прѣзрѣхъ,
И съсъ силнитѣ най-паче
Винаги съгласенъ бѣхъ.

Туй завидно положен'е
Азъ дължа на тозъ си нравъ;
Често тегля унижен'е,
Но пъкъ пжтьтъ ми е правъ.

Завчера една плесница
Азъ изѣдохъ, напримѣръ,
Отъ единъ простакъ—бъбрица...
Ахъ, какъвъ постжпъкъ черн!

—Що вий мислите, че сторихъ?
Че прѣдложихъ тамъ дуелъ?
Не! азъ хитро се прѣсторихъ,
Нищо че не съмъ видѣлъ.

По туй свѣтътъ има право
Тихъ човѣкъ да ме зове;
И увѣренъ съмъ наздраво,
Че азъ нѣмамъ врагове. . .

110. ПАТРИОТЪ.

Хр. Ботевъ.

Патриотъ е — душа дава
За наука, за свобода:
Но не свойта душа, братя,
А душата на народа.
И всѣки му добро струва,
Само, знайте, за парата,
Като човѣкъ—що да прави?—
Продава си и душата.

И е добъръ християнинъ,
Не пропуща литургия;
Но и въ църква затуй ходи,
Че цръквата й търговия!
И всѣкиму добро струва,
Само, знайте, за парата,
Като човѣкъ — що да прави?—
Залага си и дѣцата.

И е човѣкъ съ добро сръдце,
Не остава сиромаси;
Но не той васъ, братя, храни,
А вий него съ труда си.
И всѣкиму добро струва,
Само, знайте, за парата,
Като човѣкъ — що да прави? —
Изѣда си и мѣсата.

111. СѢЯЧЪ.

Ив. Вазовъ.

„Ми смо знали да су Бугари прости бостанджiи, вещи само кромпира и лахана садити.“ (Отзивъ на единъ сръбски вѣстникарь слѣдъ боя при Сливница.

Да, приятели, ний садимъ и сѣемъ:
Светиятъ трудъ е нашето оржже,
Надеждитѣ ни нивга то не лъже,
И робе — съ него царства днесъ владѣемъ.

Отъ черно море до Пиндъ, до Морава
Безшумно българинъ оре и сѣе
И зеленчукъ, и жито, и идеи,
А майката земя му спорно дава.

Той сѣе и сбира, — злоби го не мусятъ,
Потътъ му хвърля плодове узрѣли:
Ту златенъ класъ, ту гроздъ, ту харно зеле,
Ту Сливници — и вий имъ знайте вкусътъ.

112. ФИЛОЛОГИЧЕСКА РАЗПРЯ.

Ив. Вазовъ.

Ж.

Горко на мене, клета!
Менъ искатъ да изтикатъ,
Катъ дрипа стара, вехта,
На буквитѣ изъ ликътъ

Невѣжи! Не разбиратъ
Светото ми значен'е;
И вечъ на менъ се взиратъ
Като на привидѣн'е.

Крещятъ, катъ злоба дишатъ:
Тазъ буква за какво е?
А „жгълъ“[1]) какъ ще пишатъ
Въ отсжтствието мое?

Ъ.

Млъкъ, жабо безобразна,
Изкълчено страшило,
Отъ древностьта омразна,
Чудовище изгнило!

Ти всичко загрозявашъ
Съ направата си скверна,
И менѣ редъ не давашъ
На чоло да се мерна.

Омръзна ми навѣки
Опашка все да бжда;
Прихожда врѣме веке
Съвсѣмъ да те изпждя!

Я.

Що викате вие тамо,
Диваци неразбрани!
Хвърлете погледъ само
На мойтѣ тежки рани.

Днесъ нѣкои накриво
Ме гледатъ и безчестятъ;
Съсъ **е** глупешко, диво
Ламтятъ да ме заместятъ.[2])

А нѣкои тъй ме мразятъ
Щото велики рѣчи
Като „язикътъ, „князътъ“
Безъ мене пишатъ вече!

Е.

О крачество творен'е,
О букво най-безстидна!
Ти съ твоето ржмжен'е
Приличашъ на ехидна.

Във „петь, във „редъ“,
във „клето“
Успѣхъ да те опърля;
И, като ми небето,
Отвредъ ще те изхвърля!

А скоро, — знамъ наздраво,
И **ятътъ** ще подлѣя;[3])
Тогава съ пълно право
На вази ще се смѣя.

Я.

Ахъ ти, коварно чедо!
Какво ти тамъ бълнувашъ
И катъ едно говедо
За мене хоратувашъ?

Знай, мойто чело блѣска
И катъ скала е здраво:
Отъ твойто се не стреска
Домогване лукаво!

---

1) Тая дума, ако нѣмаше въ бъл арското азбуке **Ж**, би се написала съ **Ъ**. **Ъ***гълъ*.

2) Въ писмото ни още се срѣщатъ св**Я**тъ, пам**Я**тъ, кл**Я**тва, **Я**зикъ вмѣсто св**Е**тъ; пам**Е**тъ, кл**Е**тва,, **Е**зикъ.

3) Ако изговорътъ Е на буквата **Ѣ** се бѣлѣжеше съ Е, тогава думи като *вѣнецъ, дѣ,* и др. щѣха да се пишитъ *венецъ, де* и др.

Безъ мене да пишатъ „**вѣра**“
Не ще ли е кощунство? —
Ахъ, какъ сега треперя
Отъ твоето безумство! . . . .

Щ.

Не викайте на халосъ,
Не псувайте се вие!
Я вижте мойта жалость,
Голѣма злочестия!

И менъ прѣмежд’е чака,
И страхъ срѣдце ми пълни:
Зла хидра шестокрака [1])
Ламти да ме погълне!

Какъвъ скандалъ, когато
Напишатъ „***заштиштава***“
А **ф** то глупавото
Защо държатъ тогава?

Ф.

О безполезенъ щъркелъ!
Що клепешъ и дърдоришъ?
Не знаешъ ни бъкелъ,
А за езикъ говоришъ.

Ти мислишъ, нѣма нужда
Отъ менъ, та да изчезна;
Макаръ и буква чужда,[2])
Отъ тебъ съмъ по-полезна!

Не ще ли е ужасно
Отъ васъ да ме избришатъ,
А на Фанйто красно
Какъ името ще пишатъ?

Ы.

Не вдигайте тревога
Съ претенция безстидна;
Не е дотолкозъ строга
Сѫдбата ви завидна!

Васъ още ви запазватъ
И тачатъ ви пристрастно;
Понѣкога ви сгазватъ,
Но то не е опасно;

Но **и**-то менъ отколѣ
Уби като разбойникъ!
Ахъ, уважете, моля,
Въвъ менъ единъ покойникъ!..[3])

І.

И менъ, и менъ злочесто,
Утрѣпа тозъ обѣсникъ!
За менъ вечъ нѣма мѣсто
Ни въ книга, ни въ вѣстникъ

Азъ нѣвга прѣвъзходство
Надъ всички букви имахъ,
И въ знакъ на благородство
Една звѣзда приимахъ.[4])

Но слѣдъ прѣврата люти
За менъ свѣтътъ не пита:
Единъ отецъ Пафнути
Днесъ йоще ме почита! . . .[5])

И.

Забравени скелети!
Що дойдохте изъ мрака?
Хайде въ гроба си идете:
Тамъ червеитѣ ви чакатъ! . .

Какво ви съмъ похитилъ?
Що вдигате завѣса?
Азъ днесъ съмъ прѣдставитель
На разума, прогреса?

Не дѣйте вече дъдра:
Хай спете въ гроба честно
Катъ **Ѳ**тата прѣмѫдра
И музикословесна![6])

---

1) Двата звука, що прѣдставя буквата **Щ**, ако се означатъ съ отдѣлнитѣ букви, ще изглеждатъ на писмо като 6 черти. *шт.*

2) Звукътъ Ф въ старобългарския езикъ се срѣща само въ чужди, нескавянски думи. Въ новобългарския езикъ той се развилъ и въ собствени наши, славянски думи.

3) Още донедавна въ нѣкои книги се пишеше по избрани правила буквата Ы за звукъ И

4) Тая буква се пише съ точка надъ нея. И тя, както Ы, се употрѣбяваше доскоро по избрани правила за звукъ И.

5) Буквата *і* се употрѣбява днесъ още отъ духовницитѣ, които сѫ и навикнали твърдо споредъ черковнитѣ книги.

6) **Буквата** *Ѳ* се употрѣбяваше доскоро отъ нѣкои лица въ избрани думи отъ грѫцко потекло, като *Ѳеодоръ* и др.

Ѳ.

(изкача изъ гроба).

Какво? какво? Ахъ Боже!
Менъ считатъ ме умрѣла!
И азъ копнѣя тоже
И страдамъ мѫка цѣла.

Половина вѣкъ какъ чакамъ,
Слухтя, ожидамъ въ гроба.
Настана врѣме, сѣкамъ,
Да се избави роба.

Събран'е отъ учени
За насъ се, чухъ, сбирало:
Хай ставайте съ мене —
И живо и умрѣло![1])

Всички.

Да идемъ! То събран'е
Ще разпознай бисерътъ,
И вси онеправдани
Тамъ правда ще намѣрятъ!...

113. БЪЛГАРСКИЯТЪ ЕЗИКЪ.

Ив. Вазовъ.

Езикъ свещенъ на моитѣ дѣди,
Езикъ на мѫки, стонове вѣковни, —
Езикъ на тая, дѣто ни роди
За срамове, за горести отровни!

Кой не те е ругалъ? И кой свирѣпъ
Не ти е далъ позорна си милувка?
Кой съ каль те не плесна и върху тебъ
Не залѣпи безстидна си заплювка?

Кой чужденецъ, въ устата съсъ пелинъ,
Те пощади отъ удари безчестни?
Вслуша ли се поне единъ, единъ
Във твойтѣ тайни звукове небесни?

Разбра ли нѣкой, колко мѫжество
И сила крий се въ твойтѣ рѣчи волни?
Какви въздишки, плачове, тегло
Ти дадоха тѣзъ ноти меланхолни?

Не! ти падна подъ общия позоръ,
Охуленъ, опетненъ съсъ думи кални:
И чуждитѣ, и нашитѣ въвъ хоръ
Отрекоха те, о езикъ страдални!...

Не си можалъ да въплътишъ въвъ тебъ
Създан'ята на творческата мисъль;
И не за пѣсень гениятъ ти слѣпъ, —
За глупавъ шумъ те само билъ орисалъ!..

1) Наскоро слѣдъ руско-турската война въ 1877—78 година се събираха български писатели да размислятъ, коя отъ всички тия букви дѣ да се пише, ако би че е потрѣбна за българското писмо.

Туй слушамъ все, откакъ съмъ на свѣта;
Все туй ругателство ужасно, модно,
Все тоя отзивъ, низка клевета,
Що слети всичко мило намъ родно!

Да имахъ мощь, срамътъ ти бихъ вземалъ,
И той би craналъ мойто вдъхновен'е;
И въ свѣтли звукове те бихъ прѣдалъ
На идещето бодро поколѣн'е!

Да имахъ мощь, обрисвахъ ти кальта,
И въ твоя блѣсъкъ чистъ те бихъ показалъ,
И съ удара на твойта красота
Азъ хулницитѣ твои бихъ наказалъ.

114. ПОЕЗИЯ.

Ив. Вазовъ

Ако ти нѣкой каже,
Че нищо вечъ не важе
Поезията тукъ;
Че тя е вещь бездушна,
Излишна и не нужна
И само празенъ звукъ;

Че който се плѣнява
Отъ нея, смѣшенъ става,
И считатъ го за лекъ;
Че тя не грѣй, не чуди,
И никой духъ не буди
Въвъ тозъ реаленъ вѣкъ;

Ако това ти каже
И философътъ даже, —
Не вѣрвай тогазъ:
Поезията въ нази
Всегда ще да запази
Свой тронъ, свѣтликъ и власть.

Кой смѣй да увѣрява,
Че слънцето не сгрѣва,
Че кремътъ злѣ вони,
Че славеятъ не знае
Ухото ни да смае,
Че мая не плѣни?

Поез'ята е чувство,
Божествено искуство.
У младъ или у старъ —
У всички души тя е,
Дѣ ту се мълкомъ тае,
Ту съ буенъ пламти жаръ.

Навѣрно, другъ е вѣкътъ,
Мѣни се человѣкътъ, —
Въззрѣн'ята, духътъ;
Нърави, нужди нови
Възъ други вечъ основи
Положиха свѣтътъ.

Поезията красна
Обаче не угасна!
И никой другъ прѣвратъ
Не ще да я убие,
Защото тя се крие
Въ душевния ни свѣтъ.

У богатъ и у царя,
У роба и козаря
Поезията трай,
И ще да трай, додѣто
Въ грѫди ни бий сръдцето,
Вълнува се, играй;

Додѣто има младость,
И старость, и скръбь, и радость
Въ живота ни суровъ!
Доръ розитѣ миришатъ,
Доръ смрътнитѣ въздишатъ
Отъ ядъ и отъ любовъ!

115. УТѢХА.

Бюргеръ.

Клеветници какъ те бѣдятъ,
Спомни си тѣзи редове:
Оси зурли си не хабятъ
За лоши, гнили плодове.

116. ОГРАБЕНЪ СТИХОТВОРЕЦЪ.

Димитриевъ.

—Обграби ме крадецъ проклети!
—Сподѣлямъ твоятъ печаль.
—Отнесоха ми стиховетѣ!
—Да, за крадеца ми е жалъ.

117. БОЖА СИЛА.

Ц. Гинчевъ.

„Ой цвѣте прѣкрасно,
Росно и зелено,
Хубаво, прѣлестно,
Бѣло и червено!
Кой ти даде, цвѣте,
Росица студена?
Кой ти шари, цвѣте,
Шарката червена?
Кой ти дъхна, цвѣте,
Миризма приятна,
Що раздавашъ, цвѣте,
Сутринь във градина?“
Отговаря цвѣте,
Шарено червено:
„Ой те тебе, дѣте,
Мило и невинно,
Има една сила
Безъ край и граница, —
Ето тая сила
Сипа ми росица;
Има една сила,
Навредъ разпрострѣна, —
Ето тая сила,
Прави ме червена;
Има една сила
Надъ хубостьта хубость, —
Ето тая сила
Ме обсипва съ хубость;
Има една сила,
Отъ всичко най-силна:
Тя е ***Божа сила***,
Тя мирисъ ми вдъхна.“

118. ПѢСЕНЬ НА СИНЧЕЦА.

Ив. Вазовъ.

Малко цвѣте съмъ въ полето,
Азъ съмъ синиятъ синчецъ;
Любя въздуха, небето,
Кича полския вѣнецъ.

Катъ небето се синѣя
Ако ситно и да съмъ;
Съ мойта хубость хубавѣя
Всѣка нива, слогъ и хлъмъ.

Азъ съмъ синчецъ, азъ съмъ радость,
Бодилъ по менъ не расте;
Азъ съмъ просто като драгость,
Азъ съмъ мило катъ дѣте.

Богъ самичъкъ ме посѣя
И полѣ ме да раста;
На свобода се синѣя,
На простора азъ цъвтя.

Във вселената безкрайна
Азъ съмъ живо, азъ съмъ духъ!
Що азъ мисля, то е тайна;
Не обаждамъ, щото чухъ. . .

На момитѣ не казувамъ,
Що мечтая мълчишкомъ,
И не видятъ катъ цѣхувамъ
Роклитѣ имъ крадишкомъ.

119. ПѢСЕНЬ ПРѢЗЪ МАЙ.

Ив. Вазовъ.

Желалъ бихъ да съмъ зрънчице,
Заровено въ земята,
Надъ мене топло слънчице
Да пада прѣзъ листата;
Да бѫда тамъ разбудено,
Да пръпна, да изникна
И весело, зачудено
Главичката да вдигна.
За първи пѫть природата
Прѣкрасно да здравишпа,
И радостно въ свободата
Да цъвна, да миришпа.

120. БѪДИ ГОРДЪ.

Ив. Вазовъ.

Бѫди гордъ във бѣдата,
Бѫди твърдъ въ радостьта, —
Не блуждай въ тъмнината,
Не слѣпѣй въ свѣтлостьта.

121. ОБЛАЦИ.

Ив. Вазовъ.

Облаци скитници, облаци странници,
Вѣчно се рѣете, тихо си плувате,
И като мене печални изгнаници,
Сѣверъ оставяте, югомъ пѫтувате.

Злата сѫдба ли ви гони за мщение?
Нависть потайна ли, злоба открита ли?
Или на вази тежи прѣстѫпление?
Или сте тежка измѣна изпитали?

Но васъ не свърта ви, — мирно не траете;
Страсти не мѫчатъ ви, нито страдание.
Вѣчно свободнички, вие не знаете
Нито отечество, нито изгнание.

122. ВЪ БАЛКАНА.

Ив. Вазовъ.

Когато ида въ балкана,
Въ ония тъмни дѫбрави,
Сръдце ми бързо ще сѣти
Свобода, лекость и здраве.
Надъ менъ си гледамъ небето,
Пространства волни широки;
Подъ менъ се шири полето,
Долини хладни, дълбоки.

Душата бива чиста тамъ —
Безъ ядъ, безъ грижи, безъ страсти,
Като небето безъ облакъ
Като полето безъ храсти. . . .

123. ОРАЧЪ.

Хр Ботевъ.

Зададе се облакъ тъменъ
Откъмъ гора, отъ Балкана:
Дали ще е дъждецъ дребенъ,
Или ще е буря страшна?

Ехъ мой дѣдо, тежко врѣме!
Ралото се едвамъ влачи,
И слѣдъ него сѣешъ сѣме,
Потъ отъ чело, градъ отъ очи!

Кажи, дѣдо, защо плачешъ
Надъ тѣзъ бразди дълги, черни:
Отъ чернъ облакъ ли се плашишъ,
Или мратъ ти дѣца дребни?

Кажи, дѣдо, че азъ помня,
Какъвъ юнакъ напрѣдъ бѣше;
Богъ да прости баба Стойна,
Тя пѣеше — ти орѣше.

Другъ пѫть помнишъ?-лани бѣше,
Азъ заминахъ прѣзъ гората,
Врѣдъ юнаци ти седѣше
Като баща съсъ брадата.

Какъвъ бѣше ти тогава!
Сега плачешъ — защо дѣдо?
Байрякъ ли се не развѣва,
Или нѣмашъ сърдце младо?

„Ехъ мой синко! що ме питашъ?
Чуй тозъ гарванъ, дѣ тамъ грачи,
Но въ село не ли отивашъ,
Ще да видишъ, защо плаче

Старъ войвода слѣдъ туй рало!
Тамъ селото се е сбрало
На мегдана, за да гледа
Мойтѣ момци, мойтѣ чеда!

Ти ще видишъ тамъ набити
На прѫтове, на върлини
На момцитѣ ми главитѣ, —
Избиха се двѣ дружини!

Двама братя воеводи,
Двамата ми вѣрни сина,
Скарали се, кой да води
Бащината си дружина!

Тѣсни били планинитѣ
За несговорна дружина!
И стърчатъ имъ днесъ главитѣ,
За да плаче, кой какъ мине.

Боже, съ грьмъ ти разсипи ме!
Вѣтре, въ прахъ ти разнеси ме!
Да не гледамъ дѣца малки
И тѣхнитѣ клети майки.

Окол' прѫте какъ се кѫсатъ,
Рѫцѣ вдигатъ къмъ главитѣ,
И какъ послѣ ще се мѫчатъ
Голи, боси и прибити."

Закапаха едри капки,
Летятъ, крѣкатъ гѫски, патки:
Буря страшна ще да ревне,
Не ли не сѫ капки дребни?

Всѣкой тича въ село бѣга,
Дѣдо не ще да разпрѣга:
— „Хайде, дѣдо, да вървиме!"
— „Стой, да умра помогни ми!"

124. БИЧКИДЖИИ.

Церковски.

Вѣтъръ вѣе,
Снѣгъ прилита,
Македонецъ
Студъ не счита:
Стѫпилъ здраво
На скелята,
Взелъ бичкия
Във рѫката,

Рѣжи, рѣжи,
Не запира,
Пъкъ утѣха
Не намира!

Рѣжѝ, рѣжѝ
Ти, бичкио, —
Бѣгай, черна
Сюрмашио!

*

Три години
Какъ се скита
Въ братска земя
Плодовита,

Търси круши
И черници,
Да ги прави
На дъсчици.

Два-три гроша
Да спечели,
Топълъ залъкъ
Да намѣри,

Гладно гърло
Да нахрани,
Скръбь, неволя
Да забрави.

Рѣжѝ, рѣжѝ,
Ти, бичкио, —
Бѣгай черна
Сюрмашио!

*

Ахъ тежко е
На чужбина:
Нѣма въ нея
Братъ, роднина;

Нѣма милость,
Рѣчь благата,
Ни утѣха
На душата,

Ни услада
На сръдцето,
Ни усмивка
На лицето.

Рѣжѝ, рѣжѝ,
Ти, бичкио!
Бѣгай, черна
Сюрмашио!

*

Тамъ далеко,
Задъ горитѣ,
Има земя, —
Рай честити;

Въ нея расте
Памукъ, свила,
Бѣла роза
Миризлива;

Златно жито
Въ поля зрѣе, —
Но днесъ турчинъ
Тамъ владѣе.

Рѣжѝ, рѣжѝ,
Ти, бичкио,
Бѣгай, черна
Сюрмашио!

Тя й родила
Македонци,
Тѣзъ нещастни
Млади момци;

Тѣзъ сираци
При родъ живи,
Тѣзи роби
Търпѣливи,

Отдѣлени
Отъ роднини,
Да се скитатъ
По чужбини . . .

Рѣжѝ, рѣжѝ,
Ти, бичкио! —
Долу, турска
Тиранио! . . .

125. ДѢЛБА.

Хр. Ботевъ.

По чувства сме братя ний съ тебе
И мисли еднакви ний таймъ,
И вѣрвамъ, че въ свѣта за нищо
Ний нѣма съ тебѣ да се разкаемъ.

Добро ли сме или зло сторили,—
Потомството нази ще сѫди;
А сега — дай рѫка за рѫка
И напрѣдъ съ стѫпки по-твърди!

Спѫтникъ ни сѫ били въ живота
Страдания, бѣдность въ чужбина,
Но тѣхъ сме ний братски дѣлили
И пакъ ще ги дѣлимъ двамина...

Ще дѣлимъ ний людски укори,
Ще търпимъ и присмѣхъ глупешки;
Ще търпимъ и нѣма да охнемъ,
Подъ никакви мѫки човѣшки ; —

И глава ний нѣма да сложимъ
Прѣдъ страсти и свѣтски кумири!
Сърдцето си вече казахме
Съ печалнитѣ наши двѣ лири.

Напрѣдъ сега съ чувства и мисли
Послѣдната дѣлба да дѣлимъ:
Да изпълнимъ дума завѣтна, —
На смрьть, братко, на смрьть да вървимъ!

126. УМИРАЩИЯТЪ ГЛАДИАТОРЪ.

Байронъ.

Ликува буйний Римъ. Тържествено гърми
Отъ плѣсъци и викъ арената широка.
А той? Прободенъ, клетъ, съсъ раната дълбока
Се влачи във кръвьта, която се дими. . .
Напразно мѫтенъ взоръ за помощь той стреми:
Надмѣнний господарь, ласкательтъ сенаторъ
Вѣнчаватъ съ похвала побѣдата, срамътъ.
Що значи за сганьта паднàлий гладиаторъ, —
Единъ прѣзрѣнъ актьоръ, освирканъ отъ свѣтътъ!
Тече, тече кръвьта, минутитѣ послѣдни
Настаятъ. Изведнажъ приятенъ лучъ блѣснà
Въ душа му. Той съзрѣ прѣзъ мислитѣ си блѣдни
Свещената земя, дѣ воленъ се роди,
Дѣ Дунавътъ шуми съ кристални води;
Той видѣ челедьта, отдавна що остави,
И майка си клетà и свой баща болнави,
Кои го чакътъ тамъ съ протегнати рѫцѣ,
За да имъ донесе отъ боя скѫпи плѣчки. . .
И чуй, че го зоватъ дѣца му и двѣчки. . .
Напразно: бѣденъ робъ, съ кърваво лице
Той падна като звѣръ — тълпата да забави,
Която въ сѫщия мигъ бездушно го забрави,
И той за сетенъ пѫть отчаено шепти:
„Прости, развратний Римъ! Отечество прости!“

127. ПРѢЗМОРСКИ СЪСѢДКИ.

Ив. Вазовъ.

Италия пѣе.

Алпи снѣжни, гордѣйте се,
Лаври южни, люлѣйте се, —
Азъ свободна станахъ вечъ!

България.

Италио, и отъ мене
Приими нѣжно поздравлен'е,
Радвамъ ти се отдалечъ!

Италия.

Кой гласъ сладъкъ се обажда?
Кой тъй мило ми проважда
Тозъ привѣтъ неоцѣнимъ?

България.

Прѣзъ адрийскитѣ талази
Ако простремъ — ти и азъ —
Ржцѣ, ще се уловимъ.

Италия.

Какъ? съсѣдка ли? Кажи ми,
Кой е твой родъ и име?
Направи ми тая честь.

България.

Азъ балканска съмъ царица,
Мойта царствена граница
Три моря прохлаждатъ днесъ.

Италия.

Grazia, съсѣдко нѣжна!
Бихъ желала твойта прѣжна,
Минала сждба да знамъ.

България.

Прòклетъ, мила, оня, който
Я похвали! Сестро! мойто
Минало се казва срамъ.

Италия.

Какъ? ти нѣмашъ кат' мене
Свѣтла древность-въ утѣшен'е
На жестока си печаль?

България.

Ахъ не, нѣмамъ славно знаме.
Малка, слаба съмъ... Голѣмъ е
Само мойтъ идеялъ.

Италия.

Идеялъ ли? Дай, сестричко,
Дай ржката! Любя всичко,
Съ идеяли що живѣй.

България.

Да, и мойтъ е чудесенъ,
Хубавъ е кат' сънъ небесенъ,
И кат' ново слънце грѣй.

Италия.

Кат' и мойтъ. Мили Боже,
Дай да види и тя тоже
Сбжднатъ сладкия й блѣнъ!

България.

И тогазъ кат' тебъ ще грѣя,
Триумфално ще запѣя
Отъ високия балканъ.

Италия.

И вѣнецъ красивъ, привѣтенъ,
Съ лаври митрови уплетенъ,
Ще ти поклоня тогазъ.

България

За дарà ти красенъ този
Отъ най-чуднитѣ си рози
Китка ще ти свия азъ.

Италия.

Какъ сестричко? Тамъ цъвтятъ ли
Рози? Хубости растатъ ли
И подъ ваш'тѣ небеса?

България

Мойтѣ розови долини,
Гори, небосводи сини
Сж брилянти — чудеса.

Италия.

Италии красотата
Дѣ я има на земята?
Съ грѣшка Богъ я рай сторилъ!

България.

Ахъ, България злощастна
Той направилъ тъй прѣкрасна,
Гаче ли е влюбенъ билъ.

Италия пѣе.

Алпи снѣжни, гордѣйте се!
Лаври южни, люлѣйте се!
Свѣти моята сждба.

България пѣе.

Черни робе, крѣпете се!
Млади сили гответе се
За великата бòрба.

128. ЛЮБОВЪ НИ ТРѢБВА.

Ив. Вазовъ.

Почтено чувство е да мразишъ злото,
И в' ролята на обвинитель строгъ
Грѣха да гонишъ с' бръчки на челото,
Да биешъ злобно подлость и порокъ;

Добро е доблестно да негодувашъ,
Да мѣташъ мълний върху грѣшний свѣтъ,
И с' рѣчь, отъ гнѣвъ пламтеща, да бичувашъ
Обществени недѫги и развратъ:

Приятенъ трудъ е да жигосвашъ вѣка,
Човѣшкий родъ да теглишъ ти на сѫдъ,
Да хвърлишъ злъчни клетви възъ човѣка,
Повтаряни откакто е свѣтътъ.

Но има нѣщо по-добро, о брате,
Отъ твоя гнѣвъ и благороденъ бѣсъ,
А то е: да обичашъ!--И туй подвигъ светъ е,
И много труденъ, много славенъ днесъ.

Да любишъ--то е да знайшъ да прощавашъ,
Да имашъ в' себе си велика мощь;
Да любишъ—то е кришно да съзнавашъ,
Че си кат' всички,—може би, по-лошъ;

То значи да вѣрвашъ въ тържеството
На Божий лучъ у бѣдний человѣкъ;
Не с' дума—с' дѣло да ратувашъ с' злото,
За язви вмѣсто бичъ да имашъ лѣкъ.

Да сѫди всѣкой знае — злиятъ тоже;
Омразата тя пълни днесъ свѣта.
Тукъ трѣбва ни любовь!—тя само може
Светия кръстъ да земе на Христа.

129. НАПРѢДЪ.

Ив. Вазовъ.

Напрѣдъ! Върви, гази, лети, крачи!
Но само не се спирай, не повръщай!
Цѣльта висока ли ти е — търчи
Напрѣдъ, назадъ погледъ не обръщай,
Напрѣдъ го насочи!

Слова: „кой знай“, „не вѣрвамъ“ и „не мога“
Изъ рѣчника си смѣло избриши:
Ще можишъ всичко — само се рѣши.
Въ грѫди зачуйшъ съмнѣн'е и тревога, —
Безъ жалъ ги задуши!

Високъ ли върхътъ е и врълъ? — Стигни го!
Трънливъ ли друмътъ ти е? — Тичай пакъ!
Потокътъ бѣсенъ ли е! — Прѣмини го!
Непроходимъ ли е? — Ти прѣхвръкни го, —
Мини на другия брѣгъ!

Рѫцѣтѣ не кръстосвай прѣдъ бѣдитѣ.
По-лютъ ли е врагътъ — по мѫжъ бѫди!
Упорний вой упорно го води!
Па ако паднешъ, съ честь падни ти! —
По-харно — побѣди!

Напрѣдъ! Упорство, воля вѣра яка:
Тѣзъ сили правятъ чудеса; напрѣдъ:
Тѣ даватъ потика на цѣлия свѣтъ,
Печелятъ лаври, вѣрни на юнака,
Побѣдата — навредъ.

130. ГРАДУШКА.

П. К. Яворовъ

„Една, че двѣ, че три усилни
И паметни години . . . Боже,
За нѣкой грѣхъ рѫцѣ всесилни
Издигна ти и насъ наказа!

Кой ли може
Неволя клетнишка изказа,
Макаръ и — вчерашна се дума?
Да бѣше моръ, да бѣше чума,
Че въ гроба гърло не гладува,
Ни жадува!

А то градушка ни удари,
А то порой ни мѫтенъ влѣче,
Слана попари, засухъ бѣше, —
Въ земята зърно се опече.

Но мина зима снѣговита,
Отиде пролѣть дъждовита, —
И знойно лѣто позлати
Довчера златни широти.

Назрѣва вече тучна нива,
Класецъ надтегналъ те привежда,
И утѣшителката-надежда
При труженикъ селякъ отива.

Затопли радость на срьдцето,
Усмивка цъвне на лицето,
  Въздишка кротка, прѫстъ до прѫстъ—
  Рѫка неволно прави кръстъ:

„Да бѫде тъй недѣля още,
Недѣля пекъ и мирно врѣме,
Олекна ще и тежко брѣме, —
На тежки мѫки края до-ще."

Додѣто сила има,
Селякъ безъ отдихъ трудъ се труди. . . .
Почивка — ей-я, би-ще зима.
Сега — не дрѣмналъ и се буди:
Пѣтлитѣ първи не пропѣли,
Дори ни куче да залае,
А той на кракъ е. . . .
„Взе ли
Таквози отъ пазаря?"
Знае
Невѣста ранобудна, — всичко
Готово е, но пакъ ще пита,
Че утрѣ жетва е; — самичко
Срьдце си знае, какъ се стѣга. . . .
И сърдита
За нѣщо тя на двора бѣга
И пакъ завръща се въ килера,
Тършува . . . .
„Днеска да намѣря
Седмина още — чуешъ, жено?
— Ти ставай, Ваньо, — Лентьо, стига!
Небето — ето го червено,
Че вече слънцето се дига,
  Добитъкътъ те чака."
А Ваню сънепъ се прозява,
И задъ сайванта въ полумрака
Подалъ се — Сивчо го задѣва
Съ носа си влаженъ по вратлето.
„Хей ставай! — вика пакъ бащата
Отсрѣди двора, на колата
Затракалъ нѣщо — „стига!". . . .
Ето
Въ отвъдни дворъ се вдига врява —
Съсѣдътъ люто се ругае.

Наблизко нѣйдѣ чукъ играе,
И наковалнята отпѣва;
А сутреникъ полъхва леко
И звънъ отъ хлопки отъ далеко
Донася в' село; стадо блѣе. . . .
Навсѣкждѣ животъ захваща.
И ето вечъ слънце грѣе
И на земята огънь праща.

Прѣваля пладня. Задухъ страшенъ.
И всѣки дигне взоръ уплашенъ,
Съ ржкавъ избрише си челото
И дълго гледа къмъ небето,
А то сивѣе мъгловито.
И слънцето жълтѣй сърдито:
Отъ югъ бухлатъ се облакъ дига,
Пълзи и вече го настига;
По-долѣ вирнали главитѣ
И други. . . . Знакъ е, — чуй пѣтлитѣ!
А гжски около рѣката
Защо размахали крилата,
И тѣ сж, глупи, закрещѣли;
Какво ли сж орали, сѣли?

Върни се, облако невѣренъ, —
Почакай, пакостнико черенъ,
Недѣля — двѣ . . . . ела тогази,
Страшилище!
А облакъ лази,
Расте и вий снага космата,
Засланя слънце; въ небесата
Тъмнѣй зловѣщо . . . .
Срѣдство нѣма!
Ще стане пакъ бѣда голѣма. —
На завѣтъ всичко се прибира,
Сръдцето трепне, въ страхъ прѣмира,
Че горѣ — димъ и адски тътенъ,
Вихрушка, прахъ . . . Ей сводътъ мжтенъ,
Продранъ запалва се — и блѣсъкъ —
И още пакъ, —
О Боже! . . . .
Трѣсъкъ
Огласи планини, полета —
Земя трепери . . . . Градъ! — парчета —
Яйце и орѣхъ. . . .
Спри . . . . Недѣй . . . .
Трудъ кървавъ, Боже, пожалѣй!

Но свърши. Тихо грьмъ послѣденъ
Заглъхва нѣйдѣ надалече,
И вълкътъ на стадо — вихъръ леденъ
Подгоня облацитѣ вече;
А ето слънчице огрѣло
Тжжовно гледа върволица
Отъ стари, млади и дѣчица,
Забързали навънъ отъ село;
Въ кальта подпрѣтнали се боси,
Глави неволнишки навели,
Отиватъ — черно зло ги носи
Въ нивята, грозно опустѣли,
Че тамъ жетварка, бѣсна хала,
Просо, пшеница, ръжь, ечмени —
Безредно, зрѣли, и зелени,
И цвѣтъ-надежда е пожнала . . . .
. . . .

131. ГОСТЕ.

Ив. Вазовъ.

Кой чука тамъ?
— Тукъ Любовьта е нѣжна,
Омайницата прѣжна. . .
Отъ моя сладъкъ пламъ,
Поетъ, поутоли гржди си!
— Любовь, иди си!

Кой чука тамъ?
—Азъ Радостьта съмъ.—Що е?
—Дойдохъ въ сръдцето пусто твое,
По-пусто отъ порутенъ храмъ,
Да хвърля искра младость.
— Иди си, Радость!

Тамъ чука пакъ?
— Тукъ Славата е. Тичамъ
За нови лаври—да извличамъ.
Поета изъ забрава, мракъ.
Отъ небесата ида право.
— Махни се, Славо!

Кой чука нощъ?
—Скръбьта съмъ, дружка вѣрна
Дойдохъ да ти се мерна,
Че самъ си въ тая тъмна нощь.
Отваряшъ ли ми ти врата си?
— Влѣзъ си, ти у дома си!

132. ПО МОРЕТО.

Ив Вазовъ.

Вълни, кждѣ търчите?
— Във безкрайностьта?
О дни, кждѣ летите?
— Сѐ въ вѣчностьта.

Кждѣ ти, облакъ, плувашъ?
— Във синий ефиръ.
Орелъ, загдѣ пжтувашъ?
— За горния миръ.

А ти любовь? — Къмъ Бога.
Ти радость? — Не знамъ.
Надеждо, ти? — Не мога
Отвѣтъ да ти дамъ.

А ти кога ще тръгнешъ,
Скръбь — гостенко зла?
Хвръкни! Защо не хвръкнешъ?
— Азъ нѣмамъ крила!

123. ТАМЪ!

Ив. Вазовъ.

Искашъ ли да посѣтишъ страна,
Пълна съ блѣскави прѣдания,
Люлка на велики имена,
На тегла, сълзи, страдания?
    Дѣ въ шумещитѣ гори
    Дъхътъ сладки благовония,
    Дѣ небеснитѣ зари
    Грѣятъ грозни беззакония? —
То иди, о брате, въ Македония!

***

Ти желаешъ ли да видишъ свѣтъ,
Дѣто нивга не блѣснà свободата,
Дѣ небето пуща благодать,
А робството загрози природата?
    Дѣ надежда не блещи,
    Дѣ срѣдъ общата хармония
    Вѣченъ плачъ се чуй, ехти,
    Дѣто вѣчно е агония? —
То иди, о брате, въ Македония!

134. ЕКОВЕТѢ.

Ив. Вазовъ.

Скиталецъ бѣденъ на свѣтътъ,
Азъ не намѣрихъ никой пѫть
Душа, — душа си да излѣя,
Да кажа за какво копнѣя
Безъ колебан'е и безъ страхъ.
Тукъ укоръ дигнахъ, тамо — смѣхъ.
И злобна ярость ме връхлетѣ,
И викнахъ: „Вий, кои безъ жаль
Убивате моя идеялъ
И моя Богъ, да сте проклети!"
Но чухъ тамъ отзивъ: „клетий! клетий!"

II.

Отидохъ въ тъмнитѣ гори.
„На васъ", извикахъ „поне мога
Да изповѣдамъ катъ на Бога
Пожара, дѣто въ менъ гори.

Въ менъ има демонъ, демонъ страшни:
Азъ искамъ щастие, — но то
Не е ни въ користь, ни въ злато̀,
Ни въ миръ, ни въ радости домашни,—
Азъ друго търся като лудъ,
Но страхъ ме е да бѫда чутъ:
Азъ искамъ слава, слава, слава!“

И екътъ рече: „лава. . . лава!“

III.

Бѣгахъ въ задрѣмалия долъ
И рекохъ: „Слушай мойта боль!
Азъ мраченъ съмъ, но още съмъ младъ,—
Въ менъ злото всичко не погуби;
Азъ търся въ твоя красенъ свѣтъ
Душа да любя — да ме люби:
Душа — но чиста отъ развратъ,
Душа безъ маска, безъ пріструвка,
Що дава нектара безъ ядъ
И на гореща си цѣлувка
Не туря никаква цѣна . . . .
За тазъ душа, душа една,
Бълнувамъ, мисля и лудѣя!“

Но екътъ рече: „дѣ я? . . дѣ я?

IV.

Въ усои страшни се найдохъ,
Дѣ вѣтъръ даже не дохожда,
Въ усои диви азъ дойдохъ
Съсъ мойта мѫка, съ мойта жажда.
„Вий нѣмате ли у васъ кѫтъ,
Затуленъ таенъ, отъ свѣтътъ,
Кѫдѣ поетътъ да отдъхне,
Да найде тишина и миръ,
Кѫдѣ сърдце му да заглъхне,
Да нѣма струни, ни кумиръ,
Кѫдѣто брѣмето да снема?“

И чухъ азъ отзивъ: „нѣма!.. нѣма!..“

V.

Дойдохъ въ пространното море,
Дѣ нищо не цъвти, не мре.
„Море! вълни! стихия! вѣчность!
Дълбоки бездни, безконечность!
Кажете ми: що е животъ!

Що е човѣкъ? и кой го праща
Въ свѣта за мѫки, скръбь и потъ?
Защо той мре? защо се ражда?
Кѫдѣ е висшата му цѣль?
Дали въ задгробния прѣдѣлъ?
Или въ борбитѣ на живота?
Или на страститѣ въ хомота?
Защо е той безсиленъ робъ
Отъ люлката до самий гробъ,
Проклетъ за битка непрѣстайна?"

Морето рече: „тайна. . . тайна! . . "

135. ИСТОРИЯ И ПРАВО.

Ив. Вазовъ.

За Македония бѣ дума,
За тая българска страна,
Учений елинъ не на глума
Съ менъ почна истинска война.
— Какъ може туй! — викна, застена —
Земята славна, що роди
Велики еленски дѣди:
Нашъ Александра, Демостена?
— Приятелю! казахъ му тамъ —
Велика славата е ваша,
И нѣмамъ мисъль да я крамъ;
Но . . Македония е наша!
— Какъ ваша? — викна гордий синъ
На гордѣливата Елада, —
— Въ старо врѣме — каза съ жаръ
И ми забъбра дамаскинъ
Зарадъ Колхида и Троада —
Колоний гръцки вредъ цъвтѣха;
Отъ славний Понтъ до Гибралтаръ
Морята намъ покорни бѣха! . . .
— Приятелю, и туй го знамъ:
Велика славата е ваша,
И старий свѣтъ се пада вамъ,
Но . . . . Македония е наша!
— Що значи туй? Какъвъ куражъ?
Това на варварство мирише!
Казахъ ти не еднажъ и дважъ,
Че Херодътъ за васъ не пише!
Какво сте вий при нази днесъ?
А Омиръ, Платонъ? А Софоклъ?

А Леонидъ? А Темистокълъ?
А Фидиясъ? А Периклесъ?
— Приятелю, земята ваша
Е гений раждала тогасъ;
Туй знамъ го йощъ отъ първий класъ,
Но . . . Македония е наша!

136. НЕ ДАВАМЕ Я!

Ив. Вазовъ.

Не даваме я, не — земята мила,
Земята на светитѣ отци!
Не даваме прахътъ на Самуила,
Ни славата на двамата светци!

Тя наша е! Тя съ нази е носила
Открай яремъ и търнови вѣнци;
Да, напъ е Солунъ, Шаръ, Пиринъ и Рила,
И пѣснитѣ на нашитѣ пѣвци.

Не даваме, тъй какъ не бихме дали
Завѣтътъ на бащитѣ заспали,
Зѣницата на нашитѣ очи!

Не даваме, доръ Богъ стои отгорѣ,
Доръ въ тѣхни гори, поля, простори
Светото слово българско ечи.

137. СОНЕТЪ.

К. Христевъ.

Честитъ е, кой мърцина не умира,
Кой може подвизи да завѣщай;
Честитъ е, кой на смрътний одъръ знай,
Че поменътъ му въ гроба се не събира.

Честитъ е онзи, чий животъ сияй
Отъ добрини, достойни зарадъ лира;
Честитъ е, свойто благо кой прѣзира
За благото на родний си край.

Ала тежкò томува, кой за себе
Живѣлъ е само; кой ни въ една
Душа достоенъ поменъ не обсеби!

Прѣдъ сетний мигъ той въ страшна тъмнина
Ще види, че смъртьта ще го погребе
Не въ гробница — подъ цѣла планина!...

138. ВРАБЧЕ.

Тургеневъ.

Връщахъ се отъ ловъ и вървѣхъ по градинската алея. Кучето ми тичаше напрѣдъ мене. Изведнажъ то зѐ да върви полека и да дебне, като че подуши дивечъ. Азъ погледнахъ на алеята и съзрѣхъ малко врабче, съ жълто около човката и съ пухъ по главата. Види се, паднало отъ близното гнѣздо — защото имаше силенъ вѣтъръ — и тъй седѣше неподвижно съ разперени, едва порасли крилца.

Кучето ми се приближи полека до него, и изведнажъ току прѣдъ муцуната му падна като камъкъ старъ врабецъ, съ черно подъ гушата, и цѣлъ настръхналъ, съ отчаенъ и жаленъ писъкъ се хвърли два пѫти първо въ разтворенитѣ лапи на кучето. Ще рече, идѣше на помощь . . . искаше съ тѣлото си да защити своето дѣтенце . . . но цѣлото му тѣлце треперѣше отъ ужасъ, гласътъ му присипналъ и . . . като че умираше, отиваше жертва за чедото си.

Какво ли грамадно чудовище му се е сторило кучето! Но пакъ не можалъ горкиятъ баща да се сдържи на безопасното си клонче. Сила, по-силна отъ волята му, го тласнала долу.

Моятъ „Трезоръ“ се спрѣ и се отдръпна . . . За сигуръ призна той тая сила. И азъ побързахъ да повикамъ смутеното куче и заминахъ благоговѣйно. Да, недѣйте се смѣ! Азъ благоговѣехъ прѣдъ тая малка юначна птица, прѣдъ любовния ѝ поривъ.

Любовь, рекохъ си, любовь е по силна и отъ смрьть! Тя държи и движи цѣлъ свѣтъ.

139. МАЙЧИНИ ЖАЛБИ ПРѢДЪ РАЗДѢЛА СЪ СИНОВЕТѢ СИ.

Гоголъ.

Само майката сирота не спѣше. Тя се наведе надъ възглавието на драгитѣ си синове, които лежаха редомъ; решеше имъ съ гребенъ младитѣ кѫдрици и мокрѣше ги съ сълзи: гледаше на тѣхъ цѣла, гледаше въ всичкитѣ си чувства, цѣла бѣ станала на зрѣние, а не можеше да имъ се нагледа. Тя бѣ ги отхранила на гръдитѣ си; тя бѣ ги израснала и отгледала — и само за единъ мигъ ги виждаше прѣдъ себе! „Синове мои, мили мои синове! Що ще да ви намѣри и що ли ви чака?“ говорѣше, а сълзитѣ ѝ се бѣха застоели въ бръчкитѣ, които измѣняваха хубавото ѝ нѣкога лице. И тя, наистина, бѣ за жалене, както и всѣка жена въ оня юнашки вѣкъ. Единъ само мигъ поживѣ тя въ любовь, само въ първия огънь на младостьта, и ето че я оставя немилостиво

нейниятъ любовникъ за сабя, за другари, за веселба. Тя виждаше мѫжа си въ годината два дни, три дни, па го не чуеше послѣ по нѣколко години. Та и кога се виждаше съ него, кога живѣеха наедно, какъвъ имъ бѣ животътъ. Тя търпѣше отъ мѫжа си обиди, нѣкога и бой; ако чуеше блага думица — то отъ милость биваше; тя бѣ нѣкакво чудно сѫщество въ тази сбирщина неженени юнаци, на които веселото Запороже оставаше своя суровъ колоритъ. Младостьта ѝ безъ радость ѝ се мерна, хубавитѣ ѝ румени бузи и гърди прѣцъвтѣха безъ цѣлувки и безъ врѣме се покриха съ бръчки. Всичката любовь, всичкитѣ чувства, всичко, що е въ жената крѣхко и страстно, — всичко се обърна въ една майчина любовь. Тя се виеше като полска преперица надъ дѣцата си пламено, съ страсть, съ сълзи. Ней ѝ отнематъ синоветѣ, милитѣ ѝ синове, — отнематъ ѝ ги, та никога да ги не види! Кой знае? може въ първия още бой да имъ отсѣче главитѣ нѣкой татаринъ, и тя нѣма да знае, дѣ лежатъ хвърлени тѣлата имъ, и дѣ имъ кълве тѣлата хищна птица, а за всѣка капка отъ тѣхната кръвь тя би дала всичкия си животъ. И плачеше и гледаше ги въ очитѣ, кога имъ вече сънъ наддѣляваше, и мислѣше си: „Дано нѣкакъ Булба, като се събуди, почака още баре два дни; може затова той да намисли така скоро да тръгва, че много пи“.

140. ДѢДО ЛИБЕНЪ.

Л. Каравеловъ.

Дѣдо Либенъ прѣзъ живота си е видѣлъ и голѣмо щастие и голѣмо нещастие, и зло и добро, и сиромашия и богатство, и кървави сълзи и извънредна радость. Той е билъ и хайдутинъ, и чорбаджия, и капасъзинъ, и миренъ и справедливъ гражданинъ; въ младостьта си ходилъ по шумата и изтрѣбялъ турци; послѣ се сдружилъ съ турци, ходилъ съ кърджалии, делибашии и арнаути, и клалъ християни; бунтувалъ се и противъ правителството. Но при всичко това дѣдо Либенъ ималъ и една малка слабость: той обичалъ и своето отечество, но не всичкото, а само Копривщица. Когато дѣдо Либенъ напълвалъ кесията си, той оставялъ кърджалиитѣ и хайдутлука, връщалъ се въ Копривщица и захващалъ да харчи своитѣ махмудийки. Той живѣялъ богато, а понѣкога харчилъ и съвсѣмъ на вѣтъра: събиралъ въ кѫщата си цѣло стадо хрътки и копои, цѣли ергелета коне и цѣла тайфа измекяри, орѫженосци и чибукчии. Тръгне на ловъ, за да се порасходи малко, а слѣдъ него вървятъ петнадесеть души слуги. Ако нѣкой отъ съврѣменното ситно човѣчество или нѣкой европеецъ би погледналъ въ онова врѣме на дѣда Либена, той би помислилъ, че това

не е дѣдо Либенъ, а нѣкой рицаръ, графъ или краль, който отива да се бие съ своя съсѣдъ и да прѣвзема Люксенбургъ. Тогавашната младежь наричала дѣда Либена „Муса Кеседжия“, а днешната го нарича „Дѣдо Бабаитинъ“. Дѣдо Либенъ не обичалъ да се мѣша въ кѫщни работи, не обичалъ и пари да дава за тия работи. Кога се връщалъ отъ ловъ, той събиралъ всички млади чергарки и ги каралъ да му играятъ и пѣятъ, а циганитѣ му свирѣли съ зурнитѣ си и блъскали тѫпанитѣ си тъй, че ехтѣло цѣло село. На поляната при Кесяковци момчетата кладѣли огънь и печели рогачи, сърни и диви свине; дѣдо Либенъ седѣлъ, ялъ, пилъ и се веселилъ, а дѣцата му яли кукурузникъ. Като насищалъ „своето алчуще черво“, качвалъ се на коня си, отивалъ отъ кѫща въ кѫща и искалъ да го черпятъ.

Дѣдо Либенъ не обича да разказва за младитѣ си гогини, нито пъкъ оставя другъ да разказва за тѣхъ. Дори и сега, кога нѣма отъ що и отъ кого да се бои, страшно се сърди, кога попъ Генчо захване да разказва, какъ дѣдо Либенъ щѣлъ да го убие посрѣдъ цръквата. Това се случило така. Дѣдо Либенъ се изповѣдалъ прѣдъ попъ Генча и му разказалъ нѣкои и други свои грѣхове, а попъ Генчо, като истиненъ и непогрѣшимъ пастирь Божи, рекълъ на голѣмия грѣшникъ, че законътъ му запрѣщава да причести такъвъ единъ капасъзинъ, какъвто билъ дѣдо Либенъ. Безъ да разсѫждава, дѣдо Либенъ измъкналъ изъ пояса си единъ отъ арнаутскитѣ си пищови и извикалъ: „Дай ми комка, или ще те пратя при дяволитѣ!“ Попъ Генчо изпълнилъ желанието на дѣда Либена и останалъ твърдѣ доволенъ, понеже получилъ отъ грѣшния човѣкъ цѣли двѣ мъсърки.

Дѣдо Либенъ страшно обича старото си юнашко облѣкло. Въ одаята, въ която нощува зимѣ, сѫ окачени по кукерицитѣ всѣкакви дрехи: червени шалвари, нашарени съ златни цвѣтя, сини и зелени чепкени, бѣли либадета, джамадани съ голѣми сребърни петелки, дълги копринени ентирии; редомъ съ тия дрехи по стѣната висятъ още арнаутски дрехи, турски шалове и тарабулузи, македонски кебета и множество чеврета, ошити съ коприна и злато. Но главното дѣдо Либеново богатство се намира въ пруста: по стѣнитѣ на пруста сѫ окачени всѣкакъвъ видъ пушки, пищове, саби, ножове, кобурлуци, латинки, паласки, юзди, торби и гердани, а долу на земята се намиратъ седла, конски покривала, дисаги и други принадлежности, потрѣбни за пѫтуване на конь и за ловъ.

Когато дѣдо Либенъ се метне на конь и тръгне за цръква или при нѣкой приятель на госте, двама слуги тогава вървятъ съ него пѣши и го държатъ отъ двѣтѣ страни. Като стигне до цръква, единиятъ слуга остане да развожда коня, а другиятъ го подпира и отвежда до трона.

Дѣдо Либенъ обича само онова, що е здраво и хубаво; той говори за това така: „Въ моята кѫща не трѣбва да живѣе онова, що е грозно, за да ми не плаши кокошкитѣ.“ У него и конетѣ, и пѣтлитѣ, и паткитѣ, и снахитѣ, и дѣцата — всички били хубавички. „Закалямъ ги, ако не сѫ хубави“, говори дѣдо Либенъ и маха рѫцѣтѣ си. Той ненавижда и ситнитѣ търговци, врачкитѣ, магесницитѣ, биляритѣ и хикимитѣ. Когато чуе, че въ Копривщица е дошълъ нѣкой билиринъ, той вдига цѣло село на главата си. Веднажъ той се научва, че една отъ снахитѣ му отива при билярина Янаки. Той повикалъ Янаки въ конака и повелѣлъ на турската власть да му удари тридесеть тояги по стѫпалата. Когато естествоизпитательтъ добилъ своето възнаграждение, дѣдо Либенъ му рекълъ да иде въ селото и да върне на снаха му жълтицата, която тя свалила отъ ухото си и подарила на гърка.

Ако нѣкоя селянка отъ Крастово село или Душанци донесе на гръбъ за продань сушени круши, сливи, дрѣнки, орѣхи, дѣдо Либенъ, за да не крадатъ дѣцата вълна изъ кѫщи и да я промѣняватъ, взима отъ бѣдната селянка торбата съ всичкото нейно купе, изтърси го на улицата и извика на дѣцата: „Берете, момчета! Яжте, момчета, орѣшки за здравето на дѣда си Либена! Цѣлувайте рѫка!“

141. ДѢДО СЛАВЧО.

Веселинъ.

Помня го азъ хубаво дѣдо Славча. Шестнадесеть-седемнадесеть години ще стане по св. Варвара, откакъ се е поминалъ, Богъ да го прости, ама сѣкамъ, че и шестдесеть да се минатъ, пакъ нѣма да го забравя. Та забравя ли се такъвъ човѣкъ? Че то неговата добрина и неговиятъ разумъ имаше ли ги нѣйдѣ? Ама какъвъ бѣше приказливъ и сладкодуменъ, па работенъ, па набоженъ! Камъ сега такива хора?

И сега сѣкамъ, че гледамъ прѣдъ очитѣ си дѣда Славча, — толкова ми се е втълпилъ въ ума. Единъ тъй малко низичъкъ, бѣше малко трътлестъ, съ пълно и валчесто лице, съ набрѫчено чело, съ сиви очи, съ мекъ погледъ, съ рошави вѣжди и голѣми мустаци, безъ брада; косата и мустакитѣ му бѣха вече побѣлѣли; тъй побѣлѣлъ го бѣхъ запомнилъ. И сѐ си бѣше здравъ и силенъ като мѫжага, прѫгавъ и лекъ като момче. Кога грабнеше вилата на хармана, вѣтъръ, вѣтъръ — тъй метлѣеше. А пъкъ кога литнѣше къмъ планината за ѫглитѣ, не можеше го стигна и Крънйо Мацата, който за день си дохождаше отъ София.

Дѣдо Славчо носѣше лѣтѣ неподплатена аба, а зимѣ — подплатена; опасваше се съ черенъ поясъ; чепиритѣ му

бѣха прости, безъ гайтанъ, ама всѣкога чисти и яки; въ дѣлникъ се обуваше съ цървули и бѣли навуща, а въ праздникъ той бѣше съ чорапи, обути възъ чеширитѣ, и съ старешки пантофи, каквито носятъ всички прѣкарали хора. За празднич енъ день дѣдо Славчо си имаше и друга аба и друга шапка — по-нови и по-чисти, които никога се не сбъркваше да носи дѣлникъ. Дѣдо Славчо ходѣше въ цръква много рано, най-рано отъ всички. Кога се зачетѣше канона, той си дохождаше да обиколи добитъка, та па бързаше да затече за евангелието.

И въ дѣлникъ дѣдо Славчо всѣкога ставаше рано. Други хора още спятъ, едва се е зазорило, а той вече накраки, и слушашъ го, че хваналъ да разправя и да нарежда: „Ха кравитѣ издойте по-скоро, че говедарьтъ сега ще викне! На биволицитѣ изнесете помията! Трици сготвихте ли на воловетѣ? Дѣ е ратаятъ? Ти да не забравишъ — на отсамната нива ще орешъ, а не на отвѫдната; па да захванешъ оня край откъмъ тръна; въ срѣдата, дѣто има камене, на едно купче да ги нахвърляшъ; и довечера повечко да попасешъ воловетѣ, чули? Ами плѣвачки намѣрихте ли? Скоро ги викайте да вървятъ де! И огъньтъ нека бѫде по-голѣмъ, що е загаснѣлъ?“ Така ще нареди и настани за всичко, па го гледашъ, че зелъ два масура кукурзъ и храни кокошкитѣ и патицитѣ на пезула. А тъй правѣше дѣдо Славчо всѣка заранъ. И всѣкога за всичко едно нѣщо сè самичъкъ ще покаже билè, какъ по-лесно и по-добрѣ да стане. Иде, да речемъ, при жетваркитѣ; тамъ ще покаже и разправи, колко високо да жънатъ, какъ да не оставатъ класъ, какъ да стѣгатъ снопетѣ; и сè съ добромъ: „така дѣдовото, така е по добрѣ.“ Иде на оранъ при ратая и, ако е ратаятъ новъ и неопитенъ нѣкой, дѣдо Славчо ще хване сами да покаже, колко да налегне ралото, какъ да му очисти ушитѣ; ще му разправи, като пусне, дека да пасе воловетѣ, по кои слогове и долчини има по хубава паша. А и съ овчари, и съ копачи, и съ всѣкакви работници така прави. По цѣлъ день той се не запира. Щомъ се върне отъ орача, хайде възсѣда коня пакъ за ливадата, да види хубавѣ ли сѫ разрити къртичинитѣ, и дали е навадена ливадата както трѣбва. Оттамъ овчаря ще обиколи. И всички — и овчарь, и ратай сè съ павурчето въ пояса ще ги споходи.

И затова дѣдо Славчу вървѣше работата добрѣ. Имотенъ бѣше -- и не малко. Имаше си отъ всичко, и отъ всичко по множко. И нивицитѣ му около 50 рала, и ливади тридесеть и нѣколко коси, и овцетѣ му двѣстѣ и толкова си, и коне цѣло ергеле, и биволицитѣ му, и кравитѣ му, и волове единъ чивтъ, и какво не. Вечерь голѣмиятъ дворъ, дѣто сѫ саитѣ, се напълнѣше съ добитъкъ. Той си имаше всѣкога ратай да работи съ воловетѣ; държеше по-малко измикярче да

помага на ратая и да нагледва дома добитъка. Имаше си, и свой овчарь за овцетѣ.

При тая имотность, па какъвто си бѣ пъкъ и добъръ, паметенъ, дѣдо Славчо бѣше много и на почеть у хората. Тачеха го не само въ нашата махала, ами и въ цѣлото село. Отъ нашата махала всички се допитваха до него. А дѣдо Славчо всичко знае и всѣкиго ще на умъ и разумъ да научи. Той ще ти каже — и жабясалата крава какъ да я излѣкувашъ, и съ митилясалитѣ овци какво да сторишъ; ще те научи — и на болното дѣте какъ да помогнешъ, и немирния синъ-ергенинъ какъ да обуздаешъ. Кога си нажаленъ, ще те утѣши, и пакость кога ти стане, ще ти помогне.

142. ТОШО.

М. Георгиевъ.

Тошо такъвъ — Тошо онакъвъ, ама чалашканъ бѣше Тошо: като Тошовата нива — ни една нива у село; като Тошовото заере — ни едно заере у другитѣ: едро като дрѣнка, па чисто, па се лъска, лъска. . . . да речешъ, че е жълтица. Отъ нива, дека други ще набере една кола, Тошо ще откара три. Ако други отъ ливадата събере три коля,—Тошо ще събере седемь. Като Тошовата ракия и като Тошовото вино нѣма ни у чорбаджи Геле, башъ-кнезо. Кога дойдѣше търговецъ да купува, а онъ най-пешинъ ще пита за Тошо. Ако другиму шестнадесеть пари оката вино, — на Тошо: двадесеть и три, двадесеть и четири. Ако другиму сто и двадесеть пари за ракията, — на Тошо: три гроша, три и двѣ, па три и петь пари. Истина, отъ баща му, дѣдо Маринъ — Богъ да го прости — остана доста имовина: и лозя, иниви, и стока — и това, и онова, ама Тошо съ своя чалашканлъкъ направи отъ парата — петь . . . Хе, колко стари домакини Тошо остави задъ гърба си. . . Колко, колко! Ама ето, що е? . . Това! да не бѣше такъвъ чудноватъ, па да не странѣше отъ свѣто. . . да се посмѣша и онъ съ хора . . да се поучовѣчи, да си намѣри прилика — да се поожени, та и на майка му да поотлекне — па, що е рѣчь, да подобрува и женска челедь на неговото имане. А че е врѣме — врѣме: било и отскочило. Врѣме е да му тропне и нему кьоравата срѣда на портата, — отдавна е врѣме! . . .

Тая бѣше най-голѣмата грижа и на стрина Митра, майка му. Чудимъ се, казва сирота, що да чинимъ. Не ме е, каже, за друго, ама тѐ, нà, налѝ гледамъ? . . що е отъ човѣка? . . днеска живъ и здравъ, а утрѣ — тупъ, па — това си е! Оно, като има умирачка на срѣдата, не е ни шега! Да се извърнемъ утрѣ да затворимъ очи, на какъвъ халъ ще остане?— на чии рѫцѣ ще падне? . . . Налѝ знамъ: мѫжъ — мѫжъ, ама и женска страна трѣбва у кѫща. Най-пешинъ кой ще

го опере? кой ше го закърпи? . . . . кой това? кой онова? . . . та малко ли има работи у една кѫща, дѣка чакатъ само на женски рѫцѣ?

Мисли си стрина Митра, сирота, мисли, па се залише у мисъль, па почне да хортува нѣщо — ритамъ те дяволе — петь прѣзъ деветь. . . Чудимъ се, каже, далѝ пъкъ нѣщо нѣкоя магия нѣкой направи, — да иде у пусти гори! . . .

А инакъналѝ го гледашъ? . . . момче като нѣкоя капка, па израсълъ, израсълъ като нѣкоя планина. А на силата му ешъ нѣма. Па и за ядене, да речешъ, яде и за трима; като седне на софрата, а ченетата му: пукъ, пукъ . . . като че орѣхи чупи съ зѫби! Всичко друго — сѐ наредъ. . . та майка му съмъ, да прощавашъ, отъ срѫдцето ми е, дума се, па ако я не знамъ, оно кой ще го знае?! . . . Ама, тѐ, това. . . да кандише и онъ да се задоми, па да видимъ баремъ едно унуче, па макаръ било и женско, па тогава да речемъ и я единъ пѫть „уфъ“! . . дао тдъхнемъ! . .

— Па що му не думашъ, стрино Митро — казвамъ — що го не накарашъ да се задоми?

— Па думамъ, какво да му не думамъ! . . Тѐ, и оня день, повечерахме що повечерахме, па така изъ тихо го подберемъ:

— Тошо!

— А онъ мѫлчи! . .

— Чуешъ ли, Тошо?

— Хмъ?

— Ще те питамъ нѣщо . . .

— Е. . .

—Кога щешъ, бре синко, кажемъ, да ми доведешъ отмѣна вкѫщи?. . налѝ видишъ? . . налѝ видишъ ? . . тѐ, нà остарѣла съмъ. . . па едва смогвамъ да те гледамъ! . Друго е, кажемъ, старо, друго — младо! . . Що чакашъ, синко? Налѝ знаешъ, че животътъ е като основа на разбой: днесъ совалка насамъ утрѣ совалка натамъ, па току видишъ платното се навие! Ако не ти е мило за твоята майка да се порадва на снаха, а оно баремъ за себе си. . . за твоитѣ грижи. . . тѐ, утрѣ да се извърнемъ, а оно нѣма, дума се, и петелка нѣма кой да ти пришие на ризата, та остави всичко друго! . . А, да си младъ още за женене, да речешъ — не си младъ! Па имане далъ Господь, нà, дума се, кѫща пълна и прѣпълнена — всичко е Божйо, — па твое, а ти зеръ единъ да останешъ у кѫщи като, простиме Боже, никой никѫдѣ?!

А онъ: ехъ!

— Ама не е оно башъ така — думамъ — съ „ехъ“ се работа не върши.

— Па що да чинимъ?

— Па да се женишъ, та какво друго да чинишъ?

А онъ се изчерви, изчерви, да речешъ, Боже прости ми, като че кой знай какво му рекохъ! . . Стана и излѣзе.

Шушна се край яхъра, шушна се край обора. . . отваря, затваря, клопа, па си простре сѣно подъ крушата и тамъ нощува! . .

143. ИВАНЧО ЙОТАТА.

Ив. Вазовъ.

Що бѣше това Иванчо Йотата?

Иванчо Йотата не е нѣщо, а човѣче дребно, сивооко, съ четинеска коса и мустаци, съ исполински носъ и съ голѣмо честолюбие.

По-младитѣ си години той е прѣминалъ въ литературни занятия, а слѣдъ смъртьта на дѣда си варди лавката; мазнитѣ ржкави на зеленото му шаечено палто и оръфанитѣ му крачули на оваленитѣ му (дѣлнични) панталони доказватъ неуморимото му трудолюбие. Иванчо Йотата, както казахме, е твърдѣ честолюбивъ човѣкъ, не позволява никому да го обижда, бои се отъ турцитѣ и се води сѐ съ учени хора. Той зима участие въ всички сериозни въпроси, които се възбуждатъ въ Джаковото кафене, и може да се прѣпира успѣшно съ учителя Гатя по правописанието, сир. за ***йотата***; съ Хаджи Атанасия, който още припознаваше гръцкия патрикъ — по черковния въпросъ, а съ Хаджи Симеона, дори и съ Фратя Поповъ — по външната политака — за убиването на Максимилиана.

Прочее, Иванчо бѣше ученолюбивъ и не се мислѣше за простъ човѣкъ. Той прѣди нѣколко врѣме, напримѣръ, въ кафенето бѣше казалъ на господинъ Фратя по поводъ на българското правописание:

— Врѣме е ние, ученитѣ, то есть, да се съберемъ и да влѣзнемъ въ съглашение . . . трѣбва да оправимъ езика и прочия.

Той се изразяше по книжовно и говорѣше на мющериитѣ си:

— Вчера ми дойдоха маслини отъ главна степень и съ твърдѣ способна цѣна.

Или когато учителя Гатю го питаше:

— Киръ Иванчо, игравашъ ли една кончина?

— Свободно.

А по нѣкога още по-вѣжливо:

— На ваше благопожелание.

Иванчо прѣди години четѣше дамаскини и житиета на амвона. Единъ пжть прочете житието на „Алексия Божи човѣкъ“, и всички баби плакаха. Той дори билъ съчинилъ три слова: „За Недѣля Вайя“, „За мученичеството на св. Георгия Нови“ и „За грѣхопадането Адамово“. Тѣ, както и житиетата, били отъ него саморжчно писани съ черковни букви— черни и червени — и съ лози, и съ образи, и толкова при-

лични на печатани, че покойниятъ дѣдо попъ Станчо напразно гуждалъ и двата си чивта очила да ги разпознае, но не можалъ. За жалость, всички тия съкровища, не зная какъ, изгорѣли, и оттогава литературната дѣятелность на Иванча се прѣкратила, и той често въ кафенето, като разказваше за това свое славно поприще, свръшваше съ сърдечно съкрушение:

— Кешки азъ да изгорѣхъ, та не списанията ми! . . За народа загуба велика!

Затова често караше дъщеря си Андроникия, или ***Мжжепобѣдителката***, както я наричаше мусикославеснѣйший Хаджи Атанасия, да му пѣе извѣстната патриотическа пѣсень:

„Дѣ сж нашитѣ славни списания
И нашитѣ славни списатели?“

И той повтаряше сѐ тия тжжни думи:

„За народа загуба велика!“

Но Иванчо Йотата и днесъ не отстжпва никому въ учението и е страшенъ привърженикъ на І-то (йотата, която учитель Гатю злодѣйски изгони изъ класоветѣ на училището). Той и днесъ записва въ бакалския си тевтеръ съ твърдѣ красиви черковни букви:

Нікита Піщікатъ: четіредесе др. Сілімікіа — 3 гр.
Дімітріа Пінтііата: пілъ вітіе — 20 пр.

Освѣнъ това Иванчо Іотата бѣше бъбрица, сплетникъ, дръзновенъ, и блажеше прѣзъ коледни пости скришомъ отъ жена си; но това му не бъркаше да мрази ужасно патриката и да гони простацитѣ като Варлаама.

144. ВЪ НЮ-ЙОРКСКАТА МИТНИЦА.

Ал. Константиновъ.

Прѣди да се спре параходътъ ни на своята станция, спира всрѣдъ пристанището, дѣто съ едно малко, колкото дълго, толкова и високо параходче пристигатъ митническитѣ власти. Пжтницитѣ отъ първитѣ два класа се поканватъ въ салона на I класъ, дѣто митническитѣ чиновници извръшватъ нѣкои неотекчителни формалности.

Приближихъ се и азъ до чиновника. Той ме попита, какъ ми е името. Като чу фамилия съ окончание „off“, той избърбора:

— Вие сте русинъ?

— Не, азъ съмъ българинъ.

— ? !

— Българинъ съмъ, — отъ България.

— ? ? ! !

Бългѐриенъ! извикахъ азъ по-натъртено, понеже почна да ме сърди невниманието на този американецъ. Глухъ ли е? — Бългѐриенъ!

— Унгария! — поправи ме той.

— Каква ти Унгария! България на балкански полуостровъ. Мене и ядъ ме хвана, и досмѣше ме, като гледахъ, какъ си напрѣгаше той паметьта да си припомни — аджеба дѣ ли ще бѫде туй царство! ***Нашитѣ вѣстници катадневно цитиратъ такива чудесни отзиви на чуждестранната преса за напрѣдъка на нашето отечество***, а този невѣжа не чулъ дори името „българинъ!“

Азъ се сѣтихъ, че може би да не изговарятъ добрѣ по тѣхному названието на нашето княжество, и затова извадихъ и разложихъ прѣдъ него картата на Европа и си тикнахъ пръста врѣдъ София.

— O yes, Turkey, — all rtght!*

— No, sir, ** протестирахъ азъ, а той и не иска да чува, пише ме за турчинъ. По този начинъ той потурчи и Филарета и доктора. Послѣдниятъ се разочарова и намрази американцитѣ. „Чудно нѣщо, — повтаряше той — ичъ България да не знаятъ кѫдѣ е? Остави ги невѣжи!“

145. РАЗГОВОРЪ МЕЖДУ МРЪТВИТѢ.

Лукианъ.

Хоронъ. Чуйте, какъ стоятъ работитѣ у насъ. Нашата лодка, както виждате, е малка, изгнила и протича на много мѣста: малко тя да се наклони на една страна, килнува се и потъва; а пъкъ вие дойдохте мнозина и при това съ толкова тежести! Да, ако се качите така, както сте, боя се да се не разкаете послѣ, особено ония отъ васъ, които не знаятъ да плуватъ.

Хермесъ. Какво е потрѣбно, прочее, да направимъ, за да прѣплуваме благополучно?

Харонъ. Да ви кажа. Трѣбва да се качите голи и да оставите на брѣга всички тия излишни товари; едвамъ тогава ще може да ви одържи лодката. А ти, Хермесе, погрижи се да не приемашъ тука никого отъ ония, който не е голъ и не е оставилъ, както казахъ, своето носиво. Застани до стълбата, прѣтръсвай ги и ги приемай, като ги накарашъ да влизатъ голи.

Хермесъ. Имашъ право, и така ще направимъ. — Кой е тоя, дѣто се прѣдставя пръвъ?

Менипъ. Азъ съмъ Менипъ. Но ето, Хермесе, торбата и тоягата хвърлихъ въ езерото, а горна дреха азъ дори не донесохъ — и хубаво направихъ.

---

*) О да, Турция — много добрѣ.

**) Не, господине.

Хермесъ. Влѣзъ, Менипе, най-добриятъ между човѣцитѣ, и заеми първо мѣсто горѣ до кормчията, за да бдишъ върху всички. — Кой е тоя хубавецъ?

Хармолей. Любезниятъ Хармолей отъ Мегара, на когото цѣлувката е струвала два таланта.

Хермесъ. И тъй махни и хубость, и устни, и цѣлувки, и гѫста коса, и руменина на ланититѣ, и цѣлата кожа! Много добрѣ! Ти си вече лекъ. Хайде влизай! Ами онзи тамъ съ пурпуровата дреха, и съ диадема на главата, и съ погледъ страшенъ, — кой е той?

Лампихъ. Лампихъ, тиранинътъ на Гела.

Хермесъ. И за какво, Лампихе, си дошълъ съ толкова работи?

Лампихъ. Защо? Трѣбало ли би, Хермесе, единъ тиранинъ да дойде голъ!

Хермесъ. Тиранинъ — не, но мрътвецъ! Остави при мене всичко това!

Лампихъ. Ето махнахъ богатството.

Хермесъ. Махни, Лампихе, и гордостьта и надмѣнностьта: тѣ ще обрѣменятъ доста лодката, ако бѫдатъ съ тебе.

Лампихъ. Остави ме поне да нося короната и горната дреха!

Хермесъ. Не може, махни и тѣхъ!

Лампихъ. Ето ме вече голъ.

Хермесъ. Влизай сега! Ами ти тамъ, тлъстъ и мазенъ, ти кой си?

Дамазий. Дамазий, атлетътъ.

Хермесъ. Наистина: чини ми се, че те познавамъ, защото често съмъ те виждалъ на аренитѣ.

Дамазий. Да, Хермесе; но пусни ме да прѣмина, — голъ съмъ.

Хермесъ. Не си голъ, о любезни, щомъ носишъ тия меса. Махни ги по-скоро, инакъ ще потопишъ коритото, ако туришъ само едната си нога; махни сѫщо и вѣнцитѣ, и наградитѣ!

Дамазий. Вече съмъ съвсѣмъ голъ, както самъ виждашъ, не тежа по-вече отъ другитѣ мъртъвци.

Хермесъ. Ето какъ трѣбва да бѫдешъ твърдѣ лекъ; влѣзъ, прочее! А ти, Кратоне, махни богатството, изнѣженостьта и наклонностьта къмъ сладострастията; не донасяй съ себе си тукъ ни погребалнитѣ си дрехи, ни заслугитѣ на твоитѣ прадѣди; остави тамъ своето благородство, своята слава, високи титли, що нѣкога сѫ ти отдали твоитѣ съграждани, и надписитѣ, издълбани на статуитѣ ти; не говори за голѣмия паметникъ, дѣто въздигнаха въ твоя честь: всички тия спомени сѫ твърдѣ тежки за лодката.

Кратонъ. Макаръ и недоброволно, ще ги махна. Що друго да направя?

Хермесъ. Аа! Ами ти, въоржжени, какво искашъ? Защо носишъ тоя трофей?

Войникъ. Затова, защото побѣдихъ, Хермесе; отличихъ се и градътъ ме почете съ награда.

Хермесъ. Остави долу трофея, защото въ Ада е мирно, и оржжията сж излишни.

146. БАЙ ГАНЮ НА ГОСТЕ У ИРЕЧЕКА.

Алеко Константиновъ.

— О-о! добъръ день, бай Иречекъ, какъ си, добрѣ ли си? — извика бай Ганю съ най-приятелски тонъ, щомъ влѣзе въ кабинета на стопанина.

Послѣдниятъ му подава зачудено ржка, поканва го да седне и се сърди на своята паметь, която не го подсѣща, кой е този любезенъ приятель.

— Не ме ли познавашъ? — припомня бай Ганю, като смѣсва ту „ви“, ту „ти“. Вие налѝ бѣхте министъръ въ София?

— Да.

— Е, и азъ съмъ отъ тамъ! — заключва тържествено бай Ганю; то се казва емшерии сме, хе, хе, хе, ами какъ? Помнишъ ли статията въ в. „Славянинъ?“

— Да, да, спомнямъ си, — отговаря сдържано и снизходително Иречекъ.

— Ей че бѣха те нацапали! . . Ами ти си гледай кефа, хичъ да не те е еня! Азъ колко ви съмъ хвалилъ! . . Тѣ викатъ Иречекъ такъвъ, Иречекъ онакъвъ, — „да ме прощавате — викамъ — не е тъй.“

Иречекъ познава добрѣ българитѣ и затова никакъ не се очудва на тая фамилиярность на бай Ганя. Разговорътъ продължава нѣколко минути въ този тонъ, сетнѣ минува на по-практична почва; бай Ганю хвали кжщата на стопанина, загатва му доста осезателно, че „най-сетнѣ има мѣсто и още за единъ страненъ човѣкъ дори да се прибере тука;“ говори му за гостоприемството на българитѣ, изказва съжаление, че „вижъ, другитѣ не сж като насъ, българитѣ: чужденецъ да влѣзе въ българска кжща, ще го нахранятъ, ще го напоятъ, ще му постелятъ.“ Иречекъ се старае да му внуши, че кжщата е тѣсна за домашнитѣ му. Бай Ганю си прави оглушки и развива темата за българското гостоприемство. Отъ тази тема разговорътъ се извива къмъ търговийката на бай Ганя. Той съобщава на стопанина, че е донесълъ за продань розово масло и му заявява: „Утрѣ, ако щешъ, води ме по всички фабрики, — азъ съмъ съгласенъ; ще ми прѣвеждашъ, че не знамъ езика, а?“ Иречекъ бърза да отговори, че не е запознатъ съ фабрикантитѣ на етерни масла, понеже занятията му сж съвсѣмъ отъ другъ родъ, па ос-

вѣнъ това нѣма свободно врѣме; но ще му каже, дѣ се събиратъ българитѣ-студенти, та измежду тѣхъ нѣкой може да му услужи.

— Ако щете, санкимъ — допълня бай Ганю: нѣма да те прѣсилвамъ. Азъ ще дамъ и на госпожата (тука ли е тя?) единъ мускалъ масло. Познавамъ я и нея, какъ! (Иречекъ не може да се начуди за коя госпожа е думата). Па ако имате роднини, приятели, кажете имъ, че съмъ донесълъ масло, — то не е срамота! Азъ ще се навъртамъ по-често около васъ, ще си приказваме за България. Па, ако обичате, съгласенъ съмъ и у васъ да остана, додѣто съмъ въ Прага. А?

— Извинете, но. . . .

— Казвамъ, санкимъ, ако обичате, — обяснява сплетено бай Ганю — и менъ ми е по-добрѣ въ хотела, ала хайде, рекохъ, Иречекъ— нашъ човѣкъ. . . .

— Благодаря за вниманието; азъ бихъ ви задържалъ на драго сръдце у дома, но не разполагамъ съ лишни помѣщения. Днесъ обаче вие сте нашъ гостъ и ще обѣдвате у насъ.

— Да обѣдваме, защо да не обѣдваме! — съгласява се бай Ганю: ваша милость, казва се, ако не отъ моята — отъ българска софра сѐ сте яли.

Иречекъ е заетъ съ една бърза работа, която съ влизането на бай Ганю се прѣсича. Стопанинътъ стои като на бодли и не знае, какъ по деликатенъ начинъ да експедира врѣменно сладкодумния си гостъ. Той звъни, явява се единъ слуга, комуто поржчва да съобщи на домашнитѣ, че имъ е пристигналъ гостенинъ отъ България. Влиза слѣдъ малко майка му. Бай Ганю едва се подига отъ стола си, прави съ ржка двойно движение къмъ челото си и снизходително изговаря: „О здрасти, живо-здраво, дайте да се поханемъ, хе така, по български! Какъ сте още? Радвамъ се.

Госпожата го привѣтствува любезно и съ цѣлъ редъ въпроси показва живъ интересъ къмъ отечеството на гостенина.

— Е кажете сега правичката — пита бай Ганю: кждѣ е по-хубаво — въ Прага ли, въ София ли? — Госпожата е въ недоумение, тя не е била въ София, а бай Ганю при тоя въпросъ погледва съ дяволска усмивка Иречека, като че иска да му внуши своя възгледъ за женитѣ: „а бе жена налѝ е, какво ще приказвашъ съ нея?“

— Негова милость ще обѣдва днесъ у дома,—обръща се Иречекъ къмъ майка си, и сетнѣ, за да може да продължава занятието си, по нѣмски я моли да заведе бай Ганя въ друга стая.

Госпожата прѣдлага на бай Ганя да минатъ въ съсѣдната стая. Бай Ганю погледва проницателно Иречека, погледва и дисагитѣ съ мускалитѣ, прави смѣтка съ вѣжди: „По нѣмски нѣщо си продумаха, кой знай!

Ама не вѣрвамъ. Най сетнѣ министъръ е билъ у насъ. А бе то и министритѣ не сѫ стока, я! Ама за тогосъ не ми се вѣрва“ — и слѣдъ това става нерѣшително и тръгва по указанията на госпожата къмъ съсѣдната стая; но, като дохожда до вратата, обръща се и иска да прочете по лицата на стопанитѣ тѣхното намѣрение и забѣлѣза нѣколко нѣми знакове, съ които, наистина, въ този моментъ си обмѣниха домашнитѣ. Тѣзи знакове означаваха: „гледай да го занимаешъ по-дълго врѣме, понеже имамъ много бърза работа;“ но бай Ганю ги изтълкува инакъ.

— Тѣзи нѣща тука може да ви прѣчатъ, — заявява той, като показва съ очи на дисагитѣ.

— О, никакъ не. Моля, не се обезпокоявайте, — отговаря Иречекъ.

— Ама сѐ ще ви врѣчатъ, знамъ азъ. Я чакай да ги взема въ другата стая, — и посѣгва да ги взема, но домашнитѣ любезно се съпротивляватъ. --- Мигаръ ме е страхъ, не, ами така, рекохъ. . .

Минуватъ въ гостната стая, и госпожата затваря слѣдъ себе си вратата, за да не се чува шумътъ въ кабинета. Тя се старае всѣкакъ да занимае бай Ганя съ нѣщо любопитно: прѣдлага му разни албоми, показва му картини, слага прѣдъ него цѣлъ купъ илюстрации, но умътъ на бай Ганя е съввѣмъ на друго мѣсто, и той на любезноститѣ на госпожата съ прѣсторено равнодушие отговаря:

— Не ща, благодаримъ; гледайте вие. Колко съмъ ги гледалъ азъ такива картини и портрети! Не ме гледайте, че съмъ младъ! . .

Бай Ганю поглежда нетърпѣливо на огромния сребъренъ часовникъ и почва единъ твърдѣ интересенъ и своеврѣмененъ разговоръ:

— Азъ съмъ много любопитенъ да изуча Европа. Ето сега, напримѣръ да речемъ, у насъ дойде ли пладне — сѣдатъ да обѣдватъ. У васъ инакъ е наредено. Вие кога обѣдвате, напримѣръ?

— Ние обѣдваме въ 5 часа обикновено, но днесъ можемъ да обѣдваме и по-рано. Извинете, ще ви оставя за една минутка, — каза госпожата и излѣзе изъ другитѣ врата.

Бай Ганю седи самъ въ салона, зѣпа разсѣяно картинитѣ, часъ-по-часъ плюе по килима (не че е гладенъ, ами кой знай!), разтрива го съ ботушитѣ си и се вслушва при най-малкъкъ шумъ въ кабинета. Чува той по едно врѣме, че Иречекъ става отъ стола си, пристѫпва нѣколко крачки и и се спира. „Ама и азъ диване, защо не си прѣнесохъ дисагитѣ въ тая стая!“ Бай Ганю седи като на тръне; най-сетнѣ не го сдържа, става, пристѫпя тихичко по килима къмъ вратата на кабинета, навежда си окото къмъ ключалката и

слухти; той чува само собственото си често дишане и ударитѣ на кръвьта въ ушитѣ. Но и тукъ бай Ганю не се успокойва. Той не вижда нищо прѣдъ ключалката и, като натиска нерѣшително дръжката на вратата, отваря я, подава си тайнствено главата въ кабинета и вижда Иречека, приклекналъ близу при дисагитѣ му прѣдъ единъ шкафъ съ книги. Бай Ганю се хили насрѣща му:

— Хи, хи, хи, работите ли, работите ли? Хи, хи, хи! Чакай, рекохъ, да надникна. Работете си, нищо, азъ пакъ ще затворя.

Иречекъ го гледа зачудено, безъ да му мине прѣзъ ума причината на това своеобразно любопитство.

Обѣдътъ е готовъ. Минуватъ въ обѣдната стая и сѣдатъ около трапезата: родителитѣ на Иречека, сестра му, бай Ганю и той. Бай Ганю, прѣди да почне обѣда, начева да се кръсти, ама хемъ се кръсти, хемъ се усмива, съ което иска да покаже на стопанитѣ, че той не е отъ онѣзи прости хорица, и не че до тамъ вѣрва, ама сѐ не е лошо (съ дявола сме добрѣ, какво бива и на Господа малко тамянъ да покадимъ — за зоръ заманъ).

— Азъ съмъ либералъ, отъ либералната партия, — пояснява той, — ама сегизъ-тогизъ удрямъ му по едно кръстене. — То не е злѣ, хора сме . . . . Това какво е, супа ли? А, азъ обичамъ супа. Чорбата е турско ядене. И ние сега повече супа ядемъ. Ахъ, пардонъ, извинете, оцапахъ ви бохчата. . . Ц . . ц . . ц . . Тюхъ да се не види! . . .

147. ИЗЪ ПОВѢСТЬТА „БУНТОВНИЦИ".

Н. Начовъ.

Пѣю помисли, че Стоилица* се крие, та чаушинътъ, безъ много да чака, ритна слабата вратня, и тя лесно падна на земята съ резетата заедно. Всички навлѣзоха въ двора. На сайваната се показаха три дрипави, полуголи, но миловидни дѣца, уплашени отъ глъчката на непознати хора. Като видѣха заптиетата, тѣ се неволно разплакаха.

— Кажете на майка си да излѣзе, бре палета, и да се не крие! — каза Пѣю.

— Мама я нѣма, отговори плачевно най-голѣмкото, момчето, като се озърташе наоколо.

Другитѣ двѣ дѣца, момче и момиче, изгледваха плахо-плахо подранилитѣ гости и не можеха нищо да разбератъ отъ туй, що ставаше прѣдъ тѣхъ.

---

*) Алтънковецътъ Пѣю кабзамалинътъ, придруженъ отъ едно заптие, единъ чаушинъ и пандурина Тоню, събира „царския данъкъ." Тѣ се вѣстяватъ прѣдъ кѫщата на Стоилица, бѣдна вдовица, която по това врѣме не е у дома си.

— Тука е! лъжешъ като дрътъ циганинъ! . . . . изръмжа гнѣвно Пѣю, крие се въ келера или на тавана! Като влѣземъ, ще я изтеглимъ за краката или за полата. Не лъжи, че като ти хвана ухото, ще го откѫсна. Чу ли? казвамъ ти: кажи на майка си да излѣзе съ добро ей сега, че лошо ще си изпати. . . Нѣмаме врѣме да се маемъ. Или — видишъ ли тая? . . . .

Пѣю посочи тоягата си.

— Чичо, мама тури на огъня вода да се сгрѣе, за да ни опере, и отиде въ гората за дърва, отговори пакъ голѣмкото.

— Чичо, мама отиде въ гората за дърва, повториха машинално и въ единъ гласъ двѣтѣ по-малки дѣца, одързостени, сѣкашъ, отъ нѣщо, или неразбиращи цѣлото положение на работата, или пъкъ най-сетнѣ съ туй искаха да забранятъ и оправдаятъ братчето си.

Сега имà едно малко съвѣщание.

Кабзамалинътъ не вѣрваше. Простодушниятъ отговоръ на дѣцата го страшно ядосà. Заптиетата като копои го гледаха право въ изпѫкналитѣ му кървясали отъ пиене очи и чакаха най-малкия знакъ да разтърсятъ кѫщата. Туй често се практикуваше. То бѣше най-радикалното срѣдство.

Всички влѣзоха въ кѫщи. Въ бѣдната, но чиста стая на огнището се димѣха 2—3 клечки, а надъ него на веригата висѣше мѣдникъ съ вода. Стаята бѣше пълна съ димъ, защото есениятъ вѣтъръ го повръщаше изъ съборения куминъ. Двѣтѣ по-малки дѣца се мушнаха подъ кирливото алище, хвърлено на голия хасъръ на земята.

И наистина, булка Стоилица тъкмѣше на утрето въ петъкъ — Въведение Богородично — да причасти себе и дѣцата, та ги съблѣче, натопи дрешкитѣ имъ въ корито, тѣхъ зави подъ алището, за да не изстинатъ, порѫча на най-голѣмото да нагледва кѫщата и по-малкитѣ, заключи вратнята, пакъ припна до Островръшка да набере сухи дърва и да откърти съ рѫцѣ нѣкои изгнили кютючета за огъня.

Заптиетата разтаршуваха най-внимателно и най-скриттѣ ѫглове на кѫщата, но нищо не можаха да намѣрятъ.

Пѣю кипна отъ ядъ.

— Избѣгнала е у комшиитѣ, проклетницата! промълви той.

Пакъ разгледа наоколо изъ кѫщата и самъ откачи отъ веригата мѣдника, излѣ водата му вънъ, подаде го на чауша, и всички потеглиха къмъ вратата.

Тая вещь се оказа най-цѣнна да бѫде конфискувана.

Кабзамалинътъ намусено нѣщо бъбрѣше между зѫбитѣ си, клетви, или — по-вѣрно — псувни, мачкаше безмилостно тевтеря и го блъскаше ту подъ една мишница, ту подъ другата.

Тъкмо тѣ излизатъ изъ двора, отгорѣ се зададе една 22 — 25 годишна булка, боса, задѣната съ връхари, преде

на хурка и върви измрѫзнала отъ студъ. Като видѣ кабзамалина и забтиетата, тя се уплаши, прѣблѣднѣ като бѣла кърпа, изправи се прѣдъ тѣхъ съ товара на гърба, като прѣдъ нѣкое сѫдилище, и наведе мълчаливо глава.

— Стоилице! . . . посрещна я Пѣю, като изрева колкото можа на ушитѣ ѝ и грубо я блъсна, та тя политна — царьтъ иска пари, той нѣмане не знае! . . . Чу ли? Имашъ ли хаберъ? ! . . Толкова пѫти дохаждаме, все пари нѣма. Това твое „нѣма" не свърши ли се, бе джанамъ? И тевтерътъ се вече изпокѫса. . . . Измикяри ли сме ти ние, мари — азъ и тия царски хора — да припкаме всѣки день . . .

Той изрече една нецензурна дума.

Нѣкои съсѣдки уплашено гледаха прѣзъ плета.

— Пари! . . . говорѣше ядно баба Неда Койчева, да те парятъ по джегера! . . .

— Да те порази Господъ, обѣснико! добави съсѣдката ѝ.

— Да се провалишъ вдънъ земята, проклетнико! обади се друга.

— Въ земята да се не разтопишъ, вампирино! каза четвърта.

Прикрито вълнение имаше у Стоилица. Натисната отъ бѣди и покрусвана, тя всѣкога съ кротость прѣнасяше всичко, не смѣеше мѫжъ да погледне въ очи, а камо ли да му говори. Сега тя се прѣсрами.

— Бачо Пѣйо, — проговори тя съ трѣпетливъ гласъ, като прѣглътна плюнката въ сухото си гърло и притаи сълзитѣ си, — вдовица жена съмъ, сиромахкиня. . . . Ти ме научѝ, какво да правя! . . Три дребни дѣца, както видишъ, сѫ на главата ми, и азъ четвърта. Искатъ да ядатъ, нищо друго не знаятъ. . . Понѣкога прѣгрѣша, та кажа, хичъ да ги не е давалъ Господъ, когато отишълъ оня, който да имъ се радва, и мене оставилъ да тегля черно тегло! . . . И азъ не съмъ тъй мислила. . . . Отъ една прежда четири гърла чакатъ. И кѫща гледамъ, и данъкъ плащамъ на умрѣлъ мѫжъ. Ето на̀ изпрѣчила се отъ прѣдъ зима, страшна като ламя, та съмъ се зачудила и замаяла какво да правя. Брашно ни драмъ, дърва ни клечка. Отъ сутра троха хлѣбъ не сме турили въ уста. . . . .

— Имала дѣца! — прѣсѣче я Пѣю, — царьтъ не знае туй-онуй, пари иска и свършено! . . . Дири му колая: изпроси, открадни, заложи двора, кѫщата, себе си, дѣцата — тамъ ти знаешъ! — намѣри! Ето на̀ цѣла година не си дала счупена пара, а имашъ да дължишъ толкова нѣщо . . . Хайде дай огърлицата, дай — нѣкой пендаръ . . .

— Бачо Пѣйо, всичко издадохъ, и кальта подъ ноктитѣ си! Имашъ и ти челядь — да ти е жива! — имай милость за менъ вдовица, сирота. . . Почакай ме! Малко ще дамъ, много ще се моля. . . Цѣли три години има, откакъ е умрѣлъ мѫжъ ми, вѣрвай Бога! . . .

— Бога вѣрвамъ, тебе не вѣрвамъ, вонещице! избъбра гнѣвно Пѣю и изкриви най-безобразно лицето си. Много бъбрения и лигавения биватъ на Радуловата фурна или на Брайчовата воденица. Цѣла аламунка циганка си. Уста като улей, на царя джевабъ даватъ. . . . Ей-такива като тебе афоресници знаятъ само да смитатъ и да събиратъ. . . Все вие много знаете, бе джанъмъ. . . .

Чакъ сега Стоилица се сѣти, че има товаръ на гърба си, и почна да го разтоваря. Вжжето бѣше прѣжулило мишницитѣ ѝ.

— Чаушъ-ага, почна пакъ Пѣю, хайде карай тази на конака, нека се разправя тамъ съ агата. Ако той иска, нека я прости и сега. То не е наша работа. Нѣма днесъ само съ нея да се надуваме! . . . Хайде, карай я да види ***Станчовия сарай***!

Въ тая кжща срѣщу конака затваряха жени.

Макаръ и теглото да бѣше погрозило Стоилиното лице, пакъ по него бѣха остали едвамъ уловими симпатични черти, — остатъкъ отъ невгашната ѝ природна хубость и спокоенъ животъ.

Прѣзъ всичкото врѣме на разправията, чаушътъ сучеше чернитѣ си мустаки. Заповѣдьта на кабзамалина го стресна. Той я бутна съ ржка и удари 2—3 пжти съ тоягата, която се обви о износената ѝ вълнена рокля, прилѣпнала до снагата ѝ, и я подкара. Стоилица зарони сълзи като градъ отъ жалъ и срамъ. Заплакаха и дѣцата.

Пѣю ги сгълча да не врекатъ и да се приберать въ кжщи, и бързо замина нагорѣ за нови подвизи.

При Сотировото кафене Стоилица срещна чорбаджи Дамяна, облѣченъ въ френски дрехи и сукненъ кожухъ съ жълти боази. Тя се изправи прѣдъ него, заплака и се замоли:

— Чичо Дамяне, каратъ ме на конака за даването, ама кждѣ навѣрно ме кара това забтие, не зная; страхъ ме е. Моля ти се, като на Бога, ти майка, ти баща, стани ми кефилъ за 4—5 деня, додѣ намѣря отнѣкждѣ пари. Довечера кой ще прибере дребнитѣ ми дѣца? . . . Залъкъ хлѣбъ нѣматъ. . . . Ще се пръснатъ изъ тъмнината като пилци, отъ страхъ ще измратъ. . . Пъкъ и кжщата разтворена оставихъ. Не можахъ баримъ да пратя да обадятъ на мама, или на брата ми. . . .

— Не мога, не мога! грубо я прѣсѣче чорбаджи Дамянъ и гнѣвно я изгледа. Махай се отпрѣдѣ ми! Когато допрѣ ножътъ до кокала, тогава почнете да плачите и да се молите. Налѝ сме лоши? Какво пакъ при насъ тичате? Стоилъ да ти тегли грѣха . . . Каквото сте дробили, таково сърбайте сега . . .

И той отмина бавно, изтежко, като прѣмѣташе въ ржцѣ голѣмата кехлибарена си броеница.

Стоилица остана като попарена насрѣдъ пжтя. Чаушинътъ я подкара изново. . . .

148. ВЪ СОДРЕЙСКАТА ГОРА.

В. Юго.

Прѣзъ послѣднитѣ дни на 1793 г. единъ отъ парижкитѣ полкове, които бѣха докарани отъ Сантера въ французката область Бретанъ, тарашуваше страшната содрейска гора въ Астиле, за да дири и лови бретански бунтовници. Тридесеть гренадера, командувани отъ единъ старшия, вървѣха напрѣдъ на доста голѣмо разстояние отъ купа на войницитѣ. Ненадѣйно войницитѣ отъ тая малка прѣдна стража чуватъ нѣщо като дъхане въ срѣдата на единъ гжсталакъ. Наистина: — въ най-гжстото мѣсто на гжсталака — на края на една отъ ония околчести полянки, които ставатъ въ горитѣ отъ пещитѣ, дѣто горятъ пънове за вжглища, въ единъ видъ дупка отъ клоне, стая отъ шума и полуотворена като дулапъ, — една жена седѣше на мъха и държеше на грждитѣ си едно дѣте което сучеше а на коленѣтѣ си — двѣ руси главички на двѣтѣ и заспали дѣца. Непознатата жена-селянка е суха, млада, блѣдна, дрипава; краката ѝ, безъ обуща и чорапи, бѣха разкървавени. Разговоръ.

— Какви сж твоитѣ политически мнѣния? — попита я старшиятъ. Жената го поглѣдна и не отговори.

— Не чуешъ ли, какво те питамъ?

Тя пошепна:

— Туриха ме въ монастира, още когато бѣхъ много млада, но азъ се ожнихъ, — не съмъ калугерка. Сестритѣ ме научиха да говоря французски. Запалиха селото. Ние избѣгахме набързо, та нѣмахъ врѣме да се обуя.

— Питамъ те: какви сж твоитѣ политически мнѣния?

— Не разбирамъ.

Старшиятъ продължи:

— Работата е, че има и шпиони. Ние упушнуваме шпионитѣ. Казвай! Да не си циганка? Кое е отечеството ти?

Тя продължаваше да го гледа мълкомъ. Старшиятъ повтори:

— Кое е отечеството ти?

— Не зная.

— Какъ, не знаешъ страната, дѣто си се родила?

— А! страната дѣто съмъ се родила. Да.

— Тогава коя е тая страна?

Жената отговори:

— Чифликътъ Сикоаняръ, въ енорията Азе.

Старшиятъ се зачуди. Той стоя една минута умисленъ, па послѣ пое:

— Какво каза?

— Сикоаняръ.

— Това не е отечество.

— Това е страната, дѣто съмъ се родила.

Жената, слѣдъ като помисли малко, прибави:

— Разбирамъ, господине. Вие сте отъ Франция, а азъ съмъ отъ Бретанъ.

— Та какво?

— То не е сѫщата страна.

— Но то е сѫщото отечество! извика старшиятъ.

Жената се ограничи да каже:

— Азъ съмъ отъ Сикоаняръ.

— Нека да бѫде Сикоаняръ, — отговаря старшиятъ. Оттамъ ли ти е фамилията?

— Да.

— Какво работи? — Тя всичка измрѣ.

— Госпожо, имашъ ли кѫща? — Имахъ една.

— Дѣ? — Въ Азе.

— Защо не стоишъ у кѫщата си? — Защото я изгориха.

— Кой? — Не зная. Една битка.

— Отдѣ идешъ? — Оттамъ.

— Дѣ отивашъ? — Не зная.

— Кажи ми най-важното: коя си? — Не зная.

— Не знаешъ коя си? — Ние сме бѣжанци.

— Отъ коя партия си? — Не зная.

— Отъ синитѣ (републиканцитѣ) ли си? Отъ бѣлитѣ (противорепубликанцитѣ) ли си? Съ кои си?

— Съ дѣцата си.

— А родителитѣ ти? Де, госпожо, кажи ни, кои бѣха твои родители! Мене ме викатъ Радубъ. Азъ съмъ старши отъ улица „Шершъ-миди"; баща ми и майка ми сѫ оттамъ. Азъ мога да говоря за родителитѣ си. Кажи ни, какви бѣха родителитѣ ти! . . А мѫжъ ти, госпожо? Какво прави? Що стана?

— Нищо не стана, — убиха го.

— Дѣ това? — Въ плета.

— Кога това? — Прѣди три деня.

— Кой? — Не зная.

— Какъ? Не знаешъ, кой уби мѫжа ти? — Не.

— Синь ли бѣше? Бѣлъ ли бѣше? — Куршумъ бѣше.

— Прѣди три деня? — Да.

— Дѣ? — Кѫдѣ Ерне. Мѫжъ ми падна, — свършено.

— А отъ какъ той падна, ти що правишъ? — Нося дѣцата си.

— Дѣ ги носишъ? — Дѣто ми видятъ очитѣ.

— Дѣ лѣгашъ? — На земята.

— Какво ядешъ? —Нищо.

149. РАДИНИ ВЪЛНЕНИЯ.

Ив. Вазовъ.

Рада госпожица (тъй я наричаха за означение, че принадлежи на госпожа Хаджи Ровоама) бѣше високо, строй-

но и хубаво момиче, съ простодушенъ и свѣтълъ погледъ и съ миловидно, чисто и бѣло лице, което черната забрадка отваряше още по-вече.

Сираче отъ дѣте, Рада отъ много години живѣеше подъ единъ покривъ съ хаджи Ровоама, която я бѣше прибрала за храненица. Послѣ покровителката ѝ я направи „послушница“ въ метоха, сирѣчъ момиче, което се приготвя за монахиня, и я облѣче въ задължителнитѣ черни дрехи. Сега Рада служеше като учителка на дѣвойкитѣ отъ първия класъ съ хилядо гроша годишна заплата.

Тежка е участьта на всички сирачета-момичета. Рано обезнаслѣдени отъ бащина любовь и защита и отъ майчина нѣжна грижа, хвърлени на произвола на хорската милость или жестокосърдие, тѣ отрасватъ и вирѣятъ, безъ да ги е огрѣла сладка, животворѣща усмивка срѣдъ чуждитѣ тѣмъ равнодушни лица. Тѣ сѫ цвѣтя, поникнали и цъвнали подъ покривъ, — невесели и безъ дъхъ. Пропуснете възъ тѣхъ една великодушна струя свѣтлина, и тѣхниятъ скритъ ароматъ омирисва въздуха.

Рада бѣше порасла въ тая задушлива и мрътвеща атмосфера на килийския животъ, подъ строгия несъчувственъ надзоръ на старата сплетница и подъ гнета на тая каменосърдечна жена, която не бѣ изпитвала никога своето чувство на майчина любовь, и сърдцето ѝ бѣ плѣсенясало въ вонещото блато на монастирско-харемскитѣ сплетни и злословия. На Хаджи Ровоама нито минуваше прѣзъ умъ, че е възможно по-човѣколюбиво отнасяне къмъ тая сирота; тя отъ интриги нѣмаше врѣме да съзре, колко деспотизъмътъ ѝ ставаше по-чувствителенъ и несносенъ за Рада, заедно съ разбуждането на съзнанието и човѣшката ѝ гордость. Ето защо прѣди нѣколко врѣме видѣхме Рада, учителка вече, че шъта на чорбаджийската трапеза на Хаджи Ровоампния братъ.

Тия дни Рада бѣше твърдѣ улисана въ училището, защото приближаваше годишниятъ изпитъ. Деньтъ му скоро настана. Още сутреньта дѣвическото училище хвана да се пълни съ ученички, прѣмѣнени, пригладени и натруфени като пеперудки отъ майкитѣ си. Тѣ съ отворени книжки бръмчаха, подобно на рой пчели, и прѣговаряха за послѣденъ пѫть уроцитѣ си.

Черква пусна, и народътъ занавлиза въ училището, както е обичаятъ, да види годишнитѣ успѣхи на ученицитѣ. Прѣкрасни вѣнци окичваха вратитѣ, прозорцитѣ и катедрата; а образътъ на св. Кирила и Методия погледваше изъ великолѣпно кржжило отъ тряндафили и росни цвѣтя, и клончета отъ ела и чемширъ. Скоро прѣднитѣ чинове се запълниха отъ ученичкитѣ, а всичкото останало мѣсто — отъ публика, по прѣднитѣ хора отъ която стоеха напрѣдъ,

а нѣкои дори на столове. Между тѣхъ нѣкои наши познайници. Но остаяха още нѣколко стола за бѫдещи отлични посѣтители.

Рада свѣнливо нареждаше ученичкитѣ на чиноветѣ и имъ даваше низко нѣкакви наставления. Миловидното ѝ лице, оживѣло отъ вълнение по причина на тържествения часъ и освѣтено отъ голѣми влажни очи, ставаше обаятелно, прѣлестно. Прозрачни розови облачета, играещи по бузитѣ ѝ, издаваха трептението на стидливата ѝ душа. Рада чувствуваше, че стотини любопитни погледи падатъ сега върху нея, и ней ставаше неловко, тя губеше самообладание. Но, щомъ главната учителка захвана рѣчьта си и привлѣче възъ себе вниманието, Ради стана по-леко, по-ясно на душата, и тя хвърли по-смѣлъ погледъ около си и отпрѣдѣ си. Тя забѣлѣжи съ радость отсѫствието на Кирияка Стефчовъ. Мѫжеството ѝ се повърна. Рѣчьта се свърши при тържествена тишина (тогава още не бѣше въведенъ обичаятъ на рѫкоплесканието). Изпитътъ се започна отъ първия класъ — по програмата. Добродушното и спокойно лице на главния учитель, Климента, и благата му рѣчь вдъхваха самоувѣреность у дѣвойчетата. Рада съ напрѣгнато внимание слѣдѣше отговоритѣ имъ, и тѣхнитѣ случайни запинания се отзоваваха болезнено възъ чертитѣ на лицето ѝ. Тя ги заливаше съ свѣтлия си погледъ, тя ги ободряваше съ небесна усмивка и туряше цѣлата си душа на тѣхнитѣ трепетни устни.

Въ тоя мигъ навалякътъ на вратата се разтика и даде пѫть на двама закѫснѣли посѣтители, които седнаха тихо на свободнитѣ столове. Тогава Рада погледна и ги видѣ. Единиятъ, по-стариятъ, бѣше настоятельтъ чорбаджи Мичо, а другиятъ — Кирякъ Стефчовъ. Неволна тънка блѣдность покри лицето ѝ. Но тя се постара да не вижда тоя неприятенъ човѣкъ, който я смущаваше и плашеше.

Кирякъ Стефчовъ размѣни нѣколко поздравления съ глава, безъ да се здрависва обаче съ Соколова, съсѣда си, който го не погледна; кръстоса крака и зе да гледа намусено — високомѣрно. Той слушаше разсѣяно, а по-вече гледаше къмъ купа, дѣто стоеше Лалка Юрданова. Еднажъ или дважъ само той измѣри отъ глава до крака Рада строго и небрежно. На лицето му се изобразяваше душевна сухость и жестокосърдие. Той туряше подъ носа си стрѫкче карамфилъ и послѣ пакъ глѣдаше надуто и безстрастно. Учительтъ Климентъ се обърна съ книжката къмъ Михалакя Алафрангата. Михалаки отклони и каза, че ще изпитва по френски. Учительтъ се извърна надесно и повтори поканата на Стефчова. Той прие и помѣсти стола си по-напрѣдъ.

Глухо шушукане изъ тълпата. Всички устремиха погледъ на Кирияка. Прѣдметътъ, по който изпитваха, бѣше българска история, кратката. Стефчовъ остави книгата на

масата, потърка се между вѣждата и ухото, като да разбуди ума си, па зададе високо единъ въпросъ. Дѣвойчето мълчеше. Тоя студенъ непривѣтенъ погледъ проникваше като мразъ въ дѣтската душа. То се смути и нито помнѣше какъвъ бѣ въпросътъ. То погледна жално Рада, като че просѣше помощь. Стефчовъ му повтори въпроса. Пакъ мълчеше.

— Да си иде — каза той сухо на учителката — извикайте друга!

Излѣзе друго момиче. Зададе му се въпросъ. То чу, но го не разбра и остана безмлъвно. Безмлъвна бѣше и цѣлата публика, която взе да изпитва мѫчително чувство. Дѣвойчето стоеше заковано, но очичкитѣ му се налѣха съ сълзи страдалчески, които не смѣяха да се поронятъ. То се насили пакъ да отговори нѣщо, заекна се мѫчително и замлъкна. Стефчовъ погледна ледено Рада и избъбра:

— Доста небрѣжно е прѣподавано. Повикайте друга ученичка! Рада съ глухъ гласъ произнесе едно име.

Третата ученичка отговори съвсѣмъ друго: тя не разбра питането. Като видѣ въ погледа на Стефчова неудобрение, тя се възчуди, па се озърна безнадежно наоколо си. Стефчовъ ѝ зададе другъ въпросъ. Тоя пѫть момиченцето нищо не отговори. Смущението затѫпи погледа му, безъ кръвь останалитѣ му устни затрепераха, и то изведнажъ изплака съ гласъ и бѣга, та се скри при майка си. Всички чувствуваха мѫка и товаръ на душата. Майкитѣ, чиито дъщери не бѣха още изкарвани, слисани и уплашени гледаха напрѣдъ. Всѣка треперѣше да не чуе името на своето дѣте.

Рада стоеше като тресната. Капка кръвь не бѣше останала въ лицето ѝ; мѫченишки тръпки подръпваха блѣднитѣ ѝ бузи; по челото ѝ, дѣто одѣвѣ се четѣха толкова деликатни ощущения, нѣколко едри капки потъ избиха и умокриха скулуфитѣ ѝ. Тя не смѣеше да вдигне очи. Чинише ѝ се, че потъва въ земята. Нѣщо я душеше въ грѫдитѣ, и искаше ѝ се да заплаче съ гласъ — и едвамъ се удържаше.

Обществото, не въ сила да издържи това напрѣгнато състояние по-дълго, зашумѣ безпокойно. Зрителитѣ, слисани, се споглеждаха, като че се питаха: каква е тая работа? Всѣки искаше да излѣзе отъ това мѫчително положение. Само по тържествующето лица на Стефчова бѣше изписано задоволство. Шумътъ, ропотътъ растѣше. Ненадѣйно се въцари гробна тишина, и всички погледи се устрѣмиха напрѣдъ. Изъ публиката излѣзе Бойчо Огняновъ, който досега стоеше потуленъ и, като се обърна къмъ Стефчова, каза твърдо: „Господине, нѣмамъ честь да ви зная, но извинете. Вашитѣ въпроси, неясни и отвлѣчени, биха затруднили и ученици отъ V класъ . . . Пожалете тия неопитни дѣца“ . . .

Па като се обърна къмъ Рада, попита:

— Госпожице, позволявате ли?

И, както бѣше правъ, попроси да извикатъ едно отъ питанитѣ вече дѣвойчета.

Общо облекчение се почувствува. Съчувственъ и одобрителенъ шумъ посрещна постѫпката на Огнянова. Въ единъ мигъ той прикова всички погледи, всички симпатии. Благородното му лице, облѣно съ страдалческа блѣдность и освѣтено отъ единъ мъжественъ и живъ погледъ, подкопваше непобѣдимо сърдцата. Лицата на зрителитѣ се изяснихa, грѫдитѣ свободно си издъхнаха.

Огняновъ попита момичето простичко сѫщото нѣщо, което го пита и Стефчовъ. То отговори. Майкитѣ въздъхнаха и пратиха благодарни погледи на чужденеца. Името му, ново и странно, обикаляше по всички уста и се запечатваше въ сърдцата.

Повикаха и друго дѣвойче. И то отговори удовлетворително споредъ възрастьта си.

Тогава всички тия дѣца, изплашени до подивяване одѣвѣ, устремиха приятелски погледи къмъ Огнянова. Духътъ се подигна на всички: тѣ се прѣпираха, коя да излѣзе по-напрѣдѣ да се разговаря съ добрия тозъ човѣкъ, когото вече обичаха.

Рада отъ едно прѣхласване мина на друго. Учудена, трогната до сълзи, изненадана, тя гледаше съ благодарность тоя великодушенъ човѣкъ, който ѝ дойде на помощь въ такава тежка минута. Пръвъ пѫть тя срещаше, и то въ единъ непознатъ, топло и братско участие. Огняновъ сега стоеше прѣдъ нея като ангелъ-хранитель нейнъ! Той стѫпка Стефчова като червекъ. Тя тържествуваше, тя порасна пакъ, тя погледна гордо и доволна, и навсѣкѫдѣ срещна съчувствени погледи. Сръцето ѝ се налѣ съ признателно вълнение, а очитѣ — съ сълзи . . .

На третото момиче Огняновъ зададе такъвъ въпросъ:

— Райно, я ми кажи: при кой български царь българитѣ станаха християни, покръстиха се?

И той гледаше кротко, приятелски невиннитѣ очички, обърнати къмъ него, по които още стояха слѣди отъ сълзи...

Момиченцето помисли малко, помръдна си устнитѣ, па извика съ гласецъ ясенъ, тънкъ и звънливъ като на чучулига, кога пѣе зарань изъ въздуха:

— Българскиятъ царь Борисъ покръсти българитѣ!

— Много хубаво, браво Райно! . . . Кажи ми сега: кой изнамѣри българската азбука?

Тоя въпросъ позатрудни момичето. То попримига, за да си докара на умъ отговора, зина да каже, па се спрѣ несамоувѣрено и готово да се смути.

Огняновъ му помогна: — нашето **А, Б,** Райно, кой го написа?

Дѣтскиятъ погледъ свѣтна. Райна прострѣ голата си до лакътя рѫчица, безъ да каже нѣщо. Тя показваше на св. Кирила и Методия, които благосклонно гледаха къмъ нея.

— Тъй, тъй, кузумъ, св. Кирилъ и Методий, издумаха изведнажъ нѣколко гласа отъ прѣднитѣ столове.

— Да си жива, Райно! Св. Кирилъ и Методий да ти помогнатъ и ти да станешъ царица, избърбори попъ Ставри трогнатъ.

— Браво, Райно, иди си! — каза привѣтливо Огняновъ.

Райна, сияеща и побѣдоносна, припна къмъ майка си. Тя я прѣгърна, стисна я до грѫдитѣ си и я обсипа съ безумни цѣлувки и сълзи.

Огняновъ се извърна къмъ учителя Климента и му повърна книгата.

— Господине, попитай и наша Сѫбка, — каза чорбаджи Мичо на Огнянова.

Едно живо, русокосо момиченце стоеше вече прѣдъ него и го гледаше кротко въ очитѣ. Огняновъ помисли малко, па попита:

— Сѫбке, кажи ми сега: кой царь освободи българитѣ огъ гръцко робство?

— Отъ турско робство освободи българитѣ . . . . . захвана момичето погрѣшно.

Мичо чорбаджи извика: — Сѫбке, стой! Ти кажи, татовата, отъ гръцко робство царьтъ дѣто ги освободи, а то отъ турското има кой царь да ги избави . . . . .

— Което си е речено отъ Бога, то ще стане, — продума попъ Ставри.

Простодушното загатване на чорбаджи Мича извика съчувствена усмивка по много лица. Шопотъ и глухо кискане се разнесе изъ стаята.

Сѫбка извика звънливо: — Отъ гръцко робство избави българитѣ царь Асѣнь, а отъ турско робство ще ги избави царь Александри отъ Русия!

Тя злѣ разбра думитѣ на баща си.

Цѣлата зала утихна подиръ думитѣ на ученичката.

По много лица се изобрази недоумѣние и безпокойствие. Неволно всички хвърлиха очи на Рада, която се зарумени и наведе смутено глава. Грѫдитѣ ѝ се издигаха високо отъ вълнение. Нѣкои отъ тия погледи бѣха укоризнени, други одобрителни. Но всички се стѣсняваха. Стефчовъ, досега потъналъ въ земята, издигна глава пакъ и изгледа побѣдоносно. Всички знаяха близкитѣ му отношения съ бея и нѣжностьта му къмъ турцитѣ и искаха да прочетатъ нѣщо на лицето му. Общото съчувствие, тъй живо допрѣди малко къмъ Рада и Огнянова, сега охладѣ и се расмѣси съ глухо недоволство. Стефчовитѣ привърженици злорадно и съ гласъ роптаеха, а благосклоннитѣ къмъ учителката мълчаха. Дѣдо

попъ Ставри бѣше твърдѣ слисанъ. Той се уплаши сега отъ думитѣ си и четеше на ума си. „Помилуй мя Боже.“ Но въ женската страна по-живо се проявиха лагеритѣ. Хаджи Ровоама особено, разярена отъ Стефчовото засрамяване по-напрѣдъ, глѣдаше свирѣпо Рада и Огнянова и шумѣше високо. Тя нарече дори послѣдния „бунтовникъ,“ безъ да мисли, че прѣди нѣколко врѣме го разгласяваше за шпионинъ... Имаше други, които не по-малко дръзко се изказваха въ тѣхна полза. Кака Гинка дори викаше, та я чуха наоколо:

— Па какво сте такива втрещени? Бога ли разпна момичето? Каза си правото! И азъ казвамъ, нà, че царь Александри ще ни избави, не другъ!

Лудетино, мълчи мари! — шушнѣше майка ѝ.

Сама Сѫбка стоеше като попарена. Тя слушаше всѣки день отъ баща си и гостетѣ му тия нѣща, и не разбираше, защо става това шушукане.

Стефчовъ стана и се обърна къмъ прѣднитѣ столове:

— Господа, тука се пръскатъ революционни идеи противъ държавата на Негово Величество Султана. Азъ не мога да остана тука и излазямъ.

Нечо Пиронковъ и трима-четворица още го послѣдваха. Но Стефчовиятъ примѣръ нѣмà повече подражатели.

Подиръ минутно стрескане видѣха, че работата не заслужава особено внимание. Едно дѣте по невинность казало нѣколко безмѣстни, но прави думи... та какво отъ това? Тишината се пакъ възстанови, а заедно съ нея — и първото съчувствие къмъ Огнянова, който приимаше отвсѣкѫдѣ приятелски погледи. Той бѣше героятъ днесъ; той имаше на своя страна всички честни сръдца и всички майки.

Изпитътъ се продължи и свърши при пълно спокойствие. Ученичкитѣ изпѣха една пѣсень, и народътъ се разотиде доволенъ.

ДРАМАТИЧЕСКА ПОЕЗИЯ.

150. ИЗЪ ТРАГЕДИЯТА „АНТИГОНА“.

Софокълъ.

(Тиванскиятъ царь Едипъ е извѣстенъ въ старогръцкитѣ митологични прѣдания съ своята злополучна сѫдба. Още като пеленаче той билъ хвърленъ въ една гора, защото родителитѣ му били прѣдизвѣстени отъ оракула, че рожбата имъ ще убие своя баща и ще се ожени за майка си. Обаче единъ отъ пастиритѣ на коринтския царь Полибъ зелъ дѣтето и го занесълъ на бездетния си господарь — Расте Едипъ, безъ да знае истинскитѣ си родители. Възмѫжалъ вече, той тръгва на пѫть. Близу до Тива Едипъ срѣща едно непознато лице. Слѣдъ една свадня той убива това лице, което е неговиятъ баща Лай. Оттукъ Едипъ тръгва за Тива, дѣто се оженва за царицата-вдовица, — негова рождена майка. Боговетѣ изпращатъ голѣмо наказание на Тива, понеже незнайниятъ убиецъ на Лая не е наказанъ. Като узнава, че той е тоя убиецъ, който при това има за жена рождената си майка, Едипъ се ослѣпява и тръгва на самоволно изгнание, придруженъ отъ дъщеря си Антигона. Двамата му синове, Етеокълъ и Полиникъ, се скарватъ за бащинъ прѣстолъ. Полиникъ избѣгва при аргийцитѣ и съ тѣхна войска напада Тива, която брани Етеокълъ. Въ единоборство двамата братя падатъ убити. Креонъ, вуйко на убититѣ, зема управлението, погребва съ нужнитѣ почести тѣлото на Етеокла, а тѣлото на Полиника заповѣдва никой да не погребва. Оттукъ почва трагедията. — Слѣдъ смъртьта на Едипа, Антигона се връща и рѣшава да погребе тѣлото на Полиника. Тя и не иска да знае за заповѣдьта на Креона, който е отрѣдилъ смрътно наказание на оня, който си позволи да погребе Полиника. Тя кани и сестра си Исмена да оттадатъ на умрѣлия си братъ погребални почести, които имъ се налагатъ отъ сестринска обичь и отъ законитѣ на религията. Исмена скърби и милѣе за брата си, ала отстѫпва прѣдъ страшната Креонова заповѣдь. Антигона сама извръшва погрѣбението. Стражата я улавя и довежда при Креона).

Креонъ къмъ Антигона.

Ти, що така навела си глава,
Признавашъ ли това, или отричашъ?

Антигона.

Направихъ го; далечъ да се отричамъ.

Креонъ — къмъ стражаря.

Свободенъ си; върви, къдѣто щешъ;
Отъ тебе падна всѣка отговорность . . .
А ти кажи, безъ много оговорки,
Накѫсо: ти за мойто запрѣщен'е
Не знаешъ ли?

Антигона.

Знаехъ, да, какъ не?
Навсѫдѣ бѣше разгласено то.

Креонъ.

Тогасъ
Какъ дръзна ти да го не зачетешъ?

Антигона.

Не запрѣти това ни Зевсъ, нито
Богинята на правдата, живеща
Съ подземнитѣ богове. И не мислѣхъ,
Че тъй сѫ твойтѣ заповѣди силни,
Че тъй би могълъ смрътний да потѫпче
Законитѣ божествени, които,
Неписани, незиблено стоятъ:
Не сѫ отъ днесъ тѣ, нито пъкъ отъ вчера,
Тѣ вѣчни сѫ — началото имъ кой знай?
Отъ страхъ, на смрътний волята да скърша
Не бихъ понесла ази наказан'е
Отъ боговетѣ. А че ще умра,
Азъ зная. И безъ твоето рѣшен'е,
И въ изгода е моя да умра
Безъ врѣме. Онзи, който като мене
Въ злочестини живѣе, зарадъ него
Не ще ли бѫде щастие смъртьта?
Не грозна е сѫдбата, що ме чака;
Но ако бѣхъ оставила безъ гробъ
Трупа на своя братъ едноутробенъ,
Би имало тогава за какво
Азъ да скърбя, но не за моята участь!
Тебѣ, може би, да ти се струва, азъ
Безумно съмъ постѫпила, но казвамъ:
Безуменъ е — безумна кой ме счита!

Хоръ.

Личи въ упорний нравъ на дъщерята
Едиповата упоритость; тя
Въ нещастието не отстѫпва.

Креонъ.

Само
Знай, че и най-упорнитѣ срьдца
Най-лесно се прѣчупватъ; сѫщо както
Най-твърдото желѣзо, разкалено
Въвъ огъня, ломи се и разпрьсква.
Азъ зная, какъ и вироглавий конь
Се укротява съ кѫсичка юзда:
На подчиненитѣ такава гордость
Не е прилична. И прѣди, когато
Прѣстѫпи мойтѣ заповѣди още,
Тя дрьзка се показа; но сега,
Като извърши свойто прѣстѫпление,
Се хвали съ него, и на смѣхъ го взема, —
Това е втора дързость. Значи азъ
Не ще съмъ мѫжъ, а тя ще е, — ако
За свойто прѣстѫпление остане
Тя безнаказана. Па макаръ и да е
Тя сестрино ми чедо и рода.
Не ще избѣгне, нито пъкъ сестра ѝ.
Въ туй погребен'е ази подозирамъ,
Че тя ще е участница съ сестра си.
Повикайте я тукъ! Напрѣдъ я видѣхъ
Залисана, безъ паметь тамо вкѫщи.
Душата, на които въ тъмнина
Коватъ потайни замисли, наявѣ
Издава се сама. Но ненавиждамъ
Онѣзъ, които, въ зло изобличени,
Се мѫчатъ за добро да го прѣдставятъ.

Антигона.

Отъ мойта смрьть какво желаешъ по-вечъ?

Креонъ.

О, нищо, съ нея всичко азъ постигамъ.

Антигона.

Тогасъ защо се бавишъ? О, какъ ми сѫ
Противни твойтѣ думи, и противни
Винаги тѣ менъ ще бѫдатъ, — както
И мойтѣ сѫ зарадъ тебъ тъй сѫщо.
Каква бихъ по-добра слава добила
Отъ тази — своя братъ да погреба?
И всички тѣзи, що ни слушатъ тука,
Съ менъ се биха съгласили, страхъ
Да не сковава тѣхнитѣ уста.
Тиранътъ е отъ всички най-честитъ, —
Да върши и говори всичко й властенъ.

Креонъ.

Отъ всичкитѣ чеда на Кадма само
Една си ти, така що мислишъ.

Антигона.

Не!
Тѣ сжщо както мене мислятъ, но
Прѣдъ тебъ е тѣхний гласъ сподавенъ.

Креонъ.

Ти
Срамъ нѣмашъ ли да н'бждешъ като тѣхъ?

Антигона.

Не е къмъ свойта рода почеть — срамъ.

Креонъ.

Не бѣше ли твой роденъ братъ и онзи,
На бойното поле убитъ?

Антигона.

Да, братъ,
Роденъ отъ сжща майка и баща.

Креонъ.

Защо тогасъ ти него безчестишъ?

Антигона.

Това не би го казалъ моятъ братъ.

Креонъ.

Кога даже го сравнишъ съ безчестни?

Антигона.

Но не умрѣ той неговъ рабъ, а братъ.

Креонъ.

И врагъ на своя роденъ край, защитникъ
На чийто Етеоклъ бѣ.

Антигона.

Та що?
Единъ законъ въ Аида е за всички.

Креонъ.

Не е прѣстжпний съ праведния равенъ.

Антигона.

При мрътвитѣ това дали е тъй? !

Кроенъ.

И мъртъвъ врагътъ е пакъ врагъ.

Антигона.

Но азъ
Не съмъ родена за вражда взаимна,
А за любовь.

Кроенъ.

Тогасъ върви въ Аида!
И съ жажда за любовь тамъ мрътавцитѣ
Люби, а ази нѣма да оставя,
Додѣ съмъ живъ, жена надъ менъ да сѫди

Хоръ.

Ето при прага Исмена
Съ сълзи горчиви оплаква
Своята бѣдна сестра.
Скръбь на чело ѝ катъ облакъ
Чисто ѝ лице засланя;
Нейнитѣ бузи прѣкрасни
Въ огънь отъ сълзи пламтятъ.

Креонъ (къмъ Исмена).

Ела, ехидно, въ моитѣ палати
Примъкната да пиешъ моята кръвь,
Не знаехъ азъ, че крия двѣ змии,
Два врага на прѣстола мой. Ела
И говори: признавашъ ли и ти
Участ'е да си вземала, трупа
На Полиника вий да погребете,
Или ще се прѣструвашъ ти невинна?

Исмена.

Това направихъ азъ. Ако сестра ми
Виновна се признава, наедно
Да подѣля вината искамъ съ нея.

Антигона.

Не си ти въ право да подѣляшъ: ти
Отрече, твойта помощь нѣмахъ азъ.

Исмена.

Въ нещастие кога те виждамъ, азъ
Не се срамя да подѣля честьта ти.

Антигона.

Другаритѣ ми знай Айда само
И сѣнкитѣ на мрътвитѣ. Азъ мразя,
На думи салъ които ме обичатъ.

Исмена.

Не ме прѣзирай, сестро; наедно
Съ тебъ искамъ да умра, когато вечъ
Изпълнихъ своята длъжность къмъ умрѣлий.

Антигона.

Не си достойна съ мене да умрешъ, —
Сама азъ искамъ да умра.

Исмена.

Уви!
Защо ми е безъ тебъ тозъ животъ?

Антигона.

Креона питай; неговата воля
Ти тачишъ.

Исмена.

Нѣма полза зарадъ тебъ,
Защо тогасъ така ме унизявашъ?

Антигона.

А не безъ скръбь надъ тебе азъ се смѣя.

Исмена.

Съ що ази мога ти помогна?

Антигона.

За себе се грижи: не ти завиждамъ
И не желая твоето участ'е.

Исмена.

Злочеста азъ! Сѫдбата ти не мога
Да сподѣля.

Антигона.

Ти да живѣйшъ избра,
Азъ — да умра.

(*Нито молбитѣ на Исмена, нито застѫпването на Креоновия синъ, който люби Антигона, — нищо не може да укроти гнѣва на тиранина, който въ яростьта си заповѣдва да затворятъ Антигона въ едно подземие, дѣто да се остави на гладна смрътъ. Трогателна и величава е сцената, когато Ан-*

тигона прѣдъ бездната на смъртьта излива въ чудни и трогателни стихове скръбьта си, че се раздѣля съ свѣта, и съ нѣжно сръдце оплаква изгубенитѣ надежди на моминския си животъ. Но тази нейна слабость бърже изчезва, щомъ вижда Креона, и съ твърди стжпки отива къмъ гроба си).

Сетенъ пжть пжтувамъ нинѣ
Безъ другари и безбрачна,
Неоплаквана отъ никой;
Нѣма вече да видя, клета,
Слънчевия ликъ свещенъ;
Нѣма съ сълзи на очи
Никой менъ да пожалѣе!
. . . .
О гробъ подземенъ, вѣченъ мой приютъ,
Чертогъ мой браченъ! тамъ отивамъ азъ,
Дѣ сѣнки толкозъ мили зарадъ менъ
Прибрала е при себе Персефона!
Днесъ слизамъ азъ, послѣдна между тѣхъ,
И най-злочестата, но въ сръдце съ надежда,
Че тамъ ще ме посрещне съ радость
Ти, татко мой, и нѣжна моя майко,
И мили братко. Съсъ молитви азъ,
Слѣдъ вашата смрътъ, тѣлата ви обмивахъ,
Съсъ почеть ви редѣхъ и възлиян'я
Извръшвахъ азъ надъ гробоветѣ ваши;
А днесъ на смрътъ отивамъ азъ, защото
На Полиника тѣлото погребахъ. —
Това не бихъ направила за своитѣ
Чеда, ако сама бихъ била майка,
Нито за своя мжжъ, като съпруга:
Щѣхъ да постжпя противъ ваш'та воля,
О граждани. А пъкъ защо ли?
Кой би ми братъ далъ, когато
И майка ми отиде и баща ми
Тамъ, кждѣто нѣма вечъ възвратъ?
Тебъ най-вече почитахъ, и затуй
Осжди ме жестоко, мили мой.
Той нинѣ на робитѣ си поржча
Въ гробъ да ме насила отвлѣчатъ —
Бездѣтна и не знаеща любовь,
Съ сладости съпружески незнайна
И чужда зарадъ радости на майка.
Злочеста, безъ другари, както виждашъ,
Отива въ гроба твоята сестра,
Отива жива между мъртъвцитѣ.
Какъвъ законъ божественъ не зачетохъ?
Злочеста азъ, защо ли дигамъ погледъ

Къмъ боговетѣ? И кого отъ тѣхъ
За помощь викамъ? Гина катъ безчестна,
Когато тѣмъ въздадохъ благочест'е!
Ако ли е въ мнѣнието общо
На боговете волята, — тогасъ
Признавамъ се страдаща виновно;
Ако ли сѫ пъкъ моитѣ сѫдии
Виновни, — тѣмъ не бихъ желала азъ
Отъ мене по-ужасно да страдаятъ.

Хоръ.

Все тѣзи бурни чувства
Душата ѝ вълнуватъ.

Креонъ. (на страна).

Да не докара сълзи тази буря
На тѣзи, що се бавятъ да я водятъ.

Антигона.

Тѣзъ думи брѣзъ сѫ вѣстникъ на смрътьта.

Креонъ. (къмъ хора).

Напусто ти се не надѣвай; нѣма
Тя отъ смъртьта да се спаси.

Антигона.

Умирамъ,
О бащинъ домъ, о родни богове!
Свърши се всичко вечъ.
Старѣи тивски, вижте, какъ,
Послѣдната изъ дома
На ваший царь, вървя на смрѣть
За свойто благочест'е.

151. ИЗЪ ДРАМАТА „ИВАНКО, УБИЕЦЪТЪ НА АСѢНЯ“.

В. Друмевъ.

Гръцкиятъ севастократоръ Исакъ, заробенъ отъ Иванка въ бой съ гърцитѣ при Сѣръ, крои да произведе въ Асѣньовия дворъ размирица, та да навлѣзатъ въ България гръцки войски; той подрича на Иванка, че е по-достоенъ за царь, а дъщеря му Тодорка, въ която е залюбенъ Иванко, подклажда у подирния любовь къмъ Асѣньова Мария, понеже съ нейна помощь би се прѣмахналъ по-лесно Асѣнъ. Властолюбивиятъ Иванко се съгласява съ Исака, — да си послужи съ гръцкитѣ

легиони, докжтъ стане царь но слѣдъ това мисли да прогони и самитѣ гърци; между туй лукавиятъ Исакъ ще знае да отритне Мария, да направи Тодорка царица и чрѣзъ нея да подведе Иванка подъ византийския скиптъръ. Съ подложни обвинения Иванко сполучва да отстрани отъ Търново въ заточение обичния Асѣню братъ Петъръ и така ще има върху кого да свали прѣдъ народа убийството на Асѣня и да прѣпоржча себе като достоенъ Асѣньовъ прѣемникъ. Тия кроежи улавя въ Цариградъ отецъ Иванъ и бърза за Търново. Слѣдъ убийството той заедно съ Петра възбужда у народа недоволство противъ сжщинскитѣ убийци на Асѣня; Петъръ обсажда съ българска войска столицата и я прѣвзима; отецъ Иванъ го прогласява за царь.

Исакъ самъ въ жилището си у Търново

Исакъ (седи на единъ столъ и пише. Гледа ухиленъ писаното).

Я гледай, я гледай . . . колкото по-вече дращи човѣкъ, толкозъ пò навикнува, толкозъ пò приближава писмото . . . *(гледа пакъ писмото).* Браво! още малко и азъ самъ би се кълналъ, че това е писано съ ржката на онзи дъртелъ . . . Боже, прости ми! . . *(слага писаното и съ задоволство разтрива ржцѣ).* Добрѣ! много добрѣ! . . Дò ще врѣме и това да потрѣбва *(мисли и се начумерза).* А! севастакраторъ, архонтъ на непобѣдимитѣ легиони, а сега робъ на бъргарския царь, робъ у българитѣ!.. какъвъ срамъ, какво унижение!.. *(злобно потръсва глава и мълчи. Бързишкомъ дига глава и ухилено).* Но, не се смущавай много, Исаче! Кой знае? Може твоето унижение да послужи за славата на твоето име, на твоето отечество, може сждбата да иска чрѣзъ унижение да те въздигне... *(мисли и се усмихва).* Е-хе-хе! ние зехме да философствуваме . . . Сждбата? *(клати глава).* Глупавъ ти човѣче! сждбата си ти самъ. Постарай се самъ за себе си, и ето ти сждбата, ето ти орисницата! . . . Така, Исаче, така . . . Тодоре! Тодорке! Дѣ ли е отишла? *(мисли)* Робъ у Асѣня! робъ у българитѣ! страшно нѣщо . . . Но какво? Не е ли въ нашитѣ ржцѣ да обърнемъ робството на царство! О! човѣкъ е хитъръ, той направя всичко, стига само да има тука *(показва на челото си—мисли).* Казватъ, че народътъ го обича, и затова той яко стои на прѣстола си. Празни хорати! Властолюбието е такъвъ демонъ, че накарва човѣка да потъпква и най-светото нѣщо: и обичь, и признателность, и честность, и всички други подобни глупости, които човѣцитѣ кръстили съ име високи и благородни чувства, — всичко това е нищо за този демонъ. И какъ бърже дѣйствува той на човѣка. Чудно нѣщо, наистина! Изпърво Иванко искаше да ме коли, да ме бѣси, да ме прѣдава въ ржцѣтѣ на правосждието, а сега го гледашъ, че сè царска корона сънува и бълнува. И какво му казахъ? Само това — че го бива за царь и, ако би щѣлъ, би станалъ царь *(смѣе се).* Какво има

въ тѣзи хорати? — Празна Мара тжпанъ била! ами нà! сънъ не го хваща сега: дѣто седне, дѣто стане, сè царска корона му се привижда . . . *(разтрива ржцѣ).* Добрѣ! добрѣ върви работата. Той се крие, той отбѣгва и не ще да се срѣща съ мене. Добъръ знакъ е това. Змията, която му подпуснахъ, вижда се, успѣшно гризе срърдцето му . . . *(мълчишкомъ разбърква книгитѣ на стола).* Горкиятъ Иванко! мжчи се сиромахътъ . . . Властолюбието по-вече го обгръща, и той наздраво вече мисли за царска корона: търси вече вѣрни приятели и прѣдани другари между велможитѣ *(смѣ се).* Сиромахътъ! той мисли, че на тозъ свѣтъ има вѣрни приятели и прѣдани другари . . . Глупавъ си, Иванко, глупавъ! Вѣрни другари! вѣрни и прѣдани! — празни хорати! . . Голѣмецъ ли си, богатъ ли си, ползувашъ ли се съ царски милости, — всѣкой ти е приятель, — и не само вѣренъ, ами и най-голѣмъ подмилквачъ, услужливъ: но изпаднешъ ли въ злочестина, знай, че нѣмашъ приятели, че всички ти сж врагове — и зли врагове . . . *(свиващъ рамѣнѣ, усмихва се).* Такъвъ е свѣтътъ! . . . Но ти не бой се, Иванко! ти ще постигнешъ онова, което много желаешъ. Не бой се, азъ съмъ съ тебе *(смѣе се, разтрива ржцѣ и клати глава).* Тодорке, Тодорке! . . . я гледай, тя не се обажда *(бърка изъ книгитѣ).* Да не се е пакъ разсърдила за нѣщо? А! това е важно *(показва написана книга, зема и другата, що я пишеше понапрѣдъ, и ги сравнява. Много ухиленъ).* Я гледай, я гледай. . . Добрѣ! добрѣ е . . да ги скриемъ, че ще потрѣбватъ *(скрива ги).* Тодорке! *(Услушва се).* Охъ да ида да я видя, какво прави *(отива).*

Иванко самъ.

Иванко (влиза умисленъ; огледва се настранѝ нѣкакъ страхливо).

И защо ида сега тука? Трѣбваше да бѣгамъ азъ оттукъ . . . но азъ ида противъ волята си и се страхувамъ. *(Огледва се пакъ).* Нимà правя нѣкое страшно прѣстжпление? Отъ какво се страхувамъ? *(Усмихва се горчиво).* Ахъ! нѣма за мене спокойствие! Всѣкогажъ и всѣкждѣ умисленъ и безпокоенъ! . . . Страшнитѣ мисли вървятъ неотлжчно подирѣ ми и на всѣка стжпка се напрѣчватъ отпрѣдѣ ми . . . *(Мисли. Въздиша).* Искатъ да знаятъ причинитѣ на моето безпокойство, на моята умисленость . . . Безумнитѣ! искатъ да знаятъ онова, което азъ самъ крия отъ себе си . . . Искатъ да знаятъ оная страшна мисъль, прѣдъ която азъ винаги трепера, но която не мога да унищожа! . . Иванка награждаватъ, Иванка обсипватъ съ царски милости, Иванка считатъ за най-честитъ на този свѣтъ; колко е Иванко злочесть, колко страшно се мжчи той въ душата си, — това никой, никой не знае . . . *(въздиша и се замислюва).*

Исакъ (подслушва и говори полекичка). Лъжешъ се, Иванко! Има хора това да знаятъ . . . .

Иванко. „Ти си за царь и, ако би щѣлъ, би станалъ царь“ — прѣди много врѣме ми пришъпна той и се скри . . .

Исакъ (усмихнато клима съ глава и шепне). Така, така...

Иванко. Оттогава се мина много врѣме, но ималъ ли съмъ поне минута спокойствие! Страшната мисъль винаги се върти въ главата ми и не ми дава покой ни минута . . . *(мисли съ облегната глава на ржка: стреснато дига глава).* Какъ се плаша азъ, като си докарамъ на ума за него! А той винаги е прѣдъ очитѣ ми. Моята страшна мисъль ме прави винаги да го виждамъ отпрѣдѣ си ту въ царска корона, ту въ царска порфира, и сѐ тъй гордъ, сѐ тъй величественъ, добъръ и юнакъ! . . . Какъ би желалъ азъ да бждѣше той недостоенъ и нищоженъ царь! *(мисли).* Обичамъ го. Обича ме и той и ме обсипва съ царскитѣ си милости. Но, *(клати глава)* колкото по-вече ставатъ милоститѣ, колкото по-вече ме издига Асѣнь и ме приближава до себе си, толкова по-вече се разнася въ мене пъклениятъ огънь, който не ми дава покой ни денѣ, ни нощѣ . . . *(мисли).*

Исакъ (ухиленъ поподига ржка). Та нашата работа е свършена вече! *(разтрива ржцѣ).* Колко е хубаво! . . . Колко е хубаво! . . .

Иванко. Къмъ какво и накждѣ ще ме завлѣче тая страшна мисъль, тоя огънь, който гори въ грждитѣ ми и ме тласка къмъ ужасна една цѣль? . . . Боже, смили се надъ мене! *(сѣда на стола и облѣга глава на ржцѣ).*

Исакъ. Сега му е врѣмето и безъ много забикалки . . . *(разтрива ржцѣ).*

Ти си достоенъ за царь и ти трѣбва да станешъ царь, чуешъ ли? Трѣбва да станешъ и ще станешъ! *(бутва му въ ржката едно писмо и бързишкомъ си отива. На вратата го срѣща Тодорка. Къмъ нея).* Върни се, върни . . . да го оставимъ сега на покой! *(отива си).*

Иванко (държи писмото и стои като замаянъ; послѣ гледа къмъ дѣто измина Исакъ). Какъвъ страшенъ човѣкъ! Какви страшни, но сладки думи! *(улавя се за челото и мисли...)*

Иванко (въздиша и клати глава). Да, лукави човѣче! ти ме позна . . . ти виждашъ, какво се върши въ душата ми. Ти първи запали въ мене този пъкленъ огънь и ти сега го раздухвашъ . . . Ти право каза: азъ искамъ да стана царь и ще стана! Какъ ще си постигна цѣльта, съ какви срѣдства — не зная още, но прѣдъ нищо не ще се спирамъ. Само *(клати глава, като че се кани)* нека тогава мислятъ неприятелитѣ на българското царство! Тогава твоятъ хитъръ народъ нека му мисли . . . *(въ забравянето си изпуща писмото. — стрѣска се).* А! какво ли е тукъ? *(зема писмото, раздира го, поглeдва на подписа и зачудено).* Отъ императора

Алексия! . . . Какво ли е? *(чете съ низькъ и развълнуванъ гласъ).* „Брате Иванко! желая ти здраве, дългоденствие и благополучие. Въ най-лошитѣ минути можешъ да се надѣвашъ за голѣма помощь отъ мене. Бѫди дързостенъ и не бой се. Твой братъ Алексий“ *(отпуща рѫцѣ и мѫлчи).* Какво писмо! Нима императоръ Алексий знае вече най-скритото ми желание? *(печално се усмихва и показва къмъ дѣто измина Исакъ).* Та питамъ ли още? *(клати глава).* О врагове! вамъ е драго да видите междуособие въ българското царство . . . Вие сте готови да подадете рѫка всѣкиму, който би се наелъ да разбърка царството ни. . . *(прѣзрително се усмихва).* Каква готовность! каква обичь и какво доброжелателство! . . Но нека! азъ ще приема вашата рѫка, та ще видимъ послѣ. . . *(мисли, — потръсва глава).* Нима жребеятъ вече е хвърленъ и връщане нѣма?

Тодорка (показва се и внимателно слуша).

Иванко. Асѣне! Асѣне! . . *(облѣга рѫка на глава и пакъ мисли; въздиша и вдига глава).* Какъ лесно измѣната се вмъква въ царскитѣ палати! . . .

Тодорка (прави безпокойно мърдане).

Иванко. Какъ лесно измѣната, прѣдателството. . *(стрѣсва се)* Измѣна? Прѣдателство? Какъ! Иванко е измѣникъ? Иванко е прѣдатель? Иванко. . . .

Тодорка (пристѫпва навѫтрѣ, като че се кани да го прѣкѫсне).

Иванко (дига рѫка)

Тодорка (дърпа се но слуша внимателно).

Иванко. Не е измѣна това! Всѣки трѣбва да желае доброто на отечеството, на народа си. Защо да не се отстрани единъ, когато другъ може съ повече достойнство и съ по-голѣма полза да заеме мѣстото му? *(мисли).* Но Асѣнь? Асѣнь е достоенъ царь. . . Асѣнь е великъ, благороденъ царь! . . И азъ ще мога да дигна рѫка противъ него? *(клюмва глава и мисли)*

Тодорка (полекичка). Е, стига толкозъ! . .

152. ИЗЪ ДРАМАТА „ЕДИНЪ НАРОДЕНЪ ВРАГЪ“.

Ибсенъ.

Докторъ Щокманъ, героятъ на драмата, е прѣкаралъ младината си на крайния сѣверъ на Норвегия, „дѣто хората живѣятъ като сѫщи животни, между купища камъни.“ Но мисъльта за родното мѣсто и тамъ не го оставяла, и въ своитѣ мечти за нея той намислилъ единъ планъ, който да въздигне града му и едноврѣменно да даде помощь на страдащи. Тоя планъ е: да се направи една морска баня. Когато се връща въ отечеството си, той обажда своя планъ на практичния си братъ, кметъ и сѫдия на града, който го и усво

*ява и съ помощьта на едно акционерно дружество — изпълнява. Самъ героятъ става градски лѣкарь при тая баня Но скоро той забѣлѣзва, че между болнитѣ, дошли да търсятъ изцѣление въ града, се явяватъ страшни болести: тифусъ и гастрическа треска. Това мжчи и безпокои прѣданиия на своята длъжность человѣколюбивъ лѣкарь. Той търси причинитѣ и най сетнѣ ги намира въ заразената вода, която акционеритѣ гледали само какъ най евтино и най скоро да докаратъ, а за хигиеничнитѣ искания никакъ не се и погрижили. За да има пълна сигурность, той праща проба отъ водота въ Християния — за химическа анализа. Въ началото на драмата той е неспокоенъ и съ нетърпѣние чака отговора на професора. Но ето отговорътъ е пристигналъ вече, и той намира въ него пълно потвърждение на своитѣ подозрѣния. Сега едвамъ той праща на брата си, който е и неговъ началникъ, своето изложение на работата съ дълбока вѣра, че и той като него ще счита това откритие за голѣмо щастие и ще побърза да поправи злото, за да не вършатъ и двамата съзнателно това ужасно прѣстжпление — да «цѣрятъ» довѣрчивитѣ болни съ тифуси и гастрически трески. Но братъ му Петъръ Щокманъ е човѣкъ «уменъ» и «съобразителенъ»; той знае че подобнъ разкритие би уронило неговия авторитетъ въ града, а той «се счита длъженъ» даварди тоя авторитетъ — въ «интереса на града, защото безъ тоя авторитетъ той не може да ржководи дѣлата на града така, както той мисли, че е полезно за общото благо». Той не може да се начуди на немирния, бунтовния нравъ на своя по младъ братъ, който има непонятния за него обичай да «пише по вѣстницитѣ за всички възможни и невъзможни нѣща»: *)*

Щокманъ. Да, но не е ли единъ дългъ за всѣки гражданинъ да съобщава на населението новитѣ мисли, които той има?

Кметътъ. Ахъ, за какво сж нужни на населението нови мисли? Не му ли стигатъ добритѣ, старитѣ, признатитѣ мисли, които има вече?

Щокманъ. И ти казвашъ това — тъй откровено!

Кметътъ. Да, азъ съмъ длъженъ да ти говоря найпослѣ откровено. Досега азъ го избѣгвахъ, защото знаяхъ, колко си раздразнителенъ, но се трѣбва да ти кажа истината, Ото. Ти не можешъ да си прѣдставишъ, каква врѣда си докарвашъ чрѣзъ твоята неразсждлива суровость. Ти се оплаквашъ отъ властитѣ, дори и отъ правителството, — хвърляшъ му обвинения въ очитѣ, казвашъ, че те онеправдали, че те гонѣли! Но ти, който си единъ досаденъ гражданинъ, можешъ ли да очаквашъ друго нѣщо?

. . . .

---

*) Изъ „Литер. и Философски студии отъ Д-ръ К Кръстевъ.

Кметътъ. И понеже си билъ толкова чистосърдеченъ да говоришъ съ некомпетентни лица по тоя опасенъ въпросъ, който трѣбваше да се пази като една *тайна на управлението,* — то работата не може да се потули . . . По тая причина ще е нужно да излѣзешъ да опровергаешъ публично слуховетѣ, които ще се пръснатъ.

Щокманъ . . . Но това е моето твърдо и пълно убѣждение!

Кметътъ. Като чиновникъ, ти нѣмашъ право да имашъ отдѣлно убѣждение.

Щокманъ (очуденъ). Азъ нѣмамъ право да имамъ. . . ?

Кметътъ. Като чиновникъ ти казвамъ. Като частно лице — Боже мой — това е друго нѣщо. Но като подчиненъ чиновникъ на банята, ти нѣмашъ право да изказвашъ мнѣние, което е въ противоречие съ мнѣнието на твоитѣ началници.

Щокманъ. Това е вече прѣкалено! Какъ, азъ, въ качеството си на лѣкарь, на ученъ човѣкъ, да нѣмамъ право. .!

Кметътъ. Прѣдметътъ, който е на дневенъ редъ, не е чисто ученъ; той е по-вече смѣсенъ, той е една техникоикономическа работа.

Щокманъ. Хмъ, това ми е сè едно! Азъ претендирамъ за себе си свободата да се произнасямъ за всичкитѣ възможни въпроси въ свѣта.

Кметътъ. Добрѣ. Но не и по въпроса за банята, — това ти запрѣщавамъ.

Щокманъ свиква съгражданитѣ си, за да имъ прочете своето изложение на работата. Но неговитѣ врагове и въ събранието му попрѣчватъ: тѣ избиратъ за прѣдсѣдатель на събранието свой човѣкъ — Томсена.

Кметътъ. Азъ правя слѣдното прѣдложение; „Събранието не позволява на доктора Щокмана да прочете своето изложение нито изцѣло, нито въ извлѣчение.“

Щокманъ (разлютено). Непозволява ли? Какво? Какво? *(съвзема се).* И тъй, вие не позволявате!?

Кметътъ. Въ изложението, което се обнародва въ „Народенъ листъ“, азъ прѣдставихъ на населението по-важнитѣ факти, и здравомислещитѣ граждани могатъ лесно да си съставятъ за това понятие. Отъ това изложение се вижда, че прѣдложенията на доктора сѫ не само изразъ на недовѣрие къмъ рѫководещитѣ лица въ града, но иматъ още за цѣль да натоварятъ общинскитѣ данъкоплатци съ безполезни разноски, които ще възлѣзатъ най-малко на сто хиляди крони — *(безпокойствие и тукъ тамѣ подсвирквания).*

Томсенъ (бие звънеца). Тишина, господа! . . Напълно съмъ съгласенъ съ прѣдложението на г. кмета. И азъ съмъ убѣденъ, че подкокоросванията на доктора Щокмана иматъ задна мисъль: той говори за банята, но цѣльта му е да раздуха между насъ революция; той се стреми да даде въ други рѫцѣ градското управление. Никой не се съмнѣва въ

честностьта на г-на доктора, — по това трѣбва да царува между присѫтствуващитѣ само едно мнѣние. И азъ съмъ партизанинъ на самоуправлението, но то не трѣбва да става много скѫпо за данъкоплатцитѣ. Този ще е обаче резултатъ въ сегашния случай; затова азъ се обявявамъ за рѣшителенъ противникъ на д-ра Щокмана. И златото се плаща понѣкога много скѫпо! Това е моето мнѣние. *(Живи одобрѣния отъ всички страни).*

Хаустадъ. Моля за думата!

Томсенъ. Г-нъ редакторътъ има думата.

Хаустадъ. И азъ намирамъ за нужно да оправдая възгледитѣ си. Агитацията на д-ра Щокмана изглеждаше отначало като да печели одобрение отъ разни страни; по тая причина азъ я подържахъ най-безпристрастно, разбира се, колкото бѣше възможно. Но послѣ се убѣдихъ, че сме били вкарани въ заблуждение чрѣзъ лъжливо излагане на работата.

Щокманъ Лъжливо!

Хаустадъ (бързо). И нека кажа: чрѣзъ едно съмнително излагане. Това се вижда ясно отъ съобщението на г. кмета. Азъ се надѣвамъ, че никой отъ присѫтствуващитѣ не се съмнѣва въ моитѣ истински либерални убѣждения: възгледитѣ на „Народенъ листъ“, досежно важни политически въпроси, доказва това. Но отъ опитни и расѫдливи мѫже научихъ, че въ чисто мѣстни въпроси единъ политически вѣстникъ трѣбва да върви съ извѣстна прѣдпазливость . . .

Томсенъ Напълно съмъ съгласенъ съ оратора.

Хаустадъ . . . И по въпроса, който ни занимава сега, нѣма никакво съмнѣние, че общественото мнѣние е противъ д-ра Щокмана. Кой е обаче, господа, най-високиятъ дългъ на единъ редакторъ? Не е ли да върви всѣкога въ съгласие съ читателитѣ си? Нѣма ли той до извѣстна степень мълчаливо задължение да работи постоянно, неуморно за благосъстоянието на своитѣ едномишленици? Или, може би, въ това отношение се лъжа?

Много гласове. Не, не, редакторъ Хаустадъ има право!

Хаустадъ. Тежко ми бѣше да се раздѣля съ единъ човѣкъ, въ кѫщата на когото въ послѣдно врѣме бѣхъ постояненъ гость, — отъ единъ човѣкъ, който до днесъ се ползуваше съ пълното съчувствие на съгражданитѣ си, — или по-вѣрно, отъ единъ човѣкъ, на когото главната грѣшка се състои въ това, че се съвѣтва по-вече съ срѣдцето си, отколкото съ главата си . . . .

Нѣколко гласове. Истина е! Браво, докторе, браво!

Хаустадъ. Обаче моятъ дългъ къмъ обществото ме принуди да прѣкѫсна всѣка връзка съ него. . . Но още една причина ме кара да му се противопоставя, за да го отбия отъ фаталния пѫть, по който е тръгналъ: тая причина е фамилията му. . . .

Щокманъ. Останете си при водопроводитѣ и гиризитѣ!

Хаустадъ. Интересътъ на жена му и на неосигуренитѣ му дѣца.

Томсенъ. Понеже никой вече не иска думата, ще туря на гласуване прѣдложението на г-на кмета.

Щокманъ. Не е нужно! Азъ не мисля да говоря тая вечерь по мърсотиитѣ тамъ долу въ банята, но за нѣщо съвсѣмъ друго.

Кметътъ (низко). Сега пъкъ друго нѣщо!

Единъ пияница (до вратата). И азъ съмъ гражданинъ— данъкоплатецъ, затова и азъ имамъ право да си изказвамъ мнѣнието и гласувамъ. И затова моето пълно, твърдо, скромно мнѣние е, че. . . .

Гласове. Тишина тамъ изотзадъ!

Други гласове. Той е пиянъ! Вънъ! *(пияницата се изгонва).*

Щокманъ. Моля за думата!

Томсенъ (бие звънеца). Д-ръ Щокманъ има думата!

Щокманъ. Тежко на оногова, който би се опиталъ прѣди нѣколко деня да ми попрѣчи да говоря! Азъ щѣхъ да защитя като лъвъ своитѣ най-свети човѣшки права! Но сега съмъ равнодушенъ прѣдъ това насилие, понеже има да говоря за по-важни нѣща *(множеството се приближава по-нагъсто около него).*

Щокманъ (продължава). Прѣзъ тия послѣдни дни азъ мислихъ и размишлявахъ за много работи, — за толкова много, че най-послѣ взе да ми се струва, като да имаше въ главата ми нѣкое воденично колело . . .

Кметътъ (кашли). Хмъ, хмъ!

Щокманъ. Но слѣдъ това започнахъ да виждамъ всичко по-ясно, та вникнахъ въ връзкитѣ на работитѣ, и затова съмъ тука тая вечерь. Азъ ще ви направя, г-да съграждани, голѣми открития; азъ ще ви обадя за едно откритие, което има съвсѣмъ друго значение отъ откритието, че нашитѣ водопроводи сѫ отровени, и че санитарната ни баня стои на заразена почва.

Много гласове (викатъ). Не говори за банята! За нея не искаме нищо да чуваме! Банята да се остави на страна!

Щокманъ. Казахъ ви, че ще ви говоря за голѣмото откритие, което направихъ прѣзъ послѣднитѣ дни, — за откриването, че нашитѣ всички духовни (жизнени) извори сѫ отровени, и че цѣлото наше гражданско общество стои върху заразената съ чумови микроби основа, която е — лъжата.

Зачудени гласове (низко). Какво бъбри?

Кметътъ. Такова подозрѣние!

Томсенъ (рѫката възъ звънеца). Моля г-на оратора за по-вече умѣреность!

Щокманъ. Азъ обичамъ отечеството си толкова горещо, колкото човѣкъ може да обича това отечество, въ което е

прѣкаралъ честито дѣтинството си. Азъ напуснахъ града доста младъ, и далечина, страдания и младенчески спомени бѣха издигнали ореолъ надъ родното ми мѣсто и надъ неговитѣ жители·

(Тукъ тамѣ ржкоплѣскания и викове „браво").

Щокманъ. Слѣдъ това бидохъ хвърленъ много години въ една страшна пустиня, високо на сѣверъ. Когато се срещнѣхъ съ нѣкой човѣкъ отъ населението, което прѣкарва сиромашкия си животъ, разпръснато между скали и бездни, казвахъ си нѣкой пжть, че за тѣзи изпаднали и достойни за съжаление сжщества щѣше да бжде по-добрѣ, ако се бѣше заселилъ тамъ единъ ветеринаренъ лѣкарь, отколкото единъ докторъ по медицината *(ръмжения).*

Билинъ (слага перото). Боже мой, чуло ли се е други пжть таково нѣщо!

Хаустадъ. Това е знакъ на прѣзрѣние къмъ едно достопочтено население.

Щокманъ. Потърпете малко съ вашето негудуване . . . Азъ вѣрвамъ, че никой нѣма да каже, че съмъ забравилъ тамъ горѣ моя роденъ градъ. Напротивъ, азъ непрѣстанно мислѣхъ, какво да направя за него. Най-послѣ намѣрихъ го: това бѣше плана за банята *(одобрителени ржкоплѣскания и противоречия).* — И когато най-подирѣ сждбата ми позволи да се върна пакъ у дома си, да съграждани, тогава ми се стори, като да нѣмамъ вече какво друго по-добро да желая тукъ на земята. Съ неуморима, разпалена ревность да работя за благото на всички и особено за благото на родния си градъ, — това бѣше моето най-горѣщо желание.

Кметътъ (гледа у въздуха). Начинътъ е малко чудесенъ — хмъ.

Щокманъ. И въ сжщото врѣме като че плувахъ въ щастието на заслѣпението! Едвамъ вчера прѣди пладне — или по-вѣрно, то бѣше оня день вечерьта — се отвориха моитѣ духовни очи широко-широко, и първото нѣщо, което съгледахъ, бѣше извънредната глупость на властитѣ — *(шумъ, викове, смѣхъ).*

Кметътъ. Г-нъ прѣдседателю!

Томсенъ (звъни). По силата на моята власть . . ,

Щокманъ. Дребнаво е, г. Томсенъ, да се залавяте за една дума! Азъ искахъ да кажа: тогава открихъ голѣмата грѣшка, която сж сторили ржководещи лица, при постройката на банята. Азъ въ душата си не мога да търпя ржководещи лица — азъ въ живота си съмъ виждалъ много отъ този родъ хора; тѣ сж като козитѣ въ единъ младъ разсадникъ; тѣ навсѣкждѣ врѣдятъ; тѣ правятъ спънки на свободнитѣ хора, кждѣто и да се покажатъ, — и най-доброто ще е, ако можехме да ги прѣмахнемъ, както правимъ съ врѣднитѣ бубулечки — *(безпокойствия).*

Кметътъ. Г-нъ прѣдсѣдателю! Такива изражения . . .

Щокманъ (съ високъ гласъ). Най-голѣмиятъ неприятель на истината и на свободата е гѫстото мнозинство; да това, проклето гѫсто либерално мнозинство, — то е нашиятъ най-лошъ неприятель! На ето, сега го знаете.

Томсенъ. Прѣдседничеството изказва надежда, че г. ораторътъ ще вземе назадъ неразумитѣ си изражения.

Щокманъ. Никога, г. Томсенъ! Защото кой е други, ако не гѫстото мнозинство, което ми отнема свободата и иска да ми запрѣти да искажа истината?

Хаустадъ. Мнозинството има всѣкога правото на своята страна!

Билингъ. Да, и истината!

Щокманъ. Мнозинството нѣма никога правото на своя страна, ви казвамъ. Това е една отъ ония разпространени въ обществото лъжи, противъ които трѣбва да протестира всѣки свободенъ и мислещъ човѣкъ. Защото кои сѫ ония, които съставляватъ мнозинството въ една страна? Умнитѣ или глупавитѣ! Азъ мисля, че ние сме съгласни въ това, че глупавитѣ съставляватъ поразително мнозинство около насъ по всичкото пространство на земята. Може ли тогава да е право, — глупавитѣ царуватъ надъ умнитѣ? *(Шумъ и викове)* Да, да, вие можете да ме надвиквате, но не да ме оборите. По злощастие, мнозинството има силата, но правото — никога. Правото имамъ азъ и още нѣкои единични хора. Малцинството има всѣкога право, *(Пакъ голѣмъ шумъ).*

Хаустадъ Хаха! Д-ръ Щокманъ станалъ аристократъ отъ вчера насамъ. Ако не аристократъ, той е станалъ бунтовникъ.

Щокманъ. Да, наистина, г. Хаустадъ, бунтовникъ съмъ! Защото намѣрението ми е да водя война противъ лъжата, че ужъ истината била у мнозинството. Какви сѫ тия истини, около които мнозинствата сѫ навикнали да се трупатъ? Това сѫ истини, които сѫ толкова остарѣли, щото сѫ отживѣли. Когато една истина е толкова остарѣла, тя е дошла близо до лъжата. (*Смѣхове и грѣзрителни викове).* — Да, да, хемъ вѣрвайте, хемъ не вѣрвайте. . . Вѣрното е, че животътъ на истината не е толкова коравъ, колкото животътъ на Метусалема, както хората си го въображаватъ. Една правилно израстнала истина живѣе — да кажемъ — обикновено петнадесеть, шестнадесеть, най-много двадесеть години, рѣдко по-дълго врѣме. Но такивато стари истини сѫ страшно сухи и мършави. И привсе това едвамъ тогава тя влиза въ сношение съ мнозинството и ги прѣпорѫчва на човѣчеството като здрава храна. Но азъ ви увѣрявамъ, че въ такава госба хранителнитѣ вещества сѫ твърдѣ малко, и азъ, като докторъ, трѣбва да го зная. Всичкитѣ тия истини на мнозинството приличатъ на гранива сланина; тѣ сѫ като

развалена позеленѣла шунка; и отъ това иде всичкиятъ нравственъ скорбутъ, който върлува около насъ въ обществото.

Томсенъ. Струва ми се, че почитаемиятъ ораторъ се отдалечава отъ прѣдмета.

Кметътъ. Азъ напълно сподѣлямъ мнѣнието на нашия прѣдсѣдатель.

Единъ господинъ. Азъ прѣдлагамъ да се отнеме думата на оратора.

Ревностни гласове. Да, да! Това е най-правото! Да му се отнеме думата!

Щокманъ (разлютено). Тогава азъ ще изказвамъ истината по всички улици! Ще я обнародвамъ въ чуждитѣ вѣстници! Нека цѣлото отечество узнае, какъ стоятъ тука работитѣ.

Хаустадъ. Всичко това изглежда, като че г-нъ докторътъ иска да опропасти нашия градъ.

Щокманъ. Да, азъ обичамъ толкова много моето родно мѣсто, че прѣдпочитамъ да го опропастя, нежели да го видя процъвтѣло върху една лъжа.

Томсенъ Това е възмутително! *(Шумъ, свирни).*

Хаустадъ. Оня, който иска да опропасти едно цѣло население, е врагъ на това население!

Щокманъ (съ по голѣма разпаленость). Не! всички, които живѣятъ съ лъжата, трѣбва да се изтрѣбяватъ като врѣдителни животни! Вие заразявате цѣлото отечество и го туряте въ положение и то да бѫде унищожено. И ако това стигне дотамъ, тогава ще кажа отъ дълбочина на сръдцето си: нека цѣлото отечество пропадне, нека цѣлиятъ народъ се изтрѣби!

Единъ отъ множеството. Това значи да говоришъ като *прѣдатель*

Билингъ. Чувате ли! Това е гласътъ на народа!

Всички. Да, да! Той е прѣдатель! Той мрази родния си градъ! Той мрази цѣлия народъ!

Томсенъ Азъ се чувствувамъ, като гражданинъ и като човѣкъ, дълбоко покрусенъ отъ това, което трѣбваше да чуя тука. Д-ръ Щокманъ си свали маската по такъвъ начинъ, какъвто никога не бихъ го нито сънувалъ. По злощастие, трѣбва да се присъединя къмъ мнѣнието, което сега се изказва отъ единъ почтенъ гражданинъ, и мисля, че трѣбва да изкажемъ това мнѣние въ форма на едно постановление. По тая причина азъ прѣдлагамъ слѣдното: „събранието обявява банския докторъ, г-нъ Щокманъ, за прѣдатель.“ *(Бурни одобрения Множеството обикаля доктора и му подсвирква).*

Щокманъ (на подсвирквачитѣ). Ахъ вие луди, каквито сте, — азъ ви казвамъ. . . —

Томсенъ (звъни). Г-нъ докторътъ нѣма вече думата. . .

Първиятъ господинъ (на Хаустада). Но какво го е патило доктора? Какво може да мисли човѣкъ за това нѣщо?

Хаустадъ. Налй знаете, колко глупаво той всѣкога дѣйствува?

Вториятъ господинъ (на Билинга). Я чувайте! Вие ходите често у дома му. Не сте ли забѣлѣзали да пие?

Билингъ. Че какво да ви отговоря? Пунчътъ не се дига никога отъ трапезата му.

Третиятъ господинъ. Азъ по-вече вѣрвамъ, че той не е всѣкога въ себе си.

Първиятъ. Стига лудостьта да не е наслѣдствена въ сѣмейството му.

Билингъ. Това не е невъзможно.

Четвъртиятъ господинъ. Не, това е само злоба, само отмъщение.

Билингъ. Наистина, той говорѣше тия дни за увеличение на заплатата си, но не го постигна.

Всичкитѣ господа (изъ едно гърло). Аха! това е то истинската причина!

Томсенъ. Събранието на гражданитѣ провъзгласява банския лѣкарь, д-ра Ото Щокманъ, за прѣдатель *(викове и одобрителни знакове).* Да живѣятъ нашитѣ честни граждани! *(Нови одобрения).* Да живѣе нашиятъ достоенъ и дѣятеленъ кметъ, който тъй честно потъпка гласа на кръвьта! *(Ура— гласове).* Събранието е затворено.

Билингъ. Да живѣе прѣдсѣдательтъ!

Всички. Да живѣе печетарьтъ Томсенъ!

Щокманъ. Кѫдѣ ми е шапката и балтонътъ, Петро? Капитане, имате ли мѣсто за пѫтници за Америка?

Холстеръ. За васъ и за вашитѣ ще се намѣри мѣсто, г-нъ докторе!

Щокманъ. (Петра му помага да се облѣче). Добрѣ. Дойди, Иванке! Дойдете, дѣца!

Иванка (полека). Драги Ото, нека минемъ прѣзъ заднитѣ врата!

Щокманъ. Нѣма задни врата, Иванке! *(съ високъ гласъ).* Вие ще чуете за прѣдателя, прѣди той да изтърси праха отъ краката си! Азъ не ви казвамъ по християнски: прощавамъ ви, защото не знаете, какво вършите.

Томсенъ (вика). Това е богохулство, г. докторе!

Билингъ. Да, наистина — каква дързость!

Единъ суровъ гласъ. Какво? Той ни се заканва още!

Дразливи гласове Строшете прозорцитѣ му! Устроете му котешки концертъ! Подсвирквайте му!

(Свирене, диво крещене. Щокманъ върви съ своитѣ къмъ изхода. Холстеръ имъ отваря пѫть).

Цѣлата тълпа (вика слѣдъ доктора и неговитѣ домашни). Прѣдатель, прѣдатель, прѣдатель!

Билинъ (*прибира си книжата*). Тази вечерь ще е малко опасно да пие човѣкъ пунчъ у дома на доктора.

(Всички се натискатъ къмъ изхода. Шумътъ се разпространява изъ улицитѣ, кѫдѣто се чуватъ гласове: прѣдатель, прѣдатель!).

153. ВЪЛНЕНИЯТА НА МЕДЕЯ.

(Изъ Еврипидовата трагедия „Медея“.)

Язонъ напуща жена си Медея, за да се ожени за дъщерята на коринтския царь, Креона. Между това Креонъ се готви да изгони изъ царството си Медея заедно съ дѣцата ѝ. Медея пламва и въ отчаянието си рѣшава люто да си отмъсти на Язона. Доилката, която отблизу познава нрава на Медея, порѫчва на роба да пази дѣцата отъ ожесточената имъ майка; тя е вече забѣлѣжила, че Медея обръща къмъ тѣхъ погледъ на бѣсенъ бикъ. Наистина, въ вѫтрѣшнитѣ покои на двореца се раздава страшниятъ викъ и клетви на Медея: „Умрете, ненавистни дѣца на измѫчена отъ отчаяние майка; умрете съ баща си! Нека загине цѣлилиятъ родъ!» Нови оскърбления и страдания се по вече и по вече укрѣпяватъ Медея въ намѣрението ѝ — страшно да отмъсти на измѣнника. Креонъ дохожда дъ ѝ съобщи, че тя е длъжна веднага да напусне коринтската земя. Дохожда слѣдъ това при нея и Язонъ. Медея прѣсторено се съгласява да иде на изгнание, но моли да останатъ дѣцата ѝ при него, вѣрва, че новата жена на Язона ще се смили надъ тѣхъ, а тѣ, за да я накаратъ да ги обикне, ще ѝ поднесатъ ей сега една дреха и единъ вѣнецъ, подарени ней отъ дѣдо ѝ. Тия подаръци, напоени съсъ смъртоносна отрова, ще погубятъ младата царица и Язона. Подаръцитѣ се изпращатъ. Дѣцата слѣдъ малко се завръщатъ, придружени отъ стария робъ. Медея отпраща роба и остава сама съ дѣцата. Страданията, набрани въ душата ѝ, избликватъ сега и се изливатъ въ единъ монологъ, който ще остане винаги като бисеръ въ драматическата литература.

О дѣца, дѣца, вамъ остава отечество, остава домъ, дѣто всѣкога ще живѣете раздѣлени отъ мене, нещастната, ще живѣете безъ мене, безъ майка! Азъ отивамъ въ изгнание, въ чужда земя, безъ да се наслядя съ васъ, безъ да ви видя честити; нѣма да обличамъ вашата невѣста; нѣма да нося свещеното свѣтило; злочеста азъ; ето дѣ ме заведоха моитѣ пориви . . . Мили дѣца, напразно ви възпитахъ, напразно прѣживѣхъ за васъ толкова вълнения и трудове: напразно прѣнесохъ жестокитѣ мѫчения на раждането! А колко надежди възлагахъ на васъ! Надѣвахъ се, че ще ме храните

на старость и съ ржцѣтѣ си ще ме закопаете подиръ смъртьта ми, — очаквахъ всички тия нѣжни грижи, които сж така мили на смрътнитѣ. Тия сладки надежди сж разбити сега. Лишена отъ своитѣ дѣца, майка ви трѣбва да влачи печално, жално сжществуване; вамъ самитѣ не е сждено вече да я видите, вамъ прѣдстои да минете въ другъ животъ... *(Малка пауза! Дѣцата глѣдатъ майка си).* О скръбь, о горесть! О дѣца мои! Защо ме гледате тъй ласкаво? Защо е тая усмивка, послѣдната усмивка? О горесть! Какво да правя нещастна азъ? *(Обръща се къмъ хора).* Бодростьта ме напуща, о жени, когато срещна ясния погледъ на дѣцата си. Не, не мога; иди далече отъ мене, злодѣйска мисъль! Ще ги отведа оттука. Ако ли е нужно да наказвамъ баща имъ, защо да го наказвамъ съ нещастието на дѣцата и моето собствено двойно нещастие? Не, не, далече отъ мене, мои замисли! *(Кратка пауза. Мисли).* Що правя азъ? Нима ще стана за смѣхъ на всички, нима ще оставя враговетѣ си безъ наказание? Върни се, моя смѣлость, и нека се извърши замисленото дѣло: срамно е да разслабвамъ себе си съ чувствителни мисли. Идете, дѣца, у дома си! Нека се отвръща който ще отъ кървавата жертва: ржката ми сега вече нѣма да трепне! *(Пакъ се замислюва).* Спри се, о мой гнѣвъ, въздръжъ се отъ това дѣло; нещастнице, пожали дѣцата си; тѣ ще дойдатъ съ тебе, ще те радватъ въ твоето изгнание.. *(Кратка пауза).* Не, кълна се, въ подземнитѣ богове, кълна се въ духоветѣ на мщението, кълна се, че това нѣма да стане. Нѣма да прѣтърпя дѣцата ми да се подвръгнатъ на оскръбление и насилие; тѣхната смрърть е и така неизбѣжна: азъ, която съмъ имъ дала животъ, ще ги убия по-добрѣ сама. Сждбата имъ е рѣшена, никой не може да ги избави. . . . Вѣнецътъ е вече положенъ на главата на царицата; тя, зная, умира въ тая минута, облѣчена съ страшната дреха. Врѣме е да стжпя въ печалния пжть ,който лежи прѣдъ мене, да открия на дѣцата си още по-печаленъ пжтъ. Ще поговоря съ тѣхъ за послѣденъ пжть. Дайте ми, дайте ржчичкитѣ си, мили дѣца; дайте да ги цѣлуне майка ви! О мили ржчици, прѣлестни устица, ласкавъ видъ, благородни черти на дѣцата ми! . . . Бждете честити, само не тука: баща ви грабна щастието ви на земята . . . О блажени обятия! И тия прѣсни, нѣжни бузички, това сладко дихание, . . . *(Пауза).* Идете, идете, мили дѣца! Не мога да ви гледамъ повече врѣме, задушва ме страданието. Разбирамъ цѣлия ужасъ на това дѣло, което ще изпълня веднага, но страстьта, която тласка човѣка къмъ велики прѣстжпления, е по-силна отъ внушенията на разсждъка.

154. СРѢЩТА НА МАРИЯ СТЮАРТЪ СЪ ЕЛИСАВЕТА.

Изъ Шилеровата трагедия „Мария Стюартъ“.

Мария Стюартъ, законна претендентка на английската корона, е владѣтелка на Шотландия. Изгонена слѣдъ врѣме оттамъ, тя бѣга за спасение и помощь при завистливата си съперница — Елисавета, английска кралица. Тукъ обаче Мария хвърлятъ въ тъмница и, по искането на Елисавета, която гледа да затрие съперницата си, безъ право осѫждатъ на смърть като убийца на своя мѫжъ и като причинителка на размирици въ Англия. Мария желае да се срещне съ Елисавета: надѣе се въ тая срѣща да изпроси отъ съперницата си отмѣна на смрътната присѫда. Наистина, Елисавета, по съвѣтитѣ на любимеца си Лейстера, който тайно люби Мария, рѣшава да посѣти затворницата. Благородниятъ графъ Шрюсбъри бърза да прѣдизвѣсти Мария за срѣщата и да ѝ каже. „Владѣйте себе си, кралице! Заглушете сега горчевинитѣ на сръдцето си: ако се срещнатъ омраза съ омраза, нищо добро нѣма да излѣзе. Каквато омраза и да чувствувате къмъ нея, покорете се на обстоятелствата и на нуждата на врѣмето. Тя е силна, покажете ѝ се смирена! . . . Говорете ѝ съ почить и смирение, — не ѝ противоречете. Не казвайте ни думица за вашитѣ права, — за такъвъ разговоръ не е врѣме сега“. Мария обаче пламва: — „Прѣдъ нея да съмъ смирена?! Туй не мога да го направя никога . . . Ние никога не трѣбва да се видимъ, никога! Отъ това свиждане не ще излѣзе нищо добро, нищо. По-скоро огъньтъ и водата биха заживѣли заедно, по-лесно тигърътъ би захваналъ да гали агнето! Азъ съмъ жестоко оскърбена, — много съмъ страдала отъ нея . . . Никога нѣма да се помиря съ нея“. Пристига слѣдъ това Елисавета съ свитата си. (Мария: „О Боже! Въ туй лице душа не свѣти“!)

Срѣща — разговоръ.

Шрюсб. Хвърли, държавна господарке, погледъ
На тая злополучна, що не смѣе
Да те погледне! *(Мария иска да пристѫпи къмъ Елисавета, но се спира изведнажъ разтреперана. По лицето ѝ се изобразява силна борба).*

Елисав. Лордове, какъ смѣхте
Покорна нея да изобразите?
Азъ гледамъ пакъ тазъ горда, въ която
Упорството отъ нищо пакъ не зима.

Мар. Добрѣ, ще наведа глава . . . О гордость,
Излѣзъ отъ моята немощна душа!

Излѣзъ! Азъ искамъ всичко да забравя:
Коя съмъ, що търпя, и ще се поклоня
На тая, що лице ми опозори *(къмъ кралицата).*
Небето, сестро, вамъ е благосклонно,—
Съ подобна слава овѣнча глава ви.
Почитамъ божеството, васъ що подигна.
(пада прѣдъ нея).
Но, ахъ, бѫдете по-великодушна:
Не ме оставяйте покрита съ срамъ,
Просрете си държавната десница
И мене, падналата, подигнете!

Елисав *(отстѫпва).* Добро ви е мѣстото, леди Стюартъ.
Богъ милосрѣдний, благий не допусна
Да легна прѣдъ краката ви въ унижение,
Тъй както вий сега прѣдъ менъ лежите.

Мар. *(съ нарастваще вълнение).* Нетрайни сѫ свѣтовнитѣ сполуки.
Да, има божество, що гордий сваля.
Отъ неговата мстителна рѫка
Пазете се! Поне за васъ самичка,
Поне за тѣзъ, що слушатъ насъ,—почтете
Кръвьта на Тюдора, която лѣй се
Сега въ вашитѣ и въ моитѣ жили.
О Боже, катъ скала прѣдъ менъ не стойте —
Сурова, непристѫпна и студена,
И къмъ която напусто простира
Рѫцѣ си падналий въ вълнитѣ пѫтникъ!
Отъ васъ зависи мойта участь горка.
О, омекчете съ погледъ моето сърдце,
Та азъ пъкъ ваш'то срѫдце да смиля.
Когато срещна ледений ви погледъ,
Азъ тръпна, и срѫдцето ми немѣй,
И на сълзи ми изворътъ прѣсѣква,
И ужасътъ ми думитѣ помръзва.

Елисав. *(студено).* Що искашъ да ми кажешъ, леди Стюартъ?
Ти искашъ съ мене да говоришъ,
И азъ да сторя родствения си дългъ,
Дозволихъ ви прѣдъ мене да се явите.
За мойтѣ великодушни чувства
Излагамъ се на строго порицан'е.
Вий знаете сама, че вашата мисъль
Бѣ менъ да видите убита, мрътва.

Мар. Отдѣ да почна, какъ да найда думи
Да ви смиля, безъ да ви оскърбя?
На думитѣ ми, Боже, сила дай,

Но тѣхното земи жило отровно!
Не мога се защити, безъ да се не сърдя!
Но не, сръдня не ща, нито укори.
Неправедна бѣ вашата постѫпка.
И азъ съмъ равна вамъ царица, — вие
Кат' плѣнница въ окови ме държахте.
При васъ дойдохъ, за да се помоля, — вие,
Противъ светото общо гостолюб'е,
Правата нарушихте на народа:
Хвърлихте мене въ мрачната тъмница,
Отнехте ми слуги, приятели,
На срамна бѣдность жертва ме сторихте
И ме прѣдадохте на сѫдъ позоренъ.
Но нека въ вѣчното забвен'е паднатъ
Горчилкитѣ, що прѣтърпѣхъ отъ вази!
Туй нека бѫде воля на сѫдбата,
И нека двѣтѣ бѫдеме невинни.
Отъ малки още въ сръдца ни демонъ,
Изъ ада прѣлѣтѣлъ, вражда посѣя, —
И злитѣ люде пламъка духаха . . .
(Приближава се къмъ нея довѣрчиво и ласкаво).
Сега кажете ми вината моя, —
Готова съмъ досущъ да я заглaдя.
О, ако бихте искали по-рано
Да чуйте менъ, тъй както азъ ви молѣхъ,
То много нѣщо не се би случило!
Не бихте ме видѣли въ това мѣсто.

Елисав. Менъ Господь ме избави отъ бѣдата
Въ грѫдитѣ си ехидната да сгрѣя.
Не дѣйте вий сѫдбата обвинява,
А ваш'то черно сръдце и роднини,
Опити съ духъ честолюбивъ, метеженъ.
Враждата въ насъ не бѣ пламнала още,
И ето вашийдѣдо властолюбецъ
Менъ примка злобно, дързостно постави:
Той васъ научи моя титулъ
И герба мой да присвоите, — битва
Отчаяна да вдигнете възъ мене.
Кого възъ Англия той не опълчи? —
И меча, и поповскитѣ езици,
И страшното орѫжие на лъжцитѣ.
Тукъ дори, въ мойта мирна столица,
Раздухва пламъка на смутоветѣ.
Но Господь е съсъ менъ. Съ позоръ покриенъ,
Тозъ гордий пастиръ пакъ ще да се върне;
Той ударъ готвѣше зарадъ глава ми,
А днеска ударъ ваш'та ще дочака.

Мар. Сждбата ми е въ Божията воля.
Ще искате ли вий съ кърваво дѣло
Властьта си вий да прѣвишите.?

Елисав. Та кой ще ми прѣпрѣчи? Ваший дѣдо
Примѣръ самичъкъ даде на царетѣ,
Какъ съ враговетѣ да се помиряватъ.
Урокъ ми е нощьта вартоломейска
. . . . . . Да, едно насил'е
Е вѣрно и надежно, — съсъ змията
Миръ не се прави, связъ не става.

Мар. Туй всичко раждатъ ваш'те подозрѣн'я
Зловѣщи. Вий гледате на мене
Като на врагъ, като на чужда вамъ.
Да бихте ме наслѣдница признали,
Тъй като бѣше право, вий навѣки
Имали бихте мойта благодарность
И обичь, и въ менъ най-вѣренъ, искренъ
Приятель бихте си привързали.

Елисав. Госпожо! Дружбата ви нѣма вѣра:
Вашъ домъ е черковата папска, а братъ —
Калугерътъ! Наслѣдница ли васъ
Да припозная? О прѣдателство!

Мар. Господарувайте! Отричамъ се
Отъ мойто право на прѣстола ваший.
Уви! пропадна въ менъ високий духъ:
Великото ме вече не привлича.
Душата ми въ тъмницата ослабна, —
А вий желаната си цѣль стигнахте:
Азъ сѣнката съмъ на Мария. Вий ме
Убихте въ прѣсната ми възрасть. Часъ е
Отъ васъ да чуя думата желана;
За нея вий дойдохте тукъ, — не вѣрвамъ,
Че тукъ ви води злото намѣрен'е
Да се посмѣете съ жертвата си.
Кажете словото: Свободна вечъ си,
Марио! Ти позна вечъ мойта сила, —
Познай ме, какъ съмъ и великодушна
Кажете това слово: азъ живота
И волята кат' даръ ще ги приема.
Едно словце — и всичко е забравено.
Очаквамъ го. Не кжсайте срѫдце ми
Съ мжчително и дълго ожидание!
Но — горко вамъ, ако за друго бѣше
Тазъ срѣща! И ако съсъ мене вие
Не се разлжчите като спаситель,

За всичкитѣ на Англия богатства
Не бихъ склонила да стоя прѣдъ вази,
Тъй както вий сега прѣдъ мене стоите!

Елисав. Признавате ли се навита, леди?
Туй край ли е на замислитѣ ваши?
Не пращате ли вечъ къмъ менъ убийци?...
За вашата забрана нѣма рицаръ,
Кой би отказалъ да се впусне храбро
Въ най-безмислений и дръзки подвигъ!
Да, леди, свършено е. И отсега
Ни единъ отъ моитѣ поданни
Не ще успѣйте вечъ да съблазните.
Човѣцитѣ се за друго грижатъ — никой
Не би приелъ четвърти мѫжъ да стане
Вамъ: и ваш'тѣ годеници даже
Привикнахте да пращате въ гробъ.

Мар. О сестро! Боже! Дай ми ти търпѣн'е!..
Не, чашата прѣлѣ вечъ... не, не мога!

Елисав. *(смѣе се язвително).* Досега вий държахте
свойта маска;

Сега явихте се въ своя образъ.

Мар. *(изпълнена съ гнѣвъ, но съ благородно достоинство).*
Като жена въ погрѣшки съмъ падала
Във млади си години; а властьта ме
Бѣ заслѣпила, — но азъ нищо не потуляхъ
И, кат' царица горда и свободна,
Лъжлива външашность съмъ прѣзирала.
Най-лошото за менъ свѣтътъ е слушалъ;
Но смѣло казвамъ го: азъ по-добра съмъ,
Отколкото мълвата общо казва.
Но горко, горко, ако тя ви снеме
Туй честно було, що крий низостьта ви,
И подъ което криешъ страсти диви,
И тайния развратъ, и наслажден'е, —
Отъ майка ти въ наслѣдство тебъ остана
Не честь; на всички е извѣстна
Тазъ добродѣтель, за която Анна джелатину
глава отдаде....

Шрюсб. *(прѣпрѣчва се между кралицитѣ).* Боже!
Що чувамъ? Тъй ли сте покорна, леди?

Мар. Покорна ли? Азъ всичкото изтеглихъ,
Каквото може смъртенъ да изтегли;
Далечъ отъ менъ смирен'е, дѣтска кротость!
Търпѣние, лѣти във небесата!

Разкжсай връзкитѣ, излѣзъ изъ мрака,
О злобо, дълго врѣме потаена!
Въоржжи езика ми съ отрова!

Шрюсб. Тя не е въ себе си. Уви, безумна!
Прости я, тя е горко оскърбена.
(Елисавета, нѣма отъ ярость, хвърля свирѣпи погледи на Мария).

Лейст. *(Сили се да отведе Елисавета).* Не слушай я. . .
Иди си ти оттука!

Мар. Ти, дщерко незаконна! Ти безславишъ
Английский тронъ, на който си седнала!
Лъжливата британцитѣ излъга!
Но, ако правдата би тукъ владѣла,
Вий щѣхте да сте въ моитѣ нозѣ,
Защото азъ съмъ сжщата царица.
(Елисавета бързо излиза заедно съ смутенитѣ лордове),

155. ИЗЪ КОМЕДИЯТА „СКЖПЕРНИКЪ“.

Молиеръ.

Грабчо — скжперникъ-вдовецъ.
Славчо — неговъ синъ.
Лалка — негова дъщеря.
Стрѣлчо — слуга.

Грабчо крои да даде ржката си на Мария, млада дѣвойка, отъ която очаква добра прикя. Славчо, безъ да знае това намѣрение на баща си, люби Мария. — Грабчо обаче го тъкми за една богата вдовица. Лалка е влюбена въ Стоила, младъ момъкъ, но баща ѝ *крои да я ожени за киръ Лулча, богатъ петдесетгодишенъ вдовецъ. Славчо не може да търпи жестокия си родитель-скжперникъ и е готовъ да избѣга изъ бащиния си домъ. Той заедно съ сестра си горчиво оплаква добрата си покойна майка. Най-послѣ Славчо и Лалка се сговарятъ дружно да откриятъ влюбенитѣ си сърдца прѣдъ Грабча, та дано омекчатъ неговото жестоко сърдце — да одобри избора имъ.*

Срѣща — разговоръ.

Грабчо (като мисли—самъ). Както и да е, но не зная дали сторихъ добрѣ, та това, що ми донесоха вчера, хилядото лири, да ида да ги заровя въ единъ трапъ, вжтрѣ въ градината. Хилядо лири златни вкжщи — това е количество доста. . . тази работа много ме безпокои *(насамѣ—щомъ съпикасва Лалка Славча).* Ахъ! Боже мой! да не би да съмъ се

прѣдалъ самъ саминичъкъ, както бѣхъ се разпалилъ и потъналъ въ мисли. . . а чини ми се, че говорѣхъ доста на високо, та сѫ ме чули *(на Славча и на Лалка)*. Що е?

Славчо. Нищо, тате.

Грабчо. Отъ много врѣме ли сте тука?

Лалка. Не, тате; едвамъ ей сега дойдохме.

Грабчо. Чухте ли?

Славпо. Какво, тате?

Грабчо. Тамъ. . . дѣто. . .

Лалка. Какво?

Грабчо. Каквото приказвахъ самъ на себе си.

Славчо. Не.

Грабчо. Да, да, чули сте. . .

Лалка. Да прощавашъ, тате, никакъ.

Грабчо. Гледамъ, че сте чули нѣщичко, поне нѣколко думи. Казвахъ си, да речемъ, колко мѫчно е на днешенъ день да намѣри човѣкъ пари, и колко щастливъ би билъ онзи, който би могълъ да има на разположение въ кѫщата си до хилядо лири.

Славчо. Не рачихме да те приближимъ, да не би да ти прѣсѣчемъ реда на мислитѣ.

Грабчо. Рекохъ да ви кажа това, да не би да се измамите да прѣтълкувате работитѣ и да си въобразите, напримѣръ, че азъ приказвахъ самъ на себе си, като че сѫщиятъ азъ да съмъ ималъ ужъ или да имамъ хилядо лири.

Славчо. Ние, тате, не се бъркаме никакъ въ твоитѣ работи.

Грабчо. Хилядо лири! дано да ги имахъ, чада злочести!

Славчо. Азъ мисля, че . . .

Грабчо. Колко добрѣ щѣше да е!

Лалка. Това сѫ, тате, работи . . .

Грабчо. Да знаяхте — каква нужда имамъ отъ тѣхъ!

Славчо. Чини ми се, че . . .

Грабчо. Колко работи щѣхъ да оправя . . .

Лалка. Ти си . . .

Грабчо. И нѣмаше никакъ да се оплаквамъ днесъ отъ обстоятелствата, че сѫ твърдѣ злополучни за мене.

Славчо. Бога ми, тате, нѣмашъ пъкъ и толкова право да се оплаквашъ; свѣтътъ знае твърдѣ добрѣ, че ти си доста богатъ.

Грабчо. Какъ! азъ богатъ? Лъжатъ ония, които сѫ ти казали това. Нѣма лъжа по-голѣма отъ тази; тѣзи слухове ги раздаватъ безсрамни нѣкои нехранимайковци.

Лалка. Тате, не се ядосвай!

Грабчо. Какъ да не се ядосвамъ? чуешъ ли тамъ: собственитѣ ми чеда да ме прѣдаватъ, да се съгласяватъ и тѣ съ моитѣ неприятели!

Славчо. Че мигаръ е неприятель твой оня, който казва, че си въ състояние?

Грабчо. Неприятель ми е, да! Съ тѣзи думи, а още и съ разноскитѣ, които правите, вие ще станете причина да дойдатъ единъ день да ме убиятъ вкѫщи, — съ мисъль, че азъ съмъ изтъканъ и натъпканъ съ жълтици.

Славчо. Че какви голѣми разноски правя азъ?

Грабчо. Какви ли голѣми разноски правишъ? — Имашъ кола великолѣпна, имашъ коне хранени да се разхождашъ изъ града; има ли нѣщо по-съблазнително отъ това? Вчера пѣхъ на сестра ти пѣсни огорчителни, но съ тебе работата е още по-злѣ. То е да настръхнатъ коситѣ на човѣка отъ твоето разпиляване. Ако паритѣ, съ които си купилъ всичко това, що носишъ отъ глава до крака, бѣше ги турилъ нѣкѫдѣ подъ лихва, ти не можешъ си въобрази, какво щѣте да добивашъ на годината. Хиляди пѫти ти казвахъ, синко, че менѣ никакъ не ми иде ни на воля, ни на смѣтка твоето отнасяне. Какво си ти? графъ ли си, маркизъ ли си, та живѣешъ тъй разкошно? Дѣ намѣрвашъ срѣдства да ходишъ сѐ така добрѣ облѣченъ? Иде ми да прѣдположа, че ти ми отнимашъ тайничката по нѣщичко.

Славчо. Е, какво ти отнимамъ? . . .

Грабчо. Зная ли азъ? Въ всѣки случай отдѣ зимашъ толкозъ пари, за да живѣешъ така?

Славчо. Азъ ли, тате? — Играя; а понеже съмъ честитъ въ играта, то всичко, що печеля, азъ го нося отгорѣ си.

Грабчо. Твърдѣ злѣ правишъ. Играчътъ както печели, така и губи. Ако при всичко това ти си честитъ въ играта, трѣбваше поне да се ползувашъ: трѣбваше да дадешъ съ лихва, съ лихва честна, паритѣ, които печелишъ, за да можешъ единъ день да намѣришъ нѣщо. Искахъ да зная, безъ да изпитвамъ други работи, за какво сѫ тия ивици, съ които си обшитъ отъ крака до глава? Искахъ да зная — какви сѫ тия звънчета, тия копчета, тия карфици, тия златни верижки, и далѝ половината отъ тѣзи украшения не стигаха да си прѣмѣненъ пакъ, както трѣбва? Идешъ та правишъ толкозъ разноски, за да купувашъ намъ какви *помади*, та да цапашъ главата си, — докато имашъ въ изобилие водица, която не струва ни парица. Залагамъ, каквото щешъ, че само за помади, за стрижене и за кърпи ще разнасяшъ на годината поне десеть лири, а десеть лири само по двадесеть на сто въ годината ти носятъ двѣстѣ гроша чисти парички. Това е нѣщичко. Разбирашъ ли, господине?

Славчо. Имашъ право.

Грабчо. Да оставимъ това. Имамъ сега да ти кажа нѣщо друго. ***(Гледа Славча и Лалка, че си правятъ знакове).*** Е, какво е? ***(низко самъ на себе си).*** Чини ми се, че се споразу-

мѣватъ помежду си да ме турятъ на ржка, да ми откраднатъ кесията. (*Съ гласъ*). Какви сж тия движения?

Лалка. Имаме, тате, азъ и Славчо — да ти прикажемъ нѣщо, та се съгласяваме, кой първо да подкачи тоя разговоръ.

Грабчо. И азъ имамъ да ви кажа нѣщо и на двама ви.

Славчо. Желаемъ, тате, да ти поговоримъ за женитба.

Грабчо. Тъкмо и азъ за женитба искамъ да се разговоря съ васъ.

Лалка. А, тейко?

Грабчо. Какво? Що значи този викъ? Думата ли те плаши, дъще, или дѣлото?

Славчо. Женитбата може да ни стрѣсне и двама ни, тейко; това зависи отъ начина, по който я разбирашъ; страхъ ни е, да не би чувствата ни да не сж съгласни съ твоя изборъ.

Грабчо. Малко търпѣние; не се смущавайте. Зная азъ, какво трѣбва и на двама ви, — и нито единиятъ, нито другиятъ ще имате право да се оплаквате отъ това, което съмъ си наумилъ да свърша. (*Къмъ Славча*). Я ми кажи ти, видѣлъ ли си онази млада мома, на име Мария, която живѣе тждѣва близу до насъ?

Славчо. Да, тате.

Грабчо. (*къмъ Лалка*). А ти?

Лалка. Чула съмъ да приказватъ за нея.

Грабчо (*къмъ Славча*). Какъ ти се види, синко, тази млада дѣвойка?

Славчо. Хубавица за чудо, тате.

Грабчо. Изгледътъ ѝ?

Славчо. Много скромна и твърдѣ остроумна въ сжщото врѣме.

Грабчо. Обхождането ѝ, начинътъ ѝ?

Славчо. Изредни, безъ съмнѣние.

Грабчо. Не ли ти се види, че една такава дѣвойка заслужава да привлѣче върху си вниманието на нѣкого?

Славчо. Да, тате.

Грабчо. Че тя е една сгодна случка?

Славчо. Твърдѣ сгодна.

Грабчо. Че тя сочи да бжде една добра стопанка?

Славчо. Нѣма съмнѣние.

Грабчо. И че мжжътъ, който ще яземе, ще бжде твърдѣ благодаренъ отъ нея?

Славчо. Безъ друго.

Грабчо. Една само мжчнотия се прѣдставя; страхъ ме е, да не би тя да нѣма толкова имотъ, колкото може да иска нѣкой . . .

Славчо. А, тате, имотътъ не значи нищо, когато човѣкъ види, че момата, съ която желае да се ожени, е достойна въ всичко друго.

Грабчо. А, да ме прощавашъ ти, да ме прощавашъ! — Това само може да се каже, че, колкото и да е малъкъ имотътъ ѝ, може човѣкъ да има полза отъ друга страна.

Славчо. Това е така.

Грабчо. Радвамъ се най-сетнѣ, като те нахождамъ съгласенъ съ мнѣнието ми, защото доброто поведение и привлѣкателната кротость на тази дѣвойка сѫ спечелили симпатията ми, и азъ съмъ рѣшенъ да се оженя за нея, ако видя, че има колко-годѣ имотецъ.

Славчо. Е . . . .

Грабчо. Какво?

Славчо. Рѣшенъ си. . . казвашъ?

Грабчо. Рѣшенъ съмъ да зема Мария.

Славчо. Какъ? ти, ти? . . .

Грабчо. Азъ, да; азъ, азъ, какво искашъ да кажешъ ти? Какво си патилъ?

Славчо. Притъмнѣ ми изведнажъ. . . ще излѣза за минута.

Грабчо. Нѣма нищо. Иди скоро въ готварницата да пиешъ една чаша студена вода, и ще ти мине.

Грабчо. Ето ти тебе принцове, добрѣ отхранени, послаби и отъ пилцитѣ! — Що ще кажешъ ти, дщерко? Това съмъ вече рѣшилъ азъ. Колкото за братъ ти, имамъ на умъ за него една вдовица, за която доходиха да ми говорятъ днесъ рано; а тебе, Лалке, ще те дамъ на ***киръ*** Лулча, е?

Лалка. Киръ Лулчо?

Грабчо. Да; човѣкъ на зрѣла възрасть, нѣщо петдесетгодишенъ, но скроменъ и благоразуменъ; хвалятъ особено добрия му имотецъ.

Лалка (съ поклонъ). Ако е волята ти, тате, азъ не ща никакъ да се женя.

Грабчо (като подражава сѫщия поклонъ). А пъкъ азъ, дщерко либе, искамъ да се оженишъ, ако е волята ти.

Лалка (пакъ съ поклонъ). Искамъ ти прошка, тате.

Грабчо (съ сѫщото прѣправяне). Искамъ ти и азъ прошка, дщерко.

Лалка. Азъ съмъ твърдѣ покорна слугиня на господина ***киръ*** Лулча, но ***(като прави поклонъ)*** съ твое позволение нѣма да се оженя за него.

Грабчо. Азъ съмъ най-покорниятъ твой слуга, но ***(като подражава Лалкиния поклонъ)*** съ позволението ти ще го земешъ, и тазъ още вечерь ще стане годежътъ.

Лалка. Тазъ вечерь?

Грабчо. Тазъ вечерь.

Лалка (съ поклонъ). Това, тате, нѣма да го бѫде.

Грабчо (сѫщо съ поклонъ). Това ще стане, дщерко.

Лалка. Не!

Грабчо. Да!

Лалка. Не, ти казвамъ.

Грабчо. Ще, ти казвамъ азъ.

Лалка. Това е нѣщо, въ което нѣма да ме принудишъ.

Грабчо Това е нѣщо, въ което ще те принудя.

Лалка. Убивамъ се, но не зимамъ такъвъ мѫжъ.

Грабчо. Нѣма да се убиешъ и ще го земешъ. Я вижъ тамъ смѣлость! Дѣ се е видѣло мома тъй да приказва на баща си.

Лалка. Така, но дѣ се е видѣло баща да иска да жени дъщеря си по такъвъ начинъ?

Грабчо. Случката е твърдѣ износна. Какво има да каже нѣкой? Залагамъ, каквото щешъ, че свѣтътъ ще одобри избора ми.

Лалка. Залагамъ и азъ, каквото щешъ, че никой благоразуменъ човѣкъ нѣма да го одобри.

Славчо и Стрѣлчо.

Срѣлчо (излиза изъ градината съ една каса). А господарю! Каква добра срѣща! Вървете подирѣ ми!

Славчо. Какво е това?

Стрѣлчо. Вървете подирѣ ми ви казвамъ; сега сме добрѣ.

Славчо. Какъ?

Стрѣлчо. Ваш'та работа е свършена.

Славчо. Какво?

Стрѣлчо. Чакахъ тука цѣлъ день.

Славчо Е? какво има?

Стрѣлчо. Съкровището на баща ви. Уловихъ го въ примкитѣ си.

Славчо. Какъ така?

Стрѣлчо. Ще ви разкажа всичко, — сега скоро да бѣгаме. Слушамъ го че вика *(излизатъ)*.

Грабчо. (излиза тичешкомъ изъ градината гологлавъ и издава голѣмъ викъ).

Разбойници! разбойници! хайдути! убийци! Охъ, Боже праведни! правдицата ми! загубенъ съмъ! убитъ съмъ! заклаха ме! оголиха ме! откраднаха, отнеха паритѣ ми! Кой е тозъ человѣкоубийца? кой ми стори това зло? кѫдѣ е? дѣ се е дѣналъ? дѣ се е скрилъ? какво да сторя да го намѣря? кѫдѣ да ида клети, кѫдѣ да припкамъ, кѫдѣ не? да не би да е тамѣ? да не би да е тука? кой е, ахъ? кой е тозъ проклетникъ? чакай (*самъ къмъ себе си, като се държи о рѫката*). Дай ми паритѣ ми, разбойниче!... Ахъ! то съмъ азъ самъ си! Умътъ ми се е разклатилъ, и не зная ни дѣ съмъ, ни какво върша. Ойми! Ахъ, паричкитѣ ми, клетитѣ ми парици! ахъ! скѫпоцѣннитѣ ми приятелки! кой хайдутинъ дойде да ме отдѣли отъ васъ? Изгубихъ ви, любезни жълтички! и съ васъ заедно отидоха, ахъ!—утѣшението ми, надеждитѣ ми, радостьта ми, самата ми подпорка! Всичко се сврърши вече за мене; свършихъ азъ съ свѣта. Безъ парицитѣ ми животътъ вече за мене не е животъ. Свършихъ! не мога вече! уми-

рамъ! умрѣхъ! азъ съмъ вече въ тъмния гробъ! Нѣма ли нѣкой да ме дигне изъ мрътвитѣ! — да ми даде парицитѣ или да ми каже, кой ги е зелъ? Охъ! какво казвате? Нѣма никой тука. Кой ми стори това зло? Той трѣбва да е чакалъ сгодно врѣме, и за такова той намѣрилъ врѣмето, когато приказвахъ на разпуснатия си синъ! Охъ! клети! да излѣза оттука! да ида да търся правда, да туря да изпитатъ всичката ми кѫща: слугинитѣ, слугитѣ, синъ, дъщеря па и самия мене. — Я вижъ: колко души сѫ събрани! Когото и да погледна, той ми се вижда съмнителенъ. Всѣкой ми се мѣрка прѣдъ очитѣ като разбойникъ, всѣкой е моятъ крадецъ. Е? за кого приказвате тамъ? за оногози ли, който ме оголи? А! тука горѣ се чуе нѣщо като гърмежъ? Да не би да е тамъ крадецътъ ми? за Бога! който знае нѣщо за тозъ крадецъ, моля му се да ми каже, какво знае; да не би да е скритъ помежду ви? Ойми! Всички стоятъ та ме гледатъ и се смѣятъ? Ще видимъ, че всички иматъ рѫка въ тази кражба. За това нѣма съмнѣние! Скоро! скоро! въ общината, въ сѫдилището, при сѫдията! на желѣза, на вѫжета, на колъ, на бѣсило! Ще обѣся всичкия свѣтъ, па, ако не намѣря паритѣ си, най-сетнѣ и самъ себе си!

РѢЧНИЧЕ

отъ

МАЛКО ПОЗНАТИТѢ ДУМИ ВЪ ЧЕТИВАТА.

А.

Авантюристъ — *лат;* който търси приключения, случки съ прѣмеждия.

Авлия — *тур* дворъ.

Агония — (гр агония борба) — прѣдсмъртни мѫки; той е въ агония: бере душа.

Администрация — *лат.* управление.

Аждеръ — змей, силенъ, буенъ.

Аџы — като, като че ли, тъй както.

Акордъ — съгласие въ нѣщо, сладкогласие, сладкозвучие на нѣколко тона, зети изеднажъ.

Аксаковъ С. (1791 — 1859) руски писатель и славянофилъ.

Актьоръ — *фр* който играе роля на дѣйствуваще лице при прѣдстава на драма.

Актъ — *лат.* нѣщо извършено, дѣло; дѣйствие въ драма.

Албомъ — *лат.* книга съ чисти листа, на които се пишатъ стихове или важни изречения и статийки за споменъ, — или пъкъ се пазятъ портрети, рисунки или марки.

Алебарди — *нѣм.* копия съ брадвичка на върха.

Аленъ — червенъ

Алея — *фр.* пѫтека между два реда дървета.

Аллахъ — *тур.* Богъ, Боже.

Алмазъ — скѫпоцѣненъ каменъ.

Алчущъ — гладенъ, лакомъ за богатства.

Амбиция — *лат.* самолюбие, славолюбие, властолюбие.

Амвонъ—*гр.* издигнато мѣсто въ църква, отдѣто се проповѣдва.

Анархия — *гр.* безначалие, безредие.

Анатема — *гр* проклетия, отлѫчване отъ църква.

Андромаха — жена на Ектора.

Антика — *лат* старина, староврѣменна вѣщь (монета и др.).

Апатия — *гр.* безчувствие, хладнокръвие, равнодушие, омраза

Апелирамъ — *лат* недоволенъ, отнасямъ се къмъ по-високо сѫдилище,— къмъ общество — къмъ лица.

Арена — *лат* мѣсто въ едноврѣмешния римски циркъ, посипано съ пѣсъкъ,—мѣсто за *борене*, за *надваряне*

Аристокрация — *гр* най-високото съсловие на една държава, благороднитѣ.

Аристотелъ — (384—322 пр. Хр.) — славенъ гръцки философъ, учитель на Александра Велики.

Армаганъ — подаръкъ.

Армония или **Хармония** — *гр.* съзвучие, съгласие, съразмѣрность

Ароматъ — *гр* благоухание, хубава, приятна миризма.

Артистъ—*лат.* художникъ, лице, което се занимава съ нѣкое отъ изящнитѣ изкуства (поезия, живописъ, ваяне, архитектура, музика, — *майсторъ.*

Архива — *гр.* мѣсто, дѣто се пазятъ обществени или правителствени книжа: актове, закони, договори и др.

Архитектура — *гр.* изкуство за градене, градежъ.

Архонтъ — *гр.* титла на най-високъ атински сановникъ.

Атмосфера — *гр* въздухътъ, който обвива отвредъ земята.

Атонъ — Св Гора.

Аустерлицъ — село въ Моравия, забѣлѣжително въ историята съ побѣдата, която Наполеонъ одържалъ надъ съединенитѣ руски и австрийски войски, командувани отъ тѣхнитѣ императори.

Ахилесъ или **Ахилъ** — синъ на морската богиня Титида, най-страшниятъ гръкъ-юнакъ въ троянската война.

Б.

Бабантинъ — *тур.* мжжага, юначина.
Байронъ — (1788—1824) — великъ английски поетъ.
Баръ — поне.
Бакхусъ — *гр.* богъ на виното у старитѣ гърци.
Барамъ — търся, пипамъ.
Басня — кжсъ разказъ съ алегорично и поучително съдържание
Баснословенъ—измисленъ, не за вѣрване, за чудо (баснословно богатство), лъжовенъ.
Балада — епическо произведение, въ което подъ *фантастична измислица*, заета или изъ народнитѣ прѣдания и суевѣрия, или създадена отъ фантазията на поета, се развива и изтъква нѣкоя *идея* изъ живота.—Ср „Разборъ на баладата *Удавенъ*“, стр 43.
Башибозукъ — *тур.* нередовна турска войска.
Башъ—*тур* който стои на чело, глава.
Бдѣние — неспане, голѣмо внимание Черковна служба, въ коятб се служи и вечерня и утрина.
Бездна — бездънна дълбочина, сир. много голѣма и неизмѣрима дълбочина, пропасть.
Безконечность — безкрайность.
Безкористенъ—(користь: печалба, полза) който работи, безъ да иска лична облага, полза.
Безмълвно — тихо, безгласно.
Безстиденъ — безсраменъ
Безукоризненъ — безъ кусуръ, безъ укоръ, безъ недостатъци.
Биляри — които цѣрять съ билки; лѣкари, които сами сж продавали цѣрове.
Битие — сжществуване, животъ.
Боздуганъ — *тур.* оржжие като топузъ, — употрѣбяло се и въ старо врѣме.
Благовоненъ — който мирише хубаво, приятно
Благоговѣние — страхопочитание, голѣма почеть, уважение еединено съ смирена набожность.
Благосклоненъ — добрѣ разположенъ къмъ нѣкого.
Блаженъ — благъ, честитъ.
Блѣнъ — мечта (вж. т. дума).
Босфоръ — старото име на цариградския протокъ, който дѣли Европа отъ Азия и скача Черно море съ Мраморно море.
Брань — война
Брилянтъ—скжпоцѣненъ, свѣтълъ каменъ
Броня — желѣзно облѣкло, което сж носѣли въ срѣднитѣ вѣкове въ врѣме на война.
Брѣме — тежесть, товаръ.
Букефалъ или **Буцифалъ** — зн. волска глава: лудъ конь, който само Александъръ Велики могълъ да язди.
Буля снаха.
Буранъ — виелица, силеръ вѣтъръ, фъртуна.
Бурливъ — буенъ, буренъ.
Бюргеръ (1748—1749) нѣмски поетъ.

В.

Вакханка — *лат* жрица на Бакхуса полугола, съ тигрова или пантерова кожа на раменѣтѣ си и вѣнецъ отъ брашлянъ и лозови листа Сега вакханка наричатъ оная жена, която нѣма срамъ и очи.
Вакълъ — черноокъ.
Валтеръ Скотъ (1771—832) – прочутъ английски романописецъ.
Ведро = мѣрило за тѣчности: 10—.2 оки.
Великодушенъ — който стои високо по душа и сръце: прави добрини, готовъ е да се жертвува за нѣщо велико, прощава на своитѣ неприятели и търпи всички свои злочестини, безъ да се оплаква.
Великолѣпенъ — много хубавъ.
Вересъ — висшъ чиновникъ въ разни римския области. Името на Вереса е запазено въ историята отъ рѣчьта, която Цицеронъ произнесълъ въ сената противъ неговитѣ беззакония. Вересъ умрѣлъ въ изгнание въ 43 г. пр. Хр.
Вила—славѣнска богиня-дѣвица, която споредъ народнитѣ вѣрвания, живѣе въ гори, по планини, покрай рѣки и езера. Народътъ си ги прѣдставя като дѣвици, облѣчени въ бѣли прозрачни дрехи, съ дълги спущени коси. Тѣ мамятъ при себе си и люде, на които често и напакостяватъ.
Виргилий (70 пр. Хр. — 19 сл. Хр.) — славенъ римски поетъ съ всемирна извѣстность.
Вирѣе — *вирѣятъ алибалди:* издигатъ се алебарди.
Вой — виене
Волтеръ (1694 — 1788) — френски писатель, поетъ, историкъ и философъ.
Вопълъ — тжженъ викъ.

Врѣтенили — пуснали, връзали сламки, цволъ.
Всеблагъ — всedобъръ.
Вселена — цѣлъ свѣтъ, *вселенски* — всесвѣтски.
Всуе — напразно.
Вѣтва — вѣйка, малко клонче.
Възпитавамъ — по опрѣдѣлени правила и редъ отгледвамъ, развивамъ тѣлото и душата на възпитаника си, — уча, образовамъ нѣкого.
Възторгъ — прѣголѣма радость.
Вълшебенъ — магиченъ, който омайва.
Въображение — способностьта на човѣка да си прѣдстави нѣща на умъ, когато ги нѣма прѣдъ него, и да си измисля образа на други, които не сѫществуватъ, дори и такива, които сѫ невъзможни по законитѣ на природата.
Върла — люта, страшна.
Вертопъ или **вертепъ** — свърталище, пещера.
Вѣроломенъ — който си не държи думата, обѣщанието, не остойва на клетва или вѣрность.

Г.

Гакьи — гащи.
Гарантирамъ — *фр.* порѫчителствувамъ, осигурявамъ: *гарантуванъ миръ* — осигуренъ миръ.
Гвардия — *итал.* пробраната войска въ една държава, стражата на царя.
Гений — *лат.* висока дарба, най-високъ творчески умъ, човѣкъ извънредно даровитъ, или обдаренъ съ високо творчество, който се отличава съ самобитность, дълбокомислие и идеали.
Гигантъ — *гр.* исполинъ, великанъ — *гигантски*: съ огромни размѣри.
Гилотина — *фр.* главорѣзъ: машина, съ която отсичатъ главитѣ на прѣстѫпници въ Франция, Англия и др. държави.
Гладиаторъ — *лат.* робъ или наемникъ, който въ Римъ за удоволствие на народа се биялъ въ цирка съ други бойници или звѣрове.
Глиганъ — дива мѫжка свиня.
Глума — шега.
Глутница — стадо вълци; употрѣбя се прѣносно и за лоши люде.
Гончаровъ (1823—1891) — виденъ руски романописецъ.
Горка — злочеста.
Гороломно — високо.
Grazia — *итал.* благодаря.
Гранка — клонче.
Графъ — въ нѣкои държави голѣма титла за благородство; едно врѣме графоветѣ владѣели и управлявали области.
Гренадеръ — *фр.* едно врѣме войникъ, който хвърлялъ гранати, — сега войникъ отъ отбрана войска, която се състои отъ едри и снажни войници.
Грозница — треска.
Групи — купове.
Гудя — туря, поставя.
Гурбетъ — чужбина.
Гявуръ — *тур.* невѣрникъ, — докачителна дума, съ която турцитѣ наричатъ немохамеданитѣ.

Д.

Дамазий — извѣстенъ атлетъ, отъ градъ Амфиполисъ въ Македония при р. Струма, овѣнчанъ въ олимпийскитѣ игри прѣзъ 115-а Олимпиада.
Дамаскинъ — слово, проповѣдь.
Дамаскина, сабя — сабя отъ града Дамаскъ (Сирия), който едно врѣме се е славилъ съ хубавитѣ си саби.
Даникъ — поданикъ.
Декорация — *фр.* украшение, — начинъ по който едно мѣсто е украсено; — *знакъ* за почеть: орденъ и др.
Декретъ — *лат.* указъ, заповѣдь, правителствена разпорѣдба, сѫдебна прѣсѫда, рѣшение.
Деликатенъ — *фр.* нѣженъ, изтънченъ, вѣжливъ, внимателенъ.
Демокрация — *гр.* народно управление, — държавно управление, дѣто народътъ упражнява върховната власть.
Демонъ — *гр.* въ старо врѣме: добъръ или зълъ духъ, — сега: само зълъ духъ, дяволъ.
Демостенъ (385 — 322 пр. Хр.) — найвеликъ грѫцки ораторъ, па — и отъ всички оратори на стария свѣтъ.
Деспотизъмъ — *гр.* самовластие, неограничено монарх. управление, — тиранство.
Делибашия — *тур.*: *дели* — лудъ, *башъ* — глава. Отредъ отъ 50 души подъ началството на единъ офицеринъ, нареченъ делилеръ-агасѫ.
Деспотъ — неограниченъ владѣтель, тиранинъ.
Джамаданъ — *тур.* елекъ, джелетка.
Джелатинъ — *тур.* палачъ, главорѣзъ — който извръшва смъртно наказание надъ прѣстѫпници.

Димотика — градецъ въ Одринско.

Документъ — *лат.* писмено свидѣтелство, книжа, доказателство за нѣщо, актъ.

Драма — *гр.* изобщо такова театрално, написано въ диалогическа (разговорна) форма поетическо произведение, което прѣдставява въ дѣйствия (лица) нѣкакво събитие, найглавниятъ двигатель на което е нѣкое извѣстно лице, херой или хероиня, чиято вѫтрѣшна борба поетътъ прѣдставя така, като че ли тя (или самото събитие) се върши сега, прѣдъ очитѣ на зрителитѣ. — Отгамъ: *драматическа поезия*, която обгръща тритѣ вида: — драма, трагедия и комедия.

Древенъ — старъ.

Дръзновенъ — сърдцатъ, неустрашимъ.

Дуелъ — *лат.* двубой за честь.

Душманинъ — неприятель.

Е.

Еврипидъ (480—406 пр. Хр.) — прочутъ гръцки поетъ, който е писалъ много драми.

Експедирамъ — *лат.* изпращамъ стока за мѣстоназначението ѝ.

Екторъ — синъ на Приама и славенъ защитникъ на Илионъ (Троя) противъ съединенитѣ гръцки войски, — убитъ въ двубой отъ Ахила.

Елегия — *гр.* лирическо стихотворение, което е проникнато съ чувство на печаль, на дълбока скръбь.

Емусъ, или Хемусъ, Емъ — старогр. име на Стара Планина.

Енергия — (отъ гр енерго̀съ — който дѣйствува, силенъ) мошь, пъргавина, дѣйность, сила на волята.

Ентусиазъмъ — *гр.* силно въодушавение, възторгъ, изтѫпление.

Еня — грижа.

Епоха — *гр.* периодъ, или опрѣдѣлено врѣме въ историята.

Еранка (екранка) — дружка, връстница.

Еразмъ (1467—1563) — знаменитъ холандски ученъ.

Ерархия или Иерархия — *гр.* чиноначалие, подчиненость на чиноветѣ или на сановетѣ единъ на другъ: писарьтъ може да се земе като послѣденъ чинъ отъ чиновнишката ерархия.

Ергеле — стадо коне, често още не яздени и не товарени.

Ермитажъ — *фр.* пущинякъ, пустиня; това име често даватъ на сгради, градини и др.; — сгради дѣто се държатъ сбирки отъ картини, статуи и други произведения на изкуството.

Етерни масла — *гр.* масла, които лесно се изпаряватъ и иматъ силна миризма.

Ефиръ — *гр.* поетич. *нѣбе.*

Ехидна — *гр.* отровна змия; — зълъ, злобенъ, злораденъ човѣкъ, лукавъ.

Ешафодъ — *фр.* лобно мѣсто, скеля (високо мѣсто отъ дъски и стълбове), на която качватъ прѣстѫпници, за да ги обезглавятъ.

Ешъ — равенъ.

Ж.

Жизненъ — отъ жизнь (животъ).

Живителенъ — що съживява.

Жрецъ — духовно лице отъ езическитѣ врѣмена, което е принасяло жертва на боговетѣ.

Жумещъ — що свѣти едвамъ.

З.

Забвение — забравяне.

Завѣтенъ — оставенъ въ завѣщание, порѫчанъ отъ дѣди да се пази като светиня.

Заере — *тур.* изобщо хранителни вещества.

Зала — стая, голѣма стая за събрания и госте.

Замъкъ — кула за живѣене твърдина.

Заслонъ — покривъ.

Зевсъ — главния богъ у старата гръцка митология.

Зефиръ — *гр.* тихъ приятенъ вѣтъръ.

Зиждително слово — слово на Твореца.

Зловѣщъ — който прѣдрича зло, злокобенъ.

Злокобенъ — който прокобява, прѣдрича зло.

Знойно — отъ зной: мараня, горещина, жега, пекъ.

Зодчество — архитектуря (вж. тая дума).

Зѣло — твърдѣ много.

И.

Иври — мѣстность въ Франция, близу до гр. Дрйо (82 километра на западъ отъ Парижъ). Тукъ Хенрихъ IV на 14. мартъ 1590 г. разби войскитѣ на католишката лига.

Идея — *гр.* форма, вънкашность, видъ: образътъ, който имаме въ ума си за нѣщо; — мисъль, учение, мнѣние: идея за хубавото, идея за доброто.

Идеялъ — *гр.* онова що мисли човѣкъ за най-хубаво, най-съвършено, та се стреми да го постигне.

Идра — вж. Хидра.

Иеромонахъ — *гр.* монахъ, ръкоположенъ за свещеникъ.

Изреденъ — прѣдименъ, прѣвъзходенъ, отличенъ.

Изященъ — много хубавъ, художественъ.

Изпитание — каквото е прѣтърпелъ човѣкъ.

Изтъщавамъ — усъвършенствувамъ.

Изстъпъ — изливане извънъ себе отъ нѣкое силно чувство.

Иконостасъ — *гр.* прѣдолтарно украшение отъ икони, — единъ видъ долапъ на стѣна по домоветѣ, съ икони въ него за домашно поклонение.

Илиада — старогръцка народна поема, която се приписва на Омира, — за главенъ прѣдметъ има единъ епизодъ (крамолата между Агамемнона и Ахила) отъ послѣдната година на троянската война.

Индустрия — *лат.* промишленость, занаятчийство.

Ини вѣри — друговѣрци.

Инициатива — *лат.* почепъ, подбуда.

Инокентий, архиепис. (1800 — 1857) — знаменитъ руски богословъ и черковенъ ораторъ.

Иностраненъ — другоземенъ.

Интересъ — *фр.* полза, сгода, — *интересенъ:* занимателенъ, любопитенъ.

Интрига — *фр.* клюка, мюзевирликъ, тайно работене да се докара нѣкому вреда.

Йовчевъ Л. — мирското име на сегашния ни екзархъ, негово блаженство Иосифъ I. род. 1840 г. въ Калоферъ.

Иречекъ К. — ученъ чехъ, сега професоръ по славянската история въ виенския университетъ; написалъ е много и разни съчинения върху нашата история и география.

Ирония — *гр.* лекъ присмѣхъ, — нѣщо казано, на което значението е съвсѣмъ противно на истинското значение на казаното.

Искрометенъ — що изпуща искри.

Историографъ — *гр.* историописецъ.

Ишаллахъ — *тур.* съ Бога, ако е рекълъ Богъ.

К.

Кабинетъ — *фр.* работна *стая* за писмени занятия; *министерство*; мѣсто за *пазене* скъпоцѣнни сбирки.

Кадасиранъ — *фр.* редовно повторение на знакове или движения по опрѣдѣленъ редъ, мѣрка.

Кадия — *тур.* съдия.

Капасъзинъ — *тур.* хаймана, нехранимайко.

Канонъ — *гр.* правило, установено отъ апостолитѣ и св. отци за вѣрата и черковнитѣ обреди; черков. *пѣсень* въ честь на нѣкой светия; — черковно наказание.

Кардиналъ — *лат.* всѣкой отъ 70-тѣ висши духовни лица (архиепископи), които съставятъ съвѣта на папата; тѣ гласоподаватъ и избиратъ измежду си новъ папа.

Каста — съсловие, особена каста люде въ една държава, които прѣдаватъ своитѣ права на потомцитѣ си.

Катедра — *гр.* издигнато мѣсто въ учебни заведения и въ църкви за четене лекции (уроци) и държане проповѣди; — владишкиятъ тронъ въ епархиалната църква, която затуй се нарича катедрална.

Каулъ — облогъ.

Квесторъ — *лат.* едновремешенъ римски финансовъ чиновникъ, — *съдия.* Сега квесторъ се нарича членъ на народно събрание, който провѣрява гласоветѣ и се грижи за благочинието на депутатитѣ въ врѣме на засѣдания.

Кесарь, или царь — титла на римскитѣ императори отъ врѣме на Августа.

Кеседжия — кръвникъ, разбойникъ.

Кефъ — *тур.* разположение, охота.

Килия — стаичка.

Кинисалъ — тръгналъ.

Киръ — *гр.* господинъ.

Клада — дръвникъ, на който турали едно врѣме мрътвитѣ или осъденитѣ да ги горятъ.

Ликъ — викъ.

Климентъ — св. Методиевъ ученикъ и единъ отъ Св. Седмочисленицитѣ, който се отличилъ като учитель, проповѣдникъ и черковенъ писатель; умрѣлъ въ 916 г.

Кнезъ — кметъ.

Коалиция — *лат.* съюзъ: военнъ съюзъ на нѣколко държави противъ друга държава; коалиционно министерство — министерство, съставено

отъ водителитѣ на нѣколко партии.
Коваренъ — който измамва, лукавъ, измъстител.
Колония — *лат.* заселище.
Колхида — страна въ Мала Азия на източния брѣгъ на Черно море, сегашната губерния въ Русия, — извѣстна въ старо врѣме съ баснословното златно руно.

Кондисвамъ — настанявамъ се нѣйдѣ.
Конгресъ — събрание.
Копой — ловджийско куче.
Корнизъ — издадени украшения надъ прозорци и стрѣхи.
Користъ—печалба, облага, полза.
Кощунство — присмиване, подиграване съ свещени нѣща.
Кратонъ — отъ гр. Сикионъ, — прочутъ въ Стара Гърция по своето богатство.

Крамола — раздоръ, караница.
Кредиторъ — *фр.* заимодавецъ.
Криловъ (1768 — 1844) — знаменитъ руски баснописецъ.
Кристалъ — (отъ гр. кристено — замръзвамъ, ставамъ твърдъ). Твърдо тѣло, образувано отъ течность и ограничено съ праволинейни равнини, които се съединяватъ подъ изв. ѫгли.
Критикъ — който критикува, оцѣнява чужди дѣла.
Кромвелъ (1599—1658) — виденъ английски държавенъ мѫжъ, покровитель на съединенитѣ републики: Англия, Шотландия и Ирландия.

Кубуръ, или кубурлукъ — *тур.* калъпъ за пищовъ.
Куда — купъ.
Кузумъ — моето пиле, моето агънце.
Кукерици — куки на стѣна за окачване на разни нѣща.
Кукьа — кѫща.
Култура — *лат.* обработка, образование: духовното развитие, обогатяване и усъвършенствуване на единъ народъ.
Кумиръ — идолъ.
Купля — търговия, купило.
Куполъ — *фр.* кубе.
Куражъ — *фр.* дързость, безстрашие, сърдцатость.

Кяфиръ — *араб.* гявуръ (вж. т. дума).
Кърджалии — изпърво само родопски турци и потурняци, главно войници бѣглеци, които въ края XVIII в., възползувани отъ размирицитѣ въ Турция и безсилието на тогавашното турско правителство, ходѣли начело на войвода по всички турски вилаети. Цѣли 10 години тѣ обирали, горѣли, клали. Много български села и градове били съсипани отъ тѣхъ. Кърджалиитѣ прибирали за другари всѣкакви отъ колъ и вѫже нехранимайковци.
Кърмя — храня.
Кье — ще.

Л.

Лаври — име на тропическо растение; съ лаврови вѣнци сѫ награждавани ония, които сѫ се отличили съ нѣщо особено, — та лавритѣ сѫ бѣлѣгъ на голѣма слава.
Лагеръ — войнишки станъ на поле или на друго отворено мѣсто; — противна страна въ споръ, възгледи.
Лазуръ — *нѣм.* синкавия шаръ на небото, небесна синина, — синя боя.
Лапавица — снѣгъ съ дъждъ и вѣтъръ.
Латинка — единъ видъ пушка.
Легеонъ — *лат.* войска: единъ легеонъ е ималъ отъ 3000—6000 войника.
Легенда — *лат.* народно прѣдание за нѣкое чудесно събитие: баснословие; — *легендаренъ*: за когото се разказватъ приказки.
Леди — *англ.* госпожа; това име даватъ англичанитѣ само на благороднитѣ, болярскитѣ.
Леонидъ — спартански царь и славенъ защитникъ на Термопилитѣ противъ перситѣ въ 480 пр. Хр.
Лесть — ласкане, незаслужено наказание.
Летаргия — *гр.* дълбокъ продължителенъ сънъ, — прѣдсмъртно състояние на болникъ, който ужъ е въ съзнание, а по всичко друго изглежда като да е мъртавъ.
Либаде — горна дреха, наслана съ памукъ или само подплатена съ кожа, по кроежъ подобна на ентерия.
Лира — *гр.* струненъ инструментъ у старитѣ гърци.
Лиризъмъ — чувственость, страстность.
Литаври — *араб.* металически полукльба, празни извѫтрѣ като котли, на устата покрити съ кожа; употрѣбявали ги едно врѣме въ музиката като тѫпанчета.
Лицемѣря — приструвамъ се; едно казвамъ, а друго мисля.
Лоно — обятия, гърди.
Лордъ — *англ.* наслѣдствена дворянска титла въ Англия.
Лютеръ, Мартинъ (1483 — 1546) —

извѣст. великъ реформаторъ (основатель на лютеранството) и виденъ нѣмски писатель прѣзъ XVI в.

М.

Магистъръ — *лат.* началникъ, глава; у рускитѣ университети учена степень.

Магнатъ — *лат.* полски или маджарски велможа.

Маждракъ — копие.

Марсилеза — име на френския народенъ химнъ.

Масийонъ (1613—1742) — единъ отъ знаменититѣ черковни оратори на Франция.

Маска—покривка на лицето за прѣдрѣшване, — *лицемѣрство.*

Масърка — египетска златна монета, около 5 лева.

Махмудийка — турска златна монета отъ султанъ Махмуда (8—9 лева едната).

Махрама — кърпа.

Машинално — безъ да иска, като машина.

Мегданъ—*тур.* стъгда, площадъ, прѣносно: борба.

Меланхолия — *гр.* умисленость, разположение къмъ тѫга и скръбь, — постоянна тѫга, отчаяние.

Менади — *гр.* бѣсни жреци на Баксуса; прѣн.: много зли, бѣсни жени.

Менипъ — философъ-циникъ, отъ Гадара въ Финикия; живѣлъ около 270 или 314 г. пр. Хр.

Метанъ — *гр.* голѣмъ поклонъ, често придруженъ съ колѣничение.

Метежникъ — размирникъ.

Метода — начинъ.

Методично възпитание — което се води по опрѣдѣленъ редъ, по опрѣдѣлени правила на педагогиката (наука за възпитанието), наспоредъ тѣлесното и душевно развитие на дѣтето.

Механизъмъ—*гр. лат.* направа, строежъ (на една машина).

Мечтая — мисля за нѣщо, което ми се иска да го постигна, но което мѫчно се постига, — мислене за нѣщо, което не сѫществува. Оттамъ: *мечта* — свѣтъ.

Митологически — *гр.* баснословенъ, — земенъ изъ митологията.

Митра — *гр.* шапка, която носятъ висши духовни лица въ врѣме на богуслужение.

Молиеръ (1622—1673)—прочутъ френски писатель на комедии.

Молния — свѣткавица.

Моменть — мигъ.

Морава — полянка съ зелена трѣва.

Моралъ — *фр.* нравоучение, поучение за добра нравственость.

Мошне — доста, твърдѣ, много.

Музей - *лат.* мѣсто, дѣто се събиратъ старини: пари, статуи и др.

Мускалъ — малка стъкленичка за тряндафилово масло.

Мязамъ — приличамъ.

Мълвя — говоря.

Мъзда — отплата, награда.

Н.

Набѣгъ — нападане, нахлуване.

Навѣтъ — бѣда, клевета, одумка.

Надмѣненъ — високомѣренъ, гордѣливъ.

Напасъ — бѣда, злочестина.

Напрасно — напусто, насилно, ненадѣйно.

Нарушавамъ — прѣстѫпвамъ.

Националенъ — *лат.* народенъ.

Небрежно — нехайно, прѣзъ купъ за грошъ.

Невзраченъ — грозенъ, непрогледенъ, мраченъ, тъменъ.

Неводъ — рибарска мрѣжа.

Невѣжъ — отъ *не* и **вѣмь** (зная); който не знае, който не разбира, простакъ, дебелакъ.

Негли — може би.

Неизброденъ — що не може да се изходи, да се прѣгази (рѣка).

Незлобие — добродушие.

Нектаръ — *гр.* питие на гръцкитѣ езич. богове, което ги правѣло безсмъртни.

Неловко — несрѫчно, несгодно, непохватно.

Необетенъ — който не може да се обхване, види изеднажъ.

Необузданъ — безспиренъ: комуто не може да се тури юзда, който върши работа на своя глава, безъ да може нѣкой да го спре, да го въздържи.

Неоспоримо — върху което не може да се спори, за което нѣма съмнѣние.

Неотвязно — силно, яко привързване къмъ нѣщо, та не може да се отдѣли отъ него.

Непонятно — неразбрано, тайно.

Неприввѣтенъ — (отъ привѣтъ: здрависване, милозливость) немилозливъ, грубъ, неучтивъ.

Нушичъ — съврѣм. сръбски писатель.

О.

Обитель — монастиръ.
Ободрявамъ — насърдчавамъ.
Обронямъ глава - навеждамъ глава.
Обуздавамъ — смирявамъ.
Одая — *тур.* стая.
Одисея — старогръцка поема, която възпѣва странствуванията на Одисея отъ Троя до Итаки (Гърция); — *скитаници* съ разни прѣмеждия.
Очидамъ — очаквамъ.
Омаломощенъ — безсиленъ, направенъ слабъ.
Омиръ (около IX в. пр. Хр) — старогръцки рапсодъ (пѣвецъ), комуто се приписватъ двѣтѣ поеми: Илияда и Одисея.
Опозорявамъ — очернувамъ, посрамвамъ.
Оранисти — привърженицитѣ на оранския домъ въ Нидерландия.
Организирамъ — уреждамъ, образувамъ.
Орда — *татар.* чергарско плѣме у татаритѣ съ отдѣлно управление, — орди: турски пълчища.
Ореолъ — *фр.* вѣнецъ отъ лучи, или сияние около главата на светцитѣ (въ иконописвото).
Орловци — войници отъ руския орловски полкъ, който прѣвъ се притече на помощь на българскитѣ опълченци при защитата на Шипченския проходъ.
Осель — магаре.
Осланямъ се — облѣгамъ се, надѣя се на нѣщо.
Осои — тъмни задълбочени мѣста на сѣнка.
Официяленъ — (отъ новолат. officialis — длъжность) който изхожда отъ правителств. власть, или принадлежи на тая власть, или я прѣдставлява.
Очарователенъ - който много омайва, който привлича душата и сърцето.
Ощущение — осѣщане.

П.

Паланка — малъкъ градецъ.
Паласка — мѣдна или тенекиена кутийка, въ която се държатъ фашеци за пушка.
Палмира — прочутъ градъ въ Сирия.
Панорама — (отъ *гр. панъ* — всичко, *орама* — изгледъ, гледка) сграда или шатра, дѣто има картини за гледане прѣзъ увеличително стъкло; — картина, която е нарисувана и изложена така, че на гледача се чини като да се намира срѣдъ мѣстностьта, която е нарисувана; — изгледъ, гледка на нѣкое мѣсто въ природата.
Патосъ — отъ гр. *патосъ* — страдание, старость.
Пауза — *лат.* прѣкжсване, мълчание, почивка.
Паче — по-вече.
Пезулъ — вдлъбнато мѣсто у стѣна край огнище.
Периодически — *гр.* който излиза, който се появя прѣзъ извѣстно врѣме, напр. послѣдовно слѣдъ нѣколко минути, часове, дни, мѣсеци, години и пр.
Перипетии — *гр.* прѣврати: ненадѣйна, неочаквана промѣна на обстоятелствата.
Персефона (у староитѣ римляни - Прозерниха) въ старата гръцка митология, — дъщеря на Деметра (Церера), съпруга на Аида (Плутона), богинна плодородието, властелника на царството на мрътвитѣ.
Перспектива — изкуство да се рисуватъ на картина прѣдметитѣ въ такова положение, въ каквото тѣ се намиратъ въ дѣйствителность; - гледка въ природата, дѣто прѣдметитѣ се прѣдставятъ на наблюдателя въ разни растояния единъ отъ другъ.
Печално — скрьбно, нажалено.
Пешинъ — първѣнъ.
Пиеса — изобщо драма.
Пиронъ — малъкъ гвоздей.
Пишно — надуто, голѣмливо, разкошно, салтанатлия.
Пища — храна.
Платонъ (429 — 347 пр. Хр.) — знаменитъ гръцки философъ.
Плоска — павурче.
Площадъ — стъгда, мегданъ.
Плѣшивъ — голь планински врьхъ, човѣкъ безъ косми на глава (тукъ-тамѣ).
Повѣсть — разказъ, *малъкъ романъ.*
Поганъ — езичникъ, мрьсникъ.
Подвигъ — извършване на нѣщо мжчно, велико.
Подлецъ — безчестенъ, маскара, — *подло:* нечестно, маскаралъкъ.
Подложенъ — измамски, неистински.
Подсебямъ — покорявамъ, завладѣвамъ.
Поклонникъ — който е ходилъ на поклонение въ Ерусалимъ.
Покои — стаи, отдѣления у кжща.
Полемика — прѣпирня.

Поличби — чудеса.

Покънва — посвирква, издава гласъ.

Помада — масло за мазане коси.

Понтъ — *гр.* изобщо море.

Поприще — първоначално: *мѣсто, просторъ, пространство* — дѣто се върши нѣкоя *работа*; — *занятие*.

Популяренъ — *лат.* извѣстенъ между *народа*, *обичанъ* отъ народа, *общедостжпенъ*

Поразявамъ — омайвамъ.

Поривъ — напънъ, тласъкъ, ламтежъ.

Порфира — *гр.* багреница: *връхна дълга дреха*, която сж намѣтали царетѣ.

Порипавамъ — укорявамъ, хуля.

Посвърщенъ — сгоденъ (за момъкъ или мома).

Поткренувамъ — подигамъ, поотмѣстямъ.

Потлачено — потжпкано, убито.

Похищение — грабежъ, кражба.

Пощада — съжаляване, смиляване.

По що — защото.

Преставление — смрътъ

Преса — собств. натискъ, *печатъ: вѣстници, списания*.

Претендентъ — *лат.* който се домогва до прѣстолъ, облегашъ се на своитѣ права, — изобщо който изявява права върху нѣщо, отъ което другъ се ползува.

Претенция — *фр* сждебенъ искъ, изявяване *права връху нѣщо, високомѣрие, голѣмо мнѣние* за себе си.

Преторъ - *лат.* едновръменшенъ *римски началникъ, сждия*.

Привѣтъ — здрависване, поздравъ.

Привѣтливо — драгостно, любезно, на драго сърце.

Приложително — въ добавъкъ.

Примитивенъ — простъ, старъ.

Принцъ — *фр.* князъ.

Прогресъ — *лат.* напрѣдъкъ.

Прокуденъ — прогжденъ.

Проспектъ — *лат.* дълга, широка и права *улица*.

Просторъ — пространство.

Прустъ — *стая*, прѣзъ която се минува въ друга стая и въ която се туря едно друго.

Прѣдразсждъкъ — криво вѣрване или мнѣние, прѣдавано често по прѣдание.

Прѣлестенъ - който *плѣнява, омайва, много хубавъ*.

Псаломъ — всѣка *пѣсенъ въ псалтиря*.

Псалмопѣвецъ — царь *Давидъ* — изобщо *псалмистъ*

Публика — *лат. общество*, събрание отъ *люде, народъ, свѣтъ*.

Публиченъ — общественъ, достжпенъ за всички.

Пушкинъ — (1799—1837) — единъ отъ най-виднитѣ руски поети.

Пфенигъ — германска *монета*; 100 пфенига = една марка = 1·25 л.

Р.

Рабле — (1495—1553) — най-видниятъ *прѣдставитель на френската сатира прѣзъ XII в.*

Равнодушие — студенина, хладнокървие, неинтересуваность, невълнуване.

Радецки — (1820—1890) — *руски генералъ*, който се отличи въ послѣдната *освободителна руско-турска война*.

Рало — двойка (чифтъ), редъ: *двѣ рала чорапи, двѣ рала сватове*.

Разгромъ — съсипване

Ратъ — война, битка, войнство, войска; *ратна* — *военна*.

Рая — турскитѣ поданици-християни.

Революционеръ — *фр* бунтовникъ.

Редутъ — малко *укрѣпление*, обиколено съ *насипъ отъ пръсть и яма*.

Резерва — запасъ, *запасна войска*.

Ридане — отъ ридая: плача.

Рицарски — кавалерски, *благородно, почетно*; — което принадлежи на рицаръ, което се отнася до рицари

Рукамъ — викамъ.

Русалка — езическо божество, много прилично на *вилитѣ*.

Рѣе — бързо тече, хвърчи бързо, но излѣкомъ, духа силно.

С.

Саи, или Сайвантъ — мѣсто подъ покривъ, най-много съ три стѣни и най-малко отъ една страна отворено.

Самовили или самодиви — като вилитѣ; женски езически божества, които, споредъ народнитѣ вѣрвания, живѣятъ въ гори подъ сѣнчести дървета и въ поля край бистри води; тѣ хранятъ растителностьта, дават силa на човѣка, па влизатъ съ него въ по-близки сношения за любовь и съпружество: *кърмятъ юнаци, даватъ имъ сила и се борятъ съ тѣхъ; обичатъ хорото и пѣнието, любятъ се съ човѣка и се женятъ. — но тѣ ставатъ и зли, като погубятъ моми и момци, които сж ги обидили съ своята хубость или разгнѣвили съ сила.*

Санкционирамъ — *новолат.* утвърдявамъ, давамъ сила на законъ.
Сарай — дворецъ.
Сарди — градъ въ *Лидия*, едновръм *столица* на лидийскитѣ царе; той *се славѣлъ* съ своитѣ *богатства.*
Свила — коприна.
Свирѣпъ — *жестокъ*, лютъ, дивъ.
Свинксъ — *чудовище*: *каменно изображение* съ лъвски трупъ, женски гърди и глава, покрита съ шапка и покривало; — *гатанка.*
Сводъ — кубе.
Свѣжъ — прѣсенъ, чистъ, скорошенъ, прохладенъ.
Свѣнливъ — срамежливъ.
Сганъ — плачь.
Севастократоръ — у византийцитѣ: *братътъ* или *най-близкниятъ* слѣдъ брата *роднина* на императора
Севастъ — *гр.* уважаемъ, почитанъ; — *титла.*
Сенатъ — тѣсенъ *народенъ* или *държавенъ съвѣтъ* (учрѣждение). *Сенаторъ*: членъ отъ сената.
Сервантесъ (1547—1616) — най-великъ *испански романистъ*, който дължи всесвѣтската си слава на романа „*Донъ Кихотъ*".
Сигналъ — *фр. знакъ, заповѣдь* съ знакъ, *условенъ знакъ.*
Силуетъ — *фр очертание*: образътъ на нѣщо, което се вижда въ неговата сѣнка; — *рисунка на прѣдметъ отъ сѣнката му*, паднала върху стѣна.
Силяхъ — *тур* коженъ поясъ за пищове и ножове; изобщо *оржжие.*
Симпатия (отъ гр. *синъ*: заедно, *патосъ*: страдание): *съчувствие, влѣчение* къмъ нѣкого или нѣщо, *обичь.*
Сиръ — суровъ.
Сионски — отъ *Сионъ*, гора въ Ерусалимъ, на която е билъ построенъ *двореца на Давида*; изобщо: *еврейски*
Скверенъ — мръсенъ, нечистъ.
Скина — скжсамъ.
Скиптъръ — *гр.* жезълъ.
Скобелевъ (1843 — 1882) — славенъ *руски генералъ* и горѣщъ *славянофилъ.*
Сколасвамъ — успѣвамъ, сполучвамъ да извърша нѣщо.
Скулптура — *лат. ваяне*: занаятътъ на оня, който работи разни *фигури на дърво, каменъ* и др.
Скулфуи — *коси*, що висятъ отстрани прѣдъ ушитѣ.
Словослагатель — който реди букви въ печатница.
Слогъ — *издигнато мѣсто* за граница между ниви и ливади.
Смайлсъ С. (умрѣлъ въ 1816 г.) — виденъ английски писатель.
Снизходителенъ — отстжпчивъ.
Сой — *тур.* видъ, порода.
Софоклъ — (495—405 пр. Хр.) — прочутъ *старогръцки поетъ*, който е писалъ *много трагедии.*
Спекулантъ — *фр.* който гледа *да добие* колко се може по-голѣма печалба.
Сподавенъ да стане — задавенъ да да охка, да стене.
Сподвижникъ — *съучастникъ* въ извършване нѣщо бѣлѣжито, *велико.*
Способность — вѣщина, дарба.
Стидливъ — срамежливъ.
Стилъ — слогъ, *особена форма за строежъ на сгради, лѣтоброение.*
Стихия, *гр.* у старитѣ: основни вещества, или елементи, отъ които се състои вселената: — *огъньтъ, водата, въздухътъ, земята.*
Стонъ — пъшкане, стенене.
Стоюнинъ — руски писатель.
Странно — чудно, необикновено.
Субаша — *тур.* турски чиновници по десетъка.
Суетенъ — празенъ, нищоженъ.
Суфльоръ — *фр.* лице, което *подсказва на актйори*, когато играятъ на сцена.
Сф(в)ършилъ—се, или *се посвършилъ*—сгодилъ се.
Сцена — *лат.* първоначално: *покрито мѣсто, шатръ*, въ театъра мѣсто, дѣто *прѣдставяватъ* — *часть отъ дѣйствие* въ една драма — особена *случка, изгледъ.*
Съблазнителенъ—който *блазни*, който съ думи и примѣри *укарва* нѣкого *у грѣхъ.*
Съперникъ — противникъ, който се *стреми*, който *се бори* за сжщото нѣщо, което иска другъ да постигне, да извърши.
Съпикасвамъ — съглеждамъ, забѣлѣзвамъ.
Съревнование — надваряне, *стремение* къмъ нѣщо *добро* съ цѣль да не се остане надирѣ отъ другиго.
Съ стрѫвъ се издѣва — жадно се присмива, подсмива.
Съчетание — съединение, сливане.
Сюблименъ — *фр възвишенъ, високъ*, най-великото въ природата и въ изкуствата наричатъ сюблимно.
Сждба — провидение, отреденото нѣкому отъ Бога да прѣживѣе.

Т.

Таврида — отъ името на варварския народъ Таврили, които едно врѣме живѣяли въ днешна южна Русия.
Тайфа — *тур.* чета, купъ люде.
Талазъ — *гр.* вълна
Талантъ — *лат.* дарба.
Талеръ или **Талиръ** — сребърна *германска монета* съ разна стойность.
Тарбулузи — *тур.* видъ шалове отъ Триполисъ.
Тарунъ—кабранъ, като обикновеното сито съ кожа безъ дупчици.
Тасо, Торквато (1544—1595)— прочутъ италиянски *поетъ*
Тахинъ — *тур. храна*, отредена да се дава на едно лице.
Твърдина — крѣпость.
Тераса—отъ *лат.* terra: земя,—*насипъ отъ пръсть* (издигнатость изобщо отъ пръсть) въ *видъ на стжпала.*
Територия—*лат.* земя, *страна*, която принадлежи на една държава, — *окржгъ, область.*
Тимпанъ — музикаленъ инструментъ, на който се е свирѣло съ удряне като на тжпанче.
Трагически — много скръбенъ, *печаленъ.*
Трауръ—*нѣм.* жалѣйка, всичко, що се носи и прави, за да се покаже, че се жали.
Троха — много малко кжсче отъ хлѣбъ; — *твърдѣ малко.*
Тревога — вълнение, смущение, безпокойство; въ войската: *зовъ къмъ войницитѣ* да се събератъ въ най-кжсо врѣме на опредѣлено мѣсто.
Триумфално — тържествено, тържествено посрѣщане на побѣдитель.
Трогвамъ се — развълнувамъ, покрътвамъ се отъ силни чувства.
Тронъ — прѣстолъ.
Трофей — военна плѣчка, която побѣлителя зима и пази за споменъ на побѣда.
Тургеневъ — (1818—1883) — прочутъ руски писатель.
Туристъ — който пжтува за удоволствие.
Тъма — тъмнина, мракъ.

У.

Угри — маджари.
Угроза — заплашване.
Укоризненъ — което заслужва укоръ.
Унилъ — омърлушенъ.
Унтервалъ — швейцарски кантонъ.
Урсузъ — *тур.* пакостникъ.
Участь — сждба, положение, халъ.

Ф.

Фактъ — *лат.* дѣло, истина: нѣщо което истински го има, наистина се е случило.
Фармасонецъ—отъ *фр. франкъ-масони*: членове на едно тайно общество, което имало за цѣль нравствено да усъвършенствува човѣчеството, и извършвало нѣкои срѣдневѣковни символически обреди. *Франкмасонството е сжществувало и въ Русия, и оттамъ е останала думата фармасонецъ, като прѣкоръ на всѣки политически или духовенъ волнодумецъ, сир. който не приема общоприетитѣ начала за вѣрата, за нравствеността и за държавната уредба.*
Фатализъмъ — *лат.* вѣра въ орисницата, прѣдопрѣдѣление, сир. вѣрване, че *всичко е прѣдопрѣдѣлено да стане така, както става.*
Фауна — *лат.* животното царство.
Фенеръ — гръцка махала въ Цариградъ, — прѣносно: *гръцката патриаршия.*
Ферманъ—висока султанска заповѣдь.
Фидиясъ — прочутъ гръцки *ваятель* въ врѣмето на Перикла.
Физически — което се отнася до тѣлото, — физическо възпитание: възпитание на тѣлото.
Фиоринтъ — австрийска *монета*: около 2·20 л.
Флегматикъ — *гр.* човѣкъ тихъ, тежъкъ, лѣнивъ.
Флора — растителното царство.
Фонтанъ — *фр.* водомѣтъ, шадраванъ.
Фонъ—*фр.* основната, задната *часть* на картина, — общиять *цвѣтъ* на картина, платъ и пр., *поле.*
Формализъмъ — *лат.* пазене една установена форма, редъ; извършване нѣщо по извѣстенъ редъ, установенъ отъ обичаитѣ или закона; строга придирчивость къмъ външната страна на една писмена (канцеларска) работа, а не къмъ сжщностьта й.
Формално—признато формално, признато съ законъ.
Формация—*лат.* нѣколко земни пласта, които иматъ общъ произходъ.
Френгия, сабя — френска сабя.
Фудулки — малки хлѣбчета.
Фурнити — хлѣбове.

Х.

Хаберъ — *тур.* извѣстие.
Халетина — отъ хала: *зло езич. божество,* — силенъ вѣтъръ.

Халтавъ — хлабавъ, голѣмъ, тежъкъ.
Хаосъ — състоянието на вселената прѣди създаванието ѝ, — *безкрайна празнота, безредица, бъркотия.*
Харонъ — въ старата гръцка митология: прѣвозачъ въ Ада, прѣнасялъ съ лодка душитѣ на мрътвитѣ отвъдъ езерото Стиксъ, но приемалъ само погребенитѣ. Цѣната за прѣвозването била единъ оболъ (15 ст.), турянъ за тая цѣль въ устата на мрътвия отъ неговитѣ близки.
Хеликонъ—*планина* въ западна Беотия (Гърция), на която живѣяли музитѣ.
Хенрихъ IV — вж. *Иври.*
Хермесъ, или Меркурий, синъ на Зевса и на Менея, почитанъ като богъ на краснорѣчието, на търговията и крадцитѣ; при това той служелъ на боговетѣ като пратеникъ и отвеждалъ въ Ада душитѣ на умрѣлитѣ.
Херой — *юнакъ*: човѣкъ, който се е отличилъ съ велики работи; главното дѣйствуваще *лице въ една драма или романъ.*
Херцогъ — нѣм. букв. значи *воевода*, днесъ — *титла.*
Хидра—въ гръцката митология: *змия съ седемъ глави*, които израствали вед нага щомъ отсичали нѣкоя отъ тѣхъ.
Химнъ — хвалебна *пѣсень*, проникната *съ религиозно чувство*, чувство на благоговѣние и благодарность къмъ Бога.
Хомотъ — яремъ, робство.
Хорати — думи, разговори.
Хораций (58 пр. Хр. — 8 сл. Хр) — знаменитъ римски поетъ.
Хоржгви, — черковни знамена, изобщо *знаме.*
Хоръ — *гр. пѣвци*, които дружно пѣятъ на нѣколко гласа: въ старогръцката драма: нѣколко мжже или жени, които съ своитѣ *мнѣния* и *съвѣти зимамъ участие въ дѣлата на дѣйствуващитѣ лица.*
Хрисовулъ — *гр.* грамота, крѣпостенъ актъ.

Ц.

Церебъръ — *триглаво куче*, което, споредъ гръцката митология, *пази адскитѣ врати*, гони и хапе грѣшницитѣ.
Цивилизация — образованость, просвѣшение.
Цицеронъ (106 — 43 пр. Хр.) — славенъ и най-знаменитъ римски *ораторъ.*

Ч.

Чадъ — димъ, пушъкъ.
Чалашканъ — комуто иде отржки, *похватенъ, хитъръ.*
Чаровно — омайно.
Чевре — кърпа за-въ пазухъ.
Чевръстъ — пржгавъ, живъ.
Челенкъ — бѣлѣгъ, метал. украшение въ форма на крило, което женитѣ по нѣкои мѣста носятъ на главитѣ си.
Чене — челюсть.
Чепкенъ — връхна дрѣха съ отворени ржкави
Честа — гжста.
Чивга биволи,—отхранени, яки биволи.
Чумавъ — ударенъ отъ чума (срв. боленъ-болнавъ).
Чумберъ — кърпа за глава.

Ш.

Шалвари — широки горни *гащи.*
Шампанско — бѣло, пѣнливо *вино*, което произвеждатъ въ областьта Шампанъ (Франция).
Шанцъ — обкопъ отъ пръсть
Шахъ — титла на персийския царь.
Шекспиръ (1564 — 1676) — най-великиятъ драматистъ въ всѣсвѣтската литература.
Шилеръ (1759 — 1805)— славенъ нѣмски поетъ.
Шопотъ — шумолене.

Щ.

Щатхалтеръ — *нѣм.* титла на еднооврѣмешния управитель на Нидерландия, — изобщо управитель на область.
Щеславенъ — който обича пустата слава.
Щурмъ—*пристжпъ:* рѣшително, лудешко *нападене* (нѣкое укрѣпено мѣсто).

Ю.

Юго, Викторъ (1802—1885) — най-великиятъ и най-плодовитиятъ поетъ на Франция.
Юдолъ — долина.
Юнона—гръцка *богиня*, жена на Зевса
Юпитеръ—латинското име на *Зевса.*
Юродъ — глупакъ.

Я.

Ядъ — отрова.
Язвително — отъ язва (рана): нарантелно, люто.
Язиковъ, Н. (1803 — 1846) — виденъ руски поетъ.
Ярость — силенъ гнѣвъ.
Ясакчия — пазачъ за-изъ пжть.

СЪДЪРЖАНИЕ.

ПЪРВИ ДѢЛЪ.

Описания.

ВТОРИ ДѢЛЪ.

Повѣствувания.

ТРЕТИ ДѢЛЪ.

Разсѫждения.

ЧЕТВЪРТИ ДѢЛЪ.

Поезия.

А. Епосъ и Лирика.

Б. Белетристика.